

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK 80

---

zeszyt 1

Warszawa 2012

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	80
<hr/>	
zeszyt	1

Warszawa 2012

RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Bożenna Bojar, Sabina Cisek,
Jerzy Franke, Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Mirosław Górny,
Henryk Hollender, Artur Jazdon, Maria Juda, Dariusz Kuźmina,
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, David Nicholas,
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Maria Próchnicka, Jadwiga Sadowska,
Krystyna Sanetra, Marta Skalska-Zlat, Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępiak

REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelna
Ewa CHUCHRO – sekretarz redakcji, redaktor językowy
Dorota GRABOWSKA – redaktor tematyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”
oraz w dostępnej w Internecie bibliografii „The Central European
Journal of Social Sciences and Humanities”*

Pełne teksty roczników 1927-2007 dostępne
w Bibliograficznej Bibliotece Cyfrowej www.bcc.uw.edu.pl/dlibra

TREŚĆ

A r t y k u ł y

ELŻBIETA B. ZYBERT: Współczesne biblioteki więzienne i działalność kulturalno-oświatowa w polskich zakładach służby więziennej	3
REMIGIUSZ SAPA: Dostęp do zasobów informacji naukowej generowanej i udostępnianej lokalnie: serwisy WWW polskich instytucji akademickich z obszaru informatyki	29
ZUZANNA WIOROGÓRSKA: Teoria ugruntowana i jej wybrane zastosowania w badaniach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa	47
JOLANTA MAZUREK: Polskie biblioteki cyfrowe w opinii pracowników nauki	58

S p r a w o z d a n i a

100. Zjazd Bibliotekarzy Niemieckich (Berlin, 7-10 czerwca 2011 r.) (<i>Krystyna Hudzik</i>)	79
„Książka i prasa w kulturze”. Ogólnopolska Konferencja Naukowa (Bydgoszcz, 13-14 października 2011 r.) (<i>Magdalena Przybysz-Stawska</i>) . . .	83
„Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.”. XI Międzynarodowa Konferencja Naukowa (Kraków, 15-16 listopada 2011 r.) (<i>Adrian Uljasz</i>)	85

R e c e n z j e i p r z e g l ą d y p i ś m i e n n i c t w a

Global Perspectives on School Libraries: Projects and Practices. Boston 2011 (<i>Bogumiła Staniów</i>)	89
Petr S. Sokov: Vysshyye bibliotечно-informacionnoje obrazovanie v Rossii: istorija i sovremennyye tendenciji razvitiya: monografiya. Moskva 2011 (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	93
Jolanta Chwastyk-Kowalczyk: Katyń, dipisi, PKPiR na łamach polskich czasopism uchodźczych. Kielce 2011 (<i>Adrian Uljasz</i>)	98
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	100
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	105

Z życia SBP	115
-----------------------	-----

Kronika życia naukowego (<i>Ewa Chuchro</i>)	121
--	-----

Wskazówki dla autorów	145
---------------------------------	-----

TABLE OF CONTENTS

Articles

ELŻBIETA B. ZYBERT: Contemporary Prison Libraries and Cultural and Educational Activities in Polish Prisons	3
REMIGIUSZ SAPA: Access to Scholarly Information Resources Produced and Made Available Locally: Websites of Polish Academic Institutions Active in the Domain of Computer Science	29
ZUZANNA WIOROGÓRSKA: Grounded Theory and Its Selected Applications in Library and Information Science Research	47
JOLANTA MAZUREK: Polish Digital Libraries in the Opinion of Polish Scholars	58

Reports

100th Convention of German Librarians (Berlin, June 7-10, 2011) (<i>Krystyna Hudzik</i>)	79
„Books and press in culture”. National Scientific Conference (Bydgoszcz, October 13-14, 2011) (<i>Magdalena Przybysz-Stawska</i>)	83
„Cracow-Lviv. Books, journals, libraries of 19th and 20th century” – 11 th International Scientific Conference (Kraków, November 15-16, 2011) (<i>Adrian Uljasz</i>)	85

Reviews and literature surveys

Global Perspectives on School Libraries: Projects and Practices. Boston 2011 (<i>Bogumiła Staniów</i>)	89
Petr S. Sokov: Vysshhye bibliotечно-informacionnoje obrazovanie v Rossii: istorija i sovremennyye tendenciji razvitiya: monografija. Moskva 2011 (<i>Zdzisław Gębołyś</i>)	93
Jolanta Chwastyk-Kowalczyk: Katyń, dipisi, PKPiR na łamach polskich czasopism uchodźczych (Katyn, displaced persons, PKPiR – Polish Resettlement Corps in Polish refugee journals). Kielce 2011 (<i>Adrian Uljasz</i>)	98
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	100
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	105

News from SBP	115
-------------------------	-----

Chronicle of academic life (<i>Ewa Chuchro</i>)	121
---	-----

Guidelines for Authors	145
----------------------------------	-----

ELŻBIETA BARBARA ZYBERT

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: e.zybert@uw.edu.pl

WSPÓŁCZESNE BIBLIOTEKI WIĘZIENNE I DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNO-OŚWIATOWA W POLSKICH ZAKŁADACH SŁUŻBY WIĘZIENNEJ¹

Prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert jest kierownikiem Zakładu Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół trzech grup problemowych: 1) działalności informacyjnej w zakresie edukacji, 2) bibliotek oraz form pracy (m.in. biblioterapia) dla specjalnych grup użytkowników, np. mniejszości etnicznych i kulturowych czy niedostosowanych społecznie, 3) organizacji i zarządzania bibliotekami. Zainteresowania naukowe znajdują odzwierciedlenie w 5 książkach i ponad 80 artykułach zamieszczonych w polskich i zagranicznych czasopismach. Jest również redaktorem naukowym wielu publikacji dotyczących współczesnego bibliotekarstwa. Najważniejsze z nich to: *Biblioteki więzienne. Zarys problematyki*, 1991; *Kultura organizacyjna w bibliotekach*, 2004; *Jakość w działalności bibliotek*, 2007.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki więzienne. Działalność kulturalno-oświatowa. Służba Więzienna. Polskie zakłady karne.

ABSTRAKT: **Cel** – W artykule przedstawiono działalność resocjalizacyjną wykorzystującą pracę kulturalno-oświatową, bibliotekę i różne formy przekazu treści, prowadzoną w polskich zakładach penitencjarnych. Głównym celem opracowania było przedstawienie aktualnej sytuacji w bibliotekarstwie więziennym i porównanie jej ze stanem z 1981 r. **Metody badań** – Dla potrzeb badania zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, przeprowadzonego w 2010 r. we wszystkich, tj. 156 polskich zakładach penitencjarnych: 86 zakładach karnych i 70 aresztach śledczych. **Wyniki i wnioski** – Najważniejsze wnioski wynikające z badania wskazują na znaczącą rolę książki i innych materiałów bibliotecznych w działalności resocjalizacyjnej. Nie oznacza to jednak poświęcania szczególnej troski bi-

¹ Tekst ten stanowi rozszerzoną wersję artykułu „Prison Libraries In Poland: Partners In Rehabilitation, Culture, and Education”, zamieszczonego w *Library Trends* vol. 59: 2011 (winter), no. 3, pp. 409-426.

bliotekom więziennym i doskonalenia ich działalności. Pozytywną zmianą jest wzrost liczby profesjonalnie przygotowanych pracowników Służby Więziennej, którzy nie tylko rozumieją znaczenie książki i działalności kulturalno-oświatowej, ale i w codziennej pracy organizują przedsięwzięcia popularyzujące czytelnictwo (np. wystawy książek, spotkania z autorami, konkursy wiedzy, literackie, czytanie książek przez radiowęzeł), umożliwiając osadzonym udział w kulturze i rozwijanie aktywności twórczych.

Wydarzenia lat 80. XX stulecia w Polsce: działalność Solidarności, a następnie podpisanie porozumień tzw. Okrągłego Stołu w 1989 r. stały się początkiem ważnych przemian społeczno-politycznych. Transformacje te objęły także obszary związane z resocjalizacją i wykonywaniem kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania.

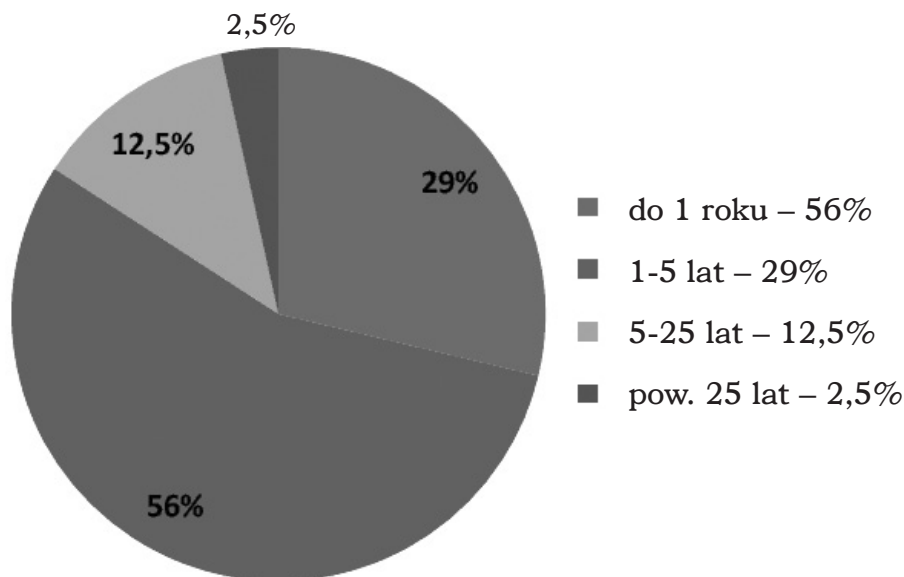
Przeobrażenia, które dokonały się w polskich instytucjach służby więziennej, widoczne są w kilku obszarach: podstaw formalno-prawnych ich działalności, organizacji i struktury służby więziennej, sposobu odbywania kary pozbawienia wolności oraz form pracy resocjalizacyjnej. Przez wiele lat, począwszy od zakończenia II wojny światowej, model wykonywania kary pozbawienia wolności w Polsce miał charakter represyjny, co wpływało na formy prac z osadzonymi oraz na rolę biblioteki i pojmowanie praw więźniów do korzystania z biblioteki i jej zbiorów. Mimo wcześniejszych prób odchodzenia od tego modelu, wyrażających się organizowaniem zakładów karnych typu otwartego i półotwartego, wdrażaniem kształcenia więźniów, leczenia antyalkoholowego czy poszukiwania sposobów współpracy ze społeczeństwem do 1989 r. więziennictwo polskie nie uniknęło roli politycznej wynikającej z totalitarnego charakteru państwa polskiego (Machel, 2003, s. 163).

Dopiero po 1989 r., tj. po zmianie systemu politycznego w Polsce, przystąpiono do reformy więziennictwa, zmierzającej do przyjęcia modelu resocjalizacyjnego, którego celem jest społeczna readaptacja skazanych. Podstawą dla tych działań są nowe przepisy dotyczące Kodeksu Karno-Wykonawczego (Ustawa, 1997a; 2009), Służby Więziennej (Ustawa, 2010) oraz regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności (Rozporządzenie, 2003b) i tymczasowego aresztowania (Rozporządzenie, 2003c). Stwarzają one pozytywny grunt do osiągnięcia celów resocjalizacyjnych całej populacji osadzonych i większego niż w latach poprzednich wykorzystania nauki i terapii, także poprzez książkę, do readaptacji społecznej skazanych. Po przystąpieniu Polski do UE w 2004 r. rozpoczęto również prace nad przystosowaniem prawa o Służbie Więziennej do wymogów UE.

W zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności podjęte zostały działania sprzyjające indywidualnemu postępowaniu ze skazanym. Wprowadzono zróżnicowane systemy wykonywania kary, uwzględniające indywidualny program oddziaływania: system programowego oddziaływania, system terapeutyczny oraz system zwykły (Rozporządzenie, 2003b, §53). W systemie programowego oddziaływania karę odbywają młodociani oraz dorośli, którzy wyrażą zgodę na współudział w jego opracowaniu i wykonaniu. W systemie terapeutycznym „odbywają karę skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, a także inne osoby uzależnione od alkoholu, środków odurzających, psychotropowych a także skazani niepełnosprawni fizycznie wymagający oddziaływania specjalistycznego” (Ustawa, 1997a, art. 96). Natomiast w systemie zwykłym uczestniczą wszyscy ci, którzy nie przestrzegali wymagań ustalonych w indywidualnym

programie oddziaływania, bądź nie wyrazili zgody na współudział w jego opracowaniu i realizacji (Rozporządzenie, 2003c, §57). W programach ustala się m.in. wykorzystywanie czasu wolnego oraz inne przedsięwzięcia niezbędne do przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa (Ustawa, 1997a, art. 95).

W organizacji więziennictwa polskiego, które podlega Ministerstwu Sprawiedliwości, stosuje się podział na jednostki administracyjne, na których terenie działają zakłady karne i areszty śledcze. W chwili obecnej jest to 16 Inspektoratów Okręgowych Służby Więziennej. Wg stanu na koniec grudnia 2008 r. ogółem w Polsce na terenie tych 16 Inspektoratów działało 156 zakładów penitencjarnych, w tym 86 zakładów karnych (ZK) różnego typu i 70 aresztów śledczych (AŚ), które miały swoje oddziały zewnętrzne działające w tej samej bądź innej miejscowości. Wielkość zakładów karnych wahała się od 90 do 1500 skazanych. Wśród nich najwięcej było zakładów o pojemności 301-600. Natomiast areszty śledcze miały pojemność od 50 do 1600 osadzonych z dominacją placówek o pojemności do 300 osób. W tym okresie przebywało we wszystkich zakładach karnych 82 785 osadzonych, wśród nich około 3% stanowiły kobiety. Najwięcej skazanych odbywało wyroki od 1 roku do 5 lat. Ta grupa stanowiła około 56% ogółu skazanych. Kolejna grupa obejmująca 29% skazanych to osoby odbywające kary pozbawienia wolności do 1 roku. Osoby z długoterminowymi wyrokami (powyżej 25 lat i dożywotnimi) to około 2,5% ogółu skazanych (SW, b.d.) (wykr. 1).

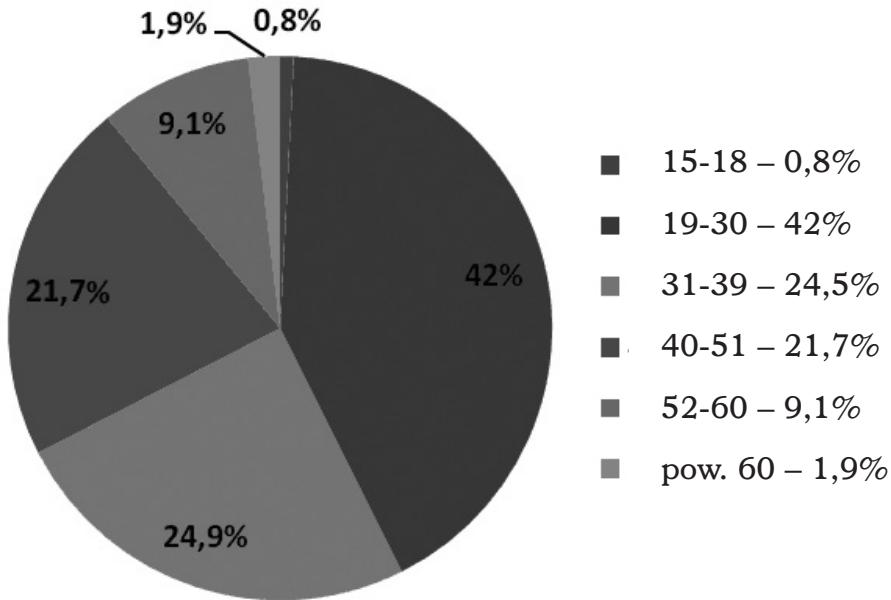

Wykres 1. Długość odbywanych wyroków w 2008 r.

Biorąc pod uwagę wiek osób osadzonych najwięcej, bo 42% ogółu, stanowiły osoby w wieku 19-30 lat, w drugiej kolejności w wieku 31-39 lat (24,5%) i 40-51 lat (21,7%), 52-60 – 9,1%, a w wieku powyżej 60 lat – 1,9%. Osoby w wieku 15-18 lat to grupa 0,8%. Osoby osadzone to

przede wszystkim osoby legitymujące się polskim obywatelstwem. Obco-krajowcy stanowili zaledwie 0,67% ogółu osadzonych (SW, b.d.) (wykr. 2).

Wykres 2. Wiek osadzonych w 2008 r.

Dla porównania, w 1981 r. istniało 8 okręgów administracyjnych, na terenie których funkcjonowało 146 zakładów penitencjarnych (łącznie zakładów karnych i aresztów śledczych). Liczba osób przebywających wówczas w zakładach karnych to 128 953 osoby (Zybert, 1991, s. 67). Niestety, nie jest możliwe podanie danych dotyczących cech demograficznych osób osadzonych przebywających w zakładach karnych w tym czasie.

Jednym z podstawowych zadań pracowników Służby Więziennej jest „prowadzenie w każdym zakładzie karnym i areszcie śledczym działalności resocjalizacyjnej wobec osób skazanych na kary pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie im pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania oraz zajęć kulturalno-oświatowych” (BIP SW, b.d.).

Nadzór organizacyjny i merytoryczny nad tą działalnością, stosowaniem środków i metod oddziaływania penitencjarnego sprawują odpowiednie Okręgowe Inspektoraty Służby Więziennej, a na szczeblu centralnym Biuro Penitencjarne działające w strukturze Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

BIBLIOTEKI WIĘZIENNE

W myśl obowiązujących aktów prawnych w zakładach penitencjarnych (karnych, aresztach, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich) organizuje się i prowadzi biblioteki dla skazanych i tymczasowo aresztowanych oraz nieletnich.

Podstawy prawne dla ich działalności zapewniają rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości i zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej: Rozporządzenie z dnia 20 grudnia 1999 r. w sprawie zasad organizacji obsługi bibliotecznej w zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz zasad współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi (Rozporządzenie, 1999), które jest przepisem wykonawczym do Ustawy o bibliotekach z 22 czerwca 1997 r. (Ustawa, 1997b); Rozporządzenie z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Rozporządzenie, 2003a) oraz Zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. (z późn. zm.) w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych (Zarządzenie, 2004).

Organizatorami bibliotek więziennych są dyrektorzy poszczególnych zakładów karnych. Zapewniają oni warunki dla działalności i rozwoju biblioteki (ewentualnie punktów bibliotecznych), odpowiadające przypisanym im zadaniom. W ich gestii jest również zapewnienie warunków lokalowych, zagwarantowanie środków niezbędnych do wyposażenia bibliotek i prowadzenia działalności bibliotecznej, zwłaszcza na zakup materiałów bibliotecznych. Są oni także zobowiązani do zapewnienia doskonalenia zawodowego pracowników związanych z działalnością biblioteczną (Rozporządzenie, 1999).

Każda biblioteka więzienna jest częścią składową jednostki penitencjarnej i jako taka współuczestniczy w resocjalizacji osadzonych. Zarówno organizacja biblioteki więziennej, jak i wszystkie etapy pracy bibliotekarskiej, począwszy od gromadzenia aż do udostępniania, ukierunkowane są na potrzeby i możliwości ludzi, którzy weszli w konflikt z prawem i zostali odizolowani. Biblioteki więzienne uwzględniają ich potrzeby, ale także możliwości i ograniczenia (również lokalowe) zakładów, w których istnieją. Oprócz biblioteki centralnej prowadzi się także w miarę potrzeby punkty biblioteczne zlokalizowane w oddziałach mieszkalnych, szpitalach, ośrodkach diagnostycznych, szkołach, oddziałach zewnętrznych i terapeutycznych. Księgozbiór w punktach bibliotecznych ma charakter wymienny i zazwyczaj jego wymiana w ramach zasobów biblioteki centralnej dokonywana jest raz na kwartał. Doboru książek pod kątem potrzeb osadzonych danego oddziału, w którym znajduje się punkt biblioteczny, dokonuje wychowawca wraz z bibliotekarzem lub innym funkcjonariuszem odpowiedzialnym za działalność biblioteki. W bibliotece więziennej gromadzony jest także księgozbiór fachowy przeznaczony wyłącznie do użytku funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Zarządzenia przewidują możliwość współpracy między bibliotekami więziennymi a bibliotekami publicznymi działającymi poza zakładem. Współpraca ta dotyczy głównie wymiany księgozbioru i doświadczeń w zakresie organizacji pracy biblioteki.

Celem istnienia biblioteki więziennej jest jej udział w działalności resocjalizacyjno-wychowawczej zakładu karnego. Jest to ściśle powiązane z metodami, formami i środkami wychowawczymi stosowanymi przez wszystkie osoby biorące udział w tym procesie. Działania resocjalizacyjne są urzeczywistniane poprzez:

– rozwijanie czytelnictwa jako działalności wypełniającej czas wolny, jako środka terapeutycznego uwalniającego od napięć, jako pomocy w mi-

nimalizowaniu niepożądanych postaw, zaspokajanie zainteresowań emocjonalnych i intelektualnych, rozszerzanie wiedzy podstawowej i ponadpodstawowej,

- rozwijanie pozytywnych cech osobowości,
- kształtowanie poczucia estetycznego, wychowanie poprzez piękno, sztukę i porządek,
- kształtowanie zainteresowań poznawczych,
- przygotowanie jednostek do życia po opuszczeniu zakładu,
- zaspokajanie potrzeb zawodowych funkcjonariuszy (Zybert, 1991, s. 91).

Zasady korzystania z biblioteki, a także prawa i obowiązki czytelników, określają regulaminy biblioteczne przygotowywane w każdym zakładzie i zatwierdzone przez dyrektorów jednostek.

Zaprezentowane poniżej dane i fakty dotyczące polskiego bibliotekarstwa więziennego w 2008 r., ustalono na podstawie sondażu diagnostycznego, przeprowadzonego na początku stycznia 2010 r. Badaniem objęto wszystkie, tj. 156, zakłady penitencjarne, w tym 86 zakładów karnych i 70 aresztów śledczych. Jego celem było nakreślenie aktualnej sytuacji w bibliotekach więziennych oraz identyfikacja zmian, jakie w nich nastąpiły od czasu badania przeprowadzonego przez autorkę w 1981 r. Uwzględnione problemy dotyczyły zarówno organizacji pracy, jak również opinii i poglądów w odniesieniu do roli książki i biblioteki w środowisku osób pozbawionych wolności.

W efekcie badań zgromadzono materiał porównawczy dotyczący stanu w 1981 i 2008 r. Techniką zastosowaną w obu badaniach (w 1981 i 2010 r.) była ankieta. Zawarto w niej te same pytania, z tym, że w drugim badaniu z 2010 r. dodano pytania dotyczące wykorzystania w bibliotekach sprzętu komputerowego, dostępności do Internetu oraz prowadzonych form pracy popularyzujących książkę i czytelnictwo. Ankiety rozesłane były do zakładów penitencjarnych za pośrednictwem Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Tym samym uzyskano ich stuprocentowy zwrot. Uzupełnieniem części badawczej były informacje pochodzące ze źródeł drukowanych i elektronicznych zamieszczanych m.in. na stronach domowych Służby Więziennej.

KSIĘGOZBIORY BIBLIOTEK WIĘZIENNYCH

Księgozbiory bibliotek w zakładach karnych oraz ich dobór ilościowy i jakościowy w sposób istotny świadczą o znaczeniu, jakie władze zakładu przypisują roli książki i czytelnictwa w procesie resocjalizacji i reedukacji. Indywidualny dobór materiałów do zbioru spoczywa jednak w rękach osób bezpośrednio zajmujących się prowadzeniem biblioteki.

Przepisy obowiązujące obecnie w bibliotekach polskich zakładów penitencjarnych regulują, że w każdej z nich gromadzi się księgozbiory:

- przeznaczone wyłącznie dla skazanych,
- udostępniane wyłącznie skazanym przebywającym w szpitalu lub w oddziałach zewnętrznych. Mają one charakter niewymienny, są odpowiednio przygotowane do korzystania i dezynfekowane,
- podręczne, gromadzone w czytelnicy, o ile taka została wydzielona,
- fachowe, przeznaczone wyłącznie do użytku funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

Polityka gromadzenia literatury dla osób przebywających w zakładach karnych i zalecanie im właściwych książek jest zadaniem bardzo trudnym i odpowiedzialnym. Najbardziej pożądanymi książkami są te, które nie tylko pomagają skazanym w przetrwaniu okresu odbywania kary pozbawienia wolności, ale pozwalają na odblokowanie negatywnych emocji, które często zdeterminowały ich przestępcze zyciorysy. Gromadzone są publikacje umożliwiające realizację programów terapeutycznych, edukacyjnych czy prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej.

Oprócz zbiorów tradycyjnych zaleca się gromadzenie zbiorów audiowizualnych i multimedialnych dopuszczonych do publicznego odtwarzania oraz podręczników i lektur szkolnych w zakładach, w których działają szkoły. Przewiduje się, że w księgozbiorze biblioteki będą także publikacje obcojęzyczne. Zazwyczaj są to jednak podręczniki do nauki języków obcych, wykorzystywane głównie dla potrzeb szkolnictwa więziennego. Stosunkowo rzadko w sposób intencjonalny gromadzi się książki w językach obcych przeznaczone dla cudzoziemców odbywających karę pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych, zwłaszcza, że, jak zaznaczono wcześniej, stanowią oni niewielki odsetek populacji odbywającej karę pozbawienia wolności. W konkretnych jednostkowych przypadkach pomoc w dostępie do książek w językach obcych zapewniają organizacje i stowarzyszenia etniczne i narodowościowe lub placówki dyplomatyczne.

Zadanie doboru książek do biblioteki więziennej przypisane jest przede wszystkim osobom odpowiedzialnym za bibliotekę (tj. wychowawcom działu penitencjarnego do spraw biblioteki), choć udział w kształtowaniu księgozbioru mają także inni funkcjonariusze. Swoje dezyderaty dotyczące książek mogą i przedstawiają także osadzeni. Szczególnie aktywni są więźniowie czytani i działający w więziennych klubach literackich. Trudna sytuacja finansowa w zakładach karnych często jednak oznacza gromadzenie książek najbardziej niezbędnych spośród potrzebnych. W związku z tym rzadko możliwe jest uwzględnianie i realizowanie wielu zgłaszanych dezyderatów.

Aczkolwiek w polityce gromadzenia zbiorów nie wprowadzono ograniczeń, to występują one w odniesieniu do zbiorów udostępnianych osadzonym.

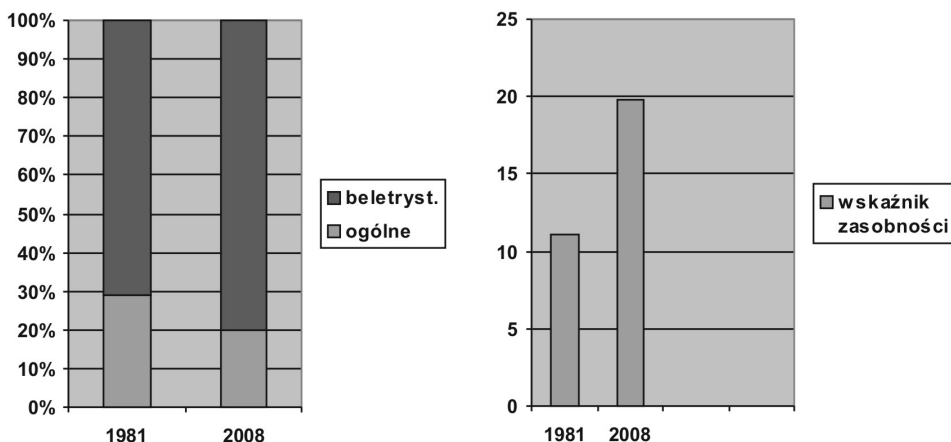
Wpływy do księgozbiorów bibliotecznych pochodzą z zakupów lub są darami otrzymywanymi od osób prywatnych, od funkcjonariuszy Służby Więziennej, bibliotek i wspierających je fundacji oraz różnego rodzaju organizacji pozarządowych.

Na podstawie aktualnych badań można stwierdzić, że w 2008 r. zbiory zgromadzone w bibliotekach polskich zakładów karnych wynosiły 1 635 466 wol. Dla porównania, w 1981 r. liczba ta wynosiła 1433 tys. wol. (Zybert, 1991, s. 67). Zgodnie z uzyskanymi danymi (wykr. 3), w strukturze księgozbioru bibliotek więziennych, literatura piękna stanowiła w 2008 r. około 81% wielkości księgozbioru. Z badań przeprowadzonych w 1981 r. wynika, że odsetek literatury pięknej kształtował się w wysokości około 70% (Zybert, 1991, s. 62).

W badaniu w 1981 r. nie było możliwe określenie wskaźników zasobności bibliotek w poszczególnych zakładach penitencjarnych. Natomiast średni wskaźnik zasobności biblioteki więziennej w Polsce wynosił wówczas 11,1 wol. w przeliczeniu na jednego osadzonego (wykr. 3). W tej liczbie jednak znajdowały się również podręczniki i lektury szkolne gromadzone w wielu egzemplarzach, co oznaczało, że rzeczywisty wskaźnik był znacznie niższy

(Zybert, 1991, s. 67-68). Obowiązujące aktualnie Zarządzenie nr 2 (Zarządzenie, 2004) nie określa wielkości księgozbiorów ani wskaźników zasobności biblioteki. Analiza zgromadzonego materiału badawczego wykazuje, że w 2008 r. wskaźnik zasobności bibliotek więziennych (liczba woluminów przypadających na 1 osadzonego) zawierał się w przedziale od 6,1 do 114,4 wol. Średni wskaźnik zasobności bibliotek w zakładach karnych i aresztach śledczych w tym czasie wynosił 19,76 wol. W sytuacji niemożności zaspokojenia potrzeb czytelnicznych we własnych bibliotekach więziennych przewiduje się zwiększanie dostępności do literatury poprzez wypożyczenia międzybiblioteczne, co umożliwiają cytowane uprzednio rozporządzenia.

Podkreślić należy, że w ostatnich latach ze zbiorów bibliotek więziennych, podobnie jak i innych polskich bibliotek, zaczęto wycofywać publikacje zdezaktualizowane, nieczytane książki o treści politycznej (np. dzieła Lenina), gromadzone w bibliotekach więziennych ze względów propagandowych, co także zdecydowanie wpłynęło na wielkość wskaźnika zasobności bibliotek więziennych.

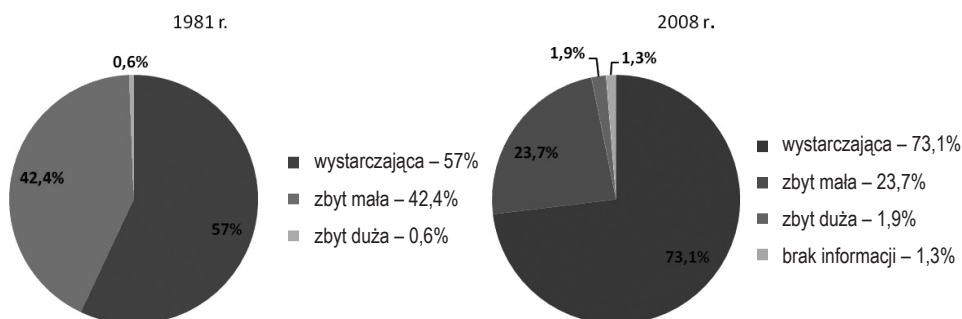
Wykres 3. Zbiory w bibliotekach więziennych: zbiory z zakresu literatury beletrystycznej i średni krajowy wskaźnik zasobności w latach 1981 i 2008

W przywoływanym Zarządzeniu nr 2 (Zarządzenie, 2004) w odniesieniu do punktów bibliotecznych stwierdza się, że wielkość ich zbiorów zależna jest od liczby czytelników, którzy będą z nich korzystać, niemniej jednak wskaźnik ten nie powinien być mniejszy niż 10 wol. na jednego osadzonego. Wymiana księgozbioru w punkcie bibliotecznym powinna być dokonywana nie rzadziej niż raz na kwartał. Trudno jednak na podstawie uzyskanego materiału badawczego stwierdzić, czy zalecenia te są w pełni przestrzegane.

Osoby przebywające w zakładach karnych mają również możliwość korzystania z prasy codziennej i czasopism dostarczanych im przez administrację więzienia. Środki na ich zakup zapewnia dyrektor w ramach zatwierdzonego planu finansowego zakładu. Osadzeni mogą także prenumerować prasę lub otrzymywać ją od rodziny. W jednostkach, w których cele są przez cały czas zamknięte, prasa codzienna przekazywana jest tam bezpośrednio. Natomiast w zakładach typu półotwartego lub otwartego czasopisma dostępne są w świetlicy. Ze środków budżetowych w 1981 r. prenumerowano średnio 4 tytuły prasy codziennej i 5 tytułów czasopism

(Zybert, 1991, s. 68-69). W 2008 r. znacznie zmniejszyła się liczba tytułów prasowych prenumerowanych ze środków budżetowych zakładów. Jest wiele zakładów, które wcale nie prenumerują prasy, w innych są to zazwyczaj 2-3 tytuły prasy codziennej. W nielicznych zakładach gromadzone są czasopiśma. Jednakże wzrosła liczba tytułów i egzemplarzy czasopiśm nabywanych indywidualnie przez osadzonych.

Ciekawe są opinie bibliotekarzy odnośnie wielkości księgozbiorów zgromadzonych w bibliotekach więziennych. W 1981 r. 57% ankietowanych uważało, że wielkość zbiorów w ich bibliotekach była wystarczająca, 42,4%, że zbyt mała, a 0,6% uważało, że zbyt duża. W tym ostatnim przypadku wynikało to z faktu zmniejszenia się liczby osadzonych w zakładach (Zybert, 1991, s. 68). Na to samo pytanie w 2008 r. uzyskano odpowiedzi, wg których 73,1% badanych uważa, że wielkość zbiorów jest wystarczająca, 23,7%, że zbyt mała, a 1,9%, że zbyt duża (wykr. 4).

Wykres 4. Oceny wielkości zbiorów bibliotek więziennych wg osób prowadzących te biblioteki w 1981 i 2008 r.

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW

Istotnym elementem pracy biblioteki w zakładzie karnym jest organizacja udostępniania zbiorów. Czas pracy przeznaczony na udostępnianie i realizacja programów korekcyjno-terapeutyczno-wychowawczych powinien być dostosowany do warunków panujących w danym zakładzie oraz do jego organizacji wewnętrznej, tak by sprzyjał popularyzacji czytelnictwa i form pracy prowadzonych przez bibliotekę.

Zaliczenie osadzonego do odpowiedniej grupy klasyfikacyjnej i przypisanie go do rodzaju rygoru, w jakim ma odbywać karę, określa jej sposób wykonania, ustanawia zespół warunków odnoszących się do sfery obowiązków i jego uprawnień w zakresie bytowym, kontaktu ze światem zewnętrznym, nasilenie surowości dyscypliny zakładowej. Czynniki te mają wpływ na korzystanie z zajęć kulturalno-oświatowych organizowanych na terenie danego zakładu czy czytelnictwo prasy i książek. Istotne jest także podkreślenie, że osoby przebywające w zakładzie często nie mają wyrobionego nawyku czytania, a potrzeba czytania książek jest u nich znikoma. Nierzadko regularne kontakty z książkami mają miejsce dopiero podczas pobytu w zakładzie. Wśród innych czynników determinujących korzystanie ze zbiorów biblioteki więziennej i wpływających na zasięg czytelnictwa wymienia się atrakcyjność tego księgozbioru, dostępność informacji o książkach znajdujących się w bibliotece, właściwą popularyzację

czy też wreszcie umiejętności w zakresie indywidualnego poradnictwa dla początkujących czy też niezorientowanych czytelników. W 1981 r. czytelnicy bibliotek więziennych stanowili 48% ogółu osadzonych (Zybert, 1991, s. 69). W 2008 r. odsetek ten wynosił 58,6%.

Polityka zakładów karnych w odniesieniu do udostępniania zbiorów w bibliotekach więziennych uległa także przeobrażeniom w ciągu ostatnich lat. Przed 30 laty, zgodnie z treścią obowiązującej Instrukcji dotyczącej pracy biblioteki więziennej, osadzonym nie udostępniano książek o charakterze sensacyjno-kryminalnym, negatywnie prezentujących aparat ścigania czy wykonywanie kary oraz zawierających wątki erotyczne lub opisy zachowań agresywnych i brutalnych. Zakaz udostępniania obejmował także publikacje (książki, czasopisma), których treść mogłaby wywierać szkodliwy wpływ na stan dyscypliny i bezpieczeństwo w zakładzie (Zybert, 1991, s. 70). Nie udostępniano, ale i nie gromadzono, w bibliotekach zakładów karnych książek o charakterze politycznym, przedstawiających w złym świetle ustrój socjalistyczny czy wrogów tego ustroju.

W chwili obecnej więźniowie mogą wypożyczać wszystko, co znajduje się w bibliotece więziennej (w księgozbiorze dla osadzonych), lub korzystać z wypożyczeń międzybibliotecznych. Jednakże w odniesieniu do wszelkich działań prowadzonych w zakładzie karnym, nie tylko bibliotecznych czy kulturalno-oświatowych, podkreśla się, aby osadzonym nie udostępniać treści pornograficznych, w sposób nieuzasadniony eksponujących przemoc, sprzecznych z zasadami współżycia społecznego albo zagrażających prawidłowemu rozwojowi młodocianych więźniów (Zarządzenie, 2004, § 5.1). Osobami dokonującymi selekcji takich materiałów są wychowawcy opiekujący się biblioteką. Zazwyczaj problem ten rozwiązywany jest na etapie gromadzenia zbiorów i materiały o treściach sygnalizowanych w Zarządzeniu nie są włączane do księgozbioru. W przypadku, gdy w bibliotece więziennej gromadzone są publikacje przeznaczone do użytku pracowników zakładu, a np. niewskazane dla osadzonych, otrzymują one specjalne oznaczenia.

Udostępnianie zbiorów odbywa się bezpośrednio w bibliotece zakładu (punkcie bibliotecznym) lub (w uzasadnionych przypadkach spowodowanych uwarunkowaniami danego zakładu czy brakiem punktów bibliotecznych) dostęp do zbiorów ma charakter pośredni. Przy bezpośrednim dostępie do zbiorów więźniowie dokonują wyboru interesujących ich książek, korzystając ze znajdujących się tam katalogów. Natomiast w systemie pośredniej wymiany książek osadzony wybiera tytuły interesujących go książek z katalogu zeszytowego dostarczanego do celi.

W 1981 r. udostępnianie systemem pośrednim miało miejsce w 39,7% zakładów karnych, zaś systemem bezpośrednim w 60,3%; w 13% zakładów zadeklarowano stosowanie jednocześnie udostępniania bezpośrednio i pośredniego dla wspomnianych wyżej grup osadzonych (Zybert, 1991, s. 70). W 2008 r. udostępnianie systemem bezpośrednim miało miejsce w 42,3% zakładów, systemem pośrednim w 34,6%. W 26,9% zakładów miało miejsce udostępnianie bezpośrednio i pośrednie, natomiast w 23,1% zakładów nie wskazano sposobu udostępniania zbiorów.

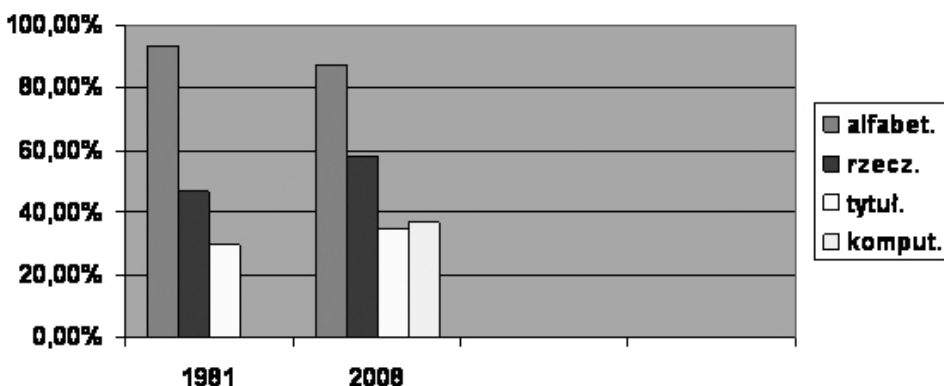
Zazwyczaj liczba książek jednorazowo udostępnianych osadzonym wynosi od 1 do 6 woluminów, choć zdarzają się sytuacje wypożyczenia nieograniczonej przepisanymi liczbą książek. Najczęściej książki wypożyczane są na okres od dwóch tygodni do jednego miesiąca. Podobnie wyglądało to podczas poprzedniego badania (Zybert, 1991, s. 70).

KATALOGI, LOKAL BIBLIOTECZNY I CZAS PRACY BIBLIOTEK WIĘZIENNYCH

O stopniu wykorzystania zbiorów decyduje informacja o nich. Dlatego ważne jest, aby zbiory bibliotek więziennych były opracowane technicznie, skatalogowane wg zasad przyjętych w bibliotekarstwie i sklasyfikowane zgodnie z przyjętym układem. Jest to obszar działalności biblioteki więziennej, który z różnych powodów, m.in. braku znajomości zasad opracowania lub ograniczonego czasu pracy biblioteki, powoduje problemy wpływające na prawidłową informację o zbiorach i łatwość wyszukiwania interesujących publikacji. Obecnie zmniejszeniu tych problemów sprzyja współpraca pomiędzy bibliotekami zakładów karnych a bibliotekami działającymi poza ich murami.

W przepisach obowiązujących w 1981 r., gdy przeprowadzano poprzednie badania, zalecano prowadzenie w każdej bibliotece katalogów alfabetycznych i w miarę możliwości uproszczonych katalogów rzeczowych. Z badań wynika, że w 1981 r. w wielu bibliotekach więziennych znajdował się więcej niż jeden katalog. Oprócz katalogu alfabetycznego był to katalog rzeczowy lub tytułowy. Zwłaszcza ten ostatni cieszył się popularnością wśród osadzonych. W 93,2% bibliotek więziennych znajdowały się katalogi alfabetyczne, w 29,5% katalogi tytułowe, a w 46,6% katalogi rzeczowe (Zybert, 1991, s. 71) (wykr. 5).

Według aktualnych przepisów, biblioteki więzienne zobowiązane są do prowadzenia kartkowych katalogów alfabetycznych i rzeczowych, natomiast w punktach bibliotecznych przewiduje się prowadzenie alfabetycznych katalogów zeszytowych. Obecnie w 87,2% bibliotek zakładów karnych są katalogi alfabetyczne, w 58,3% rzeczowe i w 34,6% katalogi tytułowe. Coraz powszechniejsze są także katalogi komputerowe. W 36,5% bibliotek takie katalogi są już opracowane lub trwają prace w tym zakresie.

Wykres 5. Rodzaje katalogów bibliotecznych w bibliotekach zakładów karnych: w 1981 i 2008 r.

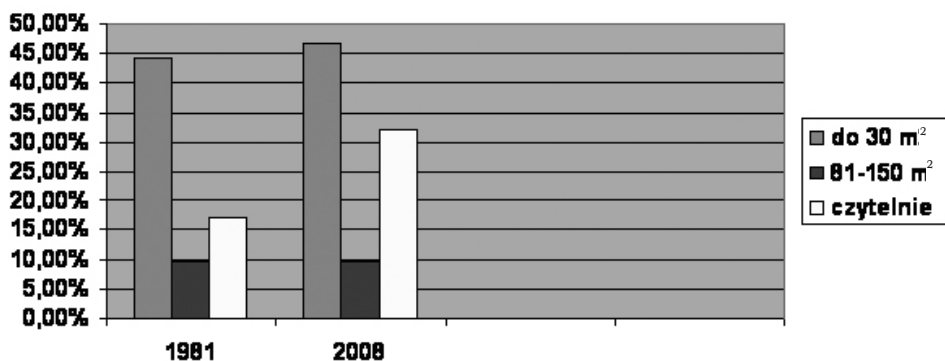
Ważnymi elementami wpływającymi na sprawność funkcjonowania biblioteki i jej udział w procesie resocjalizacyjnym jest lokal biblioteczny i jego wyposażenie. Ze względu na przeludnienie w polskich zakładach karnych

warunki pracy bibliotek więziennych były i nadal są złe. Odbiegają również *in minus* od zaleceń zawartych w *IFLA Guidelines for Library Services to Prisoners* (Lehmann & Locke, 2005, pp. 7-9).

Badania z 1981 r. wykazały, że 44,3% ogółu bibliotek więziennych dysponowało pomieszczeniami o powierzchni do 30 m²; 9,6% – od 81 do 150 m². Spośród 146 bibliotek zakładów karnych działających w tym okresie zaledwie 17,1% mogło pochwalić się wydzieleniem pomieszczeń przeznaczonych na czytelnie. W pozostałych 82,9% bibliotek warunki lokalowe nie pozwalały na to (Zybert, 1991, s. 81).

W 2008 r. sytuacja nie uległa poprawie. Spośród wszystkich bibliotek więziennych 46,8% miało lokale o powierzchni do 30 m², a 9,6% – od 81 do 150 m². Natomiast w stosunku do 1981 r. w większej liczbie zakładów (32,1% ogółu wszystkich zakładów) zaczęto wyodrębniać pomieszczenia na czytelnie, którymi często bywają zakładowe świetlice. Ich powierzchnia wynosi od 2 do 45 m².

Wykres 6. Odstetek zakładów o powierzchni do 30 m², 81-150 m² i posiadających czytelnie w latach 1981 i 2008 r.

Tygodniowy wymiar czasu przeznaczany na działalność biblioteki jest bardzo zróżnicowany i kształtuje się odmiennie w poszczególnych zakładach. Zależy od warunków panujących w danym zakładzie i rodzaju rygoru. W 1981 r. biblioteka była dostępna dla osadzonych od dwóch do czterdziestu godzin tygodniowo (Zybert, 1991, s. 70). Podobnie przedstawiała się sytuacja w 2008 r.

Ograniczenia czasowe w pracy biblioteki niewątpliwie wpływają na sprawność jej funkcjonowania oraz na działalność popularyzującą czytelnictwo. Trzeba jednak podkreślić, że obecnie taka promocja odbywa się także w ramach zajęć kulturalno-oświatowych, prowadzonych często przez pracowników penitencjarnych niezwiązanych bezpośrednio z pracą biblioteki więziennej oraz poprzez audycje radiowe i programy telewizyjne przygotowywane w radiowęzłach zakładów.

PERSONEL BIBLIOTEK WIĘZIENNYCH

Oprócz wspomnianych wyżej czynników o rzeczywistej, a nie postulatycznej, roli biblioteki w procesie resocjalizacji decyduje personel biblioteczny

i czas, który może przeznaczyć na pracę w niej. Jak zaznaczono wcześniej w każdym zakładzie karnym istnieje biblioteka, a opiekę nad nią sprawują pracownicy działu penitencjarnego.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami (Zarządzenie, 2004) zadania związane z działalnością resocjalizacyjną w zakładach karnych i aresztach śledczych spoczywają na wychowawcach. Stąd wyodrębnia się stanowisko wychowawcy działu penitencjarnego ds. biblioteki, a nie stanowisko bibliotekarza. W 2010 r. na stanowiskach wychowawców pracowało 2071 osób, w tym 458 kobiet (Korwin-Szymanowski, 2011, s. 3). Oprócz wychowawców pracujących na oddziałach są również i tacy, do obowiązków których należy zajmowanie się wyłącznie pracą kulturalno-oświatową, sportem, biblioteką, pomocą postpenitencjarną, często łącząc po kilka z tych zadań. Jednakże, jak stwierdza Grzegorz Korwin-Szymanowski, wychowawców zajmujących się jedynie swoimi dziedzinami (z wyłączeniem działań postpenitencjarnych) jest niewiele. To grupa licząca zaledwie 197 osób (9,5% ogółu wychowawców). We wszystkich jednostkach Służby Więziennej tylko działalnością kulturalno-oświatową (bez posiadania pod opieką grupy wychowawczej) zajmują się 22 osoby, sportem 37 osób, bibliotekami 19 osób (Korwin-Szymanowski, 2011, s. 3), co w zasadniczy sposób warunkuje możliwość pełnego zaangażowania się w przypisane obowiązki. Tak więc, obowiązki związane z prowadzeniem biblioteki i organizacją jej działalności powierzane są bardzo często innym wychowawcom, najczęściej ds. kulturalno-oświatowych, pomocy postpenitencjarnej czy sportu. Jednakże, paradoksalnie, właśnie to łączenie opieki nad biblioteką z innymi obowiązkami stwarza okazję do wykorzystywania książki i materiałów bibliotecznych w innych działaniach resocjalizacyjnych. Zakres obowiązków przypisanych wychowawcy sprawującemu opiekę nad biblioteką w zakładzie karnym obejmuje organizowanie jej pracy. Składa się na to kompletowanie, udostępnianie i utrzymywanie w należytym stanie księgozbioru, prowadzenie ewidencji i sprawozdawczości dotyczącej biblioteki, organizacja i nadzór nad właściwym funkcjonowaniem punktów bibliotecznych, czyteln i wypożyczalni prasy. Wychowawca odpowiedzialny za bibliotekę zajmuje się również popularyzacją czytelnictwa, np. poprzez organizację konkursów, wieczorów literackich, wystaw czy audycji radiowej. W realizacji tych zadań zobowiązany jest do współpracy z bibliotekami publicznymi oraz innymi wychowawcami w zakładzie (zwłaszcza ds. kulturalno-oświatowych) w zakresie organizacji czasu wolnego skazanych.

Jednakże limit czasu przeznaczanego dziennie na pracę w bibliotece uniemożliwia pełną realizację zadań przypisanych tym pracownikom. Jak wynika z badań, zarówno w 1981, jak i 2008 r., czas ten to od pół godziny do 8 godzin dziennie. Zdarzało się, że prace biblioteczne wykonywane były sporadycznie, „zgodnie z potrzebami” bądź 3 razy w tygodniu bez bliższego sprecyzowania czasu. Ten ograniczony czas, który wychowawcy opiekujący się biblioteką poświęcają jej, wynika z faktu łączenia obowiązków związanych z działalnością biblioteki z innymi obowiązkami.

Prawie wszyscy wychowawcy zatrudnieni w zakładach karnych mają wyższe wykształcenie. Jedynie 1% (22 osoby) legitymuje się wykształceniem średnim. W większości przypadków są to osoby z wyższym wykształceniem humanistycznym (98%), wśród których najliczniej reprezentowani są absolwenci studiów pedagogicznych (69%), prawniczych (4%), socjologicznych (2,7%) i psychologicznych (1,5%) (Korwin-Szymanowski, 2011, s. 3). Pra-

cownicy sprawujący opiekę nad biblioteką nie mają wyższego wykształcenia z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. W kilku przypadkach są to absolwenci pedagogiki resocjalizacyjnej ze specjalnością pedagogika biblioteczna, co umożliwia im prowadzenie (często bardzo dobrej) pracy pedagogicznej z użytkownikami biblioteki, ale nie zapewnia profesjonalnej bibliotekarskiej wiedzy zawodowej. Kwalifikacje niezbędne do pracy bibliotecznej zdobywają podczas szkoleń organizowanych przez biblioteki publiczne w Ośrodkach Doskonalenia Kadr Służby Więziennej lub podczas kursów prowadzonych na terenie bibliotek i instytucji zajmujących się doskonaleniem zawodowym, adresowanych do pracowników wszystkich bibliotek, nie tylko więziennych. Na potrzeby pracowników bibliotek więziennych wydawane są też wewnętrzne materiały instruktażowe dotyczące, np. zasad opracowania zbiorów, tworzenia katalogów czy prowadzenia ewidencji.

Do prac bibliotecznych mogą być zatrudniani więźniowie. Zazwyczaj powierza się im prace związane z konserwacją i udostępnianiem księgozbioru, a także prowadzeniem punktów bibliotecznych, obsługą studia radiowęzłowego i telewizyjnego, kompletowaniem nagrań, przygotowaniem audycji, programów własnych, zbiorowych imprez i konkursów. Nie mogą jednak prowadzić ksiąg inwentarzowych, rejestrów ubytków ani innej temu podobnej dokumentacji bibliotecznej. Więźniowie pracujący w bibliotece zazwyczaj także nie mają kwalifikacji bibliotekarskich. A często jedynym czynnikiem wpływającym na efektywność ich pracy jest ich inteligencja i zamiłowanie do książek.

DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI I PRACA KULTURALNO-OŚWIATOWA

W efekcie wspomnianych zmian politycznych i społecznych, które nastąpiły w Polsce w 1989 r., rozszerzeniu uległy formy i zakresy prac kulturalno-oświatowych realizowanych w polskich zakładach karnych. Coraz powszechniejsze jest mówienie o resocjalizacji twórczej i socjalizacji poprzez kulturę.

Działalność prowadzona obecnie przez biblioteki więzienne jest powiązana z realizacją zadań przypisanych danemu zakładowi karnemu i potrzebom przebywających w nim osadzonych. Ważne jest, aby okres spędzony w zakładzie, praca resocjalizacyjna i kontakty z biblioteką dawały szansę wyeliminowania czynników popychających do wejścia na drogę przestępstwa. Ze względu na poważne braki osadzonych w dziedzinie wychowania estetycznego, wywodzenie się ze środowisk kulturalnie zaniedbanych (często determinujące ich brak zainteresowań i potrzeb kulturalnych) ważny jest dobór form pracy, które wypełnią czas wolny osób przebywających w zakładach karnych (Zybert, 1991, s. 49).

Organizatorami i koordynatorami działań kulturalno-oświatowych są zazwyczaj wychowawcy ds. kulturalno-oświatowych, a narzędziem oddziaływań resocjalizacyjnych jest radiowęzeł zakładowy, który często pełni rolę centrum kulturalno-oświatowego.

RADIOWĘŻEŁ

W latach 80. w zakładach karnych wykorzystywano radiowęzeł. Jednak, jak podkreślają autorzy *Studenckiego raportu o stanie więziennictwa*, ta forma działalności często była stosowana w sposób mało przydatny dla celów resocjalizacji. Na przykład, w jednym z zakładów radiowęzeł służył do informowania skazanych o rozkazach kierownika, planie zajęć na dzień następny, do wzywania skazanych przez administrację oraz udzielania nagan. W innym natomiast jego działalność ograniczała się do nadawania piosenek *Jak dobrze wstać skoro świt* czy *Słodkie fiołki*, jak miało to miejsce w zakładzie karnym mieszczącym się przy ul. Fiołkowej (*Studencki raport...*, 1981, s. 45).

Obecnie przy pomocy osadzonych emitowane są programy telewizyjne i radiowe z wykorzystaniem sieci telewizyjnej oraz głośników znajdujących się w celach. Zadaniem radiowęzła lokalnego jest transmisja i retransmisja programów radiowych i telewizyjnych: edukacyjnych, wychowawczych, literackich, muzycznych czy rozrywkowych.

W zakładach przygotowywane są także własne audycje i pogadanki. Autorami ich scenariuszy są wychowawcy ds. kulturalno-oświatowych i pracownicy innych działów służby penitencjarnej a także osadzeni. Celem tych audycji jest „przede wszystkim uwydatnianie roli kultury w życiu człowieka, a przez to pogłębianie humanistycznej motywacji zachowań, pomoc w wyborze wartości i odpowiedzialnym ponoszeniu konsekwencji własnych działań” (BIP SW, 2009a). Tematyka zajęć jest różnorodna. Dotyczy zbliżających się świąt państwowych czy kościelnych, zagadnień prawnych, readaptacji społecznej i profilaktyki zdrowotnej. Audycje popularyzują treści edukacyjne poświęcone tematyce antycznej, biblijnej, znanym postaciom historycznym czy współczesnym. Przykładowo na terenie ZK w Chełmie w 2008 r. radiowęzeł zakładowy „Twój Głos” wyemitował 132 audycje własne oraz dodatkowo przy współpracy z Fundacją „Głos Ewangelii” 54 audycje środowiskowe z udziałem skazanych (BIP SW, 2009a).

PROGRAMY KOREKCYJNE I SPOŁECZNEJ READAPTACJI

Działalność resocjalizacyjna jest tym obszarem w wykonywaniu kary pozbawienia wolności, w którym szczególnie widoczne są zmiany w stosunku do początku lat 80. XX w. Wśród działań podejmowanych wspólnie przez biblioteki więzienne wymienić należy przygotowywanie lub współuczestniczenie w programach korekcyjnych i readaptacji społecznej realizowanych na terenie danego zakładu. Ich celem jest stworzenie warunków umożliwiających więźniom powrót do społeczeństwa jako pełnowartościowym obywatelom. Uwzględniają one potrzeby i zainteresowania więźniów, tworzą na ich podstawie specjalne zajęcia pozwalające na poszerzenie posiadanej przez nich wiedzy, na doskonalenie w zawodach wykonywanych przed osadzeniem, bądź przyuczenie się do nowego. W efekcie realizacji takich zajęć więźniowie są informowani o bieżących wydarzeniach politycznych, gospodarczych, o możliwości podjęcia pracy po odbyciu kary. Uczą się umiejętności przygotowywania CV, autoprezentacji czy sposobów aktywnego poszukiwania pracy.

W zakładach karnych realizowanych jest wiele różnorodnych programów, których celem jest:

- a) oddziaływanie redukujące deficyty wychowawcze,
- b) oddziaływanie psychokorekcyjne,
- c) oddziaływanie edukacyjne przez kulturę (*Resocjalizacyjne programy...*, 2009).

Programy redukujące deficyty wychowawcze mają na celu kształcenie umiejętności społecznych i poznawczych, wypełnianie i wzmacnianie ról rodzicielskich, społecznych poprzez pracę z osobami niepełnosprawnymi, poprzez opiekę nad zwierzętami i pielęgnację roślin, a także aktywizację zawodową czy przygotowanie do życia na wolności.

Realizacji celów psychokorekcyjnych służą m.in. programy z zakresu profilaktyki: agresji, zachowań autoagresywnych, przemocy w rodzinie, uzależnień, przestępstw seksualnych, profilaktyki i edukacji zdrowia.

Ponieważ w wielu przypadkach przyczyną wejścia w kolizję z prawem, i tym samym osadzenie w zakładzie karnym, jest uzależnienie od alkoholu, środków odurzających czy substancji psychotropowych w instytucjach penitencjarnych, przygotowywane są specjalne programy adresowane do tej grupy osadzonych. Obejmują one cykle pogadarek o charakterze edukacyjno-informacyjnym prowadzonych w odpowiednio wyposażonych pomieszczeniach czy poprzez sieć zakładowego radiowęzła. Uczą współżycia z ludźmi, zachowań asertywnych, przeciwdziałających agresji, kształtują umiejętności prospołeczne, wrażliwość emocjonalną i empatię. Ilustracją mogą być audycje regularnie prezentowane w jednym z zakładów zatytułowane „Nie daj się przemocy” (BIP SW, 2009a).

W zajęciach wykorzystywane są różne modele leczenia uzależnień (np. realizowany od 1994 r. amerykański program terapii odwykowej więźniów „Atlantis”, wspierany przez Fundację Batorego, Kluby Anonimowych Alkoholików, organizowane na terenie zakładów karnych, jak i poza murami więziennymi) (Zagórski, 1996, s. 520). Pozytywne efekty dają programy readaptacji osób osadzonych mających problemy związane z uzależnieniem od używek (głównie od alkoholu) poprzez pracę z młodzieżą niepełnosprawną. Przykładem mogą być programy: „Duet” realizowany w AŚ w Krakowie Podgórzu we współpracy z Domem Pomocy Społecznej (Szarek, b.d.), „Cztery pory roku” prowadzony w Oddziale Zewnętrznym w Uście we współpracy z Domem Pomocy Społecznej w Machowinku (Pająk & Seroczyński, 2007, s. 14) czy program „Bona” będący innowacyjną metodą pracy kobiet pozbawionych wolności z dziećmi i młodzieżą niesprawną intelektualnie (GWL, b.d.). Dzięki uzyskiwanej satysfakcji wzrasta poczucie własnej wartości osadzonych. Okazuje się, że osoby, które uczyniły zło swoim przestępstwem, są w stanie czynić dobro na rzecz innego człowieka i na rzecz samych siebie (GWL, b.d.). Czasem zwieńczeniem programu korekcyjnego jest przygotowanie własnego przedstawienia teatralnego, recitalu, koncertu czy zaproszenie aktorów z teatru profesjonalnego. Przykładem może być spektakl „Misterium nadziei” zorganizowany w ZK w Chełmie (BIP SW, 2009a) czy „Requiem straconych dni” wystawione w tym zakładzie przez krakowski teatr. Spektakl miał charakter szeroko rozumianej profilaktyki uzależnień od alkoholu lub innych środków odurzających. Głównym zamierzeniem twórców tego przedstawienia było przekonanie odbiorców, że w życiu warto wybierać trzeźwą i świadomą drogę (BIP SW, 2009b).

WYCHOWANIE PRZEZ KULTURĘ I SZTUKĘ

Ważne miejsce wśród działań resocjalizacyjnych zajmują programy, które poświęcone są oddziaływaniom edukacyjnym przez kulturę. Wśród nich należy zwrócić uwagę na przedsięwzięcia terapeutyczne, które służą edukacji kulturalno-oświatowej, inicjowaniu, kształtowaniu i doskonaleniu własnej twórczości i rozwijaniu aktywności kulturalnej skazanych, ich kulturze fizycznej i sportowi.

Można tu mówić o twórczym postępowaniu resocjalizacyjnym, które nastawione jest na rozwój strukturalnych czynników procesów poznawczych i twórczych osób nieprzystosowanych społecznie. Efektem twórczego postępowania resocjalizacyjnego, jak podkreśla Marek Konopczyński, „jest rozwój potencjałów tych osób, ich kompetencji i umiejętności społecznych, a w konsekwencji powstawanie odmiennych od dotychczasowych parametrów tożsamości społecznej i indywidualnej” (Konopczyński, 2006, s. 157). Wychowawcze oddziaływania zawierające się w twórczej resocjalizacji mają uaktywniać i rozwijać struktury i mechanizmy procesów twórczych u resocjalizowanych osób. Przy czym nie chodzi tu wyłącznie o wytwarzanie dzieł rozumianych jako wytwory czy dzieła artystyczne, lecz o twórczy sposób rozwiązywania sytuacji problemowych. Metody stosowane w twórczym postępowaniu resocjalizacyjnym mają przede wszystkim stymulować i rozwijać te składniki procesów twórczych, które decydują o kulturowych możliwościach rozwojowych i readaptacyjnych nieprzystosowanego społecznie człowieka. Jednocześnie metody te powinny uaktywniać talenty i potencjały podmiotów oddziaływań, czyniąc ich przez to atrakcyjniejszymi społecznie (Konopczyński, 2006, s. 159). W efekcie procesu twórczej resocjalizacji dokonuje się społeczna readaptacja człowieka, który poprzez rozwój swoich potencjałów uzyskał nowe kompetencje społeczne, co oznacza, że został wyposażony w kompetencje autostymulowania rozwoju struktur procesu twórczego i dzięki temu rozwiązywania swoich problemów w sposób innowacyjny, ale akceptowalny społecznie (Konopczyński, 2006, s. 171).

Wśród najczęściej wykorzystywanych w twórczej resocjalizacji metod wyróżnia się metodę teatru resocjalizacyjnego (w której istotną rolę pełnią: autoprezentacja, słowo, wyobraźnia, emocje, motywacja, percepcja, myślenie i pamięć), prowadzącą do efektu *katharsis* i modelującą sylwetki osobowe – aktorów (Konopczyński, 2006, s. 202). Inne to metoda resocjalizacji przez sport; metody dramowe, psychodrama i socjodrama, terapia przez muzykę, plastykę, biblioterapia, twórczość literacka – jako narzędzia wspomagające proces resocjalizacji.

Szczególną rolę odgrywają działania określane w polskim środowisku penitencjarnym jako „socjalizacja kulturą”. Program ten powstał w latach 80., a jego autorem był ówczesny zastępca naczelnika ZK w Siedlcach, w późniejszym okresie dyrektor generalny Służby Więziennej, gen. Paweł Nasiłowski. Wprowadził on alternatywną w stosunku do dotychczasowych metodę resocjalizacji, której głównym założeniem był udział więźniów w kulturze. Uwarunkowania funkcjonowania zakładów karnych w tamtym okresie, m.in. surowe i często nieuzasadnione kary, brak nadzoru nad wykonywaniem kar i brak szerzej dostępnej informacji na temat liczby i klasyfikacji osadzonych powodowały, że resocjalizacyjny cel kary pozbawienia wolności nie przynosił pożądanych efektów (Kurdziel, 2010). Bierne początkowo uczestnictwo osadzonych w kulturze przekształciło się w aktywną i twórczą

czynność. Z jednej strony oznacza to zwiększenie dostępu osadzonych do kultury i zintensyfikowane czerpanie z jej dóbr, a z drugiej inspirowanie, zwłaszcza więźniów bardziej aktywnych i uzdolnionych, do próbowania swoich sił w różnych dziedzinach życia i sztuki, np. w zakresie literatury, muzyki czy sztuk plastycznych. Zajęcia te sprzyjają poznaniu podstaw i technik malarskich, a także przybliżaniu wiedzy na temat historii sztuki i tym samym ukazywaniu roli kultury w życiu człowieka. W ZK w Siedlcach powstała wewnętrzna telewizja i radio we współpracy z programem 3 Polskiego Radia. Zaczęto organizować koncerty, spotkania z artystami, wystawiać sztuki teatralne z udziałem więźniów. Program przewidywał także promocję sztuki więziennej. Do chwili obecnej organizowane są coroczne festiwale sztuki więziennej, na których prezentowana jest twórczość osadzonych, a także biesiady literackie (Kurdziel, 2010).

Kolejnym krokiem w urzeczywistnianiu założeń tego nowatorskiego przedsięwzięcia, nie tylko w skali działań resocjalizacyjnych w Polsce, ale także na świecie, było zorganizowanie w ZK w Siedlcach pierwszego w kraju domu kultury w więzieniu – Ośrodka Działań Kulturalnych. Jego pomysłodawcą był również gen. Nasiłowski. Pod auspicjami tego więziennego domu kultury, będącego filią Miejskiego Ośrodka Kultury, organizowane są ogólnopolskie konkursy więziennej twórczości literackiej „Granice samotności”, a najlepsze utwory są publikowane na łamach ogólnopolskiego kwartalnika kulturalno-literackiego więźniów „Stygmat”. Periodyk ten powstał w 1995 r. w ZK w Siedlcach. Obecnie, ze względów finansowych, publikacja „Stygmatu” jest czasowo zawieszona. Do pracy przy wydawaniu tego periodyku włączyli się, przy społecznej pomocy profesjonalnych artystów, skazani z całej Polski, uzdolnieni literacko i plastycznie. Wśród ogółu osadzonych czasopismo to popularyzowało twórczość więzienną na dobrym poziomie, a dla utalentowanych więźniów spełniało rolę mecenasa sztuki oraz doradcy (EZ, b.d.).

Ciekawą ilustracją działań readaptacyjnych jest program realizowany w ZK w Wierzchowie, który wykorzystuje treści edukacyjne i z zakresu kultury. W ramach pierwszego obszaru działań osadzonym prezentowana jest podstawowa wiedza o społeczeństwie, państwie, prawie i instytucjach ukierunkowanych na osoby zagrożone marginalizacją społeczną. Natomiast celem drugiego z działań jest zapoznanie uczestników z wytworami kultury i sztuki narodowej, pamiątkami narodowymi, świadczącymi o tożsamości i przynależności do kultury ojczystej. Podczas zajęć prezentowane były filmy o treściach patriotycznych (np. film Andrzeja Wajdy „Człowiek z marmuru”), zachęcano do czytania książek dotyczących omawianej problematyki. Organizowano także wyjścia do muzeów, zwiedzanie zabytków, np. ruin zamku joanitów w Starym Drawsku, czy udział w koncertach pieśni patriotycznych w wykonaniu śpiewaków operowych (Patrzyńska, 2007, s. 15).

W tych działaniach resocjalizacyjnych poprzez kulturę wykorzystywane są różne formy ekspresji artystycznej. Przykładem mogą być spotkania kulturalne zatytułowane „Uwięzione talenty”. Cechą odróżniającą to przedsięwzięcie od dotychczasowych przeglądów twórczości więziennej jest formuła bezpośredniej autoprezentacji skazanego – artyści na forum publicznym, służąca nie tylko pokazaniu efektów jego pracy, ale także readaptacji społecznej. Skazani mają możliwość wykonania utworów muzycznych i zaśpiewania piosenek popularnych polskich autorów, jak również kompozycji własnych z samodzielnie napisanymi tekstami, zaprezentowania w

formie wystawy swoich prac plastycznych, wykonanych różnymi technikami (Buczek, b.d.).

Jednym z instrumentów oddziaływania na skazanych są przedstawienia teatralne w wykonaniu profesjonalnych aktorów lub zajęcia teatralne z udziałem osób pozbawionych wolności. Nierzadko sami osadzeni są autorami scenariuszy przygotowywanych przedstawień. Jest to nowatorska forma oddziaływań resocjalizacyjnych, wykorzystująca arteterapię do pracy resocjalizacyjnej ze skazanymi (BIP SW, 2007). Powodem niezwyklego znaczenia tej formy pracy jest fakt, że spektakle odbywają się w zakładzie karnym, a przy ich powstawaniu pracują ludzie z kryminalną przeszłością, z wyrokami spowodowanymi wykroczeniami przeciw zdrowiu i życiu. Widownia również nie ogranicza się wyłącznie do więźniów. Spektakle oglądają ich rodziny, dzieci, więzienni pracownicy i wiele innych ludzi, żyjących na co dzień po drugiej stronie krat (Wrona, b.d.). Znaczenie warsztatów teatralnych jest ogromne. Staje się formą aktywizacji społecznej skazanych, którzy w efekcie uczestnictwa w nich przełamują codzienną monotonię panującą w zakładzie. Próby czy wspólne przygotowywanie kostiumów, sceny, itp. stają się pretekstem do rozmów nie tylko o sztuce, ale i o własnych przeżyciach, emocjach i uczuciach. Skazani – aktorzy „uczą się panować nad emocjami, zastępować naturalne odruchy nowymi, wypracowanymi podczas warsztatów. Nabywają umiejętności potrzebnych w nawiązywaniu stosunków interpersonalnych oraz społecznych, stają się bardziej otwarci” (Sosnowska, b.d.). Dzięki uczestnictwu w warsztatach teatralnych więźniowie budują na nowo swój kontakt z zewnętrznym światem, uczą się rozmowy z ludźmi z „zewnątrz”, a ci mają okazję zobaczyć w nich kogoś więcej niż skazańców (Wrona, b.d.).

W 2008 r. na terenie polskich zakładów karnych działało kilkanaście grup teatralnych, prowadzonych przez wychowawców ds. kulturalno-oświatowych, czasem przy wsparciu zawodowych reżyserów. Pierwszy więzienny teatr „Po Drodze” powstał w 1998 r. w Zakładzie Karnym w Kłodzku. Jego założycielem jest Krzysztof Papis aktor, reżyser i psychoterapeuta. Był to jego autorski projekt artystyczno-społeczny zatytułowany „Sztuka dla pokoju – Teatr jako katalizator”. Pierwszy spektakl tego teatru „Tak bardzo Cię Kocham” dotyczył przemocy w rodzinie i został stworzony z własnych doświadczeń skazanych (Flankowska, 2000, s. 62-63). Przez prawie 11 lat istnienia teatru odbyło się 6 premier, choć zapewne było ich dużo więcej, gdyż wiele przedstawień tworzono kilkakrotnie ze względu na zmieniający się skład grupy (Teatr, 2009). Z czasem ta metoda pracy z więźniami rozpowszechniła się w innych zakładach karnych, gdzie działają np. w Kaliszu – Teatr „TAM”, w Lublinie – „Teatr pod celą”, w Jeleniej Górze „Teatr *Za murem*” (Wrona, b.d.), czy Grupa teatralna C-4 w Areszcie Śledczym na Mokotowie w Warszawie (Sosnowska, b.d.).

Zdarza się, że amatorski teatr wolnościowy, jak np. Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalne „Teatr Nasz” czy Młodzieżowa Trupa Teatralna „Atelle”, nawiązuje kontakt z danym zakładem i na jego terenie organizuje swoje występy. Aktorami są zarówno osadzeni przebywający w danym zakładzie, jak i aktorzy spoza zakładu. Autorami tekstów są znani pisarze lub więźniowie. Ciekawym spektaklem wystawionym w Areszcie Śledczym w Gliwicach pod koniec 2009 r. było przedstawienie „Wrony na śniegu” przygotowane przez więzienny teatr „Bez Nazwy”, istniejący od 2006 r. Tytuł przedstawienia został zaczerpnięty z wiersza *Rozmowa*

liryczna Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Oprócz poezji, w spektaklu zostały wykorzystane scenki z *Teatryku Zielona Gęś* tegoż autora, które złożone w całość tworzą fabułę o więziennej rzeczywistości. Podstawowym motywem, który przewija się często w dialogach i gestach ósemki aktorów jest samotność, pustka i tęsknota (Szymura, b.d.).

Popularność tego typu działań teatralnych spowodowała organizowanie ogólnopolskich festiwali więziennej sztuki teatralnej oraz prezentowanie ich na międzynarodowych przeglądach, jak np. Brave Festival, którego 5 edycja z 2009 r. zatytułowana „Przeciw Wypędzeniu z Kultury”, poświęcona była m.in. osobom mającym ograniczony (z różnych względów) dostęp do kultury.

Szczególne uznanie w polskim środowisku penitencjarnym ma działalność Więziennego Klubu Literackiego „Bartnicka 10”. Klub, którego nazwa pochodzi od adresu zakładu karnego, jest próbą readaptacji społecznej skazanych poprzez ich szeroki kontakt ze środowiskiem wolnościowym i aktywne włączanie się w proces wychowawczy. Więzienny Klub Literacki „Bartnicka 10” powstał w 1997 r. Skupia skazanych, tymczasowo aresztowanych i osoby, które już opuściły zakład, zajmujących się twórczością literacką. W pracach Klubu uczestniczą też więźniowie, którzy sami nie tworzą, ale chętnie biorą udział w imprezach jako widzowie, często aktywnie przyłączając się do dyskusji (Seroczyński, b.d.).

Zadaniem Klubu jest wzbogacanie form oddziaływań kulturalnych, koordynacja działań literackich na terenie zakładu karnego, przygotowywanie spotkań z twórcami literatury i szeroko rozumianej kultury; organizacja zbiorowych wyjść na imprezy kulturalne przygotowywane przez wyspecjalizowane placówki i stowarzyszenia, np. biblioteki, muzea, galerie sztuki współczesnej czy lokalne stowarzyszenia literatów.

W Klubie organizowane są wieczory autorskie, spotkania z poezją, których uczestnikami są zarówno więźni twórcy, jak i goście z zewnątrz: lokalni czy krajowi pisarze, dziennikarze i aktorzy. Do każdego spotkania członków Klubu skazani przygotowują się bardzo starannie, wykorzystując zgromadzone w bibliotece więziennej materiały. Obecnie mają możliwość kontrolowanego dostępu do Internetu. Poza tym organizowane są warsztaty literackie prowadzone przez twórców związanych z Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Literatów. Bardzo często prace, których autorami są więźni twórcy, drukowane są w lokalnych czasopismach. Takie sukcesy bardzo motywują do dalszego tworzenia, nobilitują ich twórców, bowiem utwory są drukowane nie dlatego, że ich autorem jest więzień, ale dlatego, że jest po prostu dobry. Twórczość literacka więźniów prezentowana jest na łamach „Gazety Więziennej”, ukazującej się w ZK we Włocławku, redagowanej przez dział penitencjarny i osadzonych. Książki więźniów działających w Klubie wydawane są także przez zakłady karne czy władze odpowiedzialne za sprawy kultury w mieście (Seroczyński, b.d.).

Z innych obszarów aktywności Klubu wymienić należy jego pomoc dla więźniów przygotowujących się do udziału w konkursach, zwłaszcza literackich, organizowanych przez jednostki więziennictwa i instytucje spoza zakładów karnych. Zresztą ta działalność, dzięki której ujawnili się więźni miłośnicy i twórcy literaccy, stała się bezpośrednią przyczyną powstania aktywnego ruchu literacko-kulturalnego w zakładzie we Włocławku (Seroczyński, b.d.).

Bardzo interesującym przykładem aktywności i samodzielności skazanych uczestniczących w pracach Klubu była multimedialna wystawa

poświęcona Holocaustowi, zorganizowana na terenie ich zakładu karnego i udostępniana później w placówkach penitencjarnych, a także w instytucjach publicznie dostępnych na terenie Włocławka i innych miast. Ekspozycja zawierająca fotografie prezentowane na tle walącego się gruzu i płataniny drutów kolczastych przedstawiała życie codzienne za murami warszawskiego getta, panujący tam głód, a także męczeństwo narodu żydowskiego i jego walkę z niemieckimi barbarzyńcami. Nastrój pogłębiała rozbrzmiewająca w sali żydowska muzyka i fragmenty filmów dokumentalnych widocznych na ekranie monitora. Wystawę odwiedził m.in. ówczesny ambasador Izraela w Polsce prof. Szewach Weiss (Seroczyński, b.d.).

Dzięki zaangażowaniu wychowawców, głównie, ds. kulturalno-oświatowych, skazani są zachęceni do wydawania gazet więziennych. Obecnie w polskich zakładach karnych wydawanych jest kilkadziesiąt periodyków o różnej częstotliwości. Wśród nich można przykładowo wymienić „Gazetę Więzienną” (wydawaną w ZK we Włocławku), „Aby do wokandy” (ZK w Barczewie), „Przystanek” (zakłady penitencjarne okręgu białostockiego), „Pasiaczek” (ZK w Łowiczu), „Errata” (ZK w Koszalinie), „Naszym zdaniem” (ZK w Grudziądzu).

Działania kulturalno-oświatowe w zakładach karnych często są organizowane we współpracy ze środowiskiem lokalnym, zwłaszcza domami kultury i bibliotekami. Z jednej strony wzbogacają ofertę zajęć dla osadzonych, umożliwiają wyrównywanie ich życiowych szans, a z drugiej służą pokonywaniu barier i tworzeniu warunków dla społecznej readaptacji osadzonych. Zakłady karne zapraszają zazwyczaj znanych sportowców, aktorów, literatów, dziennikarzy, polityków, działaczy społecznych, mogących stanowić wzorce osobowe dla osadzonych. Wiele jednostek penitencjarnych nawiązuje kontakty z wolnościowymi placówkami kultury. Goszczą u siebie teatry, zespoły muzyczne czy kabarety. Organizowane są koncerty kołęd, poezji śpiewanej, czy spotkania muzyczne, jak np. występ światowej sławy skrzypka Nigela Kennedy’ego, zorganizowany w grudniu 2009 r. w jednym z aresztów śledczych (Zwierzchowski, b.d.).

Warto podkreślić, że od początku lat 90. XX w. w polskiej praktyce wykonania kary pozbawienia wolności istnieje możliwość uczestniczenia skazanych w imprezach kulturalnych mających miejsce poza murami zakładu karnego, np. w spotkaniach autorskich z profesjonalnymi twórcami. Coraz powszechniejsze jest również organizowanie w różnych instytucjach na terenie miasta spotkań promujących twórczość więźniów. Np. skazani z ZK we Włocławku w miejskich bibliotekach, muzeach, domach pomocy społecznej, szkołach czy szpitalach prezentują własne utwory artystyczne, swoją twórczość literacką, uczestniczą w wieczorach poezji, także śpiewanej, „Twórców z za krat” (Konopczyński, 2006, s. 316-321).

„Współdziałanie z różnymi instytucjami społecznymi powoduje częste kontakty więźniów z ludźmi nie związanymi z więzieniem. Zmniejsza w ten sposób prizonizację i negatywny wpływ podkultury więziennej” (Machel, 2003, s.76). W efekcie realizacji tych programów wielu osadzonych odnalazło drogę do wolności poprzez kulturę. Oprócz znaczenia tych imprez dla efektywności readaptacji społecznej więźniów kontakty ze środowiskiem zewnętrznym przyczyniają się również do zmiany negatywnego obrazu zakładu karnego w oczach społeczeństwa, tym samym wspierają realizację założeń modelu resocjalizacyjnego wykonania kary pozbawienia wolności (Seroczyński, b.d.).

Istotne dla programu resocjalizowania poprzez kulturę i sztukę jest nieograniczanie się do pracy na terenie zakładu, ale zadbanie o dalsze prawidłowe funkcjonowanie osób skazanych po opuszczeniu przez nich placówki korekcyjnej. Temu służy m.in. program „Pomoc ku Samopomocy” Stowarzyszenia Pomocy Społecznej, Rehabilitacji i Resocjalizacji im. H. Ch. Kofoeda powstałego w Siedlcach w 1997 r. (EZ, b.d.). Jest on polską wersją modelu duńskiej szkoły Hansa Chrystiana Kofoeda. Polega na zorganizowaniu całego zespołu profesjonalnych działań edukacyjnych, terapeutycznych, pomocowych, psychologicznych i prawnych. Są one skierowane do ludzi pozostających na marginesie życia, potrzebujących pomocy i pozwalają im, przy wsparciu ze strony programu, samodzielnie pokonywać trudności. Najważniejszą metodą w tym postępowaniu jest nieustanne aktywizowanie człowieka do myślenia i działania na rzecz rozwiązywania własnych problemów (EZ, b.d.).

POPULARYZACJA CZYTELNICTWA, KONKURSY WIEDZY

Zainteresowania czytelnicze skazanych kształtują się pod wpływem sugestii współosadzonych oraz w wyniku działalności popularyzatorsko-doradczej, prowadzonej przez wychowawców. Obejmuje ona promocję zbiorów znajdujących się w bibliotece poprzez wystawki książek i radiowęzeł. Prowadzone są zróżnicowane tematycznie audycje dotyczące książek, prezentowane są nowe nabytki do biblioteki, a w regularnie emitowanych odcinkach czytane są książki, nagrane przez profesjonalnych lektorów. Na przykład w 2008 r. w ZK w Chełmie osadzeni mieli możliwość wysłuchania 20 książek, przedstawionych w 50-minutowych audycjach nadawanych od poniedziałku do soboty (BIP SW, 2009a).

Osadzeni nie tylko są adresatami działań promujących czytelnictwo, ale również, dzięki zachęce ze strony pracowników kulturalno-oświatowych i psychologów, sami aktywnie włączają się do popularyzacji książki. M.in. na terenie Aresztu Śledczego w Lublinie zorganizowano zajęcia poświęcone bajkom terapeutycznym poruszającym problemy samotności, choroby, śmierci, bezdomności i alkoholizmu a także ukazującym znaczenie miłości i przyjaźni w ich rozwiązywaniu. Celem prezentacji bajek jest rozbudzanie szeroko rozumianej wrażliwości więźniów, ich świadomości społecznej i estetycznej. Zgodnie z zamierzeniami autorów programu ma on sprowokować osadzonych do pogłębionej analizy własnych doświadczeń, a w konsekwencji zaniechania powrotu do zachowań o charakterze przestępczym. W efekcie spotkań z autorem bajek terapeutycznych i wolontariuszami z Centrum Wolontariatu Na Rzecz Młodych Więźniów „Eleutheria” przygotowano audiobook, zawierający bajki czytane przez więźniów. Jednym z elementów tego programu są także spotkania jego uczestników z najbliższymi, w szczególności z dziećmi, które otrzymują nagrane bajki. Program ten ma duże walory biblioterapeutyczne: może być pomocny w odbudowie zaburzonych więzi rodzinnych spowodowanych izolacją więzienną, a dzieciom słuchającym bajek pozwala przezwyciężyć lęki mające etiologię w uwięzieniu członka rodziny (Zwierzchowski, b.d.).

Dużym zainteresowaniem osadzonych cieszą się konkursy wiedzy. Tematyka ich jest różna, obejmuje np. wiadomości z zakresu historii powszechnej i Polski, geografii, muzyki współczesnej, sportu, filmu, literatury czy za-

gadnień prawnych. Imprezy te znacznie ożywiają czytelnictwo, mają także poważne walory edukacyjne. Zwycięzcy otrzymują nagrody, które nie tylko sprawiają im przyjemność, ale również uczą. Są nimi książki lub inne nagrody przewidziane regulaminem zakładu. Ze względu na duże zainteresowanie osadzonych tą formą wypełniania czasu wolnego w zakładach zwiększa się liczbę organizowanych konkursów i quizów tematycznych. Np. w jednym z zakładów w 2008 r. zorganizowano ich aż 27. Prowadzone są również konkursy czytelnicze dotyczące znajomości książek i akcje, np. pod hasłem *Kto czyta, żyje wielokrotnie...*, mające na celu wyłonienie najaktywniejszych czytelników w danym oddziale czy zakładzie (BIP SW, 2009a).

ZAKOŃCZENIE

Patrząc z perspektywy prawie trzydziestu lat na polskie zakłady karne, trudno nie zgodzić się z opiniami autorytetów w tych sprawach, że przez szereg lat stale narastające przeludnienie i przedmiotowe traktowanie więźniów, preferencja funkcji izolacyjnej, a także dominacja celów ekonomicznych nad innymi były czynnikami powodującymi szereg trudności w kreowaniu postępu penitencjarnego (Machel, 2003, s. 164). Tym samym miały istotny wpływ na działalność kulturalno-oświatową i biblioteki więzienne. Bowiem „nie można organizować przyzwoitych zajęć kulturalno-oświatowych, jeśli nie ma biblioteki, świetlicy, stosownego sprzętu technicznego i świetlicowego oraz radiowo-telewizyjnego” (Machel, 2003, s. 54).

Chociaż w dalszym ciągu wiele uwarunkowań niezbędnych dla prawidłowego przebiegu procesu resocjalizacji nie zostało osiągniętych, np. lokal czy finanse, to zwiększyła się liczba profesjonalnie przygotowanych pracowników Służby Więziennej, psychologów i wychowawców, rozumiejących znaczenie działalności kulturalno-oświatowej oraz wykorzystujących książki i różne formy ekspresji twórczej dla efektywności wykonywania kary pozbawienia wolności. Ich ogromne zaangażowanie i dążenie do jak najwartościowszego wypełniania czasu wolnego osadzonych, eliminującego czy minimalizującego dalszą ich demoralizację, wpływa na kształtowanie się pożądanych postaw społecznych, które pomogą żyć na wolności bez popełniania przestępstw.

W pracy *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce* wymienia się ponad 200 programów resocjalizacyjno-korekcyjnych, które prowadzone są w polskich zakładach karnych. We wszystkich nakreślone cele mogą i powinny być realizowane przy udziale książki i biblioteki. Jak wynika z analizy prowadzonych działań i rozmów z pracownikami Służby Więziennej książki i inne materiały odgrywają znaczącą rolę w procesie resocjalizacji. Jednak w żadnym z tych 200 programów nikt wprost nie odwołuje się do biblioteki i książki, choć książka może z powodzeniem zastąpić np. film jako nośnik przekazu treści. Wyjątek stanowią programy realizowane w ZK w Kaliszu i w ZK w Siedlcach („Z książką ku lepszej wolności”; „Patriotyczno-historyczne podróże w czasie”). W żadnym też z tych programów nie pojawia się pojęcie biblioterapii, choć cele terapeutyczno-resocjalizacyjne nakreślone w tych programach w sposób satysfakcjonujący są realizowane przy wykorzystaniu tej metody.

Przedstawione przykłady pokazują, że możliwe jest zorganizowanie osadzonym dostępu do dóbr kultury na podobieństwo życia społecznego poza zakładem, a pracownikom odpowiedzialnym za działalność kulturalno-oświatową zbudowanie autorytetu nieformalnego umożliwiającego skuteczne oddziaływanie resocjalizacyjne.

BIBLIOGRAFIA

- BIP SW (b.d.). Służba Więzienna [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 20.01.2010]. Dostępny w World Wide Web site: <http://bip.sw.gov.pl/index.php/przedmiot_dzialalnosci_i_kompetencje>.
- BIP SW (2007). Teatr pod cełą [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej. Aktualności [dostęp: 20.02.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/aktualnosci/more/1756>>.
- BIP SW (2009a). Aktualności [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej. [dostęp: 10.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/1603>>.
- BIP SW (2009b). Aktualności [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 10.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/aktualnosci/more/1569>>.
- Buczek, Tomasz (b.d.). Spotkania kulturalne organizowane przez Zakład Karny w Zamościu oraz Zamojski Dom Kultury [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 20.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/aktualnosci/jednostka/347>>.
- EZ (b.d.). b> Siedlecki „Kofeod” [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 20.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/24>>.
- Flankowska, Jowita (2000). Łyżka w zupie. Więzienny teatr z Kłodzka. *Polityka*, 2 (2227) s. 62-63.
- GWL (b.d.). Lubliniecka „Bona” [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 20.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/24>>.
- Konopczyński, Marek (2006). *Twórcze postępowanie resocjalizacyjne*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN.
- Korwin-Szymanowski, Grzegorz (2011). Zawodowi naprawiacze. *Forum Penitencjarne* nr 4 (155) kwiecień, s. 3.
- Kurdziel, Natalia (2010). Socjalizacja kulturą w zakładach karnych [online]. *Prawnik.pl* [dostęp: 09.06.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.prawnik.pl/na-wydzialach/wydarzenia/124934,Socjalizacja-kultura-w-zakladach-karnych.htm>>.
- Lehmann, Vibeke; Locke, Joanne (2005). *IFLA Guidelines for Library Services to Prisoners* (3 rd. ed.). The Hague: IFLA Headquarters.
- Machel, Henryk (2003). *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Gdańsk: Arche.
- Pająk Tomasz; Seroczyński, Ryszard (2007). Cztery pory roku. *Forum Penitencjarne*, nr 11 (115), s.14.
- Patrzyńska, Violetta (2007). Program readaptacji. *Forum Penitencjarne*, nr 11 (115), s. 15.
- Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce* (2009). Red. nauk. Monika Marczak. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Rozporządzenie (1999). Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 1999 r. w sprawie zasad organizacji obsługi bibliotecznej w zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich. *Dziennik Ustaw*, 111, poz.1309.
- Rozporządzenie (2003 a). Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych. *Dziennik Ustaw*, 151, poz. 1469.
- Rozporządzenie (2003 b). Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności. *Dziennik Ustaw*, 152, poz.1493.
- Rozporządzenie (2003 c). Ministra Sprawiedliwości z 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania. *Dziennik Ustaw*, 152, poz.1494.

- Seroczyński, Ryszard (b.d.). Nietypowe formy resocjalizacji [online]. Q4.PL Włocławski Portal Internetowy [dostęp: 15.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.q4.pl/media/11/nietypowe_formy_resocjalizacji.doc>.
- Seroczyński, Ryszard (b.r. b.). O Klubie Literackim [online]. „Bartnicka 10”. Oficjalna strona Więziennego Klubu Literackiego [dostęp: 15.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bartnicka10.w.interia.pl/klub.htm>>.
- Sosnowska, Monika (b.d.). Grupa teatralna C-4 [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 20.02.2010]. Dostępny w World Wide Web site: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/373>>.
- Studencki raport o stanie więziennictwa* (1981). Warszawa ([niepublikowane materiały do użytku wewnętrznego]).
- SW (b.r.). Służba Więzienna. Statystyki [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej [dostęp: 18.03.2010]. Dostępny w World Wide Web site: <http://www.sw.gov.pl/index.php/statystyki>.
- Szarek, Tomasz (b.d.). Krakowski „Duet” [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 10.01.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/24>>.
- Szymura, Adam (b.d.). Wrony na śniegu – poruszający spektakl gliwickiego teatru „Bez nazwy” [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 10.01.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/index.php/forum/more/4741>>.
- Teatr „Po Drodze” (2009). Dolnośląska Szkoła Wyższa [online]. [dostęp: 20.02.2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dswe.pl/fileadmin/user_upload/aktualnosci/Teatr_Wiezienny_Po_Drodze_Brave.pdf>.
- Ustawa (2010). Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. *Dziennik Ustaw*, 79, poz. 523.
- Ustawa (1997 a). Ustawa z 6 maja 1997 r. Kodeks Karny Wykonawczy. *Dziennik Ustaw*, 90 poz. 557.
- Ustawa (1997 b) Ustawa o bibliotekach z 22 czerwca 1997 r. *Dziennik Ustaw*, 85, poz. 539, z późn. zm. *Dziennik Ustaw*, 1998, 106, poz. 668.
- Ustawa (2009). Ustawa z 19 grudnia 2008 r. o zmianie Ustawy Kodeks Karny Wykonawczy. *Dziennik Ustaw*, 022, poz. 119.
- Wrona, Marek (b.d.). Więzienne e’viva l’arte [online]. [dostęp: 20.02.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://kulturalnie-teatr.netbird.pl/a/32110>>.
- Zagórski, Janusz (1996). Formy współdziałania ze społeczeństwem w polskiej praktyce penitencjarnej. W: B. Hołyst, S. Redo (Red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI w.* Red. B. Hołyst, S. Redo. Warszawa: Wydaw. CZSW i COSSW, s. 505-524.
- Zarządzenie (2004). Zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego SW z dnia 24 lutego 2004 (z późn. zm.) w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych. W: *Wybór przepisów w sprawie prowadzenia i organizacji oddziaływań penitencjarnych*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej, s. 22-78.
- Zwierzchowski, Jacek (b.d.). Koncert Nigela Kennedy’ego w lubelskim areszcie [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 4.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/>>.
- Zwierzchowski, Jacek (b.d.). Lubelscy aresztanci czytają dzieciom bajki [online]. Ogólnopolski Portal Służby Więziennej. Biuletyn Informacji Publicznej [dostęp: 4.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bip.sw.gov.pl/>>.
- Zybert, Elżbieta, Barbara (1991). *Biblioteki więzienne. Zarys problematyki*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ELŻBIETA BARBARA ZYBERT

Institute of Information and Book Studies

The University of Warsaw

e-mail: e.zybert@uw.edu.pl

CONTEMPORARY PRISON LIBRARIES AND CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES IN POLISH PRISONS

KEYWORDS: Prison libraries. Cultural and educational activities. Prison Service. Polish prisons.

ABSTRACT: **Objective** – The article is a presentation of resocialization activities involving cultural and educational activities, library and various forms of content transmission conducted in Polish prisons. The main objective of this article is to discuss current status of Polish prison libraries and compare it to the situation in 1981. **Research method** – The author used a diagnostic poll conducted in 2010 in all 156 Polish penitentiary institutions (86 prisons and 70 custody suites). **Results and conclusions** – The most important conclusions resulting from the research point to the significant role of books and other library resources in the process of resocialization. Despite that prison libraries in Poland do not receive any special attention or support. The positive change worth noticing is the growing number of professionally educated prison officers who not only understand the importance of books and cultural and educational activities but also support reading prisoners with book exhibitions, meetings with writers, knowledge competitions, literary competitions, reading books through prison broadcasting network, enable prisoners to participate in cultural events and develop their creative skills.

Artykuł wpłynął do Redakcji 12 lipca 2012 r.

REMIGIUSZ SAPA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: remigiusz.sapa@uj.edu.pl

ZASOBY INFORMACJI NAUKOWEJ GENEROWANEJ LOKALNIE I UDOSTĘPNIANEJ W SERWISACH WWW POLSKICH INSTYTUCJI AKADEMICKICH Z OBSZARU INFORMATYKI¹

Remigiusz Sapa jest adiunktem habilitowanym i zastępcą dyrektora w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prowadzi badania na temat różnych aspektów współczesnej komunikacji naukowej oraz funkcjonowania bibliotek akademickich i środowiska informacyjnego Internetu. Podejmuje także problematykę metodologii badań w obszarze informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, interesuje się wybranymi zagadnieniami naukoznawstwa oraz poszukiwaniem sposobów usprawniania systemów informacyjnych dla nauki. Najważniejsze spośród najnowszych publikacji: *Metodologia badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej z perspektywy nauki o informacji*. Kraków: Wydaw. UJ 2009; *Access to Scholarly Output of Academic Staff: Bibliographic Databases and Institutional Repositories in Polish Academic Libraries*. *Libri*, 2010, no. 1, pp. 78-91; *Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej*. *Przegląd Biblioteczny* 2008, z. 1, s. 87-110; *International Contribution to Library and Information Science in Poland: a Bibliometric Analysis*. *Scientometrics* 2007, no. 3, pp. 473-493.

SŁOWA KLUCZOWE: Komunikacja naukowa. Zasoby cyfrowe. Informatyka. Szkoły wyższe. Serwisy WWW. Polska.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem badań było rozpoznanie skali, specyfiki i potencjalnej przydatności zasobów informacji naukowej powstającej i upublicznianej lokalnie w serwisach WWW jednostek akademickich, jako podstawy do refleksji nad zasadnością i sposobem ich upowszechnienia. **Metody badań** – Badania, przeprowadzone w okresie od lutego do sierpnia 2011 r., zostały ograniczone do zasobów oferowanych w serwisach WWW 66 polskich jednostek akademickich funkcjonujących w obszarze informatyki. W ich efekcie dokonano analizy ilościowej i jakościowej zasobów danych, informacji i wiedzy naukowej udostępnianych w tych serwisach. **Wyniki i wnioski** – Stwierdzono dominację informacji o charakterze pragmatycznym, wyraźnie rzadsze występowanie informacji o zasobach wiedzy, sporadyczną dostępność pełnych tekstów i brak danych pochodzących z badań. Jednocześnie znaczne zróżnicowanie oferowanych zasobów pod względem charakteru i zakresu, nieporównywalność oferty poszczególnych serwisów WWW oraz częsty brak pro-

¹ Artykuł został przygotowany w ramach realizacji projektu SYNAT – System Nauki i Techniki.

fesjonalizmu w udostępnianiu tych zasobów powodują, że próby szerszego włączenia ich do komunikacji naukowej wymagają efektywnej selekcji, promowania standardów publikowania i archiwizowania dokumentów cyfrowych oraz wypracowania rozwiązań pozwalających na ich włączenie w obszar percepcji naukowca.

WSTĘP

Umieszczenie w Internecie zasobów informacyjnych, w tym także takich, które są wynikiem prowadzonych badań czy rozwiązań naukowych, nie jest równoznaczne z ich udostępnieniem konkretnemu środowisku. Kluczem nie jest bowiem sam fakt uczynienia zasobów publicznie dostępnymi, ale wprowadzenie ich do obszaru percepcji (przynajmniej potencjalnej) tych odbiorców, do których są kierowane. Zakres percepcji człowieka ma jednak z natury rzeczy charakter ograniczony, co musi prowadzić do selektywności albo przynajmniej sekwencyjności procesu poznania. Oznacza to, że zasadne jest poszukiwanie i projektowanie rozwiązań umożliwiających kontrolowane koncentrowanie uwagi odbiorców na określonych zasobach. Taką właśnie rolę w stosunku do informacji naukowej pełniły i nadal pełnią biblioteki akademickie, choć dzisiaj już w nieco inny sposób i w warunkach zwiększonej konkurencji o czas i uwagę naukowców (Coiera, 2000, pp. 218-219). We współpracy ze środowiskami bibliotekarskimi lub całkowicie od nich niezależnie realizowane są bardzo różne projekty tego typu „koncentratorów”, dostosowanych do warunków rozwijającego się cyfrowego środowiska informacyjnego nauki: od narzędzi w rodzaju Google Scholar i Google Books, przez serwisy tematyczne o kontrolowanej jakości z brytyjskim Intute (Roszkowski, 2008) na czele. Także realizowany w Polsce projekt badawczy SYNAT² powinien m.in. dostarczyć podstaw dla tworzenia takich rozwiązań.

W systemie komunikacji naukowej opartym na druku istniały stabilne i oczywiste dla jego uczestników sposoby „podsuwania” naukowcom nowych zasobów, a naukowcy w roli odbiorców wiedzieli, jakimi ścieżkami podążać, by „natknąć się” na wartościową informację, gdzie zaglądać, by „trzymać rękę na pulsie”, i z czego korzystać, by rozpoznać dorobek w jakimś nowym dla siebie obszarze nauki. Chociaż ten system nie uległ, przynajmniej na razie, radykalnej erozji (w środowisku cyfrowym nadal są czasopisma i książki, a mimo rozwoju komunikacji elektronicznej ciągle organizowane są konferencje), to jednak wzrost skali i różnorodności cyfrowych zasobów informacji potencjalnie interesującej dla środowisk naukowych, w połączeniu z możliwościami oferowanymi przez współczesną infrastrukturę informacyjną nauki (Nahotko, 2010, s. 41-55), z pewnością stanowi istotne wyzwanie dla tych wszystkich, którzy zawodowo i naukowo zajmują się szeroko rozumianą organizacją dostępu do informacji naukowej.

Zasoby generowane i upubliczniane lokalnie w serwisach WWW poszczególnych jednostek akademickich, a zatem poza tradycyjnymi kanałami komunikacji naukowej, często spontanicznie, bez działań promocyjnych, należą właśnie do takich źródeł informacji naukowej, które wymagają refleksji. Czy w ogóle należy zwracać na nie uwagę naukowców, a jeśli tak, to w jakim stopniu i w jaki sposób? Organizacja dostępu albo raczej poszerzenia dostępu do nich poza lokalne środowisko – jeśli w ogóle warta

² Strona WWW projektu: <http://www.synat.pl/>.

inwestowania – wymaga jednak w pierwszej kolejności rozpoznania ich skali, specyfiki i potencjalnej przydatności dla naukowców. Tymczasem w polskim piśmiennictwie z zakresu bibliologii i informatologii brakuje tego typu opracowań. Badacze koncentrują się na ofercie bibliotecznej, jedynie sporadycznie podejmując badania zasobów informacji naukowej dystrybuowanej, przynajmniej częściowo, niezależnie od bibliotek. W takim przypadku przedmiotem zainteresowania są najczęściej bibliografie publikacji pracowników poszczególnych uczelni (np. Garczyńska, 2006; Legeżyńska, 2006), w tym także wybranych form dorobku naukowego w połączeniu z analizą możliwości dostępu do zasobów pełnotekstowych (Sapa, 2010). Zainteresowanie budzi również transfer informacji z obszaru nauki do świata gospodarki (Jaskowska, 2008; Szczygłowska, 2006), a także obecność w Internecie nowych form wypowiedzi naukowców, w tym blogów i stron WWW oraz nowych narzędzi organizowania dostępu do informacji naukowej (np. Cisek, 2007; Sapa, 2006; Zernicka, 2010). Coraz częściej zwraca się także uwagę na dostępność otwartych repozytoriów zasobów naukowych, co także prowadzi do rozszerzenia badań i rozważań poza analizy oferty samych bibliotek (np. Rychlik & Karwasińska, 2007; Rychlik & Karwasińska, 2008; Szczepańska, 2007). Z drugiej strony dostrzeżony również został problem konstruowania narzędzi umożliwiających dostęp do naukowych zasobów informacyjnych rozproszonych w sieci (np. Ganińska et al., 2006). Natomiast oferta informacyjna poszczególnych jednostek akademickich reprezentujących różne dyscypliny i dziedziny nauki, pozostaje niezbadana.

CEL, METODA, PRZEDMIOT I ZAKRES BADAŃ

Celem badań, których wyniki i interpretacje są przedstawione w niniejszym artykule, było przyczynienie się do rozwoju wiedzy na temat skali i specyfiki zasobów informacji naukowej powstającej i upublicznianej lokalnie w serwisach WWW jednostek akademickich, w których zostały wygenerowane. Badania ograniczono do obszaru informatyki w Polsce, zatem wyciągnięte na ich podstawie wnioski należy odnosić wyłącznie do zasobów tej dyscypliny uprawianej w naszym kraju. Trzeba tutaj zaznaczyć, że analiza kierunków badań prowadzonych w jednostkach, w których nazwach posłużono się terminem „informatyka”, wskazuje na bardzo szeroki zakres dyscypliny. Z jednej strony jest ściśle związana z matematyką, a z drugiej jest traktowana jako pewien szczególny obszar w naukach technicznych. Bywa też uprawiana jako swego rodzaju specjalizacja związana z innymi dyscyplinami np.: informatyka w ekonomii, zarządzaniu czy biologii, a zatem także w związku z naukami społecznymi i przyrodniczymi. Ta różnorodność widoczna jest zresztą w umiejscowieniu poszczególnych jednostek w strukturach ich macierzystych uczelni i w specyfice samych uczelni (uniwersytety, politechniki, uniwersytety ekonomiczne – zob. Aneks). Takie wewnętrzne zróżnicowanie dyscypliny czyni badania zasobów informacji naukowej generowanej w jej ramach szczególnie interesującymi – współwystępowanie różnych kultur epistemicznych może bowiem przekładać się na stosunkowo dużą różnorodność form i treści zasobów informacyjnych (Sapa, 2009, s. 40-44).

W badaniach wykorzystano elementy tzw. metodologii mieszanej (Cisek, 2010; Fidel, 2008). Z jednej strony dążono do zebrania danych

ilościowych i ich interpretacji w kategoriach statystycznych, a z drugiej świadomie posłużono się decyzjami o charakterze jakościowym na etapie kwalifikowania wyszukanych obiektów do grup będących później przedmiotem analizy ilościowej oraz na etapie bezpośredniej, subiektywnej oceny wyszukanych zasobów i całych serwisów (traktowanych jako odrębne przypadki) pod kątem ich potencjału dla komunikacji naukowej. Innymi słowy, na to samo pytanie o to, jakie zasoby informacyjne są udostępniane lokalnie, poszukiwano odpowiedzi w kategoriach zarówno ilościowych, jak i jakościowych.

Przedmiotem badań uczyniono wszelkie zasoby informacji dostępne w serwisach WWW poszczególnych jednostek i jednocześnie przydatne w uprawianiu nauki. Nie wchodząc w spory terminologiczne, zdecydowano, że ze względu na jasność i jednoznaczność wypowiedzi w dalszym toku wywodu termin „wiedza” będzie używany na określenie zasobów najbardziej przetworzonych (publikacji naukowych, nierecenzowanych raportów z badań, prezentacji konferencyjnych itp.), termin „informacja” na określenie wiadomości o szeroko rozumianej działalności naukowej oraz zasobów skierowujących lub informujących o istnieniu określonych zasobów wiedzy (przede wszystkim informacja bibliograficzna), z kolei termin „dane” tylko w odniesieniu do cech obiektów, faktów, zjawisk zebranych w trakcie badań (także tych uporządkowanych i wstępnie przetworzonych – np. baza danych). Poszukiwano zatem:

- zbiorów danych pochodzących bezpośrednio z badań,
- informacji o charakterze pragmatycznym – generowanych lokalnie informacji służących usprawnieniu praktyki samej działalności naukowej, w tym szczególnie informacji o kierunkach badań, organizowanych konferencjach i seminariach, realizowanych projektach i grantach, ofercie badawczej, współpracy z instytucjami zewnętrznymi, dostępnym sprzęcie laboratoryjnym, naukowcach itp.,
- informacji o zasobach wiedzy – zasobów wsparcia informacyjnego nauki, powstających na miejscu i dotyczących lokalnej „produkcji” naukowej – przede wszystkim spisów publikacji, wykazów prac doktorskich itp.,
- wiedzy – zasobów będących wynikiem badań i rozważań naukowych prowadzonych przez pracowników danej jednostki w każdej formie, także tej nieprzeznaczanej do druku, ale dostępnej do bezpośredniego wykorzystania (pełne teksty).

Materiał do badań został wyselekcjonowany na podstawie zasobów bazy „Instytucje Naukowe”, dostępnej w portalu „Nauka Polska”³. W pierwszym etapie przeprowadzono wyszukiwanie (w wersji rozszerzonej interfejsu), posługując się koniunkcją terminu „informatyka” z klasyfikacji KBN oraz statusem „aktualna”. W efekcie otrzymano zbiór informacji na temat 552 instytucji. Z tej liczby do badań wybrano jednostki akademickie, w których działalności naukowej i dydaktycznej informatyka stanowi istotny element. Dodatkowym warunkiem uwzględnienia w badaniach było posiadanie własnego lub wydzielonego serwisu WWW. Ponieważ celem było rozpoznanie skali, specyfiki i potencjalnej przydatności zasobów informacji naukowej tworzonych i udostępnianych bezpośrednio w ośrodkach, w których są generowane, w badaniach wzięto pod uwagę tylko te jednostki organizacyjne, które w danej uczelni faktycznie (jak przynajmniej można sądzić z treści i charakteru ich serwisów WWW) or-

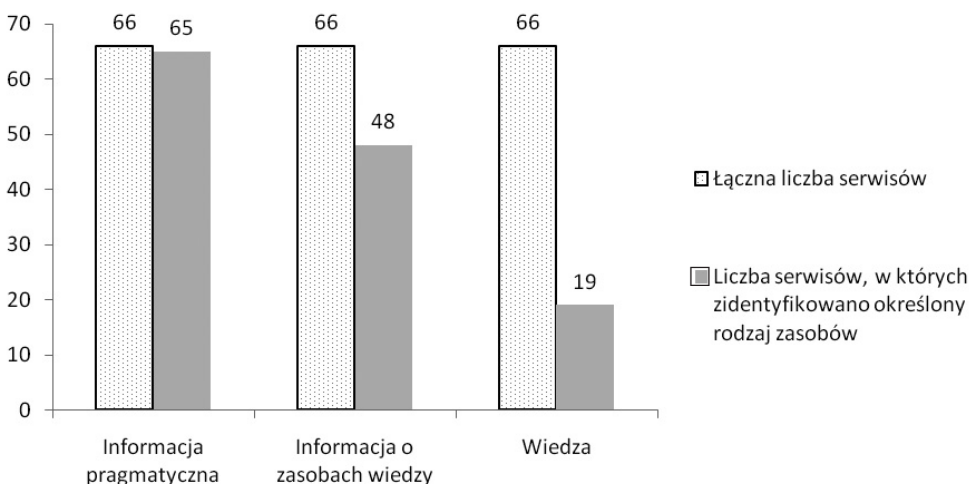
³ Adres portalu: http://nauka-polska.pl/shtml/raporty/raporty_instytucje_naukowe.shtml.

ganizują działalność badawczą i dydaktyczną; przede wszystkim instytuty, ale także wybrane katedry i zakłady. Nie analizowano serwisów jednostek, które wprawdzie miały w nazwie słowo „informatyka”, ale których działalność nie miała charakteru naukowo-dydaktycznego. Łącznie badaniu poddano zawartość 66 serwisów WWW różnych jednostek akademickich (zob. Aneks). Wnioski przedstawione w artykule mają zatem charakter generalny i zostały sformułowane na podstawie tak zdefiniowanej próby.

Podstawowej selekcji i weryfikacji serwisów WWW dokonano w lutym 2011 r., a same badania ich zawartości przeprowadzone zostały w okresie od marca do czerwca i uzupełnione w lipcu i sierpniu 2011 r.

WYNIKI ILOŚCIOWE

Spośród 66 przebadanych serwisów WWW różnych jednostek akademickich tylko w jednym przypadku stwierdzono całkowity brak jakichkolwiek zasobów informacji naukowej generowanej lokalnie (serwis Katedry Informatyki Stosowanej Politechniki Świętokrzyskiej). W największej liczbie serwisów WWW wykryto obecność informacji o charakterze pragmatycznym (w ponad 98%), w nieco mniejszej informacji o zasobach wiedzy (w 73%), zasoby wiedzy naukowej jedynie w 29% przypadków. W żadnym natomiast nie stwierdzono obecności zbiorów danych pochodzących bezpośrednio z badań prowadzonych w danej jednostce. Jeśli dwa pierwsze rodzaje zasobów można uznać za standardowo generowane i udostępniane lokalnie przez polskie jednostki akademickie funkcjonujące w obszarze informatyki, to zasoby wiedzy (teksty, prezentacje lub inne wypowiedzi o charakterze naukowym) oferowane są stosunkowo rzadko (zob. wyk. 1).

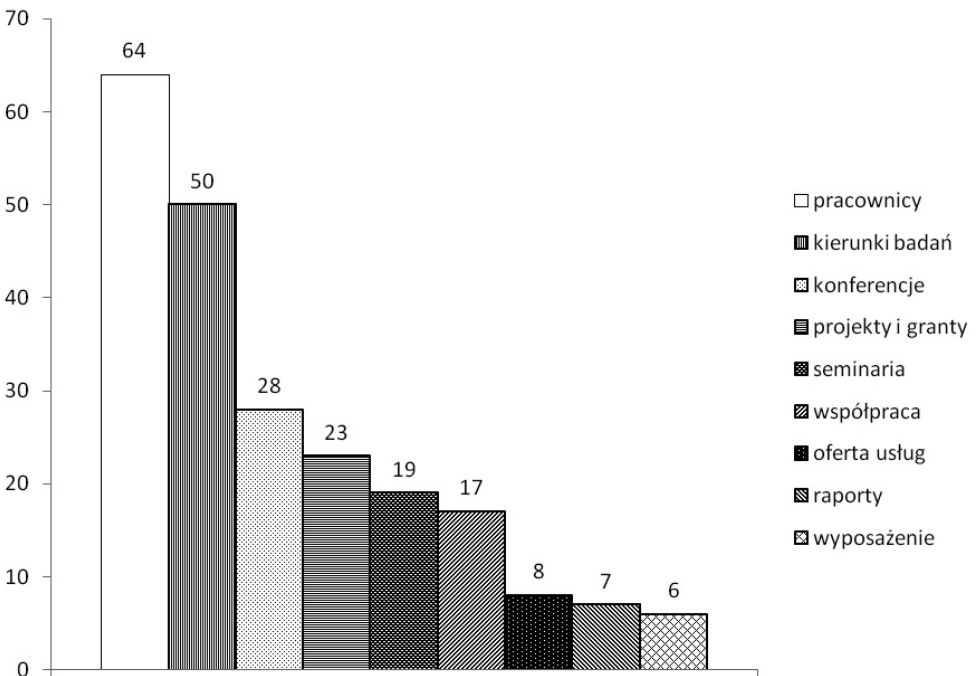
Wykres 1. Częstotliwość występowania poszczególnych rodzajów zasobów

Informacja o charakterze pragmatycznym dotyczyła różnych aspektów uprawiania nauki. Ponieważ, jak wspomniano wcześniej, celem badań była identyfikacja i charakterystyka udostępnionych w Internecie zasob-

bów powstających lokalnie, przedmiotem poszukiwania były informacje na temat działalności naukowej poszczególnych jednostek o potencjalnej przydatności dla szerszego środowiska naukowego. Okazało się, że informacje te dotyczą następujących zagadnień:

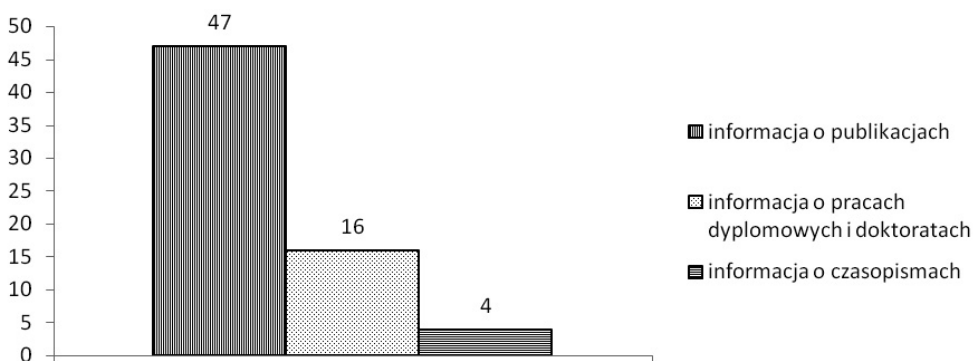
- pracownicy (czasem też doktoranci),
- kierunki badań i aktywności naukowej, zespoły badawcze,
- konferencje (organizowane i współorganizowane),
- granty, projekty badawcze (zakończone i w trakcie realizacji),
- seminaria,
- współpraca z podmiotami zewnętrznymi (nie tylko naukowymi),
- oferta usług badawczych,
- raporty (całościowe) z działalności,
- wyposażenie laboratoriów, sprzęt i urządzenia badawcze w dyspozycji jednostek.

Najwięcej serwisów, bo aż 97%, zawierało jakieś informacje na temat zatrudnionych w jednostkach pracowników, w tym niektóre (18) także informacje o doktorantach. Zdecydowana większość jednostek (76% objętych badaniami) informowało w swoich serwisach WWW o tematyce prowadzonych badań. O wiele rzadziej pojawiały się informacje na temat konferencji, projektów i grantów, seminariów czy współpracy (od 26 do 42% badanych serwisów). Informacje o pozostałych z wymienionych wcześniej obszarów działalności występowały jedynie sporadycznie (9-12% jednostek). Szczegółowe dane ilościowe na temat liczby serwisów WWW, w których stwierdzono występowanie poszczególnych rodzajów informacji pragmatycznej, przedstawione są na wykresie 2.

Wykres 2. Liczba serwisów WWW (z 66 badanych), w których wystąpiły poszczególne rodzaje informacji o charakterze pragmatycznym

Informacja o zasobach wiedzy tworzonej lokalnie ma już bardziej jednolity charakter (zob. wykr. 3). W zdecydowanej większości przypadków jest to informacja bibliograficzna o publikacjach i raportach badawczych (te ostatnie np. w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Warszawskiej) autorstwa i współautorstwa pracowników poszczególnych jednostek (71% badanych serwisów WWW). W kilkunastu przypadkach pojawiają się także wykazy prac dyplomowych lub doktorskich (24% serwisów). Sporadycznie (6% serwisów) udostępniane są informacje bibliograficzne o czasopiśmie, w których wydawaniu aktywny udział biorą pracownicy danej jednostki. W niektórych przypadkach towarzyszą im linki do odrębnych, zewnętrznych serwisów WWW, gdzie z kolei dostępne są pełne teksty artykułów publikowanych w konkretnym czasopiśmie (a zatem nie tylko autorstwa pracowników danej jednostki) na zasadach komercyjnych lub w trybie otwartego dostępu (np. w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Wrocławskiej).

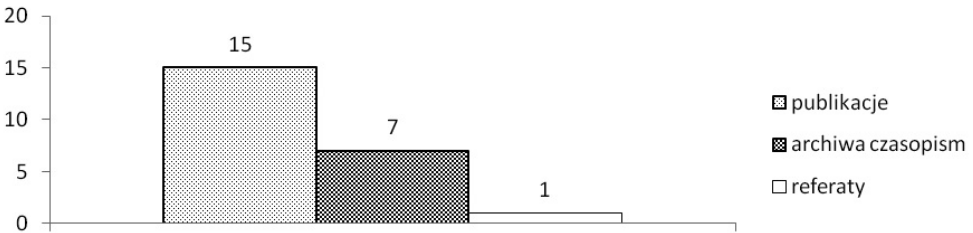
Wykres 3. Liczba serwisów WWW (z 66 badanych), w których wystąpiły poszczególne rodzaje informacji o zasobach wiedzy

Ostatni z badanych typów zasobów, czyli zgodnie z przyjętą tutaj terminologią zasobów wiedzy naukowej, tj. różnych form wypowiedzi będących efektem prowadzonych badań i rozważań naukowych (artykuły, raporty techniczne, książki, prezentacje konferencyjne), występuje w badanych serwisach w zasadzie w dwóch postaciach:

- nieliczne pełne teksty publikacji i raportów z badań pracowników, udostępniane bezpośrednio w serwisie WWW danej jednostki lub sporadyczne linki do tego typu pełnych tekstów dostępnych na zasadach komercyjnych lub otwartych w serwisach zewnętrznych (23% badanych serwisów)

- archiwa czasopism prowadzonych w danych jednostkach (11% badanych serwisów).

W jednym przypadku (Instytut Informatyki Politechniki Śląskiej) stwierdzono dostęp do wybranych pełnych tekstów referatów konferencyjnych. Ilościowy rozkład zasobów wiedzy naukowej w badanych serwisach WWW przedstawia wykres 4.

Wykres 4. Liczba serwisów WWW (z 66 badanych), w których wystąpiły poszczególne rodzaje wiedzy

Warto zauważyć, że w przypadku archiwów własnych czasopism, we wszystkich siedmiu przypadkach, w których stwierdzono dostępność pełnych tekstów artykułów, były one udostępniane nieodpłatnie (dla każdego zainteresowanego) i bez konieczności rejestracji się. Natomiast w przypadku publikacji pracowników danej jednostki, niezależnie od otwartego dostępu, w trzech spośród badanych serwisów stwierdzono istnienie możliwości dostępu do wybranych tekstów na zasadach komercyjnych.

WNIOSKI JAKOŚCIOWE

Analiza ilościowa informuje wprawdzie o skali i natężeniu występowania określonych rodzajów danych, informacji i wiedzy, ale nie jest wystarczająca do oceny ich potencjalnej przydatności dla środowisk naukowych ani dla poszukiwań optymalnego sposobu organizacji dostępu do tych zasobów. Trzeba się im bliżej przyjrzeć i określić ich specyficzne cechy. Jeśli analiza ilościowa bazowała na zobiiektywizowanych danych o występowaniu poszczególnych obiektów w serwisach WWW badanych jednostek, to analiza jakościowa przeprowadzona została z subiektywnej perspektywy naukowca poszukującego informacji i wiedzy. Nie ma tutaj oczywiście miejsca na szczegółowe omówienie ocen dokonanych w odniesieniu do wszystkich serwisów WWW – przedstawiono jedynie najważniejsze wnioski poparte wybranymi przykładami, wskazujące kluczowe problemy wykryte w trakcie badań i jednocześnie istotne dla decyzji o zasadności i sposobie szerszego włączenia tego typu zasobów do komunikacji naukowej.

Badania ilościowe wykazały, że wśród zasobów informacyjnych generowanych i udostępnianych lokalnie dominuje informacja o charakterze pragmatycznym. Czy to oznacza, że naukowiec, poszukujący takich treści w konkretnych serwisach, będzie usatysfakcjonowany? Niekoniecznie. Przede wszystkim dlatego, że zakres tego typu informacji w poszczególnych serwisach jest bardzo różny. Jeśli na przykład w serwisie Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego naukowiec może pozyskać cały wachlarz informacji na temat działalności tej jednostki, to już choćby w serwisie WWW Instytutu Informatyki Politechniki Krakowskiej (na Wydziale Fizyki, Matematyki i Informatyki) znajdzie co najwyżej informacje o kierunkach badań i wykaz pracowników. Co więcej, jeśli na przykład w serwisie Instytutu Sterowania i Systemów Informatycznych Uniwersytetu Zielonogórskiego przeglądać może standaryzowane wizytówki poszczegól-

nych pracowników (informacja o działalności dydaktycznej i naukowej), to już w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Poznańskiej znajdzie całkowicie indywidualne, znacznie zróżnicowane pod względem formy i zawartości strony WWW wybranych pracowników, a w serwisie Instytutu Informatyki UMCS w Lublinie, poza nielicznymi wyjątkami, będzie mógł tylko stwierdzić, że dany pracownik istnieje i poznać jego numer telefonu oraz adres e-mail. Dokładnie tak samo wygląda udostępnianie informacji o kierunkach badań czy realizowanych projektach (stosunkowo szeroko i dogłębnie, ale częściowo wyłącznie w języku angielskim, w serwisie Katedry Informatyki AGH w Krakowie i bardzo skromnie w Instytucie Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Opolskiego). Przykłady często radykalnej rozbieżności zakresu i charakteru tego typu zasobów informacji można mnożyć. Nawet w przypadku raportów z działalności, które wprawdzie mają podobną postać (plik PDF do pobrania), mamy do czynienia z dużym zróżnicowaniem ich zawartości. Dotyczą też różnych okresów, a np. tekst raportu dostępnego w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Śląskiej jest wyłącznie w języku angielskim. Wniosek zasadniczy jest taki, że choć informacja pragmatyczna występuje w badanych serwisach powszechnie, to brak standaryzacji w skali całej badanej grupy i niedostatek konsekwencji w realizacji polityki informacyjnej (lub być może nawet brak takowej) w poszczególnych jednostkach powodują, że efekty poszukiwań konkretnych treści będą miały charakter nieprzewidywalny i w dużym stopniu przypadkowy. Szukając choćby w tych serwisach WWW młodych naukowców, jako partnerów do realizacji grantów, znajdziemy raczej tych, którzy się dobrze promują, a niekoniecznie tych, którzy ze względów merytorycznych byliby najbardziej odpowiedni.

Podobny wniosek można wyciągnąć na temat dostępności informacji o zasobach wiedzy generowanej lokalnie. Osoba poszukująca będzie miała poważny problem z określeniem kompletności prezentowanych wykazów publikacji. W konkretnych przypadkach może bowiem nie znaleźć żadnej informacji na temat ich zasięgu i zakresu, a jednocześnie pewne cechy takich spisów (np. tytuł całości lub data najnowszego opisu) wyraźnie będą wskazywać na ich wybiórczość (np. spis „Wybrane publikacje” Instytutu Informatyki, Automatyki i Robotyki Politechniki Wrocławskiej) lub informacja ta będzie w oczywisty sposób nieprawdziwa (np. w serwisie Instytutu Informatyki UMCS w Lublinie spis bibliograficzny prac z lat 2007-2009 jest określony mianem „Listy ostatnich publikacji”). Jednocześnie forma, w jakiej tego typu informacje są prezentowane, jest zróżnicowana, a zatem i sposób odnajdowania potrzebnych informacji musi być odmienny w różnych serwisach. Raz będzie to baza danych z opisami publikacji na przykład pracowników całej uczelni z możliwością „odfiltrowania” dorobku naukowców z danej jednostki. Innym razem udostępniany jest prosty spis, obejmujący w różnym układzie i zakresie publikacje pracowników konkretnej jednostki. Jeszcze w innym przypadku znaleźć można wykazy dokonań poszczególnych naukowców, a bywa też, że dostępnych jest kilka tych form jednocześnie. Tak jest w serwisie Katedry Technologii Informacyjnych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, gdzie niezależnie od ogólnego spisu publikacji, w wizytówkach poszczególnych pracowników dostępne są linki prowadzące do opisów tekstów ich autorstwa wybranych z całego spisu. Udostępniane są też spisy publikacji, w których trudno byłoby zidentyfikować zasady porządkowania opisów, co znacznie utrudnia wy-

szukiwanie (Katedra Informatyki Technicznej Politechniki Krakowskiej). To samo dotyczy spisów doktoratów, o których nie wiadomo, czy są to doktoraty pracowników danej jednostki, prace, których promotorami byli pracownicy tej jednostki, czy może rozprawy broniące w danym ośrodku (np. w serwisie Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego). W konkretnych serwisach poszukujący nie ma możliwości wyrobienia sobie poglądu na temat granic przeszukiwanych zasobów informacji o publikacjach czy pracach dyplomowych, a co za tym idzie, nie może ocenić kompletności uzyskanych wyników. Nie znajdzie też informacji o sposobie pozyskania pełnych tekstów. Informacja o czasopiśmie może oznaczać także bardzo różne treści: od spisów treści z linkiem do oddzielnego serwisu, gdzie dostępne są dla części numerów pełne teksty, a dla pozostałych abstrakty (Instytut Systemów Informatycznych WAT), po pełną informację na temat czasopisma (zakres tematyczny, rada redakcyjna, instrukcje) i brak jakichkolwiek informacji o zawartości („Computing, Multimedia and Intelligent Techniques” w Instytucie Informatyki i Teoretycznej i Stosowanej Politechniki Częstochowskiej).

Poszukujący pełnych tekstów publikacji powstających w danej jednostce nie dość, że ma niewielkie szanse ich zaleźnienia ze względu na rzadkość występowania i nieliczność, to nawet jeśli sięgnie do serwisu WWW, w którym takie zasoby są dostępne, nie znajdzie informacji jednoznacznie wskazującej na ich obecność. Innymi słowy, musi wykazać się wiarą, determinacją i uporem, by je odszukać! Co więcej, może znaleźć wypowiedzi o różnym, często trudnym do określenia charakterze. Przykładem może być tekst studentki informatyki w serwisie „E-debiuty”, do którego prowadzi dobrze ukryty link z serwisu Instytutu Informatyki i Mechatroniki WSG w Bydgoszczy (<http://www.e-debiuty.byd.pl/project.php?do=15>) czy materiały o charakterze raczej poradnikowym lub popularyzatorskim w serwisie „Dzielmy się wiedzą” (<http://informatyka.us.edu.pl/>) Instytutu Informatyki Uniwersytetu Śląskiego. Interesującym typem zasobów są raporty z badań (zwane też raportami technicznymi) – na przykład w postaci pełnych tekstów dostępnych nieodpłatnie dla każdego w serwisie Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego. Z kolei w serwisie Instytutu Informatyki UJ dostępne są preprinty, jednak lista skróconych opisów nie zawiera informacji, czy jest dostępny pełny tekst, czy nie, i konieczne jest wejście do każdego opisu (wyświetla się wydłużona wersja), by się dopiero o tym przekonać. Co gorsza, pierwsza pozycja z wykazu nie oferuje dostępu do tekstu (nie ma nawet odpowiedniego pola w opisie, przeznaczonego na link do pełnego tekstu), co może sugerować brak dostępu w całej kolekcji – nie wspominając już o tym, że udostępnianie samych opisów z abstraktami kłóci się z ideą preprintów. Jednocześnie w tym samym serwisie oferowana jest druga kolekcja – „Preprinty Matematyki Dyskretnej”, w której pełne teksty dostępne są standardowo już po kliknięciu tytułu. Dostęp do pełnych tekstów publikacji też bywa ukryty. W serwisie Instytutu Sterowania i Systemów Informatycznych Uniwersytetu Zielonogórskiego w wykazach „Ostatnie publikacje”, umieszczonych standardowo w wizerunkach poszczególnych pracowników, pojawiają się opisy bibliograficzne (zresztą wcale nie najnowszych publikacji) bez jakichkolwiek informacji o dostępie do pełnych tekstów, a tymczasem w ogólnouczelnianym serwisie „SKEP” takie linki do niektórych z tych publikacji są dostępne (żeby je dostrzec, trzeba kliknąć na link „Pełna lista

publikacji” i przeprowadzić wyszukiwanie). W serwisie Instytutu Systemów Informatycznych WAT trzeba wykazać się znaczną cierpliwością i zapałem badawczym, aby przejrzeć dziesiątki opisów bibliograficznych publikacji jego pracowników, by wreszcie natrafić na pojedynczy link do pełnego tekstu. Podobnie w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Wrocławskiej, gdzie cała książka oraz 20 pełnych tekstów referatów i raportów ukrytych jest wśród opisów różnych realizowanych projektów – jeden z nich jest linkiem, prowadzącym do odrębnego serwisu projektu, gdzie w dziale „Publikacje” można znaleźć wspomniane teksty. W takiej sytuacji brak wyeksponowania informacji o dostępności pełnych tekstów wybranych zasobów prawdopodobnie przekreśla szanse na ich odnalezienie. Nawet w wykazie publikacji pracowników Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego oferującym liczne linki do pełnych tekstów nie można znaleźć informacji, od którego rocznika oferowana jest postać pełnotekstowa – pozostaje metoda prób i błędów.

Podobne problemy występują w przypadku czasopism dostępnych w wersji pełnotekstowej. Doskonałym przykładem jest serwis WWW Instytutu Informatyki Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, gdzie link do czasopisma udostępnianego w trybie otwartego dostępu („Studia Informatica”) ukryty jest na stronie zatytułowanej „Własna seria wydawnicza”, znajdującej się w dziale „Pracownicy” (!). Co więcej, w samym opisie czasopisma nie ma żadnej wzmianki choćby sugerującej, że oferowany jest nieodpłatny dostęp do pełnych tekstów, a opis występuje w towarzystwie opisów innych publikacji, których treści nie są dostępne w sieci. Chociaż taka sytuacja nie jest regułą – szybko i bez problemów trafić można na przykład do pełnych tekstów artykułów „Journal of Applied Computer Science” w Instytucie Informatyki Politechniki Łódzkiej – to osoba poszukująca dostępu do tego typu zasobów w serwisach WWW badanych jednostek z łatwością może je przeoczyć.

Niezależnie od oceny poszczególnych rodzajów zasobów informacji i wiedzy udostępnianych w serwisach WWW badanych jednostek akademickich warto zaznaczyć, że serwisy te z osobna jako pewne całości prezentują także bardzo różną wartość informacyjną. I tak, jeśli w serwisie Instytutu Informatyki Politechniki Śląskiej można znaleźć stosunkowo obszerne i różnorodne zasoby z każdego ze zidentyfikowanych tutaj rodzajów, to już na przykład w serwisie Katedry Systemów Multimedialnych i Sztucznej Inteligencji Politechniki Koszalińskiej w zasadzie tylko spis pracowników – pozostałe działy serwisu są puste.

PODSUMOWANIE

Informacja naukowa generowana i udostępniana w serwisach WWW polskich jednostek akademickich funkcjonujących w szeroko rozumianym obszarze informatyki ma przede wszystkim charakter pragmatyczny, natomiast zasoby wiedzy będącej wynikiem własnych badań i rozważań zatrudnionych w nich naukowców należą do rzadkości. Zaobserwować można dominację tradycyjnego paradygmatu organizacji dostępu do informacji naukowej, w którym nacisk kładziono na budowanie zasobów informacji skierowanej, a wyszukiwanie w tych zasobach wyraźnie odzielano od procesu udostępniania samych tekstów.

Zasoby poszczególnych serwisów WWW są radykalnie zróżnicowane pod względem skali i specyfiki oferowanych treści. Nie można zatem wyciągać generalnych wniosków co do zakresu i jakości informacji w ten sposób udostępnianych. Ktoś, kto poszukiwałby konkretnych informacji i wiedzy, podążając od serwisu WWW jednej jednostki akademickiej do drugiej, musiałby liczyć się nie tylko z przypadkowością pozyskiwanych zasobów, koniecznością każdorazowego rozpoznawania odmiennych sposobów organizacji dostępu czy brakiem informacji o zawartości oferowanych zasobów, ale także z uciążliwością poszukiwań cennych dla siebie treści w strukturach poszczególnych serwisów i dużym ryzykiem ich pominięcia. A co najgorsze, w nagrodę może liczyć na odnalezienie tylko nielicznych „perełek”. Dla uzyskania pełnego obrazu wartości badanych tutaj zasobów należałoby jeszcze przeprowadzić dodatkowe badania, mające na celu ustalenie, czy te same zasoby można pozyskiwać w inny sposób, na przykład wykorzystując wyszukiwarki, centralne bazy i informatory.

Brak profesjonalizmu w organizacji dostępu do informacji naukowej w badanych serwisach nie jest zarzutem – trudno oczekiwać, by przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych byli jednocześnie specjalistami informacji (choć, z drugiej strony, mogliby takich specjalistów zatrudniać). Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że ze swojej natury środowisko informacyjne Internetu właśnie ma taki charakter – nie ma „filtrów” jakościowych na wejściu. Wyszukiwanie w WWW nie jest tym samym, co wyszukiwanie w kontrolowanych i standaryzowanych systemach informacyjnych i wymaga innego podejścia. W analizowanym przypadku wyraźnie widać, że budowanie agregatów oferujących w jednym miejscu, z poziomu jednego interfejsu, możliwość docierania do całych serwisów poszczególnych jednostek akademickich, miałyby dość ograniczony sens.

Możliwe wydają się różne rozwiązania. Z perspektywy bibliologii i informatologii oraz praktyki współczesnego bibliotekarstwa akademickiego widać przede wszystkim dwie drogi. W ramach pierwszej, czerpiącej z tradycji bibliotekarskiej, podstawową jednostką zbioru wyszukiwawczego należałoby uczynić nie całe serwisy, a poszczególne obiekty informacyjne, wyselekcjonowane i opisane przez fachowców lub odpowiednio sklasyfikowane w konsekwentnie zaprojektowanym systemie nawigacyjnym. Takie rozwiązanie znajduje wyraz choćby w powszechnie oferowanych na przykład przez amerykańskie biblioteki akademickie przewodnikach dziedzinowych (tzw. „subject gateways”) czy w większych serwisach tematycznych o kontrolowanej jakości w rodzaju wspomnianego już wcześniej Intute. Oczywiście ma ono swoje wady, przede wszystkim powodowane jest dużą temporalnością zasobów oraz prawdopodobną koniecznością utrzymywania centralnego ośrodka (lub ośrodków), a jak pokazuje właśnie przypadek przywołanego portalu Intute, który ze względów finansowych został zamknięty w lipcu 2011 r. (Intute, 2011), może to przesądzać o trwałości takich rozwiązań. Druga droga oznacza przeniesienie ciężaru selekcji i przygotowania zasobów do udostępniania na ich twórców oraz dążenie do szybkiej semantyzacji tego typu zasobów i włączenia ich do infrastruktury informacyjnej nauki i do globalnej biblioteki cyfrowej w rozumieniu zaproponowanym przez Marka Nahotko (Nahotko, 2010). W tym celu należałoby odpowiednio zmotywować i przeszkolić pracowników podejmujących się lokalnego udostępniania danych, informacji i wiedzy generowanej w po-

szczególnych jednostkach oraz przygotować, a przede wszystkim rozpoznać, odpowiednie standardy umożliwiające automatyczne przetwarzanie i wyszukiwanie informacji. W takiej sytuacji bardziej zasadne byłoby jednak zachęcenie osób podejmujących się lokalnego udostępniania informacji naukowej do stosowania rozpowszechnionych standardów (np. OAI-PMH) i wykorzystywania gotowych rozwiązań, w tym istniejących repozytoriów, bibliotek cyfrowych czy baz obsługujących protokół Z39-50. W obu przypadkach w zasadzie jedynymi ośrodkami, które ze względu na swoje doświadczenia, kompetencje i miejsce w strukturze szkoły wyższej mogłyby w poszczególnych uczelniach realizować, organizować i wspierać konkretne działania, są biblioteki akademickie.

Jeszcze inne drogi podpowiada współczesna informatyka, ale to już nie jest przedmiotem niniejszych rozważań.

Być może zresztą w środowisku informacyjnym nauki jest miejsce na rozwijanie różnych dróg? Wydaje się bowiem, że różne sposoby rozwiązywania tego problemu nie muszą wykluczać się nawzajem. Co więcej, stanowiąc dla siebie alternatywę, mogą sprzyjać uelastycznieniu całego systemu i poprawie dostępności tych zasobów generowanych i udostępnianych dzisiaj lokalnie, które faktycznie warte są zainteresowania szerszych środowisk naukowych.

LITERATURA

- Cisek, Sabina (2008). Weblogi – nowe narzędzie komunikacji w nauce. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Red. D. Pietruch-Reizes. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 170-177.
- Cisek, Sabina (2010). Metodologia mieszana w badaniach nauki o informacji i bibliotekoznawstwa. W: *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI w.* [online]. Red. M. Kocójowa. Kraków: IINiB UJ, s. 88-94 [dostęp: 24.09.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e07/n-cisek.pdf>>.
- Coiera, Enrico (2000). Information economics and the Internet. *Journal of the American Medical Informatics Association*, vol. 7, no. 3, pp. 215-221.
- Fidel, Raya (2008). Are we there yet? Mixed methods research in library and information science. *Library and Information Science Research*, no. 30, pp. 265-272.
- Ganińska, Halina; Bajer, Jakub; Kołodzińska Ewa; Ober, Krzysztof; Pomianowicz, Joanna; Tomaszczak, Renata J. (2006). TOL – Technika online – informator o zasobach internetowych dla nauk technicznych: elektrotechnika: projekt. *Praktyka i Teoria Informatyki Naukowej i Technicznej*, nr 3, s. 29-34.
- Garczyńska, Maria (2006). Bibliografie publikacji pracowników państwowych szkół wyższych w Polsce. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 60-76.
- Intute (2011). Frequently asked questions [online]; [dostęp: 14.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.intute.ac.uk/faq.html>>.
- Jaskowska, Małgorzata (2008). Oferta dla podmiotów gospodarczych w serwisach WWW polskich instytucji naukowych. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Red. D. Pietruch-Reizes. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 77-89.
- Legeżyńska, Aleksandra (2006). Dorobek naukowy pracowników uniwersytetów w Polsce – problemy rejestracji elektronicznej. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, nr 2, s. 59-75.
- Nahotko, Marek (2010). *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Roszkowski, Marcin (2008). Rola dziedzinowych systemów hipertekstowych w zarządzaniu informacją w nauce. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Red. D. Pietruch-Reizes. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s.149-157.
- Rychlik, Małgorzata; Karwasińska, Emilia (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka*, nr 11, s. 153-167.

- Rychlik, Małgorzata; Karwasińska, Emilia (2008). Projekt powołania repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badanie ankietowe postaw pracowników naukowych UAM. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 451-466.
- Sapa, Remigiusz (2010). Dostęp online do informacji o doktoratach i do pełnych tekstów rozpraw broniących w najlepszych polskich uczelniach. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 179-192.
- Sapa, Remigiusz (2009). *Metodologia badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej z perspektywy nauki o informacji*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sapa, Remigiusz (2007). Indywidualne strony WWW historyków i matematyków we współczesnej komunikacji naukowej. W: *Między przeszłością a przyszłością. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne na przestrzeni wieków*. Red. M. Próchnicka i A. Korycińska-Huras. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 272-278.
- Szczepeńska, Barbara (2007). Zasady publikowania obiektów cyfrowych w repozytoriach europejskich. Zagadnienia prawnoautorskie. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 193-220.
- Szczygłowska, Lidia (2006). Transfer wiedzy ze świata nauki do świata biznesu. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, nr 4, s. 23-31.
- Zernicka, Karolina (2010). Serwisy typu social bookmarking jako narzędzie wspomagające zarządzanie zasobami naukowymi w Internecie. *Buletyn EBIB* [online], nr 6 (115) [dostęp: 14.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2010/115/a.php?zernicka>>.

Załącznik 1

Lp.	NAZWA JEDNOSTKI	ADRES WWW
1	Instytut Automatyki i Informatyki. Wydział Elektrotechniki, Automatyki i Informatyki. Politechnika Opolska	http://www.iaii.we.po.opole.pl/
2	Instytut Automatyki i Informatyki Stosowanej. Wydział Elektroniki i Technik Informatycznych. Politechnika Warszawska	http://www.ia.pw.edu.pl/
3	Instytut Automatyki i Inżynierii Informatycznej. Wydział Elektryczny. Politechnika Poznańska	http://www.cie.put.poznan.pl/
4	Instytut Ekonometrii i Informatyki. Wydział Zarządzania. Politechnika Częstochowska	http://www.zim.pcz.pl/IEiI/
5	Instytut Informatyczno-Techniczny. Wydział Nauczycielski. Politechnika Radomska im. Kazimierza Pułaskiego	http://www.iit.pr.radom.pl/
6	Instytut Informatyki. Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej	http://www.ii.pswbp.pl/
7	Instytut Informatyki. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie	http://www.pwsz.nysa.pl/institut/index.php
8	Instytut Informatyki. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach	http://www.ii.uph.edu.pl/
9	Instytut Informatyki. Wydział Automatyki, Elektroniki i Informatyki. Politechnika Śląska	http://www.inf.polsl.pl/
10	Instytut Informatyki. Wydział Elektroniki i Technik Informatycznych. Politechnika Warszawska	http://www.ii.pw.edu.pl/
11	Instytut Informatyki. Wydział Elektrotechniki i Informatyki. Politechnika Lubelska	http://cs.pollub.pl/
12	Instytut Informatyki. Wydział Fizyki Technicznej, Informatyki i Matematyki Stosowanej. Politechnika Łódzka	http://it.p.lodz.pl/

13	Instytut Informatyki. Wydział Fizyki, Matematyki i Informatyki. Politechnika Krakowska	http://torus.uck.pk.edu.pl/~f-3/
14	Instytut Informatyki. Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach. Uniwersytet Śląski w Katowicach	http://ii.us.edu.pl/
15	Instytut Informatyki. Wydział Informatyki i Zarządzania. Politechnika Wrocławska	http://www.ii.pwr.wroc.pl/
16	Instytut Informatyki. Wydział Informatyki. Politechnika Poznańska	http://www.cs.put.poznan.pl/
17	Instytut Informatyki. Wydział Matematyki i Informatyki. Uniwersytet Jagielloński	http://www.ii.uj.edu.pl/
18	Instytut Informatyki. Wydział Matematyki i Informatyki. Uniwersytet Wrocławski	http://www.ii.uni.wroc.pl/
19	Instytut Informatyki. Wydział Matematyki i Informatyki. Uniwersytet w Białymstoku	http://ii.uwb.edu.pl/
20	Instytut Informatyki. Wydział Matematyki, Fizyki i Informatyki. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	http://informatyka.umcs.lublin.pl/
21	Instytut Informatyki. Wydział Matematyki, Fizyki i Informatyki. Uniwersytet Gdański	http://inf.ug.edu.pl/
22	Instytut Informatyki, Automatyki i Robotyki. Wydział Elektroniki. Politechnika Wrocławska	http://www.ict.pwr.wroc.pl
23	Instytut Informatyki Biomedycznej. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie	http://www.ibi.wsiz.rzeszow.pl
24	Instytut Informatyki Ekonomicznej. Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu	http://www.iie.ue.wroc.pl/
25	Instytut Informatyki i Automatyki. Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży	http://ia.pwsip.edu.pl/
26	Instytut Informatyki i Elektroniki. Wydział Elektrotechniki, Informatyki i Telekomunikacji. Uniwersytet Zielonogórski	http://www.iie.uz.zgora.pl/
27	Instytut Informatyki i Mechatroniki. Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy	http://www.iis.wsg.byd.pl/
28	Instytut Informatyki Stosowanej. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Elblągu	http://www.pwsz.elblag.pl/iis.html
29	Instytut Informatyki Stosowanej. Wydział Mechaniczny. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	http://m7.mech.pk.edu.pl/
30	Instytut Informatyki Teoretycznej i Stosowanej. Wydział Inżynierii Mechanicznej i Informatyki. Politechnika Częstochowska	http://icis.pcz.czyst.pl/
31	Instytut Informatyki w Zarządzaniu. Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania. Uniwersytet Szczeciński	http://iiwz.wneiz.pl/
32	Instytut Matematyki i Informatyki. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie	http://www.imi.ajd.czyst.pl/

33	Instytut Matematyki i Informatyki. Wydział Matematyki, Fizyki i Informatyki. Uniwersytet Opolski	http://www.math.uni.opole.pl/
34	Instytut Matematyki i Informatyki. Wydział Podstawowych Problemów Techniki. Politechnika Wrocławska	http://www.im.pwr.wroc.pl/
35	Instytut Mechaniki i Informatyki Stosowanej. Wydział Matematyki, Fizyki i Techniki. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego	http://www.imsis.ukw.edu.pl
36	Instytut Mechatroniki i Systemów Informatycznych. Wydział Elektrotechniki, Elektroniki, Informatyki i Automatyki. Politechnika Łódzka	http://www.imsi.p.lodz.pl
37	Instytut Sterowania i Systemów Informatycznych. Wydział Elektrotechniki, Informatyki i Telekomunikacji. Uniwersytet Zielonogórski	http://www.issi.uz.zgora.pl/
38	Instytut Systemów Informatycznych. Wydział Cybernetyki. Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego	http://www.isi.wat.edu.pl/
39	Katedra Architektury Systemów Komputerowych. Wydział Elektroniki, Telekomunikacji i Informatyki. Politechnika Gdańska	http://www.eti.pg.gda.pl/katedry/kask/
40	Katedra Automatyki i Technik Informacyjnych. Wydział Inżynierii Elektrycznej i Komputerowej. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	http://www.control.pk.edu.pl
41	Katedra Elektroniki i Systemów Inteligentnych. Wydział Elektrotechniki, Automatyki i Informatyki. Politechnika Świętokrzyska	http://www.tu.kielce.pl/organizacja/weaii/jednostki/oferta.mhtml/id=202
42	Katedra Geoinformatyki i Informatyki Stosowanej. Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska. Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica	http://www.geoinf.agh.edu.pl
43	Katedra Informatyki. Wydział Elektrotechniki, Automatyki i Informatyki. Politechnika Świętokrzyska	http://kin.tu.kielce.pl/
44	Katedra Informatyki. Wydział Elektrotechniki, Automatyki, Informatyki i Elektroniki. Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie	http://www.ki.agh.edu.pl/
45	Katedra Informatyki. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Uniwersytet Rzeszowski	http://www.univ.rzeszow.pl/ki/
46	Katedra Informatyki. Wydział Zarządzania. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	http://www.ki.uek.krakow.pl/
47	Katedra Informatyki. Wydział Zarządzania. Uniwersytet Łódzki	http://ki.uni.lodz.pl
48	Katedra Informatyki Ekonomicznej, Wydział Zarządzania, Politechnika Częstochowska	http://www.zim.pcz.czyst.pl/kie/
49	Katedra Informatyki Gospodarczej. Kolegium Analiz Ekonomicznych. Szkoła Główna Handlowa	http://kig.sgh.waw.pl/
50	Katedra Informatyki Gospodarczej i Logistyki. Wydział Zarządzania. Politechnika Białostocka	http://www.kil.pb.edu.pl/

51	Katedra Informatyki i Automatyki. Wydział Elektrotechniki i Informatyki. Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza	http://www.kia.prz-rzeszow.pl/
52	Katedra Informatyki i Metod Komputerowych. Wydział Matematyczno-Fizyczno-Techniczny. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	http://www.ap.krakow.pl/kmk/new/
53	Katedra Informatyki Stosowanej. Wydział Elektrotechniki, Elektroniki, Informatyki i Automatyki. Politechnika Łódzka	http://www.kis.p.lodz.pl/
54	Katedra Informatyki Stosowanej. Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej. Uniwersytet Mikołaja Kopernika	http://www.is.umk.pl/
55	Katedra Informatyki Stosowanej. Wydział Zarządzania i Modelowania Komputerowego. Politechnika Świętokrzyska	http://kis.tu.kielce.pl/
56	Katedra Informatyki Technicznej. Wydział Inżynierii Elektrycznej i Komputerowej. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	http://eclipse.elektron.pk.edu.pl/
57	Katedra Inżynierii Komputerowej. Wydział Elektroniki i Informatyki. Politechnika Koszalińska	http://kik.weii.tu.koszalin.pl/
58	Katedra Inżynierii Komputerowej. Wydział Inżynierii Mechanicznej i Informatyki. Politechnika Częstochowska	http://kik.pcz.pl/
59	Katedra Mechaniki i Informatyki Stosowanej. Wydział Mechaniczny. Politechnika Białostocka	http://www.kms.pb.bialystok.pl/
60	Katedra Metod Sztucznej Inteligencji i Matematyki Stosowanej. Wydział Informatyki. Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie	http://kmsiims.wi.zut.edu.pl/
61	Katedra Mikroelektroniki i Technik Informatycznych. Wydział Elektrotechniki, Elektroniki, Informatyki i Automatyki. Politechnika Łódzka	http://www.dmcs.pl/
62	Katedra Systemów i Sieci Komputerowych. Wydział Elektroniki. Politechnika Wrocławska	http://www.kssk.pwr.wroc.pl/
63	Katedra Systemów Multimedialnych i Sztucznej Inteligencji. Wydział Elektroniki i Informatyki. Politechnika Koszalińska	http://ksmisi.weii.tu.koszalin.pl/
64	Katedra Technologii Informatycznych. Wydział Informatyki i Gospodarki Elektronicznej. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	http://www.kti.ue.poznan.pl/
65	Zakład Elektrotechniki Teoretycznej, Informatyki i Telekomunikacji. Instytut Elektrotechniki i Informatyki. Wydział Elektryczny. Politechnika Śląska	http://eti.elekt.polsl.pl/
66	Zakład Informatyki i Ekonometrii. Instytut Ekonomii i Informatyki. Wydział Organizacji i Zarządzania. Politechnika Śląska	http://dydaktyka.polsl.pl/ziie/default.aspx

REMIGIUSZ SAPA

Institute of Information and Library Science
The Jagiellonian University
e-mail: remigiusz.sapa@uj.edu.pl

ACCESS TO SCHOLARLY INFORMATION RESOURCES PRODUCED AND MADE AVAILABLE LOCALLY: WEBSITES OF POLISH ACADEMIC INSTITUTIONS ACTIVE IN THE DOMAIN OF COMPUTER SCIENCE

KEYWORDS: Scholarly communication. Digital resources. Computer science/Information technology. Institutions of higher education. Websites. Poland.

ABSTRACT: **Objective** – Celem badań było rozpoznanie skali, specyfiki i potencjalnej przydatności zasobów informacji naukowej powstającej i upublicznianej lokalnie w serwisach WWW jednostek akademickich, jako podstawy do refleksji nad zasadnością i sposobem ich upowszechnienia. The research was focused on the size, characteristic features and potential usefulness of scholarly information resources produced and made available locally on the websites of Polish academic institutions. It became a starting point for the discussion on whether and how those resources should be made available. **Research method** – The research conducted between February and August 2011 was limited to the resources made available on the websites of 66 Polish academic institutions active in the domain of computer science and resulted in the quantitative and qualitative analysis of data sets, information and scholarly knowledge offered there. **Results and conclusions** – The analyzed resources were dominated by pragmatic information, information on the knowledge resources was rare, full texts were available sporadically and data resulting from research were missing. The resources in question significantly varied with their nature and scope, the offers on the individual websites were impossible to compare and the resources were often published in clearly unprofessional way. This means that all attempts at incorporating those resources in the scholarly communication demand efficient selection, active promotion of standards for digital objects publishing and archiving and developing solutions which make the incorporation of those resources in the scholars' perception possible.

Tekst wpłynął do Redakcji 15 listopada 2011 r.

ZUZANNA WIOROĞÓRSKA

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
e-mail: z.wiorogorska@uw.edu.pl

TEORIA UGRUNTOWANA I JEJ WYBRANE ZASTOSOWANIA W BADANIACH Z ZAKRESU INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Zuzanna Wiorogórska jest absolwentką Wydziału Polonistyki oraz Podyplomowych Studiów Informacji Naukowej UW. Pracuje w Oddziale Wydawnictw Ciągłych BUW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat edukacji informacyjnej. Jej zainteresowania zawodowe i naukowe obejmują: edukację informacyjną, czasopisma elektroniczne, zastosowanie aplikacji Web 2.0 w bibliotekach, systemy zintegrowanego przeszukiwania zasobów elektronicznych. Sekretarz Komisji ds. Edukacji Informacyjnej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, członek Komitetu Stałego Sekcji Information Literacy IFLA, członek Information Society for Knowledge Organization (ISKO) oraz Association Internationale Francophone des Bibliothécaires et Documentalistes (AIFBD). Wybrane publikacje: LOCKSS i Portico – projekty archiwizacji bibliotecznych zasobów elektronicznych. *Przeгляд Biblioteczny* 2010, z. 1, s. 33-44; Poland. Information Literacy State-of-the-Art Report / June 2011 / [online]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/files/information-literacy/publications/il-report/poland-2011.pdf>>; Déja vu. Un point de vue polonais sur les bibliothéques universitaires françaises. *Bibliothèque(s). Revue de l'Association des Bibliothécaires de France* 2011, no. 59/60, p. 50-54.

SŁOWA KLUCZOWE: Metodologia badań. Teoria ugruntowana. Bibliotekoznawstwo. Informacja naukowa.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest przybliżenie założeń teorii ugruntowanej oraz pokazanie jej zastosowania w badaniach z dziedziny bibliotekoznawstwa i informatologii (informacji naukowej). **Metody badań** – Analizę podstawowych założeń teorii ugruntowanej oraz ich interpretacji przeprowadzono na podstawie najważniejszych publikacji A. Straussa i B. Glasera – autorów tej metody oraz K. Charmez – autorki najbardziej znanej jej modyfikacji. Zastosowania teorii ugruntowanej w badaniach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa śledzono na podstawie piśmiennictwa polsko-, anglo- i francuskojęzycznego zarejestrowanego w bibliograficznych i pełnotekstowych bazach czasopism, katalogach centralnych oraz cyfrowych repozytoriach. Punktem wyjścia było wyszukiwanie publikacji z lat 2000-2011, a następnie, na podstawie przeglądu ich bibliografii, wyszukiwanie wydawnictw wcześniejszych, odpowiadających celowi niniejszego artykułu. **Wyniki i wnioski** – Przegląd międzynarodowego piśmiennictwa, opisującego wiele przykładów zastosowania teorii ugruntowanej w INiB pokazał, że ta jakościowa metoda badawcza może być z powodzeniem wykorzystywana także na gruncie polskim do badania różnorodnych aspektów informacyjnych zachowań użytkowników, źródeł i usług informacyjnych.

WPROWADZENIE

Jak pokazują dane z Social Science Citation Index, teoria ugruntowana (ang. *grounded theory*, fr. *théorie ancrée*) jest jakościową metodą badawczą należącą do najczęściej obecnie wykorzystywanych w naukach społecznych (zob. Strauss & Corbin, 1990; Bryant & Charmaz, 2007). W Polsce nie jest tak popularna jak za granicą, ale znajduje zastosowanie głównie w socjologii. Autorem polskiego podręcznika teorii ugruntowanej jest Krzysztof Konecki (2000).

Nazwa „teoria ugruntowana” po raz pierwszy została użyta przez Barneya Glasera i Anselma L. Straussa w książce *The Discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research* opublikowanej czterdzieści cztery lata temu w Stanach Zjednoczonych (Glaser & Strauss, 1967). Ta kluczowa dla omawianej metody badawczej publikacja została przetłumaczona na kilka języków – na polski dopiero po czterdziestu dwóch latach od pierwszego wydania (Glaser & Strauss, 2009), a na francuski – po czterdziestu trzech (Glaser & Strauss, 2010). Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że nauka europejska (z wyjątkiem brytyjskiej) dość późno zainteresowała się nowym podejściem badawczym zaproponowanym przez Glasera i Straussa. Wcześniej, głównie w Stanach Zjednoczonych, powstawały artykuły dotyczące teorii ugruntowanej, które w dużej mierze były odpowiedzią na książkę Glasera i Straussa lub rozdziałami w większych monografiach poświęconych jakościowym metodom badawczym. Pierwsze próby wykorzystania teorii ugruntowanej podejmowano w psychologii, nauce o zarządzaniu, pielęgniarstwie i naukach o zdrowiu. Przeszukując WorldCat oraz licencjonowane światowe zasoby elektroniczne, znaczący wzrost liczby publikacji zauważa się dopiero od połowy lat 90. XX w. Wtedy też zaczęto częściej opisywać zastosowanie tej metody w badaniach socjologicznych.

Mimo różnorodności interpretacji i zastosowań metody ugruntowanej sięgający po nią badacze dość długo nie decydowali się na kompleksową konfrontację z jej oryginalną koncepcją zaproponowaną przez Glasera i Straussa. Na kolejną monografię poświęconą teorii ugruntowanej trzeba było czekać czterdzieści lat. Dopiero w 2006 r. Kathy Charmaz wydała książkę *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis* (Thousand Oaks, CA: Sage Publications). Polski przekład tej książki pod tytułem *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej* tym razem ukazał się bardzo szybko, bo w 2009 r. (Charmaz, 2009). W 2007 r. wydany został podręcznik *The SAGE handbook of grounded theory* (Bryant & Charmaz, 2007).

DEFINICJA TEORII UGRUNTOWANEJ, JEJ POCZĄTKI ORAZ PODSTAWOWE ELEMENTY

Teoria ugruntowana to jakościowa metoda badawcza, która zakłada rozwijanie teorii przez systematyczne zbieranie i analizowanie danych. To wszechstronna metoda tworzenia teorii badawczej (Urquhart et al., 2009). Sabina Cisek (2007, s. 234), powołując się na polskie i zagraniczne źródła, przytacza też inne określenia teorii ugruntowanej: metodologia, podejście badawcze, strategia badawcza czy ogólna teoria metody naukowej.

Metoda ta powstała jako reakcja na tradycyjne metody budowania teorii stosowane w ówczesnej socjologii. Jej podstawę stanowi zakwestionowanie przyjętego dotąd oddzielania etapu gromadzenia danych empirycznych od ich analizy oraz budowania teorii od samego badania. W teorii ugruntowanej dąży się do systematycznego wysnuwania wniosków dotyczących ludzkiego zachowania na podstawie zbieranych danych empirycznych już w trakcie ich gromadzenia (Urquhart et al., 2009; Charmaz, 2009; Glaser & Strauss, 2009). Według autorów teorii jest to „odkrywanie teorii na podstawie danych systematycznie pozyskiwanych i analizowanych w badaniu społecznym” (Glaser & Strauss, 1967, p. 1). Tak więc głównym celem teorii ugruntowanej jest zbudowanie teorii (ang. *theory building*) wyjaśniającej badane zjawiska w trakcie prowadzenia badań, a nie zakładanie hipotez *a priori* i rozpoczynanie badań empirycznych po gruntownym przestudiowaniu literatury tematu. Aby uniknąć sugerowania się opiniami i postępowaniem badawczym innych badaczy, przeglądu literatury dokonuje się po przeprowadzeniu swoich badań i po analizie uzyskanych danych. Badacz ma zacząć pracę z otwartym umysłem, unikając przyjmowania wstępnych założeń. To nowatorskie podejście stanowiące kwintesencję teorii ugruntowanej spotkało się z dużą krytyką i szeroką dyskusją.

Oczywiście trudno jest wyobrazić sobie sytuację, w której badacz nie ma żadnego pojęcia o badanym zagadnieniu, zaleca się jednak, aby przed podjęciem pracy nie zagłębiał się w studiowanie jego dotychczasowej literatury, by nie miała ona wpływu na kodowanie zebranych przez niego danych empirycznych (Urquhart et al., 2009). Jak zauważa Tan (2010), może to sprawiać trudności nowicuszom w danej dziedzinie, wymaga bowiem dużej samodzielności badacza. Z drugiej strony jednak podejście to może być szczególnie interesujące dla praktyków, którzy znają analizowane zagadnienie z własnego doświadczenia i dobierając różne techniki badawcze mogą poddać je badaniu zgodnie z procedurą teorii ugruntowanej, a następnie zbudowaną teorię skonfrontować z pogłębioną analizą literatury tematu.

Jak wspomniano wcześniej, teoria ugruntowana ma wiele różnych interpretacji i odmian implementacyjnych. Krzysztof Konecki, prekursor i propagator tej metody w polskich badaniach społecznych, w przedmowie do polskiego wydania książki Charmaz omawia sposób, w jaki autorka pojmuje metodę teorii ugruntowanej:

„Kathy Charmas widzi metody teorii ugruntowanej jako zestaw zasad i praktyk, a nie jako zbiór przepisów gotowych do zastosowania w każdym kontekście analityczno-badawczym. Duża jest tutaj rola badacza oraz tego, jakie metody wybierze w danej sytuacji, by dokładnie je zbadać i przedstawić w końcowym raporcie. Metoda jest więc na usługach kontekstu i praktycznej oceny sytuacji badawczej” (Charmaz, 2009, s. xii).

I to wydaje się być sednem metody teorii ugruntowanej: nie ma tu ścisłych reguł badawczych. Możliwe, że właśnie z tego powodu nie jest ona stosowana zbyt często, ponieważ może wydawać się niejasna i niedoprecyzowana. Trudno jest nawet wskazać jedną, ogólnie przyjętą definicję tej teorii. Sama Charmaz podaje cztery definicje: pozytywistyczną, interpretacyjną, konstruktywistyczną i obiektywistyczną. W *The SAGE handbook of grounded theory* wskazano ich aż siedem: pozytywistyczną, postpozytywistyczną, konstruktywistyczną, obiektywistyczną, postmoder-

nistyczną, sytuacyjną, jako metodę badawczą wspomaganą komputerowo. Stosując teorię ugruntowaną, warto więc zapoznać się z elementami definiującymi jej określoną interpretację i przestrzegać ich podczas pracy badawczej. Charmaz, przywołując różne prace Glasera i Straussa, wymienia sześć takich elementów:

- 1) jednoczesne zaangażowanie w zbieranie danych i analizę;
- 2) konstruowanie kodów i kategorii analitycznych opartych na danych, a nie na przyjętych z góry hipotezach powstałych w wyniku logicznej dedukcji;
- 3) stosowanie metody ciągłego porównywania, co wiąże się z tworzeniem porównań podczas każdego etapu analizy;
- 4) rozwijanie teorii na każdym etapie zbierania danych i analizy;
- 5) pisanie not w celu opracowania kategorii, określenia ich własności i związków zachodzących między kategoriami oraz ustalenie luk;
- 6) pobieranie próbek w celu skonstruowania teorii, nie zaś próbek reprezentatywnych dla populacji;
- 7) dokonanie przeglądu literatury p o p r z e p r o w a d z e n i u n i e z a l e ż n e j a n a l i z y (Charmaz, 2009, s. 12).

Podsumowując tę ogólną charakterystykę teorii ugruntowanej, można zacytować autorów *The SAGE handbook of grounded theory*: „podstawowa zasada jest prosta” (ang. *the basic rule is simple*) (Bryant & Charmaz, 2007, p. 303). Prosta i elastyczna – warto też dodać: teorię ugruntowaną można (i należy) dopasować do potrzeb swoich badań.

Od 2001 r. w USA ukazuje się czasopismo „Grounded Theory Review. An International Journal”, indeksowane w SocIndex. Publikowane są w nim bieżące wyniki badań, w których wykorzystana została teoria ugruntowana. Dzięki temu szybko można zorientować się, że wykorzystuje się ją do badań z zakresu szeroko rozumianych nauk społecznych, m.in. w: socjologii, antropologii, etnografii, komunikacji społecznej i dziennikarstwie, zarządzaniu w przedsiębiorstwie, marketingu, pedagogice, badaniach z zakresu pielęgniarstwa, zdrowia publicznego, pracy socjalnej czy wykorzystywania systemów informacyjnych (por. Strauss & Corbin, 1990; Urquhart et al., 2009; Glaser & Strauss, 2009; Mansourian, 2006; Tan, 2010). Jak pisze Glaser: „teoria ugruntowana może być stosowana z powodzeniem przez badaczy w wielu dyscyplinach, jest to ogólna metodologia. Co ważne, niezwiązana z żadną konkretną dyscypliną” (za: Mansourian, 2006, p. 394)¹.

Jak już wspomniano, w Polsce prekursorem prac dotyczących teorii ugruntowanej jest socjolog Krzysztof Konecki z Uniwersytetu Łódzkiego. Stosował on tę metodę m.in. w badaniach nad procesem rekrutacji pracowników oraz kulturą organizacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych (Konecki, 1997).

Z kolei we Francji teoria ugruntowana znajduje zastosowanie głównie w badaniach związanych z zarządzaniem przedsiębiorstwami (por. Joannides & Berland, 2008; Gauzente, 1995). W zgłębianiu piśmiennictwa francuskojęzycznego przeszkodę stanowi poczwórne nazewnictwo tej metody, używane w literaturze wymiennie: *la grounded theory*, *théorie enracinée*, *théorie fondée* oraz *théorie ancrée*, która wydaje się w tej

¹ Wszystkie tłumaczenia fragmentów prac dotychczas nieopublikowanych w języku polskim są tłumaczeniami własnymi autorki niniejszego artykułu.

chwili najpopularniejsza m.in. zapewne za sprawą stosowania jej w niedawnym przekładzie książki Glasera i Straussa.

W trakcie przeglądu polskojęzycznej literatury tematu do celów niniejszego artykułu, odnotowano tylko jedną publikację, która omawia zastosowanie teorii ugruntowanej w informacji naukowej i bibliotekoznawstwie (INiB): artykuł Sabiny Cisek *Teoria ugruntowana w nauce o informacji – wybrane aspekty* (Cisek, 2007). W literaturze francuskiej jak dotąd nie ukazała się żadna publikacja opisująca wykorzystanie tej jakościowej metody badawczej w obszarze informacji naukowej i komunikacji (fr. *sciences de l'information et de la communication – SIC*)². Natomiast w piśmiennictwie brytyjskim, o czym mowa będzie w dalszej części artykułu, badania oparte na teorii ugruntowanej są licznie reprezentowane.

ETAPY PRACY Z TEORIĄ UGRUNTOWANĄ

Jak metaforycznie pisze Yazdan Mansourian, „projekt badawczy bez rzetelnej metodologii jest jak chybotliwy budynek, który zawali się wcześniej czy później. Dobranie odpowiedniej metodologii jest kluczowym zadaniem każdego badacza przed rozpoczęciem pracy” (Mansourian, 2006, p. 386). Trudno się z tym stwierdzeniem nie zgodzić.

Celem niniejszego artykułu nie jest szczegółowe omówienie procedur badawczych, a raczej odesłanie do literatury przedmiotu, gdzie etapy pracy z teorią ugruntowaną są dokładnie opisane. Niestety, nadal nie przetłumaczono na język polski publikacji nazywanej „podręcznikiem teorii ugruntowanej” – *Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques* (Strauss & Corbin, 1990). Jest to książka napisana w przystępny sposób, w amerykańskim stylu znanym z wydanych w Polsce przez PWN prac Earla Babbie’ego czy Davida Silvermana, dotyczących ilościowej i jakościowej analizy danych (por. Babbie, 2008; Silverman, 2008). Zawiera zbiór wytycznych i procedur.

Jak już podkreślono wcześniej, teoria ugruntowana zakłada przede wszystkim brak hipotez wyjściowych. Po pierwsze zatem, zamiast hipotezy badacz stawia pytania, a następnie rozwija teorię na podstawie zbieranych danych, analizowanych na bieżąco. Badacz musi być przygotowany na odkrywanie zjawisk wcześniej nieprzewidzianych i niezakładanych. Brak hipotez wyjściowych wiąże się z brakiem obowiązku późniejszego ich weryfikowania. Pytania badawcze można nazwać hipotezami roboczymi (ang. *working hypothesis*). Po drugie – jak wcześniej wspomniano – aby uniknąć podświadomego ukierunkowania prowadzonych badań na podstawie modeli i wyników badań wcześniejszych, przeglądu literatury dokonuje się po zebraniu i analizie danych.

Kolejne etapy pracy to: faza kodowania danych (ang. *coding*), faza tworzenia not (ang. *memo writing*), sortowanie not (ang. *sorting*) i opisanie teorii (ang. *writing the theory*). Ostatnia faza, czyli opisanie teorii, prowadzi bezpośrednio do ogłoszenia wyników badania (Mansourian, 2006).

Przez termin „kodowanie danych jakościowych” rozumie się porządkowanie danych zebranych w trakcie badań i przyporządkowanie ich do wyodrębnionych kategorii. A zatem w fazie kodowania badacz po kolei

² We Francji informacja naukowa połączona jest z komunikacją. Powstanie dyscypliny SIC oficjalnie datuje się na 1975 r.

eking behaviour), identyfikowanie czynników wpływających na rozwój bibliotek akademickich, edukacja informacyjna dzieci, interakcja młodzieży z informacją elektroniczną. Każde takie badanie zaczyna się od ogólnego, otwartego pytania: „W jaki sposób użytkownicy angażują się w proces wyszukiwania informacji?”. A dopiero w trakcie obserwacji i zbierania danych klaruje się dokładne określenie celu badania. Do określenia tego celu, a także do opracowania teorii badawczej potrzebne są bogate, głębokie dane (Piccard, 2007, pp. 155-158).

PRZYKŁADY BADAŃ

Europejskim ośrodkiem naukowo-akademickim INiB, który zapoczątkował badania z wykorzystaniem teorii ugruntowanej jest Uniwersytet w Sheffield. Od lat 80. XX w. regularnie powstają tam doktoraty wykorzystujące tę metodę jako główną metodę badawczą. Powstają także artykuły opisujące sam proces badawczy z wykorzystaniem teorii ugruntowanej, które innym badaczom mogą służyć jako pomoc do ich badań własnych (Mansourian, 2006; Tan, 2010). Duży dorobek Uniwersytetu w Sheffield nie dziwi – tamtejsza Information School (do sierpnia 2010 r. znana jako Department of Information Studies) jest od wielu lat wiodącym ośrodkiem INiB w Wielkiej Brytanii, znanym na całym świecie, podążającym za najnowszymi trendami w tej dziedzinie i tworzącym standardy w edukacji. Z ośrodkiem tym związany jest m.in. Tom Wilson, którego wkład w rozwój badań zachowań informacyjnych jest szeroko znany. Z takimi badaniami wiąże się konieczność zastosowania metod jakościowych wykorzystywanych w socjologii, a teoria ugruntowana jest właśnie jedną z nich. W Sprawozdaniu Sheffield Information School z 2010 r. napisano nawet: „Badanie metod naukowych jest tematem prac naukowych wielu członków grup badawczych Szkoły i w 2010 r. zaowocowało to kilkoma [czterema – ZW] artykułami omawiającymi teorię ugruntowaną” (*The Sheffield iSchool, 2010*). Konkretnie, sheffieldzkie badania z wykorzystaniem teorii ugruntowanej skupiały i skupiają się wokół takich zagadnień jak: analiza zachowań w poszukiwaniu informacji (ang. *information seeking behaviour*), wykorzystanie informacji, uczenie się jako proces zdobywania kontroli nad źródłami informacji, badanie informacji, komunikacji i kultury organizacyjnej, rozwijanie nowych koncepcji opartych na indukcyjnej analizie danych, odkrywanie wspólnych modeli korzystania z zasobów informacji medycznej oraz badanie odbioru tych źródeł przez użytkowników, a także odkrywanie natury blogów i ich wykorzystania w szkolnictwie wyższym (Mansourian, 2006; Tan, 2010). Poniżej bardziej szczegółowo opisano dwa z przytoczonych badań. W obu wykorzystanie metodologii teorii ugruntowanej prowadzi do ukształtowania nowatorskiego sposobu badań użytkowników informacji. Oba te badania były przedmiotem rozpraw doktorskich.

1. Zjawisko przepływu wśród użytkowników w sieci (ang. *Flow experience of web users*). Temat ten badał Steven Pace z Uniwersytetu w Canberze (Pace, 2004).

Przepływ (ang. *flow*) to „stan, kiedy człowiek jest tak pogrążony w swoim zajęciu, że nic innego nie ma znaczenia. Doświadczenie to jest tak

satysfakcjonujące, że ludzie powtarzają je, nawet wielkim kosztem, wyłączenie dla czystej satysfakcji” (Cskíszentmihályi, 2005, s. 17-18). To koncepcja psychologiczna, którą stworzył amerykański psycholog węgierskiego pochodzenia Mihály Csíkszentmihályi. Pace w swoim badaniu skupił się na interakcji człowiek – komputer. Wyjściowe pytanie, które postawił to: Jaka jest natura przepływu doświadczanego przez użytkowników sieci zaangażowanych w wyszukiwanie informacji? Autor, jak sam przyznaje, „złamał” zasadę teorii ugruntowanej o nieprzeprowadzaniu przeglądu literatury przed przystąpieniem do gromadzenia danych. W jego przypadku, teoria ugruntowana została wybrana jako narzędzie metodologiczne właśnie po przeglądzie piśmiennictwa, które pozwoliło mu lepiej zgłębić badane zagadnienie i zdecydować się na zastosowanie tej metody. Dane zbierane były za pomocą częściowo ustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego, w trakcie którego respondenci opowiadali o doświadczeniu przepływu w czasie surfowania w Internecie. Jednak zanim wywiad został przeprowadzony, badani otrzymywali opis zjawiska przepływu, tak by na jego podstawie mogli przywołać w pamięci, czy takiego zjawiska sami doświadczali. Oprócz wywiadów respondenci byli proszeni o wypełnienie dwóch kwestionariuszy: jeden służył badaniu zewnętrzno-wewnętrzznego poczucia umiejscowienia kontroli (ang. *internal – external locus of control*), a drugi – potrzeby poznania, jaką ma badany (ang. *the informant’s need for cognition*). Gromadzenie i analiza danych odbywały się symultanicznie. Teorię wywodzono z danych, używając bezustannie analizy porównawczej na czterech etapach: generowania kategorii i ich właściwości, łączenia kategorii z ich właściwościami, ograniczania zakresu teorii oraz pisania teorii. Pierwszy etap analizy, nazywany otwartym kodowaniem (ang. *open coding*), zakładał identyfikowanie kategorii i właściwości danych. W następnym etapie analizy – kodowaniu teoretycznym (ang. *theoretical coding*) wracano do kategorii zakodowanych wcześniej i zestawiano je z kolejnymi propozycjami tak, aby tworzyły związki. W taki sposób uzyskano teoretyczny szkielet, będący podstawą do kolejnego zbierania i analizy danych. Ze wszystkich uzyskanych danych wyłoniono teorię, którą rozwijano, wprowadzając kodowanie selektywne (ang. *selective coding*) – jedynie w stosunku do koncepcji związanych z kategorią kluczową dla badania, czyli zjawiskiem przepływu. Zbierania i analizy danych zaprzestano, kiedy badanie osiągnęło wymagane nasycenie danymi. Końcowym etapem badania było opisanie teorii wyłonionej na podstawie teoretycznych not (ang. *theoretical memos*), które sporządzano na temat każdej z kategorii podczas kodowania. Pace podkreślał w swojej pracy, że twórcy teorii ugruntowanej traktowali ją jako metodę do budowania, a nie weryfikowania teorii. Dlatego wszystkie koncepcje powstałe w wyniku stosowania tej metodologii powinny być traktowane jako sugerowane, a nie – udowodnione. Rezultat badań to jedynie zestaw propozycji, a nie rozstrzygnięć.

2. Wykorzystanie blogów (ang. *Study of blog use*).

Badanie to przedstawione jest w pracy Jin Tan z Uniwersytetu w Sheffield (Tan, 2008). Wyjściowym problemem badawczym w tym przypadku było prześledzenie wpływu wywieranego przez blogi na studentów w procesie uczenia się i stopnia ułatwiania przez nie dzielenia się wiedzą (ang. *knowledge sharing* – na marginesie można dodać, że dzielenie

się wiedzą to popularny ostatnio temat badań, zwłaszcza w kontekście narzędzi oferowanych przez Web 2.0). Aby zbadać postawiony problem, Tan rozpoczęła od sformułowania serii pytań badawczych, które zadała 11 studentom korzystającym z blogów. Okazało się, że blogi wykorzystywane są do różnych celów, ale na ogół nie są kojarzone z celami edukacyjnymi, lecz raczej z potrzebami osobistymi czy rozrywkowymi. To wskazało Tan następną drogę badań oraz pytania, które zadała w późniejszym etapie, aby prześledzić podobieństwa i różnice w wykorzystaniu blogów i rozumienie przez studentów pojęcia „uczenia się”. Jako narzędzia użyła, podobnie jak Pace, częściowo ustrukturyzowanego wywiadu pogłębianego. Przez cały czas prowadzenia badania, Tan porównywała nowe i wcześniej zgromadzone dane, analizowała ich podobieństwa i różnice, tworzyła kategorie i związki. Do analizy danych używała programu ALTAS.ti³. W efekcie uzyskała 12 kategorii oraz 22 noty bazujące na 217 zakodowanych danych. Jej badanie, na początku zmierzające głównie do prześledzenia wpływu blogów na zachowania edukacyjne studentów, rozszerzyło się o analizę teorii psychologicznych dotyczących identyfikacji społeczności sieciowych oraz powiązań społecznych. Dopiero po nasyceciu badania danymi i zakończeniu etapu ich gromadzenia i analizy, Tan przestudiowała literaturę tematu. Postępując zgodnie z założeniami teorii ugruntowanej, w przeciwieństwie do Pace'a, autorka przyznała, że dobrze postąpiła, zgłębiając literaturę po przeprowadzeniu badań – dzięki temu swoją teorię mogła wyłonić na podstawie danych uzyskanych w badaniu, a nie sugerując się opublikowanym wcześniej piśmiennictwem. Teoria, która powstała w rezultacie jej badania może okazać się przydatna do lepszego zrozumienia roli blogów w dziedzinie przetwarzania informacji przez ludzi (ang. *human information processing*).

*

Opisując stosowanie teorii ugruntowanej w badaniach INiB, można przytoczyć także artykuł Susan Leigh Star, która porównuje fasetową klasyfikację Ranganathana z tą właśnie metodą badawczą (Star, 1998). Autorka wychodzi z założenia, że zarówno Ranganathan, jak i Glaser i Strauss stworzyli swoje teorie jako swojego rodzaju manifesty sprzeciwiające się ówczesnym funkcjonalistycznym schematom *a priori*, głoszącym uniwersalizm (por. B. C. Vickery. *Faceted classification: A guide to construction and use of special schemes*. London 1960, cytowane za: Star, 1998, p. 222). W latach 60. XX w., kiedy powstawała teoria ugruntowana, amerykańska myśl socjologiczna opierała się głównie na badaniach ilościowych, zorientowanych na sondaże. Tymczasem z punktu widzenia zarówno teorii ugruntowanej, jak i klasyfikacji fasetowej uniwersum nauki, postrzega się jako nieskończone, otwarte i wciąż ewoluujące (Star, 1998, pp. 225-226).

ZAKOŃCZENIE

W przedmowie do polskiego przekładu książki Glasera i Straussa K. Konecki pisze o teorii ugruntowanej, że „metodologia ta dodaje odwagi etnografom, badaczom wielu pojedynczych przypadków, by nie bali się uogólniania i analizy teoretycznej” (Glaser & Strauss, 2009, s. xii).

³ ALTAS.ti to program do wspomaganego komputerowo analizy danych jakościowych.

Dobrze by było, aby dodała ona także odwagi badaczom INiB, również nowicjuszom. Teoria ugruntowana wydaje się być bardzo dobrą metodą do badania różnorodnych aspektów informacyjnych zachowań użytkowników, źródeł i usług informacyjnych, a dokonania takich ośrodków jak Sheffield University wydają się to tylko potwierdzać. W polskim piśmiennictwie bibliotekoznawczym i informatologicznym wciąż mało pisze się o metodologii badań, zwłaszcza badań jakościowych, a o możliwościach stosowania w tej dziedzinie teorii ugruntowanej nie pisano dotąd niemal wcale. Można z tego wnioskować, że również niewielka jest liczba badań, w których po tę metodę sięgali polscy badacze INiB. Należałoby to zmienić – wszakże dobrze dobrana metodologia to kluczowa kwestia dla zapewnienia jakości badań naukowych, a przykłady zastosowań teorii ugruntowanej w badaniach INiB za granicą wskazują na duży potencjał tego podejścia metodologicznego.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie, Earl (2008). *The basics of social research* (4th ed.). Belmont CA: Thomson/Wadsworth.
- Bryant, Antony; Charmaz, Kathy (2007). *The SAGE handbook of grounded theory*. Los Angeles, London: SAGE.
- Charmaz, Kathy (2009). *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*. Warszawa: PWN.
- Cisek, Sabina (2007). Teoria ugruntowana w nauce o informacji – wybrane aspekty. W: *Między przeszłością a przyszłością. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne na przestrzeni wieków*. Red. M. Próchnicka i A. Korycińska-Huras. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 233-239.
- Csikszentmihályi, Mihály (2005). *Przeptyw: psychologia optymalnego doświadczenia*. Taszów: Moderator.
- Gauzente, Claire (1995). *La Grounded theory: une methode qualitative meconnue. Application au concept d'orientation marche*. Poitiers: Institut d'administration des entreprises. Universite de Poitiers.
- Glaser, Barney G.; Strauss, Anselm L. (2009). *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*. Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Glaser, Barney; Strauss, Anselm L. (1967). *The discovery of grounded theory strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Pub. Co.
- Glaser, Barney; Strauss, Anselm L. (2010). *La découverte de la théorie ancrée: stratégies pour la recherche qualitative*. Paris: Armand Colin.
- Joannides, Vassili; Berland, Nicolas (2008). Grounded theory: quels usages dans les recherches en contrôle de gestion? *Qualitative Research*, vol. 14 (supplement), pp.141-162.
- Konecki, Krzysztof (1997). Time in the recruiting search process by headhunting companies. In: *Grounded theory in practice*, Ed. by A. Strauss & J. Corbin (eds.). Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications, pp. 131-147.
- Konecki, Krzysztof (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN.
- Mansourian, Yazdan (2006). Adoption of grounded theory in LIS research. *New Library World*, vol. 107, pp. 386-402.
- Pace, Steven (2004). A grounded theory of the flow experiences of Web users. *International Journal of Human-Computer Studies*, vol. 60, pp. 327-363.
- Pickard, Alison (2007). *Research methods in information*. London: Facet.
- Powell, Ronald (1997). *Basic research methods for librarians* (3rd ed.). Greenwich Conn.: Ablex Pub. Corp.
- Ratajewski, J. (1994). *Wybrane problemy metodologiczne informatologii nauki (informacji naukowej)*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego.
- Silverman, David (2008). *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN.
- Star, Susan L. (1998). Grounded classification: Grounded theory and faceted classification. *Library Trends*, vol. 48, pp. 218-232.

- Strauss, Anselm; Corbin, Juliet (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park Calif.: Sage Publications.
- Tan, Jin (2008). *Higher Education Students' Learning and Knowledge Sharing: a Grounded Theory Study of Blog Use. Knowledge Creation Diffusion Utilization* [online]. University of Sheffield [dostęp: 21.07.2011]. [Rozprawa doktorska]. Dostępny w World Wide Web: <http://etheses.whiterose.ac.uk/92/2/Jin_Tan_Thesis_FINAL.pdf>.
- Tan, Jin (2010). Grounded theory in practice: issues and discussion for new qualitative researchers. *Journal of Documentation*, vol. 66, pp. 93-112.
- The Sheffield iSchool* [online] (2010). Information School. University of Sheffield [dostęp: 15.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ischool.dept.shef.ac.uk/website/2010AnnualReport.pdf>>.
- Urquhart, Cathy; Lehmann, Hans; Myers, Michael D. (2009). Putting the „theory” back into grounded theory: guidelines for grounded theory studies in information systems. *Information Systems Journal*, vol. 20, pp. 357-381.

ZUZANNA WIOROGÓRSKA

The University of Warsaw Library
e-mail: z.wiorogorska@uw.edu.pl

GROUNDED THEORY AND ITS SELECTED APPLICATIONS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE RESEARCH

KEYWORDS: Methodology of research. Grounded theory. Library science. Scholarly information.

ABSTRACT: **Objective** – The objective of this article is to present the presumptions of the grounded theory and its application in the research conducted in the field of library and information science. **Research method** – The analysis of the basic presumptions of the grounded theory and their interpretations was based on the most important publications by A. Strauss and B. Glaser (the authors of the method) and K. Charmez (the author of the most known modification of the method). The applications of grounded theory in the library and information science research were studied on the basis of Polish, English and French literature recorded in journal bibliographies and full-text databases, union catalogs and digital repositories. The starting point was the search for papers published in the years 2000 to 2011. References from those publications helped to extend the search to earlier papers on the topic in question. **Results and conclusions** – The survey of the international literature on the issue of grounded theory application in library and information science proved that this qualitative research method may successfully be applied, also in Poland, in the research on various aspects of information users' behavior, information sources and services.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 16 listopada 2011 r.

JOLANTA MAZUREK
PAN Biblioteka Kórnicka
e-mail: j.mazurek@bkpan.poznan.pl

POLSKIE BIBLIOTEKI CYFROWE W OCENIE PRACOWNIKÓW NAUKI

Jolanta Mazurek, starszy kustosz, pełni funkcję kierownika Działu Elektronicznych Tekstów Humanistycznych w PAN Bibliotece Kórnickiej. Od 2003 r. zaangażowana w rozwój Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, od 2008 r. członek Komitetu Organizacyjnego corocznej konferencji Polskie Biblioteki Cyfrowe. Kierowała pracami w projektach badawczych finansowanych ze środków krajowych i europejskich. Na wniosek Kapituły przedstawiony przez Zarząd Okręgu Wielkopolskiego SBP w 2009 r. uhonorowana przez Marszałka Województwa Wielkopolskiego Nagrodą Główną im. Andrzeja Wojtkowskiego za zasługi w zawodzie bibliotekarskim. Autorka publikacji poświęconych funkcjonowaniu bibliotek cyfrowych w Polsce, związanych przede wszystkim z problematyką użytkowników tych serwisów. Należą do nich m.in.: Rozproszony system bibliotek cyfrowych w Polsce – doświadczenia i wyzwania na przyszłość. W: *Bibliotekarz* 2007, nr 10; Drogi czytelniku, jak korzystasz z biblioteki cyfrowej? Próba odpowiedzi W: *EBIB* 2009, nr 105; Czytelnik, użytkownik, klient, odbiorca w bibliotece cyfrowej czyli... KTO? W: *Polskie biblioteki cyfrowe 2009. Materiały z Konferencji*. Poznań 2010; Jak nie ulec magii liczby, czyli co nam mówią statystyki biblioteki cyfrowej? W: *Polskie biblioteki cyfrowe 2010. Materiały z Konferencji*. Poznań 2011; Potrzeby informacyjne kluczowych grup użytkowników polskich bibliotek cyfrowych. Raport z badania. W: *EBIB* 2011, nr 125.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki cyfrowe. Użytkownicy bibliotek cyfrowych. Wykorzystanie bibliotek cyfrowych.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Artykuł prezentuje oceny i komentarze dotyczące funkcjonowania polskich bibliotek cyfrowych, wyrażone przez pracowników naukowych. Zawiera również ich opinie dotyczące przyszłości bibliotek cyfrowych. **Metody badań** – Artykuł opiera się na autorskim badaniu przeprowadzonym na początku 2011 r. metodą ankiety online. Do odpowiedzi na 19 pytań zaproszone zostały wyłącznie osoby korzystające z usług oferowanych przez biblioteki cyfrowe do prowadzenia prac naukowych. **Wyniki** – W sondażu udział wzięło 110 pracowników naukowych. W przeważającej większości byli to przedstawiciele nauk humanistycznych, wśród nich głównie historycy. Uzyskane wyniki stanowią pierwszą próbę usystematyzowania wiedzy na temat stanu wykorzystania przez naukowców zasobów udostępnianych w bibliotekach cyfrowych. **Wnioski** – Najwięcej przykładów praktycznego wykorzystania bibliotek cyfrowych przytaczają humaniści. Analiza ich opinii prowadzi do wniosku, iż w celu podniesienia poziomu wykorzystania bibliotek cyfrowych w pracy naukowców z różnych obszarów nauki, dalszy rozwój tych serwisów powinien następować dwutorowo: 1. Należy wzmocnić ich repozytoryjny charakter poprzez rozbudowanie kolekcji materiałów źródłowych z różnych dziedzin oraz 2. Należy zintensyfikować prace nad rozbudowywaniem kolekcji zasobów współczesnych, włączając w to publikowanie dorobku polskich naukowców.

WPROWADZENIE

Wraz z pojawieniem się Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej – WBC (<http://www.wbc.poznan.pl/>) oraz Polskiej Biblioteki Internetowej – PBC (<http://www.pbi.edu.pl/>) w 2002 r., bibliotekarstwo polskie rozpoczęło systematyczny proces cyfryzacji i udostępniania dorobku piśmiennictwa polskiego przez Internet. W efekcie powstała – ciągle rozrastająca się – sieć ponad 80 regionalnych i instytucjonalnych bibliotek cyfrowych, oferujących dostęp do ponad 786 tys. obiektów cyfrowych (FBC, 2011). Punktem wspólnym tych inicjatyw jest portal Federacja Bibliotek Cyfrowych – FBC (<http://www.fbc.pionier.net.pl/>), dający możliwość łatwego przeszukiwania zasobów wszystkich bibliotek cyfrowych w kraju. Wymiernym efektem tak ukształtowanej struktury bibliotek cyfrowych w Polsce jest udostępnianie zasobów wszystkich polskich bibliotek cyfrowych poprzez Europeanaę (<http://www.europeana.eu/>). Wydaje się, że polskie biblioteki cyfrowe mają już za sobą pierwszy etap rozwoju, czyli etap spontanicznego powstawania. Teraz konieczne staje się planowanie, kształtowanie zasobów dostosowane lepiej do potrzeb użytkowników i stanu niektórych źródeł, nowy sposób organizacji oraz inne zasady działania.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA

Piśmiennictwo zagraniczne prezentuje liczne wyniki badań dotyczące problematyki bibliotek cyfrowych. Obszary funkcjonowania bibliotek cyfrowych stanowią potencjalny przedmiot studiów (Marchionini, 2002). Niezależnie od przyjętej koncepcji funkcjonowania bibliotek cyfrowych użytkownik znajduje się zwykle w centrum badań.

Warto tu nadmienić, że począwszy od lat 80. XX w. nastąpiło generalne przesunięcie modelu badań użytkowników informacji z metod koncentrujących się na systemie (ang. *system-centered approach*) w kierunku metod skupiających się na użytkowniku (ang. *person-centered approach*) (Wilson, 2000).

Współcześnie prowadzone badania nie charakteryzują się jednym modelowym wzorcem służącym studiom nad użytkownikami bibliotek cyfrowych, są one indywidualnie dopasowane do lokalnych potrzeb, uwarunkowań i możliwości (Saracevič, 2004). Jedną z metod, która często znajduje zastosowanie w procesie badania użytkowników bibliotek cyfrowych, to różne warianty badania ankietowego (Cherry et al., 2000; Chowdhury et al., 2006). Dopiero bardziej zaawansowane i złożone modele ewaluacji bibliotek cyfrowych łączą metody badań jakościowych (np. ankietowych) z ilościowymi (systemowymi, np. bazującymi na metodzie analizy logów) (Nicholas & Huntington, 2008).

Istniejący stan badań szeroko ujmuje problem oceny użyteczności i wykorzystania zasobów cyfrowych przez zdefiniowane grupy docelowe, tj. użytkowników końcowych. W dużej mierze badania tego typu skupiają się na funkcjonalności interfejsów użytkownika (Koohang & Ondracek, 2005; Thong et al., 2004; Clark, 2004) i dotyczą oceny poszczególnych funkcji interfejsu graficznego. Drugi z kierunków badań, reprezentowany w publikacjach zagranicznych, dotyczy oceny wykorzystania zasobów cyfrowych oraz jego wpływu na praktyki akademickie lub pracę naukową użytkowni-

ków tych serwisów (Manduca et al., 2005; Kemp & Jones, 2007). Odrębny kierunek badań poświęcony jest kategoryzacji użytkowników bibliotek cyfrowych (Assadi et al., 2003; Conti et al., 2003) oraz badaniu wzorców zachowań różnych grup użytkowników (Sfakakis & Kapidakis, 2002).

W Polsce piśmiennictwo dotyczące badań bibliotek cyfrowych jest jeszcze stosunkowo nieliczne. Jako pierwsze pojawiły się prace omawiające badania dotyczące procesu zaawansowania digitalizacji zbiorów bibliotecznych oraz stopnia zaangażowania bibliotek (naukowych i publicznych) w proces tworzenia bibliotek cyfrowych (Kowalska, 2007). Badania i analizy dotyczące polskich bibliotek cyfrowych pojawiają się okazjonalnie. Nie są z reguły kontynuowane. Są przeprowadzane na własne potrzeby środowiskowe i ograniczają się do badań lokalnej społeczności. Publicznie dostępne wyniki dotychczas przeprowadzanych tego typu badań, dotyczyły wykorzystania zasobów zgromadzonych w bibliotekach cyfrowych oraz preferencji użytkowników związanych z przeszukiwaniem tych zasobów¹ (Skubała & Kazan, 2009), a także potrzeb korzystania ze zbiorów za pośrednictwem biblioteki cyfrowej² (Rogalińska, 2008). Podjęto również próbę analizy sposobów formułowania zapytań wyszukiwawczych w bibliotece cyfrowej³ (Kowalewski, 2009). Podobnie jak w literaturze zagranicznej (Harley, 2007), również w Polsce pojawiają się wyniki badań związanych ze stopniem wykorzystania zasobów bibliotek cyfrowych w kontekście użytkownika elektronicznych źródeł informacyjnych⁴ (Słoboda & Gabrylewicz, 2011).

Pierwsza próba badania użytkowników sieci polskich bibliotek cyfrowych, wychodząca poza ramy środowiskowe, miała na celu zebranie informacji dotyczących sposobów korzystania z bibliotek cyfrowych, wykorzystania funkcjonalności, określenie profilu użytkownika z uwzględnieniem preferencji czytelniczych oraz ocenę wykorzystania określonych typów zasobów dostępnych w bibliotekach cyfrowych⁵ (Mazurek, 2009). Uzyskane w trakcie badań informacje pozwoliły m.in. na zidentyfikowanie trzech kluczowych grup użytkowników polskich bibliotek cyfrowych, tj. hobbystów, naukowców oraz studentów. Dały one tym samym podstawę do kontynuacji badań zorientowanych już bezpośrednio na użytkowników rekrutujących się z tych grup. Wyniki dotyczące pracowników naukowych stanowią przedmiot niniejszego opracowania i w jakimś stopniu nawiązują do stwierdzenia Dagmary Sawickiej, iż stworzenie pełnego profilu użytkownika biblioteki cyfrowej jest „jednym z wyzwania, jakie stoją przed bibliotekami XXI wieku” (Sawicka, 2006, s. 216).

CEL I OPIS BADANIA

Badania użytkowników polskich bibliotek cyfrowych objęły przedstawicieli trzech kluczowych grup użytkowników bibliotek cyfrowych, tj.

¹ Badanie przeprowadzono wśród pracowników i studentów korzystających z Biblioteki Politechniki Łódzkiej, posługując się ankietą tradycyjną.

² Badanie zorganizowane zostało w formie ankiety online wśród studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

³ Wybiórcza analiza zapytań wyszukiwawczych w Małopolskiej Bibliotece Cyfrowej (MBC) oparta została na danych pochodzących z serwera obsługującego bazę danych MBC.

⁴ Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem ankiety online lub tradycyjnej (do wyboru) wśród studentów Politechniki Lubelskiej.

⁵ Badanie przeprowadzone zostało metodą ankiety online, dostępnej publicznie dla użytkowników sieci polskich bibliotek cyfrowych. Dostępny w World Wide Web: <<http://dlibra.psnc.pl/wbc/bkpan/ankieta/>>.

hobbystów, pracowników naukowych oraz studentów. Sondaż przeprowadzony został na przełomie lutego i marca 2011 r.

Głównym celem sondażu było określenie wykorzystania zasobów bibliotek przez przedstawicieli tych grup, ocena zasobów, oczekiwania odnośnie funkcjonowania bibliotek oraz prognozowanie przyszłości bibliotek cyfrowych. Z praktycznego punktu widzenia badanie stanowiło pierwszą próbę usystematyzowania wiedzy na temat stanu wykorzystania elektronicznych zasobów naukowych i dziedzictwa kulturowego udostępnianych w polskich bibliotekach cyfrowych przez określone grupy użytkowników. Dla decydentów, bibliotekarzy, informatyków stanowi ono głos w dyskusji nad przyszłym kształtem i kierunkami dalszego rozwoju polskich bibliotek cyfrowych, pochodzący bezpośrednio od użytkowników.

Badanie przeprowadzone zostało techniką ankiety za pomocą elektronicznych kwestionariuszy, zawierających odrębne zestawy pytań dla każdej z trzech grup użytkowników. W zależności od grupy docelowej zawierał on 19 lub 20 pytań obejmujących pięć zagadnień problemowych:

1. Wykorzystanie bibliotek cyfrowych.
2. Oczekiwania użytkowników bibliotek cyfrowych.
3. Ocena bibliotek cyfrowych.
4. Przyszłość bibliotek cyfrowych.
5. Charakterystyka użytkownika.

Zgodnie z przyjętymi założeniami zaproszenie do badania skierowane zostało do osób, które w swojej działalności wykorzystują usługi oferowane przez biblioteki cyfrowe⁶. W celu wyeliminowania odpowiedzi przypadkowych internautów lub udzielonych przez użytkowników spoza zdefiniowanych grup docelowych zaproszenie do badania nie miało charakteru otwartego, tj. nie było dostępne z poziomu stron poszczególnych bibliotek cyfrowych czy też bibliotekarskich serwisów informacyjnych. Rozdystrybuowane ono zostało drogą mailową do wszystkich użytkowników, którzy za pośrednictwem Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej założyli konto użytkownika oraz tych, którzy począwszy od początku 2007 r., nawiązali kontakt mailowy z administratorami lub bibliotekarzami⁷.

W zaproszeniu ogólnym do wzięcia udziału w badaniu zawarta została prośba o określenie przynależności do jednej z trzech ww. grup użytkowników⁸ i wybranie właściwego zestawu pytań. W sondażu udział wzięło 540 użytkowników bibliotek cyfrowych: 322 hobbystów, 108 studentów oraz 110 naukowców, którzy przez miesiąc mieli szansę na udzielenie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu. Każdorazowo mieli także możliwość formułowania dłuższych opinii uwag czy komentarzy, z czego bardzo chętnie korzystali. W związku z tym zebrany materiał, oprócz danych liczbowych, stanowi jednocześnie bogate źródło informacji, prezen-

⁶ Dla potrzeb tego badania założono, że użytkownikiem biblioteki cyfrowej jest internauta, który w świadomy sposób dotarł do witryny biblioteki cyfrowej i skorzystał przynajmniej z jednej funkcji oferowanej przez tego typu serwis.

⁷ W momencie wysyłania zaproszenia do badania w WBC założonych było 9274 kont użytkowników, a mailowy kontakt z WBC nawiązało 637 użytkowników. Sieciowy model konta użytkownika w polskich bibliotekach cyfrowych pozwala na posługiwanie się tym kontem nie tylko w bibliotece, w której zostało ono założone. Taki stan rzeczy pozwolił założyć, że w badaniu udział wzięli użytkownicy nie tylko WBC, ale również pozostałych bibliotek cyfrowych w kraju, co zostało potwierdzone odpowiedziami na pytanie 18. niniejszego badania.

⁸ Z założenia badanie to miało wskazać dominujące trendy i wyznaczniki dla każdej z tych grup, które składają się na całościowy obraz użytkownika bibliotek cyfrowych. Stąd brak już w założeniach tego badania dalszego, bardziej zaawansowanego podziału użytkowników w obrębie każdej z tych grup doprecyzowującego, np. status, staż, przynależność formalną, zawodową itd.

tujące opinie przedstawicielei każdej z tych grup użytkowników, odnośnie wybranych obszarów funkcjonowania bibliotek cyfrowych.

WYNIKI BADANIA

Przedmiotem niniejszego opracowania jest prezentacja pozyskanych w wyniku badania danych odnoszących się jedynie do pracowników naukowych⁹. Kwestionariusz ankiety przeznaczony dla tej grupy zawierał 19 pytań¹⁰. Poniżej przedstawiono wyniki każdej z pięciu części kwestionariusza, począwszy od charakterystyki użytkowników.

CHARAKTERYSTYKA UŻYTKOWNIKÓW

Wśród 110 pracowników naukowych biorących udział w badaniu, reprezentantów różnych dziedzin nauki, większość stanowili przedstawiciele nauk humanistycznych – w 69% historycy (o różnych specjalizacjach), a także filolodzy, literaturoznawcy, językoznawcy, kulturoznawcy, archeolodzy i socjolodzy. Wśród badanych znaleźli się również przedstawiciele nauk ekonomicznych, biologicznych, medycznych, matematycznych, chemicznych, fizycznych, prawnych, rolniczych oraz nauki o Ziemi (pojedyncze osoby).

Najstarszy z badanych miał 76 lat, zaś najmłodszy 24. Ponad połowa badanych (54%) była w wieku 24-40 lat, 32% w wieku 41-60 lat, a powyżej 61 roku życia 11 osób (10%).

Największe grono badanych (65%) stanowiła grupa użytkowników, którzy korzystają z bibliotek cyfrowych nie dłużej niż 5 lat. 15% badanych korzysta dłużej niż 5 lat. Badani naukowcy wskazali, że oprócz bibliotek rodzinnych, wykorzystują w swojej pracy także zasoby zagranicznych bibliotek cyfrowych.

WYKORZYSTANIE BIBLIOTEK CYFROWYCH

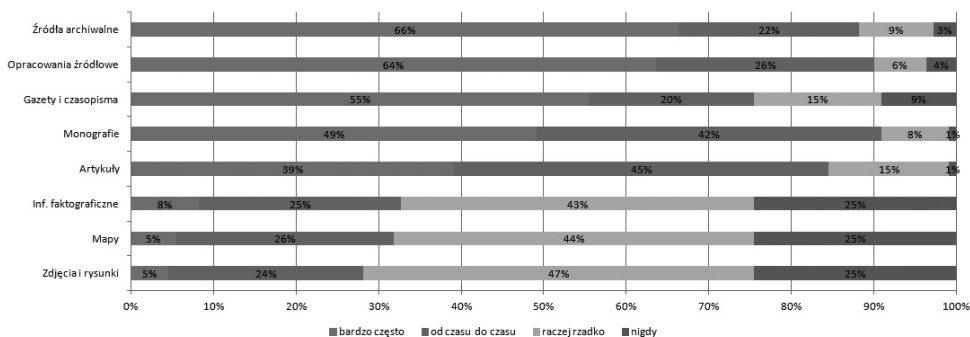
Pracownicy naukowci biorący udział w badaniu poproszeni zostali o określenie częstotliwości, z jaką korzystają z bibliotek cyfrowych. Największą grupę (83%) stanowią ci, którzy odwiedzają biblioteki kilka razy w miesiącu i częściej. Jedynie bardzo nieliczni (5%) zaglądają do bibliotek rzadziej. Określając, ile czasu tygodniowo zajmuje im praca z biblioteką cyfrową, ponad połowa respondentów (53%) udzieliła odpowiedzi, że na pracę z biblioteką cyfrową przeznaczają kilka godzin w tygodniu. Dwie godziny i mniej to czas pracy 23% badanych. Kilkanaście godzin w tygodniu na pracę z zasobami bibliotek cyfrowych poświęca 12% badanych, a 4% aż kilkadziesiąt godzin. Wśród badanych była również nieduża grupa (7%), która uzależniła czas pracy z zasobami bibliotek od aktualnie opracowywanego tematu.

W kolejnym pytaniu poproszono badanych o to, by oszacowali stopień wykorzystania ośmiu różnych typów źródeł, udostępnianych w polskich

⁹ Do badania zaproszono tych użytkowników bibliotek cyfrowych, którzy wykorzystują je do celów naukowych i którzy określili siebie jako pracowników naukowych. Są to zarówno profesoriowie, jak i doktoranci, pracujący w kraju, ale także za granicą.

¹⁰ Dostępny w World Wide Web: <<http://ankieta-naukowcy.bkpan.poznan.pl/ankieta.php>>.

bibliotekach cyfrowych. Procentowy rozkład udzielonych odpowiedzi zaprezentowany został na wykresie 1.

Wykres 1. Stopień wykorzystania różnych typów materiałów dostępnych w bibliotekach cyfrowych

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że więcej niż połowa respondentów „bardzo często” korzysta z:

- źródeł archiwalnych,
- opracowań źródłowych,
- gazet i czasopism.

Umiarkowaną popularnością wśród badanych pracowników naukowych cieszą się monografie oraz artykuły. Zdecydowanie najmniejsze uznanie w grupie ankietowanych (najwięcej udzielonych odpowiedzi z notą najniższą) uzyskały następujące rodzaje zasobów cyfrowych:

- materiały służące gromadzeniu informacji faktograficznej (8% korzysta bardzo często, ale 25% nigdy nie korzystało z tego typu zasobów),
- mapy oraz zdjęcia i rysunki (5% korzysta bardzo często, ale 25% nigdy nie korzystało z tego typu zasobów).

Innymi typami publikacji, których przedstawiciele tej grupy poszukują w bibliotekach cyfrowych – jak wskazali sami badani – są podręczniki dla studentów.

W kolejnym pytaniu ankietowani proszeni zostali o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy próbują wykorzystywać narzędzia biblioteki cyfrowej do szybkiego wyszukiwania w tekście interesujących ich fragmentów. Ponad połowa badanych (55%) korzysta z takiej funkcjonalności bardzo często, a 12% badanych nigdy nie korzystało z takiej możliwości. 33% jedynie czasami wykorzystuje tę funkcję, co w głównej mierze jest powodowane faktem, że biblioteki cyfrowe nie zawsze oferują taką funkcjonalność.

Na pytanie, czy dzięki bibliotece cyfrowej docierali oni do źródeł, na które by inaczej nie trafili, albo które byłyby dla nich niedostępne poza biblioteką cyfrową, większość (71%) wyraziła opinię, że często docierają w bibliotece cyfrowej do tego typu źródeł. Dla 27% respondentów takie sytuacje „zdarzają się”, a jedynie 2% badanych nigdy nie trafiła na takie zasoby.

Możliwość zapoznania się z zasobami trudno dostępnymi poza biblioteką cyfrową lub wcześniej nieznanymi to – w opinii respondentów – „największy atut biblioteki cyfrowej”, który szczególnej wartości nabiera w przypadku korzystania z zasobów, do których nie mieliby oni możliwości nigdy dotrzeć, np. w przypadku rozproszonych po świecie materiałów

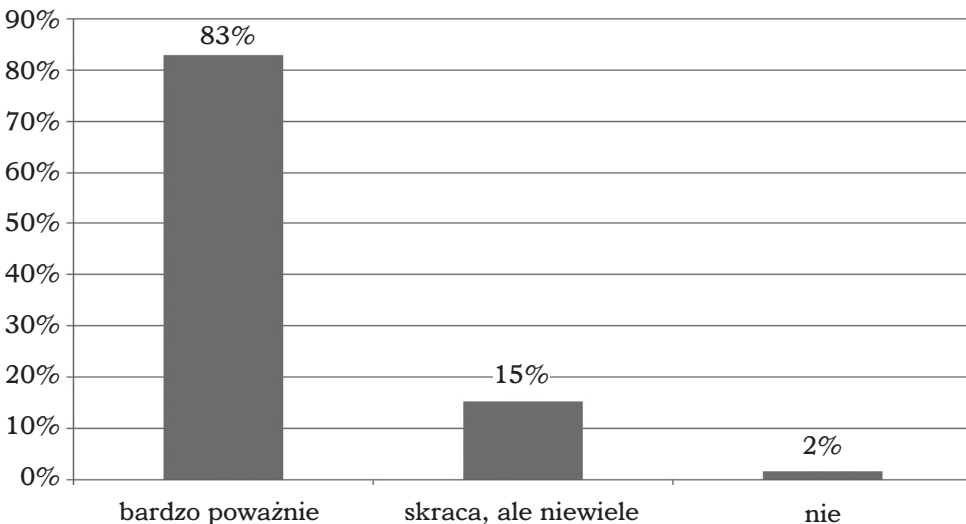
źródłowych. Badani naukowcy zwrócili także uwagę na fakt, że biblioteki cyfrowe dają im możliwość dostępu do wydawnictw rzadkich, niedostępnych nawet w dużych bibliotekach i takich, do których dostęp w bibliotekach tradycyjnych jest utrudniony, „gdyż biblioteki często ograniczają dostęp do cymeliów tylko dla samodzielnych pracowników naukowych”.

W pozostawionych komentarzach ankietowani przywołali konkretne przypadki dotarcia jedynie dzięki bibliotekom cyfrowym, do interesujących ich zasobów:

- „kiedyś szukałem tekstu tzw. unii koron unii angielsko-szkockiej z 1603 r., wówczas znalazłem przypadkowo inne materiały źródłowe”;
- „zajmuję się kultem Świętego Rocha dzięki bibliotekom cyfrowym udało mi się znaleźć opracowanie o nim z XVIII wieku”.

Biblioteka cyfrowa poprzez rozwijanie pewnych funkcjonalności, ułatwia użytkownikom eksplorowanie zasobów. Jak zauważyli respondenci, przejawia się to przede wszystkim w możliwości tematycznego przeszukania zasobów, stosowaniu wzajemnych odsyłaczy i linków czy możliwości powiększenia obrazu. Badani podkreślili, że ważna jest dla nich możliwość pracy na materiałach udostępnianych w bibliotekach cyfrowych, gdyż niejednokrotnie kopia cyfrowa prezentuje lepszą jakość niż oryginał czy kopia mikrofilmowa.

W kolejnym pytaniu uczestników badania poproszono o odpowiedź na pytanie, czy praca z biblioteką cyfrową skraca im czas pracy nad tematem. Rozkład procentowy udzielonych odpowiedzi zobrazowany został na wykresie 2.

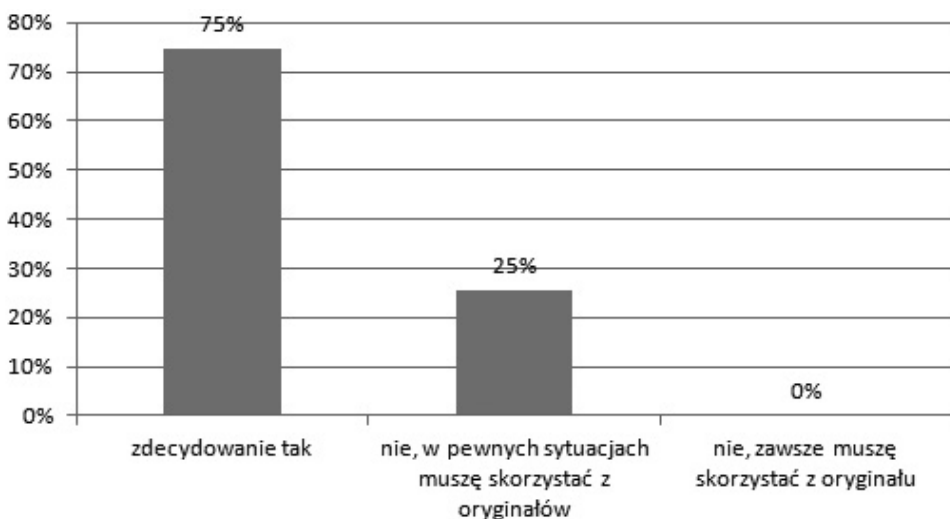
Wykres 2. Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na pytanie: Czy z Pana/Pani doświadczenia wynika, że dostęp do bibliotek cyfrowych skraca czas pracy nad tematem?

Zdecydowana większość respondentów (83%) odpowiedziała, że praca z bibliotekami cyfrowymi bardzo poważnie skraca czas pracy nad tematem. W komentarzach podkreślali oni, że biblioteka cyfrowa daje im często jedyną wręcz możliwość korzystania z materiałów rozproszonych po bibliotekach w całym kraju lub nawet poza nim. Na skrócenie czasu pracy

wpływa możliwość korzystania z zasobów z dowolnego miejsca i w dowolnych warunkach: „przedwojennych prac nie można wypożyczać na zewnątrz, zatem alternatywą dla bibliotek cyfrowych jest praca na miejscu w czytelni określonej biblioteki”. Nie bez znaczenia jest możliwość wielokrotnego, łatwego dostępu do wykorzystywanego wcześniej zasobu, np. w celu weryfikacji danych. Respondenci zwracali uwagę na to, że biblioteka cyfrowa usprawnia ich warsztat pracy poprzez dostępność zaawansowanych narzędzi wyszukiwawczych: „mam doskonałe porównanie, ponieważ rozprawę habilitacyjną przygotowywałem w większej części na bazie tradycyjnych metod, a gdy pojawiły się odpowiednie opracowania w bibliotekach cyfrowych, w krótkim czasie udało mi się zweryfikować wcześniejsze poszukiwania i uzupełnić je o przeoczone informacje”. Ponadto możliwość wykorzystywania w czasie rzeczywistym tej samej kopii zasobu przez wielu zainteresowanych, pozwala uniknąć częstokroć długotrwałego procesu organizacji dostępu do pożądanego zasobu.

Dla 15% badanych praca z bibliotekami cyfrowymi skraca – ale niewiele – czas pracy nad tematem. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest „brak w zbiorach (bibliotek cyfrowych) wielu bardzo wartościowych pozycji”. Jedyne 2% badanych wypowiedziało się, że dostęp do bibliotek cyfrowych w żaden sposób nie skraca czasu pracy nad opracowywanym tematem.

W następnym pytaniu respondenci poproszeni zostali o wypowiedzenie się, czy źródła do badań udostępniane w bibliotekach cyfrowych mogą zastąpić im oryginały. Procentowy rozkład odpowiedzi na to pytanie przedstawiony został na wykresie 3.

Wykres 3. Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na pytanie: Czy źródła do badań udostępniane w bibliotekach cyfrowych mogą zastąpić Panu/Pani oryginały?

W przeważającej większości (75%) badani wyrazili opinię, że źródła pochodzące z bibliotek cyfrowych są zdecydowanie wystarczające, aby w prowadzonych przez nich badaniach mogły zastąpić oryginały. Dotyczy to przede wszystkim naukowców mieszkających poza granicami Polski, którzy

nie mają fizycznej możliwości korzystania z oryginałów źródeł znajdujących się w Polsce, jak również wszystkich mieszkających poza ośrodkami akademickimi. Dla części z nich obcowanie z oryginałami nie jest konieczne, gdyż wykonywana przez nich praca tego nie wymaga. Przeważające w polskich bibliotekach cyfrowych skany wydawnictw tradycyjnych pozwalają traktować te zasoby jako wierną kopię oryginału, w odróżnieniu np. od dostępnych w Internecie materiałów „digital-born”. Warunkiem koniecznym do uzyskania takiego stopnia zaufania do materiałów w bibliotece cyfrowej – zdaniem tej grupy badanych użytkowników – jest starannie wykonana i udostępniona w odpowiedniej jakości kopia cyfrowa wraz z zestawem metadanych.

25% pracowników naukowych biorących udział w badaniu twierdzi, że w pewnych okolicznościach zawsze musi skorzystać z oryginału. Sytuacje takie mają przede wszystkim miejsce wtedy, gdy wymaga tego specyfika podjętej pracy i żadna forma kopii nie jest w stanie zastąpić obcowania z oryginałem, tj.:

- w przypadku prowadzenia badań bibliologicznych,
- „w przypadku pierwodruków bądź rękopisów czasami niełatwo odczytać czcionkę bądź wyjaśnić inne, nasuwające się wątpliwości”,
- „czasami konieczne jest obejrzenie źródła, poznanie jego wielkości, gramatury itp.”,
- „czasami odczyt wymaga autopsji. Ponadto tzw. krytyka zewnętrzna jest wykonywana w oparciu o oryginał”.

Inną przyczyną, dla której naukowcy muszą skorzystać z oryginału, są ich indywidualne potrzeby: „obcowanie z oryginałem daje mi niesamowitą i nieopisaną przyjemność. Jest to «czar», którego nie odczuwam korzystając z archiwaliów zdigitalizowanych”.

Nie zawsze również jest tak, że biblioteka cyfrowa zapewnia naukowcom dostęp do poszukiwanych treści, stąd muszą oni dotrzeć do zasobów bibliotek tradycyjnych. Ponadto zasoby bibliotek cyfrowych nie zawsze są udostępnione w zadowalającej jakości, co również wymusza korzystanie z oryginałów. Ograniczeniem w pracy, jedynie w oparciu o materiały cyfrowe – jak wskazali sami badani – jest opór środowiska, które nie zawsze akceptuje publikacje w wersji elektronicznej: „do publikacji naukowej muszą szukać oryginałów, gdyż w moim środowisku przypis z biblioteki cyfrowej jest uznawany za przypis drugiej kategorii”.

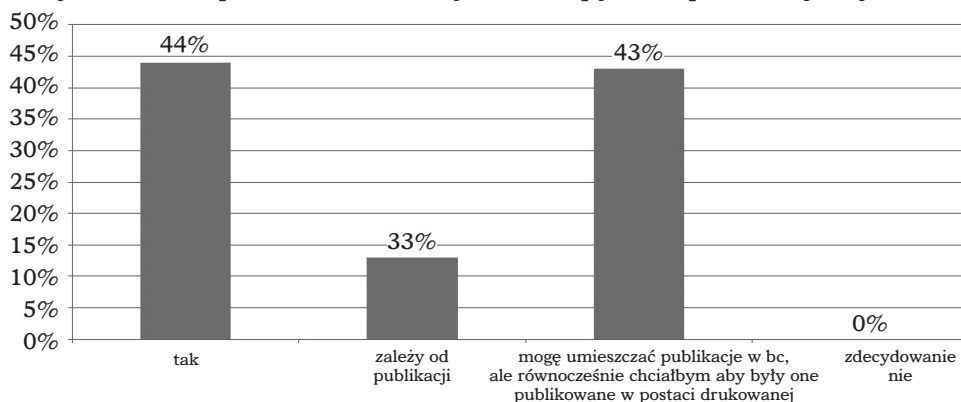
W kolejnym pytaniu badani naukowcy poproszeni zostali o wypowiedzenie się, czy uznają cytowania źródeł i opracowań znajdujących się w bibliotekach cyfrowych za równorzędne z cytowaniami dzieł drukowanych. Niemalże wszyscy (92%) wyrazili opinię, że cytowania tych dwóch form dokumentów uważają za równorzędne.

Na wiarygodność materiałów dostępnych w bibliotekach cyfrowych ma wpływ – zdaniem badanych naukowców – forma udostępniania tych materiałów w postaci skanów, oddających wierny wygląd oryginału. Jak sami zauważają wątpliwości pojawiają się „w przypadku wersji tekstowych (zwłaszcza w starszych bazach)”. Wartością bibliotek cyfrowych, która wpływa na budowanie zaufania użytkowników, jest fakt, że ten typ usług umożliwiających dostęp do wersji cyfrowych, organizowany jest przez instytucje państwowe, które gwarantują zgodność wersji elektronicznych z oryginałem. Ponadto instytucje te zapewniają stabilność udostępnianych zasobów zarówno, jeśli chodzi o nieprzerwany i nieograniczony dostęp do nich,

jak i stabilność adresów URL. W opinii badanych naukowców najbardziej poważną barierą w powszechnej akceptacji cytowań źródeł elektronicznych jest brak w pewnych środowiskach naukowych zasad powoływania się na tego typu zasoby („ponieważ przypis ze źródła pisanego w moim środowisku naukowym jest powszechnie uważany za nadrzędny”) lub niedojrzałość tych środowisk do akceptacji takich praktyk („uznając tego rodzaju cytowanie, uważam je za pełnoprawne, choć środowisko akademickie, zupełnie niesłusznie, nie jest jeszcze do tego przyzwyczajone”).

Zdecydowanie odmienne zdanie odnośnie zasadności tworzenia przypisów do źródeł pochodzących z bibliotek cyfrowych wyraziło jedynie 8% badanych. Uważają oni, że skoro biblioteki cyfrowe zawierają skany będące wiernymi kopiami oryginału, przypis musi uwzględniać oryginał. W tej grupie badanych znaleźli się również użytkownicy, którzy przejawiają ogólny brak zaufania do cytowania publikacji udostępnianych poprzez Internet, wyrażając tym samym opinię o braku większego zaufania do bibliotek cyfrowych. Ich zdaniem – ogólnie – zasoby sieciowe „można preparować”, a czynnikiem obniżającym wiarygodność stosowania cytowań źródeł dostępnych w Internecie jest „wygasanie stron, brak dostępu” oraz „brak ustalonego sposobu cytowania tych źródeł”.

W kolejnym pytaniu tej części badania uczestników zapytano o to, czy zgodziliby się na publikację i umieszczenie swojego dorobku naukowego w bibliotece cyfrowej, z uwzględnieniem pełnego procesu recenzyjnego, antyplagiatowego i redakcyjnego. 44% badanych naukowców wyraziłoby zgodę na taką formę publikowania swojego dorobku naukowego, 43% badanych oprócz wersji cyfrowych równocześnie chciałoby posiadać wersję drukowaną, a 13% badanej grupy uzależniło swoją opinię od rodzaju publikacji, która miałaby być udostępniana w bibliotece cyfrowej. Procentowy rozkład odpowiedzi udzielonych na to pytanie prezentuje wykres 4.

Wykres 4. Procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy zgodziłby się Pan/Pani na publikację i umieszczenie swojego dorobku naukowego w bibliotece cyfrowej, z uwzględnieniem pełnego procesu recenzyjnego, antyplagiatowego i redakcyjnego?

Zwolennicy publikowania i udostępniania swoich prac w bibliotekach cyfrowych komentowali, że jest to coraz bardziej powszechny sposób publikacji dorobku naukowego na świecie. Ich zdaniem biblioteki cyfrowe to odpowiednie miejsce na tego typu zasoby, które mogłyby być traktowane jako równorzędne z publikacjami drukowanymi, pod warunkiem zapewnienia im takiego samego statusu przy ocenie dorobku naukowego, jaki mają

publikacje drukowane. Takie praktyki mogłyby wpłynąć pozytywnie na szybką wymianę wiedzy w danym obszarze, jak i na zwiększenie liczby cytowań. Wraz z powszechnym podjęciem takich działań biblioteka cyfrowa mogłaby stać się platformą usprawniającą wymianę informacji na temat zainicjowanych prac i badań, pozwalającą dokumentować postępy w ich pracy. Ankietowani wyrazili opinię, że publikacja dorobku naukowego w bibliotece cyfrowej jest sposobem na zwiększenie dostępności publikacji drukowanych, niskonakładowych oraz takich, których wznowień się nie planuje. Upowszechnienie takich praktyk wpłynęłoby pozytywnie także na zmniejszenie niezbędnych kosztów związanych z procesem wydawniczym i ułatwiłoby publikowanie dorobku naukowego: „to byłoby jakieś wyjście wobec znikomych szans szybkiej publikacji tradycyjnym drukiem na papierze”. Ta grupa użytkowników biorących udział w badaniu sygnalizowała, że biblioteka cyfrowa jest obiecującym rozwiązaniem dla publikowania dorobku naukowców, gdyż: „publikacje internetowe staną się prędzej czy później normą”.

Bardzo zbliżoną liczebnie grupę (43%) stanowili naukowcy, którzy obok publikowania dorobku naukowego w wersji elektronicznej, widzą równoległą potrzebę publikowania w wersji drukowanej. W przeważającej liczbie odpowiedzi ich zdanie wynikało z utartych przyzwyczajeń i nawyków pracy. Jako argumenty podawali oni większą trwałość formy tradycyjnej nad cyfrową oraz wpływ niezależnych czynników gwarantujących możliwość korzystania z zasobów cyfrowych: „do książki mogę dotrzeć zawsze, do zasobów cyfrowych – różnie to bywa”. W opinii niektórych badanych konieczność równoległego publikowania dorobku naukowego w formie tradycyjnej i cyfrowej wynika z faktu niedoceniań istnienia bibliotek cyfrowych, wśród niektórych środowisk naukowych. 13% badanych uzależniło swoją opinię odnośnie publikowania prac w bibliotece cyfrowej od rodzaju publikacji, która miałaby być udostępniana. Zdaniem tej grupy badanych rozwój bibliotek cyfrowych powinien zostać skierowany przede wszystkim na budowę zasobów cyfrowych w oparciu o materiały istniejące w formie tradycyjnej, tj. organizowania dostępu do materiałów archiwalnych oraz źródłowych, wydawnictw niekomercyjnych, niepublikowanych drukiem oraz wydawnictw niskonakładowych. Ich zdaniem „publikacje popularne i popularnonaukowe powinny występować w postaci drukowanej”, gdyż dostęp do wersji elektronicznych zmniejszyłby lub uniemożliwił ich obrót na rynku księgarskim.

W ostatnim pytaniu tej części badania ankietowani poproszeni zostali o oszacowanie, w jakiej części źródła potrzebne im do pracy pochodzą z bibliotek cyfrowych. Niestety, nie zawsze łatwo było im udzielić precyzyjnej odpowiedzi na to pytanie. Podkreślali oni niejednokrotnie, że sytuacja ta jest zależna od kilku czynników:

- tematu, nad którym obecnie pracują,
- dziedziny nauki, jaką reprezentują,
- dostępności zasobów w bibliotekach cyfrowych.

Stopień oszacowania wykorzystywanych przez tę grupę użytkowników materiałów pochodzących z bibliotek cyfrowych wskazuje, że ci, którzy z tych zasobów korzystają, nie są w stanie swojej pracy zawodowej kontynuować jedynie w oparciu o zasoby bibliotek cyfrowych. Stanowią one dla nich wsparcie, ale ich zasoby wciąż nie są na tyle kompletne, aby w pełni zaspokoić ich potrzeby informacyjne. Zdecydowana większość

(84%) wykorzystuje zasoby cyfrowe w 50% i mniej, a jedynie nieliczni w bardziej zaawansowanym stopniu, z czego tylko 3% podało, że ich warsztat pracy w 80% stanowią zasoby bibliotek cyfrowych.

OCZEKIWANIA UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEK CYFROWYCH

W tej części badania respondenci poproszeni zostali o wypowiedzenie się, czy ich zdaniem powinno się położyć nacisk na szybki rozwój bibliotek cyfrowych kosztem bibliotek tradycyjnych (przede wszystkim naukowych). W większości (56%) opowiedzieli się oni zdecydowanie za dalszym i zintensyfikowanym ich rozwojem, nawet kosztem bibliotek tradycyjnych. 44% badanych było zdania, że biblioteki cyfrowe powinny rozwijać się, ale nie kosztem bibliotek tradycyjnych. Zwolennicy bardziej dynamicznego rozwoju bibliotek cyfrowych jako argumenty przywołali, że stanowią one przyszłość bibliotek tradycyjnych i stanowią „jedyną demokratyczne medium”, a także są one „jedną z najważniejszych zalet Internetu”. Tworzenie bibliotek cyfrowych przez tradycyjne biblioteki – zdaniem badanych – pozwala traktować biblioteki cyfrowe jako usługę bibliotek tradycyjnych, co sprowadza się do tego, że korzystanie z bibliotek cyfrowych jest równoczesnym korzystaniem z bibliotek tradycyjnych.

Wartością bibliotek cyfrowych dla tej grupy badanych jest to, że wpływają one pozytywnie na usprawnienie ich warsztatu pracy. Stanowią one dla nich łatwy dostęp do materiałów źródłowych, a także „powszechny i wolny dostęp do różnorodnej informacji”. Nieograniczony dostęp do zasobów bibliotek tradycyjnych poprzez biblioteki cyfrowe nabiera znaczenia szczególnie w aspekcie dotarcia do zasobów zagranicznych czy też unikatowych. Badani naukowcy mają świadomość, że „bez bibliotek cyfrowych dotarcie do nich jest równe zeru”.

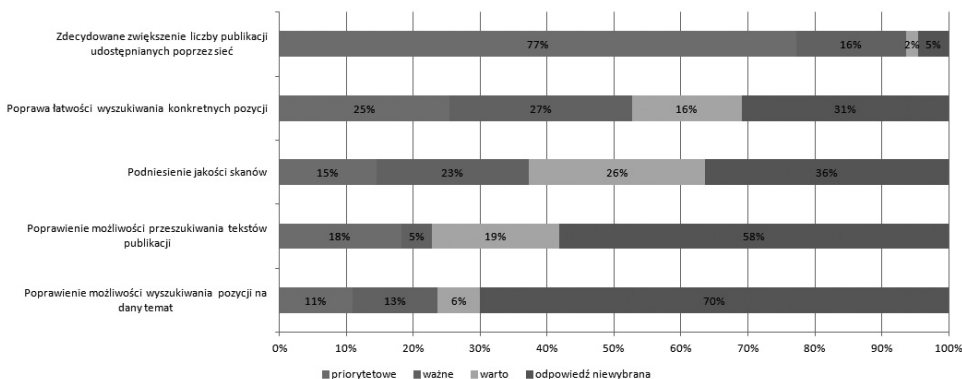
Zdaniem ankietowanych biblioteka cyfrowa wywiera pozytywny wpływ na zwiększenie jakości i wydajności podjętych przez nich zadań: „przeziadywanie w bibliotece ma swój urok, ale jest dostępne dla nielicznych. Odkąd mogę korzystać z zagranicznych zasobów cyfrowych, jakość mojej pracy badawczej wzrosła niepomiaralnie”. W szerszym aspekcie, możliwość korzystania z zasobów bibliotek cyfrowych, wpływa na postęp badań i rozwój nauki.

44% badanych wyraziło opinię, że rozwój bibliotek cyfrowych i tradycyjnych powinien następować równolegle, a oba typy bibliotek „nie mogą konkurować ze sobą”, ale się uzupełniać, gdyż „biblioteka cyfrowa, to wspaniały aneks do biblioteki tradycyjnej, a nie namiastka”. Takie podejście wynika z przekonania o całkowicie innej roli biblioteki tradycyjnej i cyfrowej: „tradycyjne biblioteki są bazą, miejscem przechowywania, miejscem badań, miejscem digitalizowania”. Ankietowani wyrazili opinię, że realnie biblioteki cyfrowe nie są w stanie udostępnić całego dorobku piśmiennictwa. Przekonanie respondentów o konieczności zrównoważonego rozwoju bibliotek cyfrowych i tradycyjnych ma swoje korzenie również w ugruntowanej świadomości tej grupy odnośnie społecznej, naukowej i kulturowej roli bibliotek tradycyjnych w społeczeństwie. Wyrażając potrzebę rozwoju nowoczesnych form dostępu do zasobów, sygnalizują oni zatroskanie o sposób funkcjonowania bibliotek tradycyjnych we współczesnej rzeczywistości: „choć jestem wielkim zwolennikiem bibliotek cyfrowych

(...), to nie mogą przystać na ich rozwój kosztem bibliotek tradycyjnych. Jestem jednak za tym, by zdecydowanie zwiększać nakłady na działalność bibliotek cyfrowych, natomiast bibliotekom tradycyjnym życzyłbym zmiany formuły, gdyż niestety często raczej odstraszaają, niż przyciągają czytelników”.

W następnym pytaniu grupa badanych naukowców poproszona została o wytypowanie trzech (spośród pięciu zaproponowanych) najważniejszych ich zdaniem zadań, jakie stoją obecnie przed bibliotekami cyfrowymi. Rozkład udzielonych odpowiedzi przedstawiony został na wykresie 5.

Wykres 5. Procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie: Jakie zadanie według Pana/Pani biblioteki cyfrowe powinny uznać obecnie za najważniejsze? Proszę wskazać najważniejsze trzy zadania

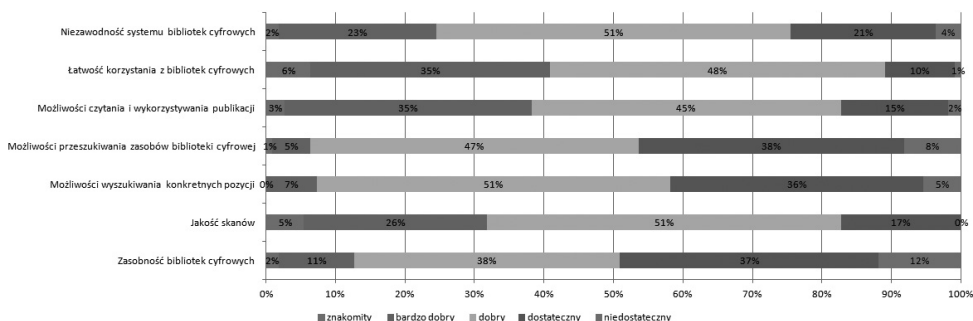
Jak wynika ze zgromadzonych danych zdecydowanie najbardziej priorytetowym zadaniem stojącym przed bibliotekami cyfrowymi jest zwiększenie liczby publikacji cyfrowych (opinia 77% badanych). Drugim w kolejności zadaniem jest usprawnienie wyszukiwania konkretnych publikacji w zasobach bibliotek cyfrowych, a następnie: poprawienie możliwości przeszukiwania tekstów publikacji oraz podniesienie jakości skanów. Najmniej priorytetowym zadaniem – zdaniem badanych – jest poprawienie możliwości wyszukiwania publikacji na dany temat.

OCENA FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEK CYFROWYCH

W tej części badania naukowcy poproszeni zostali o dokonanie oceny funkcjonowania biblioteki cyfrowej w siedmiu obszarach. Szczegółowy rozkład odpowiedzi zobrazowany został na wykresie 6.

Jak wynika z udzielonych odpowiedzi wszystkie wskazane do oceny obszary biblioteki cyfrowej, uzyskały w większości pozytywną ocenę tej grupy ankietowanych. Jednakże, jak widać na wykresie, pewne elementy środowiska bibliotek cyfrowych, zdaniem badanych naukowców, zdecydowanie wymagają usprawnienia.

Badani wypowiedzieli się, że w zasadzie nie mają problemów z korzystaniem z bibliotek cyfrowych. Jedynie 11% oceniło łatwość korzystania z biblioteki jako co najwyżej dostateczną (w tym 1% ocena niedostateczna). Pozytywne w większości były również oceny dotyczące możliwości, jakie stwarza biblioteka cyfrowa, jeśli chodzi o czytanie i wykorzystywanie za-

Wykres 6. Procentowy rozkład ocen funkcjonowania biblioteki cyfrowej w wybranych 7 obszarach

sobów. Nieznacznie niżej ocenili niezawodność systemu. Jakość skanów w udostępnianych publikacjach jest tą wartością bibliotek cyfrowych, która jako jedyna nie uzyskała oceny niedostatecznej w opinii ankietowanych pracowników nauki. Z kolei możliwość wyszukiwania konkretnych publikacji w bibliotece cyfrowej to jedyna funkcja, która nie otrzymała noty najwyższej.

Oceniając zasoby bibliotek cyfrowych najwięcej – bo aż 12% badanych – uznało je za niedostateczne, a 37% oceniło je jako dostateczne. W rezultacie ten obszar bibliotek cyfrowych stanowi – zdaniem ankietowanych – ich najsłabsze ogniwo.

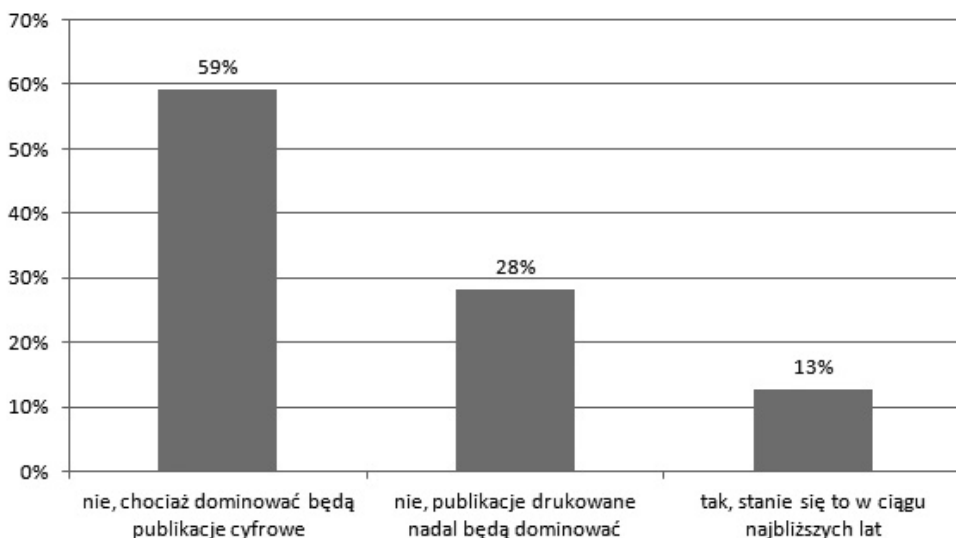
PRZYSZŁOŚĆ BIBLIOTEK CYFROWYCH

W opinii większości badanych (87%) najbliższa przyszłość nie przyniesie zdecydowanych zmian w pracy środowiska naukowego, jeśli chodzi o przewagę wykorzystywania publikacji cyfrowych kosztem wydawnictw tradycyjnych. 59% z tej grupy wyraziło opinię, że nie stanie się tak pomimo przekonania, że publikacje cyfrowe będą dominować w środowisku naukowym, zdaniem 28% badanych zmiany te nie nastąpią, a dominować będą w dalszym ciągu wydawnictwa tradycyjne.

Jedynie 13% ogólnej grupy respondentów jest zdania, że w ciągu najbliższych lat przedstawiciele środowisk naukowych będą korzystali wyłącznie z publikacji cyfrowych dostępnych poprzez sieć. Stosunek procentowy pozyskanych odpowiedzi zilustrowany został na wykresie 7.

Przeświadczenie o tym, że środowisko naukowe nie będzie wykorzystywało publikacji wyłącznie elektronicznych, choć takowe będą przeważały w najbliższej przyszłości, zdaniem badanych będzie wynikało z niechęci pewnych środowisk do zmian nawyków pracy. Ponadto proces digitalizacji zbiorów będzie przebiegał zbyt wolno i nie zostaną wypracowane odpowiednie zmiany w przepisach prawa autorskiego oraz finansowaniu bibliotek cyfrowych. Problematicznym będzie również niewystarczająca powszechność i dostępność wygodnych narzędzi, umożliwiających łatwe korzystanie z zasobów cyfrowych.

Ci badani, którzy wyrazili opinię, że najbliższe lata nie przyniosą zmian w sposobie pracy studentów i naukowców i że przedstawiciele tych środowisk, w dalszym ciągu bazować będą na wydawnictwach tradycyjnych,

Wykres 7. Procentowy rozkład opinii badanych wyrażonych odnośnie do stwierdzenia: „Mniej więcej za 10 lat pracownicy naukowcy i studenci będą korzystali wyłącznie z publikacji cyfrowych dostępnych poprzez sieć”

jako najczęściej przywoływany argument wysuwali założenie, że dekada to zbyt krótki okres na digitalizację dotychczasowego dorobku naukowego oraz na zmianę nawyków pracy. Ich zdaniem nie zostanie wypracowana odpowiednia polityka digitalizacji i dystrybucji treści cyfrowych o zasięgu ogólnokrajowym a ponadto – w dalszym ciągu – instytucje organizujące zasoby cyfrowe będą niedofinansowane. Zmianie nie ulegną także przepisy prawa autorskiego, co nadal będzie utrudniać dostęp do zasobów cyfrowych, szczególnie współczesnych. Poza tym biblioteki cyfrowe jako platformy technologiczne będą napotykały na problemy techniczne.

WNIOSKI

W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych z udziałem jednej z kluczowych grup użytkowników bibliotek cyfrowych – pracowników naukowych. Grupę tę stanowili przede wszystkim naukowcy reprezentujący nauki humanistyczne (głównie historycy) i w mniejszym stopniu przedstawiciele nauk społecznych, z niewielkim udziałem reprezentantów innych obszarów nauki. Badanie posłużyło przede wszystkim poznaniu sposobów wykorzystania zasobów bibliotek przez przedstawicieli tej grupy. Pozwoliło poznać także ich oczekiwania wobec bibliotek cyfrowych. Ważnym aspektem przeprowadzonego badania była obserwacja wpływu bibliotek cyfrowych na warsztat pracy współczesnych naukowców.

Niemalże wszyscy badani przedstawiciele środowiska naukowego wyrazili opinię, że dzięki pracy z bibliotekami cyfrowymi docierają często albo zdarzyło im się dotrzeć do źródeł, na które inaczej by nie trafili, lub które byłyby dla nich niedostępne poza biblioteką cyfrową. Z ich doświadczenia

wynika, że praca z bibliotekami cyfrowymi (w różnym stopniu) skraca czas pracy nad tematem, a źródła do badań udostępnione w bibliotekach cyfrowych w większości przypadków mogą zastąpić im oryginały.

Zdecydowanie praktycznego znaczenia w dobie zastosowania nowoczesnych narzędzi informatycznych nabiera opinia przeważającej liczby badanych, którzy uznają cytowania źródeł i opracowań znajdujących się w bibliotekach cyfrowych za równorzędne z cytowaniami dzieł drukowanych. Takie zaufanie w dużej mierze wynika z formy organizacji zasobów cyfrowych (skany materiałów oryginalnych) oraz samego faktu tworzenia bibliotek cyfrowych przez biblioteki tradycyjne.

Z przeprowadzonego sondażu wynika, że środowisko naukowe oczekuje szybkiego rozwoju bibliotek cyfrowych, a ponad połowa respondentów jest zdania, że rozwój ten powinien następować nawet kosztem rozwoju bibliotek tradycyjnych, przede wszystkim naukowych.

Podsumowując przeprowadzone badanie, należy zwrócić uwagę na ścisłą zależność pomiędzy profilem badanej grupy, która w większości rekrutowała się z pracowników nauki, reprezentujących przede wszystkim nauki humanistyczne, a zdecydowanie humanistycznym profilem większości zasobów udostępnianych obecnie w polskich bibliotekach cyfrowych. Na podstawie tej zależności można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że obecnie to właśnie humaniści (głównie historycy) są tymi przedstawicielami środowiska naukowego, którzy do pracy zawodowej w największym stopniu wykorzystują rodzime biblioteki cyfrowe. Bardzo skromna reprezentacja naukowców z innych obszarów nauki niż humanistyka, wskazuje, że biblioteki cyfrowe nie oferują im źródeł z zakresu dziedzin przez nich reprezentowanych (swoją drogą mają oni dostęp do bogatych zasobów czasopism elektronicznych). W tym kontekście nasuwa się zatem pytanie, czy dla reprezentantów innych obszarów nauki, którzy w bardzo niewielkim stopniu (lub wcale) wykorzystują biblioteki cyfrowe do realizacji swoich zadań, mogą one (lub powinny) pełnić przydatne funkcje. Z pewnością dotarcie do przedstawicieli tych środowisk, uzyskanie ich opinii oraz rozpoznanie ich potrzeb byłoby dobrym uzupełnieniem zebranych w tym badaniu informacji, w pełni systematyzującym ogólne stanowisko naukowców w sprawie wykorzystania bibliotek cyfrowych w pracy naukowej. Przeprowadzenie takiego sondażu stworzyłoby szansę na określenie roli i miejsca bibliotek cyfrowych, wśród innych źródeł informacji, wykorzystywanych przez naukowców reprezentujących różne dziedziny nauki na gruncie polskim.

Jak widać na podstawie danych pochodzących jedynie z tego badania, głównym problemem bibliotek cyfrowych z punktu widzenia ich użytkowników, są zbyt ubogie zasoby, które nie zaspokajają ich potrzeb i oczekiwań. Powiększanie tych zasobów oraz ich rozbudowa o inne kolekcje tematyczne czy wręcz tworzenie dziedzinowych bibliotek cyfrowych, wydają się być tymi kierunkami rozwoju bibliotek cyfrowych, które powodować będą zarówno wzrost zainteresowania ofertą bibliotek ze strony naukowców korzystających już z bibliotek cyfrowych, jak i przyływ nowych użytkowników, reprezentujących inne niż humanistyczne, dziedziny nauki.

Mając na uwadze zebrane w badaniu opinie użytkowników, należy podkreślić zasadność dotychczasowego repozytoryjnego charakteru polskich bibliotek cyfrowych, gromadzących zasoby będące kopią materiałów drukowanych. Z drugiej strony, zebrane komentarze nakreślają nowy,

potencjalny kierunek rozwoju bibliotek cyfrowych, jako miejsca publikowania dorobku naukowego.

BIBLIOGRAFIA

- Assadi, Houseem; Beauvisage, Thomas; Lupovici, Catherine; Cloarec, Thierry (2003). Users and Uses of Online Digital Libraries in France. In: *Research and Advanced Technology for Digital Libraries ECDL*. Proceedings. Ed. by T. Koch and I.T. Sølberg. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, pp. 1-12.
- Cherry, Joan M.; Duff, Wendy M. (2002). Studying digital library users over time: a follow-up survey of Early Canadiana Online. *Information Research* [online], vol. 7, no. 2; [dostęp: 07.06.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://informationr.net/ir/7-2/paper123.html>>.
- Chowdhury, Gobinda; McMenemy, David; Poulter, Alan (2006). Large-Scale Impact of Digital Library Services: Findings from a Major Evaluation of SCRAN. In: *Research and Advanced Technology for Digital Libraries ECDL*. Proceedings. Ed. by Gonzalo J., Thanos C., Verdejo M. F., Carrasco R. C. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, pp. 256-266.
- Clark, Jason A. (2004). A usability study of the Belgian-American Research Collection: measuring the functionality of a digital library. *OCLS Systems & Services: International Digital Library Perspectives*, vol. 20, no. 3, pp. 115-127.
- Conti, Cinzia; Contino, Ugo; Farinelli, Gino; Gargiulo, Paola; Marquardt, Luisa (2003). *Digital Library and Users: an Italian Experience. Changes in academic users' attitudes, perceptions and usage of study and research tools in a hybrid context* [online]. E-LIS E-prints in Library and Information Sciences; [dostęp: 10.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.rclis.org/handle/10760/4482#.TrvrHpSyAsA>>.
- FBC (2011). Federacja Bibliotek Cyfrowych [online]; [dostęp: 31.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.fbc.pionier.net.pl/>.
- Harley, Diane (2007). Use and users of digital resources. *Educause Quarterly*, vol. 30, no. 4, pp. 12-20.
- Kemp, Bob; Jones, Chris (2007). Academic Use of Digital Resources: Disciplinary Differences and the Issue of Progression revisited. *Educational Technology & Society*, no. 10 (1), pp. 52-60.
- Koohang, Alex; Ondracek, James (2005). Users' views about the usability of digital libraries. *British Journal of Educational Technology*, vol. 36, no. 3, pp. 407-423.
- Kowalewski, Wojciech (2010). Użytkownicy biblioteki cyfrowej w świetle analizy statystyk wyszukiwawczych MBC. W: *Polskie Biblioteki Cyfrowe 2009*. Materiały z konferencji pod red. C. Mazurka, M. Strońskiego, J. Węglarza. Poznań: Ośrodek Wydawnictw Naukowych, s. 31-34.
- Kowalska, Małgorzata (2007). *Dygitalizacja zbiorów bibliotek polskich*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Manduca, Cathy A.; Iverson, Ellen R.; Fox, Sean (2005). Influencing User behavior through Digital Library Design. *D-Lib Magazine* [online], vol. 11, no. 5; [dostęp: 07.06.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/may05/fox/05fox.html>>.
- Marchionini, Gary (2002). *Introduction to Digital Libraries* [online]. DELOS Summer School. Italy; [dostęp: 07.06.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.is.informatik.uni-duisburg.de/courses/dl_ss04/foalien/02-intro-marchionini.pdf>.
- Mazurek, Jolanta (2009). Czytelnik, użytkownik, klient, odbiorca w bibliotece cyfrowej czyli... KTO? W: *Polskie Biblioteki Cyfrowe 2009*. Materiały z konferencji pod red. C. Mazurka, M. Strońskiego, J. Węglarza. Poznań: Ośrodek Wydawnictw Naukowych, s. 35-44.
- Nicholas, David; Huntington, Paul (2008). Evaluating use and users of Digital Journal Libraries. In: *Digital Libraries*. Ed. by F. Papy. Great Britain-USA: Wiley-ISTE, pp. 211-222.
- Rogalińska, Agnieszka (2008). Współpraca biblioteki ze środowiskiem uczelni przy tworzeniu biblioteki cyfrowej na przykładzie doświadczeń Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. W: *Biblioteki w procesie dydaktycznym i badaniach naukowych*. Materiały z III Konferencji Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Łódź: Biblioteka Główna PŁ, s. 181-193.
- Saracević, Tefko (2004). *How were digital libraries evaluated?* [online]; DELOS Workshop on the Evaluation of Digital Libraries. Italy; [dostęp: 07.06.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://comminfo.rutgers.edu/~tefko/DL_evaluation_LIDA.pdf>.

- Sawicka, Dagmara (2006). E-pytanie, e-odpowieź... czyli jakich badań potrzebują biblioteki przyszłości?. W: *Biblioteki XXI w. Czy przetrwamy?* Materiały z II Konferencji Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Łódź: Biblioteka Główna PŁ, s. 209-216.
- Sfakakis, Michalis; Kapidakis, Sarantos (2002). User Behavior Tendencies on Data Collections in a Digital Library. In: *Research and Advanced Technology for Digital Libraries ECDL*. Proceedings. Ed. by M. Agosti, C. Thanos. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, pp. 550-559.
- Skubała, Elżbieta; Kazan, Anna (2009). Analiza zasobu polskich bibliotek cyfrowych w kontekście ich wykorzystania w dydaktyce. W: *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], Materiały konferencyjne nr 20; [dostęp: 31.10.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat20/skubala_kazan.php>.
- Słoboda, Katarzyna; Gabrylewicz, Norbert (2011). *Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji przez studentów Politechniki Lubelskiej* [online]. E-LIS E-prints in Library and Information Sciences; [dostęp: 10.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/15726/1/K.%20S%C5%82oboda%2c%20N.%20Gabrylewicz%20Wykorzystanie%20elektronicznych...%20MS%20Word%202007.pdf>>.
- Thong, James Y. L.; Hong, Weiyin; Tam, Kar Yan (2004). What leads to user acceptance of digital libraries? *Communication of the ACM*, vol. 47, no. 11.
- Wilson, Thomas D. (2000). Human Information Behavior. *Special issue on Information Science Research*, vol. 3, pp. 49-55.

Załącznik 1

Badanie użytkowników polskich bibliotek cyfrowych Pracownicy naukowci

Część I: Wykorzystanie bibliotek cyfrowych

1. Proszę podać, jak często korzysta Pan/Pani z bibliotek cyfrowych:

-----
2. Proszę określić, ile czasu tygodniowo zajmuje Panu/Pani praca z biblioteką cyfrową:

-----
3. Z jakich rodzajów informacji Pan/Pani korzysta? Proszę określić stopień wykorzystania materiałów wg skali: 1 – bardzo często, 2 – od czasu do czasu, 3 – raczej rzadko, 4 – nigdy.

- zdjęcia i rysunki
- mapy
- krótkie informacje faktograficzne
- artykuły
- monografie
- źródła archiwalne
- opracowania źródłowe
- gazety i czasopisma
- inne (jakie? i jak często?)

-----
4. Czy próbuje Pan/Pani wykorzystywać właściwości biblioteki cyfrowej do szybkiego wyszukiwania w tekście interesujących Pana/Panią fragmentów?

- tak, bardzo często,
- czasami (biblioteka cyfrowa nie zawsze daje takie możliwości),
- dotąd nie próbowałem/-łam.

KOMENTARZ

-----

5. Czy dzięki bibliotece cyfrowej docierał/-ła Pan/Pani do źródeł, na które by Pan/Pani inaczej nie trafił, albo które byłyby dla Pana/Pani niedostępne poza biblioteką cyfrową?

- często
- zdarza się
- nigdy

KOMENTARZ

---

6. Czy z Pana/Pani doświadczenia wynika, że dostęp do bibliotek cyfrowych skraca czas pracy nad tematem?

- bardzo poważnie
- skraca, ale niewiele
- nie

KOMENTARZ

---

7. Czy źródła do badań udostępniane w bibliotekach cyfrowych mogą zastąpić Panu/Pani oryginały?

- zdecydowanie tak (w zasadzie mogę nie oglądać oryginałów)
- nie, w pewnych sytuacjach muszę skorzystać z oryginału (dlaczego?)
- nie, zawsze muszę skorzystać z oryginału (dlaczego?)

8. Czy uznaje Pan/Pani cytowania źródeł i opracowań znajdujących się w bibliotekach cyfrowych za równorzędne z cytowaniami dzieł drukowanych?

- tak (dlaczego?)
- nie (dlaczego?)

KOMENTARZ

---

9. Czy zgodziłby się Pan/Pani na to, aby publikować i umieszczać w bibliotece cyfrowej (z uwzględnieniem pełnego procesu recenzyjnego i redakcyjnego) swoje publikacje?

- tak
- zależy od publikacji (jakiego rodzaju publikacje powinny występować w postaci drukowanej?)
- mogę umieszczać publikacje w bibliotece cyfrowej, ale równocześnie chciałbym/ chciałabym, aby były publikowane w postaci drukowanej
- zdecydowanie nie

KOMENTARZ

---

10. Czy może Pan/Pani oszacować, jaki procent wszystkich źródeł potrzebnych Panu/Pani do pracy pochodzi z bibliotek cyfrowych?

Część II: Oczekiwania użytkowników bibliotek cyfrowych

11. Czy Pana/Pani zdaniem powinno się położyć nacisk na szybki rozwój bibliotek cyfrowych kosztem bibliotek tradycyjnych (przede wszystkim bibliotek naukowych)?

- tak
- nie

KOMENTARZ

---

12. Jakiego rodzaju publikacje Pana/Pani zdaniem, powinny trafić jak najszybciej do bibliotek cyfrowych?

---

13. Jakie zadanie według Pana/Pani, biblioteki cyfrowe powinny uznać obecnie za najważniejsze? Proszę wskazać najważniejsze trzy zadania stosując następującą skalę: 1 – priorytetowe, 2 – ważne, 3 – warto.

- zwiększyć zdecydowanie liczbę publikacji udostępnianych poprzez sieć
- podnieść jakość skanów
- poprawić łatwość wyszukiwania konkretnych pozycji
- poprawić możliwość wyszukiwania pozycji na dany temat
- poprawić możliwość przeszukiwania tekstów publikacji

KOMENTARZ

Część III: Ocena bibliotek cyfrowych

14. Proszę dokonać oceny funkcjonowania bibliotek cyfrowych/ich zasobów, posługując się następującą skalą: 2 – niedostateczny, 3 – dostateczny, 4 – dobry, 5 – bardzo dobry, 6 – znakomity.

- jak ocenia Pan/Pani zasobność bibliotek cyfrowych?
- jak ocenia Pan/Pani jakość skanów?
- jak ocenia Pan/Pani możliwości wyszukiwania konkretnych pozycji?
- jak ocenia Pan/Pani możliwości przeszukiwania zasobów bibliotek cyfrowych?
- jak ocenia Pan/Pani możliwości czytania i wykorzystywania publikacji?
- jak ogólnie ocenia Pan/Pani łatwość korzystania z bibliotek cyfrowych?
- jak ocenia Pan/Pani niezawodność systemu bibliotek cyfrowych?

Część IV: Przyszłość bibliotek cyfrowych

15. Proszę wyrazić swoją opinię odnośnie do stwierdzenia: „Mniej więcej za 10 lat pracownicy naukowcy i studenci będą korzystali wyłącznie z publikacji cyfrowych dostępnych poprzez sieć”:

- tak, stanie się to w ciągu najbliższych lat
- nie, chociaż dominować będą publikacje cyfrowe
- nie, publikacje drukowane nadal będą dominować

KOMENTARZ

Część V: Charakterystyka użytkownika

16. Proszę określić obszar swojej działalności naukowej:

---

17. Proszę określić od jak dawna korzysta Pan/Pani z bibliotek cyfrowych:

---

18. Proszę podać, z których bibliotek cyfrowych najczęściej Pan/ Pani korzysta:

---

19. Proszę podać swój wiek:

JOLANTA MAZUREK

The Kórnik Library of the Polish Academy of Sciences
e-mail: j.mazurek@bkpan.poznan.pl

POLISH DIGITAL LIBRARIES IN THE OPINION OF POLISH SCHOLARS

KEYWORDS: Digital libraries. Digital library users. Digital library use.

ABSTRACT: **Objective** – This article is intended to present Polish scholars' evaluations and comments on Polish digital libraries and their expectations on the future of those projects. **Research method** – The article was based on the research conducted by the author by means of an online survey in 2011. Nineteen questions were answered by persons using digital library services in their scholarly work. **Results** – The undisputable majority of 110 scholars who answered the survey were the representatives of the humanities, mostly historians. The results obtained became the first attempt at systematizing the knowledge on the scholarly use of digital library resources. The largest number of examples for the practical use of digital libraries was provided by the representatives of the humanities. The analysis of their opinions results in the following conclusion – in order to expand the scholarly use of digital libraries in various fields of science they should be further developed on two levels: 1) The repository aspect of the digital library should be enhanced with the development of the online source documents in various fields of science, and 2) the development of the collections of contemporary resources, including Polish scholarly papers, should be intensified.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 27 listopada 2011 r.

100. ZJAZD BIBLIOTEKARZY NIEMIECKICH

(Berlin, 7-10 czerwca 2011 r.)

„Biblioteki dla przyszłości – przyszłość dla bibliotek” to motto jubileuszowego Zjazdu Bibliotekarzy Niemieckich, po raz setny dyskutujących nad aktualnymi problemami bibliotek, perspektywami ich rozwoju oraz kondycją zawodu bibliotekarskiego. Podczas Zjazdu postawiono pytanie o przyszłość bibliotek, a także o ich rolę w globalnym transferze wiedzy, w procesie uczenia się przez całe życie oraz we wspieraniu czytelnictwa i społecznej integracji przez kształcenie. We wszystkich tych zmianach cywilizacyjnych biblioteki – według przyjętej i bronionej w czasie obrad tezy – są instytucjami nie do zastąpienia, gdyż posiadają wysokie kompetencje w tym zakresie i, co najważniejsze, gwarantują powszechny i bezpłatny dostęp do wiedzy i informacji. Zwrócono uwagę, że biblioteki potrzebują jasno określonej wizji na przyszłość, uwzględniającej wsparcie dla nich ze strony władz państwowych i samorządowych, administracji uczelni, decyzyjnych ośrodków politycznych, a także określonych gwarancji finansowych, niezbędnych dla realizacji ich misji w dziedzinie mediacji i transmisji społecznej – w pośredniczeniu w przekazywaniu informacji, gromadzeniu wiedzy, zachowywaniu dziedzictwa kulturowego, przy równoczesnym otwarciu na nowe technologie, stałym modernizowaniu i rozwijaniu usług.

Jubileusz i ponadwiekowa tradycja zachęcają do przypomnienia kilku faktów z historii zjazdów. Zapoczątkowało ją spotkanie 86 bibliotekarzy w Marburgu (7-8 czerwca 1900 r.), którzy założyli pierwsze zawodowe Stowarzyszenie Bibliotekarzy Niemieckich (Verein Deutscher Bibliothekare – VDB), działające do dziś jako związek zawodowy fachreferentów (bibliotekarzy naukowych). SBN było organizatorem kolejnych, dwudniowych zjazdów, odbywających się nieprzerwanie do I wojny światowej, co roku w różnych miejscach. 15. Zjazd odbył się w 1914 r. w Lipsku, zaś kolejny 16. miał miejsce dopiero w 1920 r. w Weimarze.

Systematyczność zjazdów ponownie przerwała II wojna światowa, po tym, gdy w kwietniu 1940 r. minister wychowania III Rzeszy wydał rozporządzenie zakazujące dużych zgromadzeń. W maju 1940 r. odbyło się ostatnie spotkanie członków VDB w Berlinie, po czym nastąpiła przerwa do 1946 r.

Kolejny etap w historii zjazdów stanowią wczesne lata powojenne. Na 37. Zjeździe w Hamburgu (październik 1946 r.) niemieccy bibliotekarze spotkali się w składzie ograniczonym do uczestników tylko z brytyjskiej strefy okupacyjnej. Dopiero po reaktywowaniu i podjęciu na nowo działalności przez VDB zorganizowano pierwszy powojenny 39. z kolei Zjazd w Rothenburgu i Erlangen (1949). Do Marburga powrócono w 1950 r., aby świętować jednocześnie jubileusz 50-lecia Stowarzyszenia. W 1951 r. do współorganizowania zjazdów przystąpił drugi związek zawodowy, założony w 1948 r. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Dyplomowanych w Bibliotekach Naukowych (Verein der Diplom-Bibliothekare an Wissenschaftli-

chen Bibliotheken). Oznaczało to poszerzenie spektrum podejmowanych tematów i wydłużenie czasu obrad do 4-5 dni, które tradycyjnie odbywały się w pierwszym tygodniu po Zielonych Świątkach.

W podzielenych Niemczech zjazdy stanowiły wyjątkową okazję do zawodowych kontaktów enerderskich bibliotekarzy z ich kolegami po zachodniej stronie. Tak było jeszcze w 1956 r. w Berlinie, gdy związki zawodowe NRD uczestniczyły w przygotowaniu 46. Zjazdu. Później kontakty stawały się coraz rzadsze i trudniejsze, zwłaszcza po wybudowaniu muru berlińskiego. Bibliotekarze ze wschodnich Niemiec nie mogli być członkami VDB już od połowy lat 50. XX w. W 1964 r. został założony nowy związek Bibliotheksverband der DDR. Mimo podwójnego bibliotekarskiego życia w Niemczech bibliotekarze nadal utrzymywali „wewnątrzniemieckie” kontakty. Rozmowy na ten temat, a także wspomnienia o postaciach enerderskich bibliotekarzy zamieszczono w 103 tomie czasopisma ZfBB¹.

W podzielenych Niemczech Lipsk i Frankfurt nad Menem były miastami, w których funkcjonowały biblioteki o charakterze narodowym: Deutsche Bücherei oraz Die Deutsche Bibliothek. Były one zarazem ośrodkami bibliografii narodowej, wydawały własne oddzielne czasopisma: „Zentralblatt für Bibliothekswesen” (ZfB, Ost) oraz „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie” (ZfBB, West).

Kolejny etap zjazdów przypada na okres po zjednoczeniu Niemiec (1990). Po raz pierwszy bibliotekarze spotkali się w 1993 r. na kongresie w Lipsku. Zwyczajem ostatniej dekady stało się łączenie co trzy lata Zjazdu z Kongresem Bibliotek i Informacji, którego współorganizatorem jest Niemieckie Towarzystwo Teorii i Praktyki Informacji (Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis – DGI). Kongresy odbywają się zawsze w marcu w Lipsku (w przeddzień targów książki), było ich już cztery (2000, 2004, 2007, 2010). W szczególny sposób w historii niemieckiego bibliotekarstwa zapisał się 2003 r., Berlin gościł wówczas światowy Kongres IFLA, stąd też nastąpiło przesunięcie II Kongresu Bibliotek i Informacji na 2004 r.

100. Zjazd organizowały dwa pracownicze związki zawodowe: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Niemieckich i Związek Zawodowy Informacja Biblioteka (Berufsverband Information Bibliothek – BIB), we współpracy ze Związkiem Bibliotek Niemieckich (Deutscher Bibliotheksverband – DBV)².

Zjazd zgromadził blisko 4,7 tys. bibliotekarzy przybyłych z różnych części Niemiec, również z Austrii i Szwajcarii. Miejscem spotkania był kompleks hotelowy Estrel Convention Center, dysponujący nowoczesnymi salami obrad oraz obszerną powierzchnią wystawienniczą. Za stronę organizacyjną Zjazdu odpowiadała firma K. I. T. Association & Conference Management.

Program zjazdu obejmował ponad 300 referatów, kilkadziesiąt roboczych posiedzeń poszczególnych komisji i gremiów związków zawodowych oraz 50 prezentacji posterowych, dających możliwość bezpośredniej i interaktywnej wymiany informacji z ich autorami. Poruszano zagadnienia obejmujące dziedzię obszarów tematycznych: przestrzeń informacji, uwarunkowania społeczne i polityczne działalności bibliotek, zawód bibliotekarza: wczoraj – dziś – jutro, etyka zawodowa, biblioteka jako miejsce realne i wirtualne, zachowanie dziedzictwa kulturowego, koncepcje i strategie w procesie zmian, zarządzanie biblioteką w XXI w., biblioteki X.0.

Szerokie spektrum problemów dotyczyło bibliotek naukowych, publicznych i szkolnych. Żywą dyskusję wzbudzały takie sprawy, jak: zarządzanie jakością w bibliotekach, zarządzanie strategiami rozwoju i innowacji, zmiany organizacyjne, gromadzenie zbiorów w dobie cyfrowej, współpraca między bibliotekami, Open Access, repozytoria instytucjonalne, zarządzanie wiedzą, przyszłość katalogowania, standaryzacja, zarządzanie informacją zorientowaną na użytkownika,

¹ West-Östliche Bande: Erinnerungen an Interdeutsche Bibliothekskontakte (2011) / herausgegeben. Georg Ruppelt. – Frankfurt/Main: Vittorio Klostermann.

² 100. Deutscher Bibliothekartag – Festschrift: Im Auftrag des Vereins Deutscher Bibliothekare (VDB) und des Berufsverbands Information Bibliothek (BIB) herausgegeben (2011) / Felicitas Hundhausen, Daniela Lülfiing, Wilfried Sühl-Strohenger. – Olms-Verlag, – 258 S. – ISBN 978-3-487-14509-9.

etyka bibliotekarska w praktyce, prawo biblioteczne, digitalizacja historycznych zasobów gazet (m.in. gazet NRD: KUR – Projekt), długoterminowa archiwizacja zasobów cyfrowych, działalność bibliotek na rzecz kontaktów międzykulturowych, finansowanie bibliotek publicznych w dobie kryzysu, relacje z praktyk i staży zawodowych za granicą.

Kilka referatów dotyczyło Niemieckiej Biblioteki Cyfrowej (Deutsche Digitale Bibliothek), której koncepcja rozwijana jest od 2009 r. W przyszłości ma ona stanowić portal kultury i nauki niemieckojęzycznego obszaru językowego, ściśle zintegrowany z Europeana. Nad jej merytorycznym kształtem pracuje gremium złożone z trzynastu instytucji, wśród których są największe biblioteki niemieckie, Archiwum Państwowe i Niemiecki Instytut Filmowy. W dyskusji „Wielki projekt nabiera konkretnych kształtów” o stanie prac nad Niemiecką Biblioteką Cyfrową mówili przedstawiciele Niemieckiej Biblioteki Narodowej we Frankfurcie nad Menem oraz z Fraunhofer-Institut für Intelligente Analyse- und Informationssysteme (Fraunhofer IAIS) w Sankt Augustin, odpowiadającego za techniczną stronę przedsięwzięcia.

Blok tematyczny „Zachowanie dziedzictwa kulturowego” poświęcono prowadzonym badaniom proveniencyjnym, dokumentowaniu oraz konserwacji materiałów bibliotecznych, zrabowanych przez nazistów, a przechowywanych w bibliotekach niemieckich w Lipsku, Hamburgu, Getyndze i Berlinie. Na jednym z posiedzeń prezentowano efekty niemiecko-rosyjskiego dialogu między bibliotekami, dotyczącego księgozbiorów grabionych i przemieszczonych pod koniec wojny. Moderatorką dyskusji była Barbara Schneider-Kempf, dyrektor generalna Biblioteki Państwowej w Berlinie. Przedstawicielka z Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w St. Petersburgu, Irina Germanovna-Matveeva, przedstawiła prace nad rosyjskim katalogiem książek zagrabionych i zniszczonych w czasie II wojny światowej *Book Losses in Russia during World War II* (w języku rosyjskim jest już gotowych 10 tomów, a w angielskim 8 katalogów). Straty Rosjan szacowane są co najmniej na 200 mln woluminów. Przypuszcza się, że nie są to wszystkie utracone zbiory, ponieważ znaczna ich część nie była wykazana ani w katalogach, ani w bibliografiach – ślad po nich zupełnie zaginął, zostały spalone lub wywiezione. Działalność centrum zajmującego się dobrami kultury przemieszczonymi w następstwie wojny omówili przedstawiciele Wszechrosyjskiej Państwowej Biblioteki Literatury Obcej im. M. I. Rudomino w Moskwie. Niemcy z kolei zreferowali sprawę zbiorów drezdeńskich znajdujących się w Bibliotece Rudomino, historię zwrotu przez Związek Radziecki w 1956 r. cennego zbioru książęcego (Herzogliche Sammlung) z Gothy, wywiezionego prawie w całości w 1946 r. Omówiono także kompetencje stanowiska koordynatora ds. dokumentacji utraconych dóbr kultury w Magdeburgu oraz funkcjonowanie strony internetowej www.lostart.de, zawierającej meldunki o poszukiwanych historycznych księgozbiórach.

Pośród wielu problemów bibliotek akademickich szczególną uwagę zwrócono na tzw. doskonałe inicjatywy badawczo-dydaktyczne (Exzellenzinitiative), mające swoje źródło finansowania w programie rządu federalnego na lata 2006-2011 w wysokości 1,9 mld euro. Dotyczą one takich obszarów, jak: interdyscyplinarne studia podyplomowe i doktoranckie, klastery, projekty przyszłościowe. Realizowane są one przez grupę dziewięciu najlepszych i dobrze finansowanych uniwersytetów w Niemczech. Dyskusja dotyczyła tego, czy „Exzellente Universitäten” oznaczają równocześnie „Exzellente Bibliotheken”. Szukano odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób doskonałe inicjatywy przekładają się na działalność bibliotek oraz gromadzenie specjalistycznej informacji. Doświadczenia w tym zakresie prezentowały: Biblioteka Instytutu Technologicznego w Karlsruhe, Biblioteka Uniwersytetu w Konstancji i Biblioteka Państwowa w Monachium. Zgodnie podkreślano pozytywny wpływ dodatkowych funduszy na rozwój zbiorów, na zaspokajanie potrzeb związanych z konkretnymi inicjatywami badawczymi, prowadzonymi w stosunkowo krótkim czasie. Biblioteki musiały realizować poszerzony zakres prac najczęściej w ramach posiadanych etatów, podczas gdy dodatkowe koszty

generowały rosnące usługi dostarczania dokumentów i wypożyczeń międzybibliotecznych.

Burzliwą dyskusję wywołała sprawa finansowania licencji na zakup dostępów do cyfrowych zasobów czasopism i książek (określona w programie jako punkt zapalny – Brennpunkt Allianzlicenzen). Od jesieni 2011 r. obowiązują nowe zasady dofinansowania w wysokości 25% prenumeraty roku bieżącego czasopism w zakupach konsorcyjnych. Powyższe zasady objaśniała przedstawicielka Niemieckiej Wspólnoty Badawczej (Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG). DFG opłaca zakupy archiwów elektronicznych czasopism i książek w ramach tzw. licencji narodowych (Nationallizenzen), wprowadzonych w 2004 r.

Czterodniowe obrady zakończył panel dyskusyjny „Internet i digitalizacja” z udziałem przedstawicieli Niemieckiego Bundestagu z Komisji Specjalnej ds. Internetu i Społeczeństwa Cyfrowego. Zadaniem członków Komisji jest rozeznanie prawnych, ekonomicznych i społecznych aspektów, m.in. prawa autorskiego, funkcjonowania Internetu, kompetencji medialnych. Moderatorką dyskusji była Claudia Lux, prezydent IFLA w latach 2007-2009, obecnie dyrektorka Centralnej i Krajowej Biblioteki w Berlinie. Podkreślała ona, że wszystkie powyższe kwestie żywo dotyczą bibliotek, takie zaś spotkania dają możliwość uwzględnienia stanowiska bibliotek w trakcie tworzenia ustaw. Wymiana zdań między politykami i bibliotekarzami (głosów z sali było wiele) stwarza szansę na lobbowanie tych pierwszych w parlamencie na rzecz dobrych rozwiązań legislacyjnych dla bibliotek.

O tym, że sprawy biblioteczne nie powinny być dyskutowane tylko w wąskim gronie specjalistów, lecz także szerzej w przestrzeni publicznej, przekonywał noblista Günter Grass. W udzielonym wywiadzie stwierdził on, że „biblioteki powinny zabierać głos bardziej dobitnie”, a to z racji pełnienia przez nie ważnej misji tworzenia kulturowej pamięci oraz humanistycznych wartości poprzez gromadzenie wiedzy i utrwalanie historii³.

Uczestnikami Zjazdu było ponad 500 gości zagranicznych, m.in. z USA, Anglii, Japonii, Australii, Brazylii, Chorwacji, Polski. Wieczorem w drugim dniu obrad jego uczestnicy zostali uroczystie przyjęci w Berlińskim Ratuszu przez burmistrza Berlina, Ingeborg Junge-Reyer, prezydenta EBLIDA Geralda Leitnera oraz prof. Claudię Lux, prezydent Biblioteka i Informacja w Niemczech (Bibliothek & Information Deutschland – BID).

Zjazdowi towarzyszyło wiele imprez, wycieczek, spotkań kulturalnych oraz bogaty program zwiedzania bibliotek berlińskich. Wyjątkową ku temu okazją była „Długa noc bibliotek” w dniu 8 czerwca oraz otwarcie do północy 48 bibliotek, nie tylko dla uczestników zjazdu, ale dla wszystkich zainteresowanych. W odrestaurowanej i rozbudowanej Bibliotece Państwowej przy Unter den Linden można było zobaczyć wystawę „Dżungla książek”, prezentującą stare druki oraz dawną książkę (także dziecięcą) z litografiami przedstawiającymi świat roślin oraz zwierząt, dokumentującymi egzotyczne wyprawy przyrodników w XVIII i XIX w. Innych wrażeń dostarczyło zwiedzanie jednej z najnowszych bibliotek uniwersyteckich w Niemczech, Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum, Biblioteki Uniwersytetu Humboldta, zaprojektowanej przez szwajcarskiego architekta Maxa Dublera, otwartej w 2009 r.

Krystyna Hudzik
Biblioteka Główna UMCS w Lublinie

Tekst wpłynął do Redakcji 21 grudnia 2011 r.

³ Bibliothekare sollten sich lauter zu Wort melden: Günter Grass im BuB-Interview (2011). *BuB: Forum Bibliothek und Information*, H. 5, S. 354-356.

„KSIĄŻKA I PRASA W KULTURZE”

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
(Bydgoszcz, 13-14 październik 2011 r.)

W dniach 13-14 października 2011 r. odbyła się w Bydgoszczy Ogólnopolska Konferencja Naukowa, poświęcona problemom funkcjonowania książki i prasy w kulturze. Organizatorem konferencji była Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Komitet Naukowy tworzyli: prof. dr hab. Marcin Drzewiecki (Uniwersytet Warszawski, Biblioteka Narodowa), dr hab. Ewa Głowacka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń), dr hab. Zdzisław Kropidłowski (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) oraz dr hab. Ryszard Nowicki (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). Obrady konferencji zorganizowane zostały w sześciu sesjach.

Sesję pierwszą otworzył referat Dariusza Spychały (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) *Biblioteki chrześcijańskie w Rzymie IV-VI w.* Prelegent przedstawił wybrane zbiory na tle rozwoju kulturalnego Cesarstwa Rzymskiego w IV w., a także warunki funkcjonowania ówczesnych bibliotek i ich znaczenie dla zachowania starożytnej kultury. W kolejnym wystąpieniu Z. Kropidłowski omówił ewangeliczne agendy liturgiczne, wydawane w XVI-XVIII w. w języku polskim w Królewcu. Podkreślił ich szczególną rolę w rozwoju poczucia narodowości polskiej i niemieckiej. Sylwetka Ludwiga Wilhelma Brügemanna, XVIII-wiecznego historyka pomorskiego, jego działalność, a także zbiory biblioteczne były przedmiotem wystąpienia Andrzeja Mycio (Biblioteka Uniwersytecka, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń). Niejako pozostając w kręgu pomorskim, Jerzy Konieczny (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna, Łódź) zaprezentował typowe formy piśmiennicze, zamieszczane na łamach wybranych kalendarzy pomorskich w latach 1850-1914. Tę część obrad zamknęła Beata Kurek (Biblioteka Jagiellońska, Kraków), stawiając w swym referacie interesujące pytania związane z największym polskim bibliografem, Karolem Estreicherem i dziełem jego życia – *Bibliografią polską*. Przedmiotem jej dociekań były problemy, związane z wydaniem pierwszego zeszytu *Bibliografii*.

Referaty wygłoszone w sesji drugiej miały różnorodny charakter, a otworzyła je Aldona Chlewicka (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), prezentując książki adresowe Bydgoszczy z lat 1855-1917, stanowiące ciekawe źródło informacji o kulturze książki. Prelegentka zwróciła uwagę na fakt, iż dane, zamieszczane przy nazwiskach mieszkańców w wykazach firm (np. nazwy zawodów i nazwy drukarni, introligatarni czy księgarni, w których pracowały poszczególne osoby), a także w reklamach, pozwalają na analizę oferty księgarni, działalności drukarni etc. i stanowią niedoceniany często przez badaczy zapis faktów.

W kolejnym referacie Danuta Wańko (Biblioteka Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Kaliszu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań) przedstawiła rolę „Gazety Kaliskiej” w upowszechnianiu informacji o warszawskich firmach wydawniczych. Z kolei Bernardeta Iwańska-Cieślik (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) omówiła katalogi z 1911 r. wrocławskiej Księgarni Powszechnej, a o częstochowskim księgarzu i wydawcy, Antonim Gmochowskim, mówiła Agata Bożek (Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa).

Sesję trzecią otworzyło wystąpienie Małgorzaty Łęgowik (Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa), dotyczące popularnonaukowych czasopism dla dzieci i młodzieży, wydawanych do wybuchu II wojny światowej. Renata Łęgowik (Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa) zaprezentowała częstochowskie periodyki szkolne okresu międzywojennego. Tego samego okresu dotyczyło też wystąpienie Moniki Olczak-Kardas (Instytut

Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce) poświęcone roli pism pedagogicznych w *kształtowaniu świadomego odbiorcy prasy i książki*. Z kolei podręczniki szkolne w XX-leciu międzywojennym i ich rola w formowaniu postaw uczniów były przedmiotem referatu Agaty Samsel (Biblioteka Wydziału Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet w Białymstoku).

Sesja czwarta w całości poświęcona była prasie. O czasopiśmie zakładowych w okresie socrealizmu mówiła Monika Kubiak (Biblioteka Medyczna Collegium Medicum, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń), zaś Milena Śliwińska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) przedstawiła losy toruńskiego „Przeglądu Artystyczno-Literackiego”, będącego przykładem kulturalnej inicjatywy miasta. Magdalena Przybysz-Stawska (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Łódzki) zaprezentowała tygodnik „Newsweek. Polska” w kontekście zainteresowania pisma problematyką kulturalną. Referat zamykający sesję, przygotowany przez Katarzynę Wodniak (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), był przeglądem badań nad polską prasą kobiecą prowadzonych w ciągu ostatnich 15 lat.

W drugim dniu konferencji przeprowadzono dwie sesje. Sesję piątą otworzył referat R. Nowickiego (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), w którym przybliżył on słuchaczom druki ulotne i okolicznościowe Zakładów Graficznych Instytutu Wydawniczego „Biblioteka Polska”, funkcjonujących w Bydgoszczy w okresie międzywojennym. Działalność Franciszka Dionizego Wilkoszewskiego, częstochowskiego drukarza i wydawcy przedstawiona została przez Lenę Kamińską-Mazur (Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie). Prelegentka podkreśliła jego znaczącą rolę i wpływ na kulturę.

O popularyzacji książki i upowszechnianiu oświaty po 1945 r. w świetle instrukcji związanych z obchodzonymi wówczas Dniami Oświaty, Książki i Prasy mówiła Wanda A. Ciszewska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń). Kolejny referat dotyczył literatury i jej twórców, funkcjonujących w NRD w trudnych latach represji politycznych, a przedstawił go Krzysztof Okoński (Katedra Germanistyki, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz). Natomiast Wojciech Kęder (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach) na podstawie doniesień prasy włoskiej zaprezentował Bibliotekę Watykańską po jej ponownym otwarciu w 2010 r. Sesję zamknęło wystąpienie Kazimierza Adamczyka (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz) poświęcone aukcyjnej ofercie prasowej Bydgoskiego Antykwariatu Naukowego.

W sesji szóstej przedstawiono sześć referatów. Pierwszy dotyczył książki dziecięcej, obecnej we wspomnieniach dorosłych dziś czytelników: pisarzy, poetów, a także przedstawicieli sztuki. St. Kurek-Kokocińska (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Łódzki) przybliżyła ich wypowiedzi, zamieszczone na łamach wybranych periodyków. Z kolei M. Drzewiecki omówił wybrane aspekty funkcjonowania bibliotek publicznych i szkolnych w środowisku społecznym, podkreślając ich rolę w edukacji ustawicznej. Katarzyna Domańska (Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), w pewnym stopniu kontynuując problematykę podjętą przez swego przedmówcę, przedstawiła biblioteki szkolne jako centra kultury w środowisku lokalnym. Natomiast Bożena Bogdańska (Biblioteka Główna Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn) mówiła o książce adresowanej do najmłodszego czytelnika i znaczeniu, które ma ona w kształtowaniu dalszego jego uczestnictwa w kulturze.

Formy obecności książki w polskich mediach elektronicznych oraz propozycje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotyczące podniesienia czytelnictwa w Polsce, były przedmiotem wystąpienia Małgorzaty Kowalskiej (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika,

Toruń). Referat Macieja Weryho i Małgorzaty Zmitrowicz (Biblioteka Główna, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz), zamykający obrady, przedstawił opinie czytelników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy na temat książki i prasy cyfrowej. Jego autorzy, omówili wyniki swoich badań, kładąc szczególny nacisk na obecność publikacji cyfrowych w życiu kulturalnym i edukacji bydgoskich studentów, ich umiejętności wykorzystywania tekstów elektronicznych oraz kryteriów wyboru określonych nośników.

Obrady podsumowali i konferencję zakończyli M. Drzewiecki i R. Nowicki. Wyraźne zainteresowanie uczestników konferencji omawianą problematyką, interesujące referaty, prezentujące zarówno sylwetki zasłużonych dla kultury polskiej wydawców, zaangażowanie prasy w promowanie książki, jak i edukacyjne i kulturowe zadania bibliotek oraz ciekawe księgozbiory, świadczą o trafności wyboru tematu konferencji, z której materiały zostaną wydane w formie recenzowanej książki.

Magdalena Przybysz-Stawska
Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Łódzki

Tekst wpłynął do Redakcji 25 listopada 2011 r.

**„KRAKÓW-LWÓW.
KSIĄŻKI, CZASOPISMA, BIBLIOTEKI XIX I XX WIEKU”**
XI Międzynarodowa Konferencja Naukowa
(Kraków, 15-16 listopada 2011 r.)

W listopadzie 2011 r. w Krakowie odbyła się XI Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”, organizowana co dwa lata przez Instytut Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa krakowskiego Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN. Przewodniczącą Komitetu Naukowego była dyrektor Instytutu Halina Kosętko, a sekretarzem Komitetu Organizacyjnego – Grzegorz Nieć. Obrady przebiegały w podziale na posiedzenia plenarne i sekcje. Referaty podzielono na trzy problemowe grupy: *Dzieje książki i ruchu wydawniczego, Czasopisma*, a także *Biblioteki, księgozbiory, kolekcje*. Referenci reprezentowali polskie i ukraińskie ośrodki naukowe.

Część referatów poświęcono przeglądowi stanu badań nad kulturą książki Krakowa i Lwowa XIX i XX w. oraz przedstawieniu informacji na temat metodologii stosowanej w studiach naukowych. Maria Piđłypczak-Majerowicz z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie mówiła o polskich badaniach proweniencyjnych nad zasobami lwowskimi i krakowskimi, a Ewa Wójcik z tej samej uczelni przedstawiła problemy metodologiczne związane z badaniami produkcji wydawniczej Lwowa okresu II RP. Inni referenci przekonywali o potrzebie podjęcia badań w zakresie konkretnych zagadnień. Aleksandra Lubczyńska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) zachęcała badaczy do prowadzenia studiów nad działalnością wydawniczą galicyjskiego ruchu narodowego przełomu XIX i XX w.

Zaletę obrad stanowiła różnorodność tematyki wystąpień. Przekazywano wiedzę dotyczącą druków muzycznych, publikacji o tematyce historycznej oraz księgarstwa. Hanna Kowalska (Uniwersytet Wrocławski) popularyzowała lwowskie XIX-wieczne wydawnictwa muzyczne. Alfred Toczek reprezentujący Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie przypomniał działalność historyków lwowskich doby autonomii galicyjskiej w zakresie edytorstwa źródeł. W związku z przywoła-

nym referatem nasuwa się refleksja o wielkiej wartości naukowo-dokumentacyjnej oraz dydaktycznej opracowań tekstów źródłowych do druku. Takie krytyczne edycje mogą mieć formę książkową lub postać artykułu. Polscy specjaliści w zakresie historii książki, bibliotek i prasy powinni na większą skalę niż dotąd pracować nad publikacjami źródłoznawczymi. Duże znaczenie społeczne ma też działalność popularyzatorska w zakresie historii. Na tym problemie skupił się Krzysztof Chachaj z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, prezentując wiadomości o pracach naukowo-wydawniczych i popularyzatorskich Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa. Problemem popularyzacji wiedzy zajęła się również Dorota Kamisińska (UP w Krakowie), która przeanalizowała cechy czasopisma popularnonaukowego na przykładzie wybranych periodyków wydawanych w Krakowie i Lwowie w XIX w. Na temat prasy popularnonaukowej mówili też inni uczestnicy konferencji reprezentujący krakowską uczelnię pedagogiczną – Grażyna Wrona i Renata Zając. Kluczowe znaczenie odpowiednio planowanej i prowadzonej reklamy dla powodzenia handlu książką uzmysłowił uczestnikom obrad Adam Ruta (UP w Krakowie), omawiając reklamę prasową oferty księgarskiej i wydawniczej, prezentowaną w czasopismach lwowskich i krakowskich. Inne wystąpienie o tematyce historycznej, skłaniające do refleksji nad współczesnością, to referat Janusza Kosteckiego z Biblioteki Narodowej mający za temat stosunek carskiej cenzury do oferty wydawców krakowskich. J. Kostecki omówił lata od upadku powstania styczniowego do 1904 r., czyli czasów bezpośrednio przed wybuchem rewolucji 1905 r. To właśnie w 1905 r. władze rosyjskie zliberalizowały w Królestwie Polskim przepisy dotyczące prasy, dzięki czemu nastąpił znaczący rozwój polskiego czasopiśmiennictwa. Autorzy publikacji na temat dawnej działalności cenzorskiej przypominają czytelnikom o doniosłym znaczeniu społecznym wolności słowa.

Prasoznawcy trafnie zwrócili uwagę na duże znaczenie analitycznych badań nad poszczególnymi tytułami prasowymi w zakresie studiów nad historią prasy. Adam Bańdo (UP w Krakowie) przybliżył słuchaczom dzieje krakowskiego dziennika „Czas” wydawanego w latach 1848-1939, Lidia Lazurko (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu) – politykę redakcyjną „Kwartalnika Historycznego”, Wasyl Pedycz (Techniczny Uniwersytet Narodowy w Iwano-Frankowsku) mówił o ukraińskim periodyku „Literaturno-naukowy wisnyk” z przełomu stuleci, a ks. Andrzej Kaleta z kieleckiego ośrodka bibliologiczno-prasoznawczego przedstawił wyniki swoich badań nad tematyką i metodami popularyzacji książki na łamach Lwowskiego „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego”. Dariusz Kuźmina (Uniwersytet Warszawski) popularyzował kościelne czasopismo naukowe, jakim jest „Nasza Przeszłość” wydawana w Krakowie od 1946 r. Prezentowanym referatem unaoczniał potrzebę łączenia w badaniach prasoznawczych studiów nad zagadnieniami historycznymi z tematyką współczesną. Zrozumienie dla konieczności opracowywania problemowych syntez dotyczących treści różnych periodyków wykazała Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (UJK), omawiając rezultaty własnych studiów dotyczących obecności tematyki lwowskiej w prasie polonijnej wydawanej po II wojnie światowej w USA.

Referenci występujący na konferencjach „Kraków – Lwów” prezentują wiadomości o wydawnictwach i czasopismach reprezentujących rozmaite orientacje polityczne. Organizatorzy opracowujący program wykazują w ten sposób obiektywizm ideowy w zakresie popularyzacji dziejów ojczystych. W listopadzie 2011 r. oprócz wydawnictw o orientacji narodowej przybliżano polską prasę socjalistyczną. Ewa Fogelzang-Adler (UP w Krakowie) zreferowała stosunek pisma konspiracyjnej PPS WRN „Wolność” do wydarzeń wojenno-okupacyjnych oraz wizje ustroju powojennej Polski popularyzowane na łamach periodyku. „Wolność” wychodziła w latach 1939-1945 w Krakowie. Wanda Matras-Maształercz (UP w Krakowie) przedstawiła informacje o czasopiśmie „Głos Narodu” z lat 1914-1939, ukazując ten drukowany od końca XIX w. dziennik polityczny, społeczny i literacki na tle krakowskiej prasy katolickiej omawianego okresu. Wiedzę o czasopismach katolic-

kich Lwowa zaprezentował ojciec Marek Miławicki z Krakowa. Przeanalizował on wartość lwowskiej prasy katolickiej jako źródła do dziejów polskich Dominikanów okresu międzywojennego. Inny zakon zainteresował Halinę Rusińską-Giertych (Uniwersytet Wrocławski), która scharakteryzowała księgozbiór lwowskich Franciszkanów na podstawie inwentarzy bibliotecznych z lat 1898-1903.

Ważną część badań bibliologicznych i prasoznawczych stanowią kwerendy na temat biografii ludzi książki i prasy. Jeden z referatów o tematyce biograficznej to wystąpienie Artura Znajomskiego (UMCS w Lublinie), poświęcone działalności bibliograficznej Władysława Wisłockiego, który opracował, dotąd użytkowany, pierwszy tom katalogu rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Analogiczną pracę na rzecz Biblioteki Akademii Umiejętności wykonał na początku XX w. Jan Czubek. Dwa tomy jego katalogu rękopisów z 1906 i 1912 r. są współcześnie wykorzystywane podobnie jak katalog Wisłockiego, będąc pierwszymi tomami katalogu rękopisów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, kontynuującej tradycję Biblioteki Akademii Umiejętności. Tematykę biograficzną miał też referat Beaty Langer z UP Kraków, zatytułowany *Stanisław Wasylewski jako stypendysta i pracownik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*.

O tradycji współcześnie działającego wydawnictwa Ossolineum mówiła Marta Pękalska (Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu) przypominając działalność Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich z lat 1945-1953. Okresem Polski Ludowej zajął się również Michał Rogoż z UP w Krakowie, omawiając działalność dotąd istniejącego krakowskiego Wydawnictwa Literackiego w zakresie edycji literatury dla dzieci i młodzieży w latach 1953-1989. Agnieszka Chamera-Nowak (Uniwersytet Warszawski) przedstawiła wyniki badań nad sytuacją książki w województwie krakowskim zaraz po zakończeniu II wojny światowej. Tematyka bliższa dzisiejszym czasom zainteresowała Magdalenę Przybysz-Stawską (Uniwersytet Łódzki), która mówiła o działaniach redakcji „Przekroju” w latach 2000-2001 w kierunku promocji czytelnictwa książek.

Organizatorzy pamiętali o zasługach rodzimych bibliofili dla rozwoju kultury książki na ziemiach polskich oraz konieczności promocji aktualnie dostępnych zbiorów bibliotecznych. Postać i prywatny księgozbiór Baltazara Haqueta scharakteryzowała Małgorzata Mirek (Nowy Sącz). Zbiory zgromadzone przez niego stanowią część zasobów Biblioteki Jagiellońskiej. W krakowskich i lwowskich bibliotekach jest udostępniana także spuścizna rękopiśmienna. Ewa Danowska (UJK Kielce) przedstawiła wyczerpującą informację o rękopisach uczonych związanych z Lwowem, dostępnych w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Ryszard Nowakowski (Ossolineum) wystąpił z charakterystyką polskiej prasy prowincjonalnej wydawanej na terenie Małopolski Wschodniej do 1939 r., zachowanej w Bibliotece im. Stefanyka we Lwowie. Maria Wierzbak (UP Kraków) popularyzowała Leopolitana zgromadzone w tekach prof. Mariana Tyrowicza, należących do zbiorów Biblioteki Instytutu Historii krakowskiego Uniwersytetu Pedagogicznego. Jadwiga Wielgut-Walczak (Biblioteka Główna ASP w Krakowie) promowała dziewiętnastowieczne książki chińskie i japońskie dostępne w bibliotece ASP.

Historii bibliotek krakowskich poświęcone były referaty Haliny Grzywacz i Saby Kwiecień, reprezentujące UP w Krakowie. H. Grzywacz przebadła początki bibliotek, czytelnik i wypożyczalni Podgórze, zaś S. Kwiecień zainteresowała słuchaczy dziejami żydowskich księgozbiorów i bibliotek XX-wiecznego Krakowa. O potrzebie tolerancji między reprezentantami nacji związanych z przedwojennym Lwowem przekonywała Barbara Gierszewska, mówiąc o prozie autobiograficznej Ukraińców, Żydów i Polaków „wykluczonych z historii Lwowa” w czasie II wojny światowej.

Część referatów poświęcona była problematyce literaturoznawczej. Zagadnienie z pogranicza prasoznawstwa i historii literatury poruszyła Małgorzata Derkacz (Uniwersytet Wrocławski). Swoje wystąpienie poświęciła *Organizacji sprowadzenia zwłok i pogrzebu Juliusza Słowackiego na Wawelu w świetle „Jed-*

nodniówki ku czci Juliusza Słowackiego” z 1904 r. i prasy Krakowa z 1927 r. Krzysztof Woźniakowski (UP w Krakowie) przybliżył nieznaną poezję męża Wiśławy Szymborskiej, krakowskiego poety Adama Włodka. Zaprezentował i omówił jego utwory poetyckie, wydane w bardzo niewielkich nakładach, często nawet w jednym egzemplarzu odpisu maszynowego, w okresie 1941-1944. Dzieła edytorskie A. Włodka należą dzisiaj do cymeliów Biblioteki Jagiellońskiej.

Niektóre wystąpienia dotyczyły sztuki książki. Analizę porównawczą osiągnięć introligatorstwa krakowskiego, lwowskiego i warszawskiego z XIX w. oraz pierwszej połowy XX w. zarysowała Elżbieta Pokorzyńska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Sztuką ekslibrisową uprawianą przez Tytusa Wenhrynowicza (1924-2002) zajęła się Agnieszka Fluda-Krokos (UP w Krakowie).

W toku obrad poruszano również kwestie współczesne. Renata Samotyj (Politechnika Lwowska) zreferowała dawne i dzisiejsze problemy organizacji przestrzennej bibliotek Lwowa, odnosząc się do sprawy koncepcji architektonicznej lwowskich księżnic. Publikacja pokonferencyjna na zasygnalizowany temat zainteresuje zarówno osoby zarządzające bibliotekami, jak i architektów, budowniczych czy konserwatorów zajmujących się projektowaniem, budową, aranżacją oraz konserwacją obiektów i wnętrz bibliotecznych. Anna Szczepańska (Uniwersytet Warszawski) zaprezentowała możliwości wyszukiwania rzeczowego w bibliotekach cyfrowych, dotyczącego druków krakowskich i lwowskich z XIX i XX w. Wymieniła wady i zalety poszczególnych bibliotek cyfrowych. Polskich badaczy cieszy fakt, że stosunkowo największe możliwości wyszukiwania rzeczowego daje rodzima Federacja Bibliotek Cyfrowych. Grzegorz Nieć (UP w Krakowie) omówił tradycję i współczesną działalność krakowskich antykwariatów, określając Kraków jako przodujący ośrodek antykwaryczny w Polsce po 1945 r., odgrywający w ocenie referenta znacznie większą rolę w zakresie handlu książką niż Warszawa. Z przeszłością, teraźniejszością i perspektywami rozwoju Biblioteki Głównej Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie zaznajomiła słuchaczy Bożena Pietrzyk reprezentująca przedstawianą księżnicę. O krakowskich bibliotekach anglojęzycznych i ich zbiorach mówiła Renata Ciesielska-Kruczek (UP Kraków). Referentka uzmysłowiła audytorium duże znaczenie bibliotek ze zbiorami obcojęzycznymi dla edukacji polskiego społeczeństwa w zakresie języków obcych.

Duża część referentów nadała wystąpieniom poglądowy charakter przygotowując ilustracje elektroniczne oraz pomocnicze materiały drukowane. Słuchacze chętnie uczestniczyli w dyskusjach nad wystąpieniami.

Konferencji towarzyszyła wystawa zbiorów bibliofilskich krakowskiego księgarza i wydawcy Stefana Kamińskiego (1907-1974) należących do Krystyny Kamińskiej-Samek. Właścicielka kolekcji była gościem na obradach plenarnych. Część eksponatów stanowiły podobizny pierwszych stron okładek publikacji omawianych w referatach. Otwarcie wystawy zostało poprzedzone informacją o antykwariacie Kamińskich w Krakowie i jego zasobach wygłoszoną przez Grzegorza Niecia.

Owocem konferencji będzie kolejna praca zbiorowa. Do książki trafią referaty uwzględnione w sprawozdaniu i teksty innych uczestników.

Obrady XI Międzynarodowej Konferencji „Kraków – Lwów” dowodzą, że krakowska inicjatywa jest warta kontynuacji. Impreza cieszy się stale dużą popularnością w polskim i ukraińskim środowisku bibliologicznym, prasoznawczym i bibliotekarskim, a także odgrywa ważną rolę w zakresie inicjowania badań naukowych nad kulturą książki dawnego Krakowa i Lwowa oraz popularyzacji ich wyników.

Adrian Uljasz
Zakład Kulturoznawstwa
Uniwersytet Rzeszowski

Tekst wpłynął do Redakcji 25 listopada 2011 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2012 z. 1
PL ISSN 0033-202X

Global Perspectives on School Libraries: Projects and Practices. Red. Luisa Marquardt, Dianne Oberg. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, cop. 2011. VII, [1], 336 s., il., ISBN 9783110232202, 9783110232219 (e-ISBN).

Global Perspectives on School Libraries: Projects and Practices (Perspektywy rozwoju bibliotek szkolnych w wymiarze globalnym: projekty i działania) to publikacja fundamentalna w działalności IASL (International Association of School Librarianship) i sekcji bibliotek szkolnych IFLA. Stanowi ona swoiste podsumowanie działań międzynarodowych organizacji na rzecz bibliotekarstwa szkolnego na świecie i w poszczególnych krajach. Światowe trendy edukacyjne przywiązują do bibliotek i koordynowanego przez nie kształcenia informacyjnego ogromne znaczenie, widząc w nich miejsca wykształcania podstawowych dla współczesnego człowieka umiejętności i nawyków obchodzenia się z informacją na wszystkich etapach: orientacji w źródłach i zasobach informacyjnych, umiejętności wyszukiwawczych, zdolności w ocenie wiarygodności i przydatności informacji, radzenia sobie z jej efektywnym wykorzystaniem, a także utrwalenia oraz prezentacji, czyli przekazywania jej innym odbiorcom. Znaczące funkcje pełnią też biblioteki w rozwoju kontaktów z książką i słowem drukowanym we wszystkich jego postaciach po to, by zapobiegać wtórnemu analfabetyzmowi. Są miejscem poznawania zasad funkcjonowania różnych mediów, wśród których upływa życie współczesnego człowieka. Zadaniem tych placówek jest wskazywać na ich przydatność, na przenikanie i uzupełnianie się. W tym klimacie odbywały się ostatnie światowe kongresy IASL oraz spotkania sekcji bibliotek szkolnych IFLA.

Omawiana publikacja jest dziełem zbiorowym i została przygotowana do druku przez Luisę Marquardt, koordynatorkę europejską IASL oraz Dianne Oberg – redaktor naczelną pisma wydawanego przez IASL – „School Libraries Worldwide”. We wstępie do książki podkreślono wagę procesu uczenia się przez całe życie i nabycia do tego odpowiednich kompetencji każdego obywatela. Z jednej strony jest on poddawany ciągłym naciskom globalizacji, z drugiej zaś wykorzystuje wszelkie lokalne wartości i możliwości kształcenia, innowacyjności i jakości, by być świadomym uczestnikiem społeczeństwa wiedzy i informacji, z ważnymi umiejętnościami żywymi: kompetencjami informacyjnymi, łatwością przystosowania się do nowych warunków i zasad, również do zmieniającego się rynku pracy. Tak jak osobiste zaangażowanie każdej jednostki w nieustający rozwój swojej wiedzy i kompetencji nie zwalnia krajów, rządów i lokalnych władz od odpowiedzialności za rozwój edukacji, tak sytuacja bibliotek szkolnych nie powinna być tylko wewnętrzną sprawą szkół. Wręcz przeciwnie – w dobie kryzysu ekonomicznego i finansowego istnieje duże ryzyko traktowania powstania i działalności biblioteki szkolnej jako opcjonalnej, nieobowiązkowej. W wielu krajach nadal zawód nauczyciela bibliotekarza nie jest traktowany jako odrębna profesja, w innych osoby te doznają charakterystycznej podwójnej podrzędności: w środowisku nauczycielskim czują się obco, w świecie bibliotekarskim także traktuje się je jak kopciuszka. Dlatego wszelkie próby pokazania biblioteki w szkole jako istotnego i wartościowego, a nawet niezbędnego komponentu systemu edukacji przyczyniają się do pozytywnego postrzegania tych placówek. Podkreślanie ich wartości, za-

bieganie o dodatkowe źródła finansowania, tworzenie nowoczesnych programów pracy, jak również konsolidowanie środowiska zawodowego są najistotniejszymi zabiegami, które powinny pomóc bibliotekarzom podejmować efektywne działania w szkole i poza nią. Prezentowana publikacja ma pomóc bibliotekarzom wypełniać te zadania poprzez dostarczenie przykładów projektów i wzorów dobrych praktyk, które sprawdziły się w innych krajach, a które mogą być z powodzeniem przenoszone i modyfikowane w innych miejscach. Dotyczą one zarówno rozwoju kompetencji informacyjnych (ang. *information literacy*), jak i medialnych (ang. *media literacy*) oraz – nie mniej ważnych w naszych czasach – czytelniczych (ang. *literacy*) na różnym poziomie. Autorzy liczą na to, że odbiorcami tekstów będą bibliotekarze innowacyjni lub tacy, którzy chcą się nimi stać, skłonni stworzyć z grupą swoich nauczycieli jednorodny *team* zorientowany na zadania i funkcje zewnętrzne i wewnętrzne, zdolni do przeorientowania swojej profesji, dostosowania jej założeń do potrzeb i zadań współczesnych programów nauczania, uwzględnienia idei „biblioteki jako trzeciego miejsca”, wytworzenia miejsca do nauki w przyjaznym klimacie motywacji i efektywności pracy, ale też miejsca własnych poszukiwań, doświadczeń, badań, rozwiązywania ważnych problemów. Innymi, nie mniej ważnymi odbiorcami, są przedstawiciele władz oświatowych, pracownicy bibliotek publicznych i wszystkich instytucji, które w jakikolwiek sposób współpracują ze szkołami.

Teksty zostały zgrupowane w sześciu częściach: 1. *Edukacja w bibliotece szkolnej i modele jej realizacji*, 2. *Promocja czytania poprzez bibliotekę szkolną*, 3. *Biblioteki szkolne dla wszystkich*, 4. *Rozszerzanie zasięgu bibliotek szkolnych za pośrednictwem technologii*, 5. *Inicjatywy rządowe dla rozwoju bibliotek szkolnych*, 6. *Organizacje bibliotekarstwa szkolnego na rzecz ochrony interesów i rozwoju bibliotek szkolnych*.

Pierwsza część zaznajamia z różnymi modelami funkcjonowania bibliotek szkolnych. Szczególnie ciekawy jest tekst autorstwa Glorii Bastos, Elsy Conde i Rosy Martins, prezentujący rozwiązania portugalskie (*A Self-Evaluation Model for School Libraries in Portugal*). Projekt rozwoju i unowocześniania bibliotek szkolnych zainicjowany został na szczeblu centralnym, oparty na szkoleniu i doskonaleniu kadr, m.in. z wykorzystaniem metod e-learningowych. Autorki opisują fazy jego realizacji oraz ewaluacji, wskazują także na niezbędne warunki powodzenia: nieustający monitoring stanu rozwoju i potrzeb tych placówek, a zwłaszcza stabilnych regulacji prawnych, które zapewnią im nadal zatrudnianie pełnoetatowych, wykwalifikowanych nauczycieli bibliotekarzy. Takie umocowanie prawne ma od 2008 r. Chorwacja. Dało to solidne podstawy do podejmowania efektywnych działań na rzecz kształcenia informacyjnego – projekt pt. „Information Literacy in School Libraries” opisały w artykule pt. *Developing Understanding of Information Literacy within the Croatian School Environment* Sonji Spirancic i Mihaela Banek Zorica. Jeszcze innym przykładem jest Finlandia, gdzie pozostawia się szkołom decyzję o tym, czy chcą stworzyć własne biblioteki, czy zapewnią obsługę biblioteczną w porozumieniu z biblioteką publiczną (konieczne są wtedy umowy finansowe). Taka sytuacja powoduje, że dostęp do bibliotek nie jest równy, a dodatkowo wielu nauczycieli zgłasza niedostateczne umiejętności w zastosowaniu technologii informacyjnej w dydaktyce. Dlatego u podstaw projektu „School Library in the Information Society” finansowanego przez UE znalazły się zagadnienia szeroko pojętej współpracy: nauczycieli, uczniów, współpracy międzyzajmowej, międzybibliotecznej oraz pomiędzy tymi instytucjami a władzami oświatowymi. Założenia i efekty tego projektu prezentują Eeva Kurttila-Matero, Maija-Leena Huotari i Terttu Kortelainen w rozdziale pt. *A New Operational Culture: The Case of the School Library in the Information Society Project in Oulu, Finland*. O projekcie indonezyjskim, który pozwolił – za sprawą grantów i wykwalifikowanych fachowców – poprawić stan bibliotek szkolnych, tzn. utworzyć takie placówki tam, gdzie ich nie było, wyposażyć je w sprzęt i zbiory, przeszkolić bibliotekarzy i nauczycieli, a także dyrektorów szkół, którzy stali się świadomymi

uczestnikami programów rozwoju bibliotek szkolnych piszą Labibah Zain, Marwiyah i Sri Rohyanti Zulaikha (*Building a Model School Library at Madrasah Tsanawiyah Negeri Piyungan in Yogyakarta, Indonesia*). Pozostałe dwa teksty w tej części to prace z kręgu anglosaskiego, wskazujące na istotne problemy zawaansowanych systemów bibliotecznych: kanadyjki Jennifer L. Branch i Joanne de Groot zwracają uwagę na znaczenie zastosowania narzędzi Web 2.0 w kształceniu adeptów zawodu bibliotekarskiego. Metoda „czytaj i pisz”, zaszczerpiona już na etapie zdobywania kwalifikacji, ułatwi potem pracę bibliotekarzom i nauczycielom, łatwiej też będzie zastosować te technologie w dydaktyce, w stosunkach z uczniem, dla którego jest to naturalne środowisko zdobywania informacji, wiedzy i komunikacji międzyludzkiej (*Personal Learning Networks and Participatory Culture: Getting Teacher-Librarians Connected in the 21st Century*). W kręgu podobnych zagadnień pozostaje wypowiedź Barbary Schultz-Jones (*Assessing School Library Learning Environments*), która poszukuje odpowiedzi na pytania: Dlaczego środowisko biblioteki szkolnej stanowi odpowiednie miejsce do nauki? Jakie paradygmaty je wyznaczają i co należy uczynić, by spełniało ono rolę komplementarną do zajęć dydaktycznych przeprowadzanych w gabinecie lekcyjnym? Opis podjętych badań wskazuje na osiągnięcia uczniów i ich postawy, które kształtuje nauczanie z wykorzystaniem biblioteki szkolnej. Autorka podaje też propozycje usprawnień działalności bibliotek – laboratoriów zdobywania wiedzy w zakresie ich konkurencyjności, atmosfery w nich panującej, wyznaczania priorytetów działania i podnoszenia rangi nauczyciela bibliotekarza w szkole.

Druga część tomu to swoisty zbiór „dobrych praktyk” w rozwijaniu czytelnictwa przez biblioteki szkolne. Opisano w niej cel i zasady programów czytelnictwa oraz ich efekty w różnych krajach: „Reading Opens All Doors” w Australii (Susan La Marca, Sandra Hardinge i Lyn Pucius), „Fun with Readathon” w Namibii (Andree-Jeanne Totemeyer), program rozwoju edukacji informacyjnej (ang. *information literacy*) w szkołach podstawowych w Nigerii (Virginia W. Dike, Margaret N. Ngwuchukwu i Grace U. Onyebuchi), „GiggleIT and Global Citizenship: School Libraries, Literacy, and Laughter” – międzynarodowy projekt zorganizowany pod patronatem IASL (Kathryn Massingill Manck, Patricia Carmichael i Barbara Combes), „Body in the Library: A Cross-Curriculum Transliteracy Project” w Australii (Judy O’Connell), „Kąciki HIV/AIDS w botswańskich szkołach i bibliotekach” (Margaret Baffour-Awuah).

Trzecią grupę artykułów opatrzone wspólnym tytułem: *Biblioteki dla wszystkich*. Pokazują one, jak ważny jest równy dostęp dzieci do edukacji, książki i informacji na całym świecie. W odniesieniu do edukacji mówi się również o prawach w edukacji (np. do ekspresji, współdziałania, współudziału w aktywnej edukacji) i poprzez edukację (wiedza o znajomości praw dziecka), podkreślając jednocześnie dużą rolę bibliotek w tych działaniach (Marian Koren, Holandia). W regionach odległych od miast biblioteki posiłkują się dość oryginalnymi, lokalnie dostępnymi sposobami dostarczania zbiorów: wielbładami, osłami, słoniami, łodziami i ciężarówkami (Ray Doiron, Kanada). Niektóre sposoby, jak np. Book Box Service, opisany przez Margaret Baffour-Awuah z Botswany ma już długoletnią tradycję. Specjalnych programów pracy bibliotek wymaga obsługa dzieci z niepełnosprawnością umysłową. Przykład takich działań dali chorwaccy autorzy: Ivanka Striević i Ivana Perić, nazywając nowe podejście do pracy biblioteki z takimi uczniami „szkołą w bibliotece”. Opiece nad sierotami i dziećmi wymagającymi szczególnej opieki, skrzywdzonymi przez los z Zambii, również tymi, które nie są objęte obowiązkiem szkolnym, zadedykowano „Lubuto Library” Program realizowany wspólnie przez władze biblioteczne i oświatowe dla polepszenia dostępu tych młodych ludzi do książki i bibliotek (Stacy Langner, Jane Kinney Meyers i Mary M. Wagner).

Kolejną część książki została poświęcona nowym technologiom i ich wykorzystaniu przez biblioteki szkolne. Przedstawiono udane programy dostępu do źródeł internetowych (Online Reference Centre ORC w kanadyjskiej Albercie, Diane GallowaySolowan), zastosowania mobilnych technologii w dydaktyce i w pracy

bibliotek szkolnych (The Belgrano Day School Model Project w Argentynie, Ana Ester Rossaroli), a zwłaszcza urzędów, które ma prawie każde współczesne dziecko – telefonów komórkowych (Sarah Pavey: *Information Literacy on the Move: Mobile Learning with Netvibes, QR Codes and More*). Doświadczenia wynikające z zastosowań technologii Web 2.0 w pracy australijskich bibliotek przedstawiła Margaret Simkin.

Warto podkreślić, że większość z tych przedsięwzięć – programów i projektów opisanych w tomie – wynikała ze wspólnych inicjatyw władz oświatowych i bibliotekarskich – na poziomie krajowym lub lokalnym. Szczególnie ciekawe dla polskiego czytelnika będzie zapoznanie się z rządowymi inicjatywami podejmowanymi w różnych krajach na rzecz bibliotek szkolnych. Zaprezentowano trzy przypadki skandynawskie (Szwecja, Norwegia, Finlandia) i jeden portugalski. Projekty szwedzkie („Searching Communicating Learning project”, „SmiLE project”, „Many SmiLE project”) realizowane były pod egidą i za pośrednictwem urzędu do spraw rozwoju szkolnictwa. Wszystkie one miały za zadanie umożliwienie ściślejszej współpracy nauczycieli i bibliotekarzy, podniesienie kompetencji w zakresie *information literacy*, utwierdzenie i wspieranie dyrektorów w ich odpowiedzialności za rozwój szkół i rolę bibliotek szkolnych w tym procesie. Przez trzy kolejne semestry bibliotekarze szkolni, nauczyciele i dyrektorzy spotykali się w uniwersytetach koordynujących projekty, korzystali z wykładów, seminariów i bezpośrednich kontaktów z fachowcami w tej dziedzinie, utrzymywali też kontakt sieciowy. Norweski projekt („Program for skolebibliotekutvikling”) rozpoczęty w 2009 r. i zaplanowany na cztery lata ma za zadanie uczynić biblioteki przydatnymi narzędziami w edukacji czytelniczej i informacyjnej uczniów szkół podstawowych i średnich. Działania te są ściśle powiązane z programami szkolnymi, a odpowiedzialność za ich realizację spoczywa na dyrektorach szkół. W latach 2000-2003 w Finlandii, gdzie rozwój bibliotek szkolnych jest ciągle szeroko dyskutowany, realizowany był innowacyjny projekt rozwoju bibliotek szkolnych w mieście Espoo, który miał zwrócić uwagę na konieczność przystosowania systemu edukacyjnego i prawa oświatowego do realizacji podobnych projektów. Rządowy projekt (ministerstw kultury i edukacji) w Portugalii realizowany w 1996 r. miał na celu zapewnić każdemu uczniowi możliwość korzystania z biblioteki w szkole i zakończył się utworzeniem Rede de Bibliotecas Escolares (RBE) – sieci bibliotek szkolnych, która wspiera szkoły narodowymi wytycznymi, doradztwem zawodowym oraz normami pracy, a także inicjuje intensywną współpracę z bibliotekami publicznymi, zwłaszcza tę opartą o narzędzia sieciowe.

Ostatnia część artykułów prezentuje organizacje skupiające nauczycieli bibliotekarzy i promujące rozwój bibliotek szkolnych. Przedstawiono założenia i działalność: ENSIL – European Network for School Libraries and Information Literacy (Lourense H. Das), SLA – School Library Association z Wielkiej Brytanii (Tricia Adams), RuSLA – Russian School Library Association (Tatiana Zhukova), IFLA SLRC – School Libraries and Resources Center Section (Randi Lundvall), IASL (Dianne Oberg).

Głównym przesłaniem recenzowanej publikacji jest – po raz kolejny – zwrócenie uwagi wszystkich decydentów oświatowych i realizatorów procesu nauczania, na wszystkich poziomach, na konieczność zsynchronizowania wysiłków i działań w celu ochrony i pełnego rozwoju bibliotek szkolnych dla dobra uczniów, ich równego, pełnego dostępu do edukacji i informacji. Jej autorzy pokazują, że korzystając z tradycji – sprawdzonych w wielu krajach działań na rzecz bibliotek, a także z ciekawych, innowacyjnych rozwiązań, jakie niosą z sobą nowe technologie i nowoczesna dydaktyka, współczesna biblioteka szkolna ma wiele możliwości i dużo przestrzeni do działania. Trzeba się zgodzić z redaktorkami tomu, które w ostatnich słowach zakończenia zapraszają do lektury – swoistej podróży po tematach, metodach, sposobach podejścia, doświadczeniach, kulturach i krajach. Na wiele bowiem sposobów współczesne biblioteki szkolne oferują mosty pomiędzy szkołą i wiedzą, również tą zlokalizowaną poza szkołą.

Bogumiła Staniów
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Petr Sergejiewich Sokov: *Vysshyje bibliotечно-informacionnoje obrazovanie v Rossii: istorija i sovremennyye tendenciji ravitija: monografija*. Moskwa: Moskovskij gosudarstvennyj universitet kul'tury i iskusstv, 2011, 281 s., ISBN 978-5-947-179-3.

Co wiemy o współczesnym bibliotekarstwie rosyjskim? Co wiedzą o współczesnym bibliotekarstwie rosyjskim polscy bibliotekoznawcy, polscy bibliolodzy, polscy bibliotekarze? Odpowiedzi na te pytania może udzielić analiza zawartości Polskiej Bibliografii Bibliologicznej (PBB) (baza MAKWWW Biblioteki Narodowej). Przeszukując ją na podstawie kryterium „temat/określnik” (Rosja), odnajdziemy 243 publikacje, a pośród nich 63 odnoszące się do ścisłego przedmiotu pytania. Jeszcze mniej, gdyż zaledwie 24 publikacje, odnajdziemy przeszukując PBB za pomocą hasła przedmiotowego (Rosja). To zaledwie niewielka część faktycznej wiedzy o współczesnym bibliotekarstwie rosyjskim. Łatwo to stwierdzić, przeglądając nieprzebrane zasoby Internetu, w szczególności strony internetowe rosyjskich wydawców oraz katalogi online rosyjskich bibliotek¹. Także w dużych polskich bibliotekach naukowych można dotrzeć jedynie do nielicznych tytułów współczesnych rosyjskich książek z zakresu bibliotekoznawstwa. Spośród rosyjskich czasopism bibliotekarskich polskie biblioteki naukowe prenumerują ledwie kilka tytułów, np. „Biblioteka”, „Bibliotekovedenie”, co również nie pomaga w poznaniu współczesnego rosyjskiego piśmiennictwa dziedziny, a poprzez nie, bibliotekarstwa. Potwierdzeniem tezy, że dzisiejsze bibliotekarstwo rosyjskie jest zupełnie nieznanne, jest prawie całkowita nieobecność publikacji na ten temat w polskiej prasie fachowej. Prace rosyjskich bibliotekoznawców niezwykle rzadko są też w Polsce recenzowane². Chlubnym wyjątkiem są publikowane na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” cykliczne przeglądy piśmiennictwa zagranicznego prof. Jacka Wojciechowskiego, w których niemal zawsze znajdują się opinie o publikacjach rosyjskich. Jeśli postawione na wstępie pytanie rozdzieliłibyśmy na kwestie szczegółowe, to okazałoby się także, że również mało wiemy o rosyjskich bibliotekach naukowych, szkolnych, o książkach dla dzieci i młodzieży itd.

Z podanych wyżej powodów, niezmiernie trudno byłoby też odpowiedzieć na pytanie, jak dziś kształcą się bibliotekarze w Rosji, a jeszcze trudniej – jak to robiło się wczoraj. Warto zatem zwrócić uwagę na nową książkę rosyjskiego bibliotekoznawcy Piotra Sergejiewicza Sokowa, opisującą w ujęciu historycznym rozwój kształcenia biblioteczno-informacyjnego w Rosji na poziomie wyższym od 1907 do 2009 r. Jak autor zapowiedział w podtytule, zawarta w tej monografii analiza dotyczy zarówno ponad stu lat historii rosyjskiej edukacji bibliotekarzy, jak i tendencji widocznych w jej współczesnym systemie.

Ujęcie historyczne tematu implikuje kompozycję książki. Autor podzielił rozwój kształcenia bibliotekarzy w Rosji na trzy okresy, którym odpowiadają tytuły kolejnych rozdziałów: 1907³-1950; 1951-1990; od 1990 r. do dziś. Ostatni rozdział został podzielony na dwie części, obejmujące podokresy 1991-1997 i po 1997 r. Jak każda periodyzacja, także i ta może budzić pytania i kontrowersje. Podstawą podziału chronologicznego P. S. Sokow nie uczynił ważnych wydarzeń politycznych, takich jak np.: Rewolucja Październikowa, śmierć Stalina czy pierestrojka Gorbaczowa, lecz zmiany w organizacji i w programach kształcenia istotne z punktu widzenia bibliotek i bibliotekarzy. Wyodrębnione okresy wiążą się z opisanymi poniżej faktami z dziejów kształcenia bibliotekarzy w Rosji.

¹ Zob. np. *Obshchedostupnyj katalog pechatnych izdanij Chtivo* [online]. Chitivo [dostęp: 2011-11-04]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.chitivo.ru/rubricator/161460/>>.

² Zob. Polska Bibliografia Bibliologiczna (1995-) [dostęp: 9.02.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=12>>. Do autorów dość regularnie recenzujących rosyjskie piśmiennictwo fachowe należą m.in. Jacek Wojciechowski, Zbigniew Sławiński, Zdzisław Gębołyś. Znaczącym rosyjskim piśmiennictwem fachowym był również Andrzej Kempa.

³ W tytule rozdziału pierwszego podanym w spisie treści i w samym tekście umieszczone są różne daty. W spisie treści autor jako datę początkową podał rok 1907, podczas gdy w tekście rok 1913. Analiza treści rozdziału wskazuje, że faktycznie geneza i rozwój systemu kształcenia bibliotekarzy w Rosji są omawiane od 1907 r.

Pierwsza katedra bibliotekoznawstwa powstała w 1907 r. przy Moskiewskim Instytucie Archeologicznym, w tym samym roku zorganizowany został kurs bibliotekoznawstwa na uniwersytecie w Sankt-Petersburgu, oraz, bliżej nieokreślonym przez autora czasie, w Akademii Pedagogicznej w Petersburgu, a także w niektórych szkołach wyższych w innych rosyjskich miastach. W 1913 r. na Uniwersytecie Ludowym im. Szaniawskiego zorganizowane zostały pierwsze kursy biblioteczne, notabene wkrótce przerwane z powodu wybuchu I wojny światowej. Rok 1950 to z kolei ważny moment reformy organizacyjnej kształcenia bibliotekarzy. Wtedy to w miejsce egzaminów państwowych wprowadzone zostały prace dyplomowe. Tak naprawdę jednak, jak się wydaje, ważniejszym momentem były lata 1954 i 1959, gdy biblioteczne instytuty (tak nazywały się placówki kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym w ZSRR) rozpoczęły kształcenie przyszłych bibliotekarzy według nowego planu, zakładającego przygotowanie bibliotekarzy tylko w jednej specjalności. W instytutach, posiadających status szkół wyższych, kształcono przyszłych bibliotekarzy w ramach specjalności: bibliotekoznawstwo i bibliografia. Od tego czasu aż do początku lat 90. XX w. instytuty biblioteczne przeszły do kształcenia specjalistów o szerokim profilu kwalifikacji – bibliotekarzy-bibliografów dla bibliotek publicznych i naukowych. W 1959 r. instytuty zaczęły również kształcić kadrę dla bibliotek fachowych.

W następnym etapie rozwoju systemu kształcenia biblioteczno-informacyjnego periodyzacja rzeczowa nakłada się na periodyzację polityczną. Rozpad Związku Radzieckiego w 1991 r. i powstanie w to miejsce nowych państw, w tym Rosji, połączone ze zmianą systemu polityczno-ekonomicznego, wymusiły wypracowanie nowych rozwiązań. W efekcie dyskusji i poszukiwań w 1992 r. przyjęto do realizacji wielopoziomowy system przygotowania zawodowego. Tworzą go trzy podsystemy: technikum biblioteczne⁴ – koledż⁵ – instytut. W 1996 r. przyjęto w szkołach wyższych prowadzących kształcenie bibliotekarzy⁶ nowy państwowy standard kształcenia zawodowego w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii. Standard ten zatwierdził trzypoziomową strukturę treści kształcenia, obejmującą: 1. dyscypliny humanistyczne, społeczno-ekonomiczne i matematyczno-przyrodnicze, 2. dyscypliny ogólnozawodowe, 3. dyscypliny specjalne. W programie nauczania przewidziane zostały funkcjonalne specjalizacje, m.in. z zakresu obsługi bibliotecznej sfery humanistycznej i naukowo-technicznej, obsługi bibliotecznej dzieci i młodzieży, technologii komputerowych. Kształcenie na poziomie wyższym kończą przedmioty fakultatywne i 16-tygodniowa praktyka.

Zmiana programu nauczania (wzbogacenie listy przedmiotów) spowodowała wydłużenie okresu kształcenia do 5 lat, wprowadzono obronę pracy dyplomowej, a także po raz pierwszy rekrutację na studia płatne. Nowa organizacja kształcenia została wprowadzona w życie przez Rosyjski Komitet Szkół Wyższych zarządzeniem z dnia 13 marca 1997 r. Rok 1997 otwiera więc okres, w którym nowy system edukacji bibliotekarzy został wdrożony w praktyce.

⁴ Technikum to forma kształcenia średniego zawodowego, ustanowiona w Związku Radzieckim. Występuje w dwóch formach organizacyjnych, 3-letniej szkoły dla absolwentów szkół średnich oraz 5-letniej szkoły, kończącej się egzaminem maturalnym – dla osób, które zakończyły kształcenie podstawowe w klasie ósmej. Absolwenci obu form organizacyjnych mogą starać się o przyjęcie na studia bibliotekoznawcze, jako że warunkiem wstępu jest posiadanie matury.

⁵ Koledż jest formą kształcenia na poziomie średnim zawodowym. Kształcenie w koledżu trwa trzy lata i kończy się uzyskaniem dyplomu, który uprawnia do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe. Absolwenci koledżów otrzymują kwalifikacje technika, menedżera itd. w zakresie odpowiedniej specjalności. W systemie kształcenia w Rosji koledż i technikum funkcjonują na tym samym średnim poziomie kształcenia zawodowego. Różnica pomiędzy nimi wynika z zakresu programów kształcenia zawodowego: w technikach – jest to bazowy program, w koledżach – pogłębiony. Do koledżów przyjmowani są absolwenci 9-klasy lub 11-klasy szkoły ogólnokształcącej. Studenci koledżów otrzymują status studentów, indeks, legitymację studencką, a po zakończeniu koledżu – prawo pracy w wyuczonej specjalności, albo kontynuowania kształcenia w szkole wyższej, w dowolnej specjalności (na podstawie: Kolledż. [online]. Wikipedija [dostęp: 9.01.2012]. Dostępny w Internecie: <<http://ru.wikipedia.org/wiki/колледж>>).

⁶ Obecnie kształcenie bibliotekarzy na poziomie wyższym w Rosji funkcjonuje w ramach uniwersytetów kultury i sztuk.

W ostatnich latach w poszczególnych ośrodkach kształcenia prowadzone są dalsze reorganizacje i zmiany programowe. Od września 2003 r. w szkołach wyższych kultury i sztuk w Rosji nastąpiła kolejna reorganizacja struktury i programu kształcenia. Wprowadzony został wtedy na mocy państwowego standardu kształcenia bibliotecznego nowy model kształcenia obejmujący 4 specjalności: bibliotekarz-bibliograf; technolog zautomatyzowanych zasobów informacyjnych; referent-analityk zasobów informacyjnych; menedżer zasobów informacyjnych. Uległa też wtedy zmianie nazwa specjalności bibliotecznego z nazwy rodzajowej „Bibliotekarz-bibliograf” na „Działalność biblioteczna i informacyjna”. Kolejną reorganizację systemu kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym podjęto w 2008 r., wdrażając zmiany w programach studiów, zgodnie z wymogami nowego państwowego standardu kształcenia bibliotecznego-informacyjnego na poziomie wyższym. Standard ten wprowadził przejście od dotychczasowego trypoziomowego modelu kształcenia (bakalář – magisterium – doktorantura) na dwupoziomowy system przygotowania kadr bibliotecznych: bakalář (licencjusz) – magister. Reforma kształcenia objęła oczywiście wszystkie placówki kształcenia, w tym MGUKI, o czym autor pisze na przykładzie tej placówki kształcenia. Niestety, ostatniej reformie autor nie poświęca zbyt wiele uwagi, a więc informacji o niej trzeba szukać w innych źródłach⁷.

Obecnie akademickie studia bibliotecznego-informacyjnego w Rosji prowadzone są w 25 szkołach wyższych, w tym 5 państwowych uniwersytetach kultury i sztuk, 5 państwowych akademiach kultury i sztuk, 7 federalnych instytutach kultury i sztuk, 8 wydziałach bibliotekarskich w uniwersytetach ogólnych. Na poziomie średnim bibliotekarzy kształci 6 techników bibliotecznych oraz 60 koledży⁸.

Uczelnią nadającą ton kształceniu bibliotekarzy w Rosji jest MGUKI. Stąd wywodzą się najważniejsze pomysły i inicjatywy. Tu zatrudniona jest większość najwybitniejszych rosyjskich bibliotekoznawców. W MGUKI znajduje się też Centrum Metodyczno-Informacyjne dla kształcenia bibliotekarzy w Rosji. Na uniwersytecie tym, jako pierwszej bibliotekarskiej uczelni w Rosji, przyjęto system ECTS. MGUKI jest również liderem w zakresie działalności naukowo-badawczej na polu bibliotekoznawstwa i bibliografii w Rosji. Stąd też na jego przykładzie P. S. Sokow podjął próbę przedstawienia koncepcji rozwoju systemu kształcenia bibliotekarzy w dzisiejszej Rosji, wychodząc od oceny kandydatów ubiegających się o przyjęcie na studia bibliotekoznawcze. W ostatnich latach widoczną jest wśród nich wzrost udziału mężczyzn. Wśród immatrykulantów przeważają osoby z wykształceniem średnim bibliotekarskim. Ponad 50% abiturientów przyjmowanych do MGUKI pochodzi spoza Moskwy, coraz więcej z nich zna języki obce. Jednocześnie obserwuje się spadek liczby wstępujących na studia oraz starzenie się kadry dydaktycznej. M.in. na tej podstawie autor proponuje wydzielić spośród istniejących ośrodków kształcenia lidera⁹. Ów lider, najlepiej zabezpieczony pod względem bazy dydaktycznej, sprzętowej, dysponujący najlepszą kadrą, mógłby stanąć oparcie dla pozostałych, słabszych ośrodków, wspomagając je.

⁷ Zob. G. A. Ivanova: *Vyšshyje bibliotechno-informacionnoje obrazovanie v kontekste novogo obrazovatel'nogo standarda*. [online], [dostęp: 9.01.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.gpntb.ru/libcom7/disk/52.pdf>; T. Kuznetsova: *Bibliotechno-informacionnoje obrazovanie v Rossii i bolonskij proces: bar'ery na puti k novej modeli podgotovki kadrov*. [online], [dostęp: 9.01.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/86-kuznetsova-ru.pdf>.

⁸ P. S. Sokow pisze o koledżach jako formie kształcenia bibliotekarzy na poziomie bardzo krótko, nie tylko nie wyjaśniając jego specyfiki, ale dodatkowo wprowadzając pewien zamęt, określając je mianem kształcenia „podwyższonego typu” – zob. P. S. Sokov: *Vyšshyje bibliotechno-informacionnoje obrazovanie v Rossii...*, s. 213-214. Dlatego też zmuszeni jesteśmy polecić czytelnikowi inne źródło wiedzy na ten temat, mianowicie obszerny artykuł Julii Nikolajewny Szamariowej, będący autorem referatu jej dysertacji – zob. J. N. Shamareeva: *Srednjaja professional'naja bibliotechnaja shkola kak faktor sovershenstvovanija informacionno-kul'turnoj sredy regiona*. [online], [dostęp: 10.01.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.dissercat.com/content/srednyaya-professionalnaya-bibliotechnaya-shkola-kak-faktor-sovershenstvovanija-informat-sion>.

⁹ Zob. P. S. Sokov: *Vyšshyje bibliotechno-informacionnoje obrazovanie v Rossii...*, s. 218-222.

Monografia P. S. Sokowa ma układ chronologiczno-rzeczowy. Otwiera ją bardzo rozbudowany wstęp, liczący aż 22 strony, w którym autor zamiast wyjaśnić przedmiot oraz metodologię pracy, skupia się na omówieniu uwarunkowań współczesnego kształcenia bibliotekarzy w Rosji. Jak już wspomniano wcześniej w kolejnych rozdziałach autor omówił etapy rozwoju kształcenia bibliotekarzy w Rosji. W ich obrębie zostały przedstawione: liczba bibliotek i kadry biblioteczne w Rosji, liczba absolwentów ośrodków kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym, a także struktura systemu edukacji bibliotekarzy oraz organizacja formalna i treściowa programów kształcenia. Szkoda, że ten podział omawianych zagadnień nie został zastosowany w pełni konsekwentnie. Mielibyśmy wtedy spójną i logiczną całość i moglibyśmy porównać rozwój tych różnych aspektów kształcenia w poszczególnych okresach.

Główną oś rozważań w omawianej książce stanowi charakterystyka przemian w zakresie organizacji kształcenia i programów nauczania w poszczególnych fazach rozwoju rosyjskiej edukacji bibliotekarzy. Autor prezentuje je na podstawie aktów prawnych i zestawień statystycznych dotyczących absolwentów bibliotekarskich studiów wyższych. Jak się wydaje odwoływanie się do samych aktów prawnych i statystyk absolwentów, nie jest wystarczające, tym bardziej, że nie towarzyszy temu pogłębione omówienie czy analiza samych programów, choćby tych składających się na najnowszy standard kształcenia wprowadzany w MGUKI od 2008 r. W analizie zmian następujących w rosyjskim systemie kształcenia bibliotekarzy na pierwszym planie, jako egzemplifikacja, występuje moskiewski ośrodek kształcenia. Pozostałe instytucje łącznie z petersburskim stanowią zaledwie jego tło, stąd też trudno wywnioskować, jaka jest kondycja innych placówek. Ten dość jednolity tok wywodów „rozbija” wpleciona przez autora w postaci rozdziałów i podrozdziałów, prezentacja wybranych problemów kształcenia. Tak jest na przykład w przypadku rozdziału drugiego, dotyczącego okresu powojennego, który otwiera podrozdział o wkładzie rosyjskich bibliotekoznawców w rozwój kształcenia bibliotekarzy. Możemy go nazwać rodzajem przeglądu najwybitniejszych postaci, najbardziej zasłużonych dla rozwoju moskiewskiej placówki kształcenia, tych którzy odeszli oraz żyjących. Tu również widoczne jest skupienie uwagi autora głównie na MGUKI. Nakreślił on sylwetki Genriety Karlowny Derman, Lubow Chawkiń, Izydora Frumina, Konstantina Abramowa, Jekateriny Nagłowskiej, Wiktora Skworcowa, Tatiany Karatyginy, Margarity Dworkiny. Jak się wydaje lepiej byłoby umieścić ten rozdział albo na końcu książki, albo też podzielić go na części, charakteryzując wybitne postaci dla kształcenia bibliotekarzy w Rosji na poziomie wyższym przy omawianiu poszczególnych faz rozwojowych kształcenia. Rangę osobnego problemu uzyskały w książce: rozwój specjalności w MGUKI (5.1), praktyki zawodowe studentów (4.2) oraz system kształcenia i doskonalenia zawodowego (4.3). Problemy te zostały, niestety, szczegółowo omówione tylko w odniesieniu do ostatniej fazy rozwoju systemu kształcenia biblioteczno-informacyjnego. To samo dotyczy rozdziału 5.3 dotyczącego działalności naukowo-badawczej w placówkach kształcenia na poziomie wyższym, któremu autor, poświęcił zaledwie kilka stron (6), ograniczając się do czasów najnowszych, bez wchodzenia w szczegóły.

Rozdział końcowy książki P. S. Sokowa poprzedza rozdział poświęcony rekapitulacji rozważań we wcześniejszych rozdziałach. Autor podsumował aktualne koncepcje rozwoju kształcenia biblioteczno-informacyjnego w Rosji, pokazując w jakim kierunku może ono podążać już wkrótce. Sformułował tu oceny sytuacji na rosyjskim bibliotecznym rynku pracy, aktualnej struktury systemu kształcenia bibliotekarzy w Rosji, osiągnięć i działalności MGUKI, m.in. w świetle wyników ankiet studenckich. W zakończeniu P. S. Sokow występuje z pomysłem wprowadzenia jakby dwutorowego rozwoju kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym w Rosji. Po pierwsze, sugeruje wyznaczenie ośrodków kształcenia bibliotekarzy według kryterium geograficznego, np. dla regionu centralnego, północno-zachodniego itd. Po drugie, proponuje określić dla każdego z tych centrów główne kierunki kształcenia, w których miałyby się specjalizować¹⁰. W drugim, krótszym zakończe-

¹⁰ Czyny to autor bardzo powierzchownie i wyłącznie na przykładzie MGUKI. Nawiasem mówiąc, prawie nieobecna w książce jest druga pod względem rangi placówka kształcenia bibliotekarzy, tj. Uniwersytet Kultury i Sztuk w Sankt-Petersburgu – zob. P. S. Sokov: *Vyssshyje bibliotечно-informacionnoje obrazovanie v Rossii...*, s. 220-221.

niu, wyłożone zostało dziesięć głównych wniosków, będących albo konstatacjami wcześniejszych wywodów, albo też sugestiami autora. Wymieńmy najważniejsze z nich: kształcenie bibliotekarzy na poziomie wyższym w Rosji jest regulowane przez państwowe standardy kształcenia; modernizacja systemu kształcenia bibliotekarzy w Rosji jest dokonywana odgórnie, drogą administracyjną; należy wprowadzić, zdaniem autora, nowy państwowy standard, określany przez niego „standardem trzeciego pokolenia”, dający tak wykładowcom, jak i studentom swobodę wyboru programu kształcenia. Autor opowiada się również za pełnym wprowadzeniem do rosyjskich szkół wyższych założeń Procesu Bolońskiego. Według Sokowa faktyczna modernizacja systemu kształcenia na poziomie wyższym wymagać będzie szerszego wykorzystania w procesie dydaktycznym technologii informacyjnych, rozszerzenia profili kształcenia, wprowadzenia trzypoziomowego systemu kształcenia kadry bibliotecznej (bakalarz – magisterium – aspirantura), włączenia studentów do przygotowania programów kształcenia oraz rozszerzenia współpracy z zagranicznymi ośrodkami kształcenia¹¹.

Książkę P. S. Sokowa dopełnia obszerna, licząca prawie 400 pozycji bibliografia załącznikowa.

Na zakończenie warto kilka słów poświęcić autorowi omawianej monografii. P. S. Sokow od 46 lat jest związany z MGUKI, gdzie zajmował różne stanowiska kierownicze, pełniąc równocześnie obowiązki wykładowcy przedmiotów zawodowych (m.in. historii bibliotek). Jest autorem około 280 publikacji, w tym wielu poradników metodycznych, programów nauczania, programów praktyk, artykułów z zakresu bibliotekoznawstwa teoretycznego i praktycznego. Tematami najczęściej przez niego podejmowanymi są właśnie kształcenie bibliotekarzy oraz portrety rosyjskich bibliotekoznawców. Jest on osobą zapewne doskonale znającą z własnego doświadczenia badawczego i dydaktycznego zarówno teoretyczne założenia, jak i praktyczną realizację koncepcji kształcenia bibliotekarzy w ZSRR i współczesnej Rosji. Niekiedy jednak to własne doświadczenie autora zdaje się nieco przeszkadzać w analizach przedstawionych w książce, zwłaszcza gdy dystans do opisywanych osób i zdarzeń jest nieodległy. Ten brak dystansu widoczny jest zwłaszcza w charakterystyce dokonań osób, instytucji (zwłaszcza MGUKI). Uwagę zwraca też brak jakichkolwiek odniesień do roli partii komunistycznej w kształtowaniu systemu kształcenia bibliotekarzy w ZSRR, która bez wątpienia nie była mała.

W książce P. S. Sokowa zgromadzone zostało wiele ciekawych faktów i danych z dziejów bibliotekarstwa rosyjskiego. Organizacja tekstu nie zawsze jest jednak przejrzysta i logiczna, toteż niekiedy wydobycie tych danych następuje niemałymi trudnościami. Jednak już za samo podjęcie istotnego tematu, zebranie licznych, rozproszonych materiałów, dokonanie ich analizy i syntezy należą się autorowi słowa uznania, nawet, jeżeli jest to obraz niepełny. Być może książka ta zachęci do kontynuacji badań nad tym tematem następnymi rosyjskimi bibliotekoznawcami. Interesujące byłoby na przykład poznanie wpływu ideologii komunistycznej na organizację i treści nauczania. Książka P. S. Sokowa prezentuje w zasadzie jedynie system kształcenia bibliotekarzy w Rosji – tematem czekającym na opracowanie jest system kształcenia bibliotekarzy w całym ZSRR.

Zdzisław Gębołyś
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 4 listopada 2011 r.

¹¹ Tamże, s. 234-237.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk: *Katyń, dipisi, PKPiR na łamach polskich czasopism uchodźczych*. Kielce: Wydaw. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego 2011, 301 s. ISBN 978-83-7133-477-1.

Opracowanie autorstwa Jolanty Chwastyk-Kowalczyk to publikacja interdyscyplinarna, z pogranicza prasoznawstwa i historii najnowszej. Tematem książki jest stosunek polskiej prasy emigracyjnej do zbrodni katyńskiej, powojennych losów byłych niemieckich robotników przymusowych pochodzących z Polski oraz osób uwolnionych z obozów koncentracyjnych, a także działalności Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia działającego w Wielkiej Brytanii. Po pracę oprócz historyków, prasoznawców i bibliologów sięgną z zainteresowaniem czytelnicy mający emocjonalny stosunek do zagadnień opisywanych przez autorkę, utożsamiający się z tematyką monografii ze względów rodzinnych, jako krewni ofiar Katynia, dipisów czy byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, objętych działalnością PKPiR.

Zaletą książki jest przejrzysty układ. Autorka poświęciła trzy kolejne rozdziały następującym tematom badawczym: zbrodni katyńskiej w świetle periodyków uchodźczych, dipisom w Niemczech i Austrii w latach 1945-1964 oraz problemom PKPiR.

Monografia zawiera wiadomości o polskich czasopismach emigracyjnych istotne dla osób zajmujących się naukowo dziejami prasy polonijnej. Jedno z ważniejszych uwzględnionych zagadnień to rozwój ojczystej prasy obozowej w środowisku dipisów internowanych w Niemczech i w Austrii.

Badacze i popularyzatorzy dziejów politycznych przyjmą z aprobatą fakt, że w studium nie pominięto sprawy stosunku zachodnich aliantów do polskich tytułów prasowych. „Wiadomości Polskie. Polityczne i Literackie” zostały zamknięte 12 lutego 1944 r. przez brytyjskie Ministerstwo Informacji z powodu nieprzejeźdźdanej publicystyki antyrosyjskiej. Redakcja była tak śmiała, że krytykowała mocarstwa zachodnie za brak zrozumienia dla problemu radzieckiej odpowiedzialności za Katyń.

W prasie uchodźczej publikowano teksty informacyjne i publicystyczne. Zamieszczano wspomnienia uczestników wydarzeń. Bibliotekarzy, muzealników oraz nauczycieli historii i języka polskiego na pewno zainteresują wiadomości o tradycji upamiętniania ofiar katyńskich kultywowanej przez polską prasę na emigracji. Mogą to wykorzystać do kształtowania i podtrzymywania pamięci historycznej, co jest istotnym elementem ich pracy zawodowej. W książce przedstawiono tradycję publikacji prasowych o tematyce katyńskiej na łamach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” po 1989 r.

Do watorów książki J. Chwastyk-Kowalczyk należy obiektywność polityczna. Autorka pisze o różnorodnych emigracyjnych obozach politycznych i ich organach prasowych, nie opowiadając się po stronie żadnej z orientacji. Uwzględniła w swych studiach „Myśl Narodową” związaną ze Stronictwem Narodowym i „Robotnika Polskiego w Wielkiej Brytanii” będącego organem Polskiej Partii Socjalistycznej. Jednocześnie czasem opisując wydarzenia i omawiając doniesienia prasowe, wyraża własne emocje, co sama zaznacza, stwierdzając w słowie wstępnym: „Pisaniu (...) książki towarzyszyły burzliwe emocje, często groza, oburzenie oraz niemożność pogodzenia się autorki z tragicznym losem Polaków – uchodźców Polskich Sił Zbrojnych, dipisów, „wrześniowców”, AK-owców oraz pozostałych Rodaków w czasie i po zakończeniu II wojny światowej, będącym konsekwencją ustaleń jałtańskich”. Na przykładzie omawianej publikacji wyraźnie jednak widać, że stosunek emocjonalny autora do badanych zagadnień nie musi się wiązać z brakiem obiektywizmu naukowego. Subtelne zaznaczenie autorskich emocji, tak jak czyni to w swojej książce J. Chwastyk-Kowalczyk, skutkuje ożywieniem narracji i skłania czytelników do refleksji nad omawianymi problemami oraz prezentowaną interpretacją faktów historycznych. Autorka omawiając sprawę dipisów, słusznie skupia się na problemie stosunku byłych robotników przymusowych i więźniów

do rzeczywistości politycznej tworzonej w Polsce od 1944 r. Duża część dipisów tak zdecydowanie odrzucała komunistyczne realia, że nie chciała wracać do ojczyzny pomimo fatalnych warunków życia panujących w przygotowanych dla nich obozach. Badaczka pisząc o stosunku wojsk alianckich i władz obozowych do dipisów internowanych w Niemczech, stwierdza nawet, że żołnierze i obozowi zwierzchnicy okazywali im pogardę. J. Chwastyk-Kowalczyk wykazuje się wrażliwością na los przeciętnych polskich emigrantów, poświęcając wiele miejsca przeanalizowaniu sprawy socjalnych warunków ich bytowania w obozach DP, a także dając wyraz zainteresowaniu problemami byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych poszukujących pracy zawodowej na emigracji. Informuje, że Polacy ulokowani w obozie przesiedleńczym w okolicach Warburga spotykali się z wrogością ze strony ludności niemieckiej, starającej się nieprzychylnie nastawić władze obozowe do polskich internowanych. Niemcy wykorzystywali fakt, iż Polacy nie posiadali statusu pełnego sprzymierzeńca. W książce zwrócono również uwagę na decyzje władz brytyjskich krzywdzące dla części polskich żołnierzy. Przykładami mogą być: zakaz wstępowania do PKPiR obejmujący jeńców kampanii wrześniowej i AK oraz zakaz zabierania do Wielkiej Brytanii swoich żon narodowości włoskiej przez członków 2. korpusu, którzy zawarli we Włoszech takie małżeństwa. Autorka nie chcąc być jednostronną, pisze także o pozytywnych brytyjskich działaniach dotyczących demobilizowanych żołnierzy, zaznaczając np., że Brytyjczycy pomogli młodzieży z PSZ w ukończeniu studiów.

W opracowaniu słusznie uznano decyzję emigrantów o powrocie do kraju lub pozostaniu na emigracji za mającą zasadnicze znaczenie ideowe jako wyraz stosunku do systemu politycznego stworzonego w Polsce po II wojnie światowej. Negatywnie ukazano działalność międzynarodowej organizacji UNRRA (Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy), podkreślając, że czasopisma emigracyjne oskarżały ją o przymuszanie emigrantów do powrotu do kraju.

Studia J. Chwastyk-Kowalczyk mają wielką wartość również dlatego, że dokumentują dorobek emigracyjnych publicystów, powszechnie znanych, takich jak np. Józef Mackiewicz lub gen. Marian Kukiel i autorów zapomnianych. Dzięki temu monografia może stać się inspiracją do badań nad losami uchodźców i poglądami polonijnych dziennikarzy oraz publicystów.

W pracy umiejętnie zastosowano analizę porównawczą, zestawiając i interpretując dane o różnicach w sytuacji dipisów znajdujących się w alianckich strefach okupacyjnych obejmujących teren Niemiec. Z ustaleń autorki wynika, że dipisowskie czasopisma obozowe wychodzące we francuskiej strefie okupacyjnej cieszyły się pełną wolnością, a w amerykańskiej zostały zakazane, zaś monopol wydawania prasy uzyskała UNRRA. Badacze dziejów Polonii docenią obszerną część książki dotyczącą polskiej działalności oświatowej w środowisku dipisów. Autorka wykazała zrozumienie dla faktu, że studia nad dawnym i współczesnym szkolnictwem polonijnym należą do zasadniczych zagadnień badawczych, podejmowanych przez historyków, socjologów, pedagogów i politologów zainteresowanych dziejami oraz współczesną sytuacją Polaków na obczyźnie. Istotny problem, w dużym zakresie omówiony przez J. Chwastyk-Kowalczyk, to proces asymilacji polskich emigrantów w zachodnich społeczeństwach.

Na kartach monografii w niewielkim zakresie ukazano stosunek polskich pisarzy emigracyjnych do spraw poruszanych przez prasę polonijną, co tłumaczy fakt, że celem autorki nie było opracowanie publikacji literaturoznawczej.

Książkę uzupełnia aneks cenny dla historyków, prasoznawców, historyków literatury, politologów i bibliografów, stanowiący wykaz polskich czasopism wydawanych na obczyźnie. Przy wszystkich pozycjach spisu podano informacje rzeczowe i bibliograficzne. Niektóre wymienione tytuły prasowe funkcjonują do dziś, jak chociażby londyński „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” wychodzący od 3 stycznia 1944 r. Przy pisaniu pracy wykorzystano imponującą bazę źródłową. W bibliografii załącznikowej i przypisach wymieniono źródła archiwalne, czasopisma,

wspomnienia i pamiętniki oraz opracowania. Teksty wspomnieniowe opublikowane w formie samodzielnych książek oraz w pracach zbiorowych i czasopismach trafnie zaliczono do źródeł drukowanych. Jako takie potraktowano też czasopisma, co jest zrozumiałe w przypadku bibliografii do studium o tematyce prasoznawczej.

W lekturze pomaga indeks osób. Przy okazji kolejnych wydań można by przygotować także indeksy tytułów czasopism i nazw geograficznych. Pierwszy jest uzasadniony w publikacjach prasoznawczych, a drugi może być pomocą przy czytaniu prac poświęconych problemom dawnej i współczesnej Polonii.

Publikację opracowano starannie od strony edytorskiej. Na pochwałę zasługują okładka projektu Anny Domańskiej oraz staranna redakcja i korekta będące dziełem Małgorzaty Marchlewicz i Anny Małgorzaty Kurskiej.

Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w bardzo niewielkim stopniu zajmuje się promocją książki J. Chwastyk-Kowalczyk. Podobnie dzieje się z innymi publikacjami z oferty kieleckiej oficyny. Opracowanie o stosunku polskiej prasy uchodźczej do spraw: Katynia, losów dipisów i działalności PKPiR zainteresowałoby licznych badaczy i miłośników dziejów ojczystych oraz historii Polonii. Książka powinna z tego względu trafić do bibliotek obsługujących powyższe grupy czytelników, w tym do księżnic polonijnych. Bibliotekarze winni tak promować cenną pracę, żeby wiedza na jej temat dotarła do jak najszerszego kręgu odbiorców.

Adrian Uljasz

Zakład Kulturoznawstwa
Uniwersytet Rzeszowski

Tekst wpłynął do Redakcji 2 grudnia 2011 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Rozprawa Bożeny Koredczuk *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815-1915)* (Koredczuk, 2011) mieści się w nurcie badań nad kulturą książki. Publikacja ukazuje rolę inteligencji, w tym przypadku prawniczej, w utrzymaniu i rozwoju polskiej tożsamości narodowej poprzez działania przy produkcji i rozpowszechnianiu książki w sytuacji utraty niepodległości. Z drugiej strony stanowi interesującą próbę stworzenia biografii zbiorowej, obejmującej prawników (adwokatów, rejentów, sędziów i prokuratorów), wykonujących swój wyuczony zawód, a jednocześnie aktywnie uczestniczących w pracach mających związek z książką. Autorka opisała prawników jako wydawców i księgarzy, czytelników książek, bibliofilów i właścicieli księgozbiorów, bibliotekarzy i mecenasów bibliotek, scharakteryzowała ich udział w opracowywaniu wydawnictw informacyjnych i źródłowych.

Książka *Wokół „Tygodnika Wileńskiego”* to zbiór studiów i szkiców (Czeranianin & Czernianin, 2011), poświęcony głównie „Tygodnikowi Wileńskiemu” wychodzącemu w Wilnie w latach 1815-1822. Założycielem pisma był Joachim Lelewel, który drukował w nim swoje artykuły i rozprawy. Wkrótce w tygodniku zaczęła jednak dominować literatura. Debiutował tu Adam Mickiewicz wierszem *Zima Miejska*, napisanym jeszcze, podobnie jak inne publikowane w czasopiśmie utwory, w konwencji oświeceniowej. Autorką pierwszej i drugiej części publikacji jest Halina Czernianin. Część pierwsza – *Studia Monograficzne* zawiera teksty o dziejach i zawartości „Tygodnika Wileńskiego”. W części drugiej zatytułowanej

Szkice historycznoliterackie autorka omawia utwory literackie debiutujących na łamach czasopism wileńskich gimnazjalistów wileńskiego Okręgu naukowego oraz księży. Część trzecia zawiera szkic Wiktora Czernianina *Przechowywanie i konserwacja zbiorów w polskim prawie bibliotecznym do 1918 r.*

Jednym z wielu przedsięwzięć zorganizowanych przez Książnicę Zamojską w ramach jubileuszu 90-lecia istnienia biblioteki była ogólnopolska konferencja *Biblioteka skarbnicą wiedzy o regionie*, która odbyła się 19 maja 2011 r. w Zamościu. Jej celem było ukazania działań bibliotek publicznych różnych szczebli na rzecz regionalizmu. Zbiór pokonferencyjnych materiałów (Kawałko, red. 2011) otwiera artykuł Tomasa Makowskiego zawierający refleksje o toczącej się obecnie dyskusji na temat przyszłości bibliotek w Polsce. W kolejnych artykułach znalazło się omówienie modelowych działań biblioteki publicznej na rzecz aktywizacji kulturalnej regionu (Renata Malesa), opis doświadczeń związanych z wprowadzeniem modyfikacji w opracowaniu przedmiotowym Biblioteki Narodowej w zakresie opracowania zbiorów regionalnych (Anna Stolarczyk), omówienie dokumentacyjnej roli bibliografii regionalnej na przykładzie *Bibliografii Lubelszczyzny* (Bożena Lech-Jabłońska), studium o regionalnych i lokalnych słownikach biograficznych Lubelskiego (Artur Znajomski), przegląd ważniejszych dziewiętnastowiecznych narzędzi informacyjnych z biblioteki klemensowskiej (Regina Janiak). Ostatnie cztery artykuły zostały poświęcone Książnicy Zamojskiej, jej zbiorom regionalnym oraz dwóm bibliotekom Zamojszczyzny, w Radecznicy i Łabuniach. Książkę ilustrują ekslibrisy Książnicy Zamojskiej.

Wśród wydawnictw jubileuszowych bibliotek warto zwrócić uwagę na niewielki informator *60 stron Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie* (Burska & Marcinkiewicz, red., 2011) wydany na 60-lecie istnienia biblioteki. Interesująca oprawa i układ graficzny, fotografie, ciekawie podane informacje sprawiają, że publikacja nie jest sztampowa i nudna. Obok informacji o strategii biblioteki, jej przedsięwzięciach, historii, ludziach, znalazły się tu wypowiedzi osób związanych z biblioteką, a także różne ciekawostki (*Po raz pierwszy, Rozchwytywane przez użytkowników, Jeden dzień z życia bibliotekarzy*).

Jubileusz 60-lecia istnienia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emanuela Smółki w Opolu także został zaakcentowany okolicznościową publikacją. Książka *Zapisane w pamięci*. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smółki w Opolu 1951-2011 (Jamry, red. 2011) zawiera teksty pracowników biblioteki o historii placówki, sylwetkach dyrektorów, zbiorach bibliotecznych i najnowszym przedsięwzięciu – Opolskiej Bibliotece Cyfrowej. Osobny rozdział poświęcono wspomnieniom bibliotekarzy oraz przyjaciół biblioteki.

Jedną z form aktywności bibliotek jest działalność wydawnicza. Temu zagadnieniu została poświęcona konferencja zorganizowana przez Bibliotekę Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zatytułowana *Działalność wydawnicza bibliotek w czasach konwergencji mediów*, która odbyła się w Lublinie w dniach 24-25 września 2009 r. (Wojnarowicz & Kasperek, red. 2011). Kilka bibliotek akademickich i innych bibliotek naukowych podzieliło się swoimi doświadczeniami i osiągnięciami w zakresie publikowania zarówno tradycyjnego, jak i elektronicznego. Wśród pozostałych artykułów znalazły się rozważania Jacka Wojciechowskiego o bibliotece akademickiej jako wydawcy, omówienie stanu i oczekiwań w działalności wydawniczej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (Janusz Nowicki). W artykule *EBIB – hybryda czy nowa forma komunikacji elektronicznej* Bożena Bednarek-Michalska starała się odpowiedzieć m.in. na pytania, czy model publikowania Open Access jest modelem dla wszystkich czasopism bibliotekarskich i jakie są zagrożenia dla funkcjonowania modelu, w jakim istnieje EBIB, Magdalena Krynicka przedstawiła analizę porównawczą działalności wydawniczej bibliotek narodowych, a Urszula Pośłada opisała ekspozycje wirtualne w bibliotekach polskich. Zdobywczynią pierwszej nagrody w konkursie na najlepsze prace magisterskie z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji nauko-

wej obronione w latach akademickich 2008/2009 i 2009/2010, organizowanym przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich została Anna Kalińska. Jej praca *Informacja biznesowa w Internecie*, powstała w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, została opublikowana w serii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich „Propozycje i Materiały” (Kalińska, 2011). Autorka podjęła problem dostępu online do stron internetowych zawierających treści o biznesie i dla biznesu z poziomu serwisów WWW wyższych szkół o kierunkach ekonomicznych. Najciekawsza jest podstawowa część pracy, w której przedstawiła wyniki własnych badań. „Mimo wielu pozytywnych cech, należy stwierdzić, że biblioteki nie wykorzystują w pełni swego potencjału i możliwości świadczenia usług informacyjnych przez Internet. Potwierdza to długa (znacznie dłuższa niż w przypadku silnych stron) lista słabych stron przygotowywanych przez te instytucje wykazów linków” (s. 182).

Przedmiotem badań Iwonny Michalskiej zaprezentowanych w książce *Wychowanie do czytelnictwa uczniów szkół powszechnych w Drugiej Rzeczypospolitej* (Michalska, 2011) „...stało się ukazanie warunków, które spowodowały tak duże zainteresowanie rozwojem w Polsce międzywojennej czytelnictwa dzieci i młodzieży szkół powszechnych, przedstawienie środowisk i instytucji, mających przyczynić się do rozprzestrzeniania się tego zjawiska, a także licznych kwestii składających się na wspieranie procesu przybliżania książki młodemu pokoleniu” (s. 13). Autorkę interesowały przede wszystkim strategie i projekty praktyczne, które miały realizować placówki edukacyjne i oświatowe. Publikacja składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym przedstawiony został rozwój i uwarunkowania czytelnictwa w Stanach Zjednoczonych i wybranych krajach europejskich oraz wpływy zagranicznych idei na polskie środowiska, w rozdziale drugim scharakteryzowane zostały środowiska i instytucje, które powinny włączyć się w proces inicjowania, kierowania i wspierania czytelnictwa (rodzina, szkoła, świetlice, biblioteki itp.), trzeci poświęcony jest przedstawieniu poglądów pedagogów, psychologów i pisarzy na temat rynku wydawniczego dla dzieci i młodzieży. Przedmiotem rozważań w kolejnych rozdziałach są ośrodki, które propagowały „pożyteczną” literaturę, formy i metody pracy przyczyniające się do zachęcenia uczniów do obcowania z literaturą (także w sferze pozalekcyjnej i pozaszkolnej), propozycje wyrabiania kompetencji czytelniczych.

W serii „Communicare” ukazało się tłumaczenie książki wybitnego przedstawiciela teorii piśmiennosci Davida R. Olsona *Papierowy Świat. Pojęciowe i poznawcze implikacje czytania i pisania* (Olson, 2010), po raz pierwszy wydanej przez Cambridge University Press w 1994 r. We wstępie do polskiego wydania Grzegorz Godlewski napisał „To dążenie do rekonstrukcji autorskich intencji, początkowo oparte jedynie na danych zewnątrztekstowych, lub, z ich braku, na domysłach, doprowadziło zwrótnie do starań, aby intencje te artykułować bezpośrednio w tekście: poprzez stworzone lub odpowiednio zaadaptowane środki językowe – leksykalne, gramatyczne, ortograficzne i interpunkcyjne, także gatunkowe. I właśnie proces wytwarzania instrumentów rekompensowania tego, co pomijały wczesne formy zapisu, wyznacza według Olsona główną linię historii piśmiennosci” (s. 17). D. R. Olson uważa, że dopiero ukształtowanie się tekstu jako dyskursu autonomicznego miało decydujący wpływ na wyłonienie się swoistych dla kultury zachodniej narzędzi intelektualnych, które stały się podstawą myślenia teoretycznego i naukowego.

Dokumenty życia społecznego to ważna kategoria zbiorów bibliotecznych, często wykorzystywana w badaniach historycznych i socjologicznych jako materiały źródłowe. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy i Biblioteka Narodowa pokazały część swoich cennych kolekcji DZS w formie publikacji. Album *Ulotne, reklamowe, pamiątkowe: programy filmowe z lat 1918-1939 w zbiorach Działu Sztuki, Rzemiosł Artystycznych i Kartografii Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy* to kolejne, po serii albumów poświęconych warszawskiej fotografii XIX w. przedsięwzięcie mające na celu popularyzację zbioru DZS Biblioteki Publicznej m.st.

Warszawy (*Ulotne ...*, 2010). Programy filmowe stanowiły w dwudziestoleciu międzywojennym część szeroko zakrojonego przemysłu filmowego, opartego przede wszystkim na imporcie. „Wydawane rokrocznie przez biura kinematograficzne trzy miliony ulotek i ilustrowanych broszur reklamowych, były, obok ćwierci miliona plakatów zamawianych dla filmów zagranicznych, także częścią «świata obrazów» dwudziestolecia międzywojennego. Programy filmowe pojawiały się najczęściej jako kilkustronicowe broszurki, często jednostronne lub dwustronne ulotki, składanki, harmonijki. Bywały czarno-białe, zdobne tylko fantazyjnym liternictwem, lub bogato ilustrowane – zwykle monochromatyczne...” (s. 11).

Z kolei Biblioteka Narodowa zaprezentowała w publikacji *Żydowska Łódź na afiszach wydanych w II Rzeczypospolitej* (Łętocha et al., 2011) sto dwadzieścia trzy afisze żydowskie wydane w Łodzi w okresie międzywojennym. Jest to kolejne wydawnictwo ukazujące bogate zbiory DZS Biblioteki Narodowej dotyczące społeczności żydowskiej w Polsce międzywojennej. Afisze te są cennym i oryginalnym źródłem wiedzy o łódzkiej społeczności żydowskiej. Zawierają różne treści, między innymi zapraszają do udziału w spotkaniach z pisarzami, z przedstawicielami partii politycznych, wzywają do udziału w akcjach charytatywnych, informują o imprezach sportowych, zachęcają rodziców do wybrania określonej szkoły dla dzieci. Wstęp i opisy obiektów zostały przedstawione w języku polskim i angielskim.

Swoje unikatowe zbiory pokazała też Biblioteka Jagiellońska. W albumie *Biblioteka Jagiellońska – skarbiec bibliofila* (Malicki, red., 2011) przedstawione zostały najcenniejsze obiekty znajdujące się w Bibliotece Jagiellońskiej w układzie według rodzajów zbiorów. I tak zaprezentowano m.in.: ze zbioru Oddziału Rękopisów autograf dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus* i *Gladiatoria* – podręcznik sztuki fechtunku z pierwszej połowy XV w. zawierający 116 kolorowych miniatur, ze zbiorów Oddziału Zbiorów Muzycznych rękopis *Koncertu na dwoje skrzypiec* Jana Sebastiana Bacha i *Scherzo* Fryderyka Chopina, z Oddziału Starych Druków – *Almanach krakowski na rok 1474*. Kolekcję Oddziału Zbiorów Graficznych i Kartograficznych reprezentuje między innym *Alchemik w pracowni Rembrandta* i *Xięga bałwochwacza*, egzemplarz nr 7 Bruno Schulza. Publikacja zawiera tekst polski i angielski.

Historię prasy reprezentuje monografia Mariusza Żuławnika *Polska prasa polityczno-informacyjna na Mazowszu Północnym 1918-1939*, oparta na szerokiej kwerendzie bibliotecznej i archiwalnej (Żuławnik, 2011). Jest to zmieniona wersja dysertacji doktorskiej autora. Dwa początkowe rozdziały poświęcone są przedstawieniu warunków rozwoju prasy na Mazowszu Północnym i ogólnej charakterystyce polskiej prasy polityczno-informacyjnej. Zasadnicza część pracy została zawarta w dwóch rozdziałach: *W okresie dominacji parlamentarnej (1918-1926)* i *W okresie rządów sanacji (1926-1939)*. Ostatni rozdział – *Animatorzy prasy polityczno-informacyjnej* zawiera charakterystykę środowiska osób, które inicjowało, a następnie wydawało omawiane czasopisma.

Nowszą historię czasopiśmiennictwa reprezentuje z kolei obszerna rozprawa Joanny Gomoliszek *Uniwersyteckie pisma studenckie w Polsce w latach 1945-1989* (Gomoliszek, 2011). Część pierwsza pracy, opisowa, składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym omówiono rozwój szkolnictwa wyższego w PRL oraz ewolucję studenckiego ruchu organizacyjnego, naukowego i kulturalnego. Rozdziały od drugiego do piątego wyznaczone przez kilka okresów chronologicznych (1945-1956, 1956-1968, 1968-1981, 1981-1989) zawierają szczegółową charakterystykę uniwersyteckich czasopism studenckich. Autorka omawia poszczególne czasopisma zwracając uwagę na ich cechy prasoznawcze, redakcyjne, treściowe. Przedstawiony w książce zbiór 367 tytułów prasowych charakteryzuje się ogromną różnorodnością. Studenci wydawali bowiem zarówno małe informacyjne pisma konspiracyjne, jak i wielostronicowe czasopisma o charakterze naukowym. Druga, katalogowa część publikacji, zawiera wykaz wszystkich tytułów prasowych omawianych w części pierwszej.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Burska, Joanna; Marcinkiewicz, Andrzej, red. (2011). *60 stron Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie*. Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 60 s., il. ISBN 978-83-932540-0-2.
- Czernianin, Wiktor; Czernianin, Halina (2011). *Wokół „Tygodnika Wileńskiego” 1815-1822. Studia i szkice*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydaw. Oświatowe, 229 s., il. ISBN 978-83-7432-688-9.
- Gomoliszek, Joanna (2011). *Uniwersyteckie pisma studenckie w Polsce w latach 1945-1989*. Toruń; Łysomice: Dom Wydawniczy Duet, 582 s. ISBN 978-83-62558-13-1.
- Jamry, Hanna, red. (2011). *Zapisać w pamięci. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smołki w Opolu 1951-2011*. Opole: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Smołki, 88 s., [26] s., tabl.: il. ISBN 978-83-88146-54-1.
- Kalińska, Anna (2011). *Informacja biznesowa w internecie*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 223 s., il. Propozycje i Materiały; 83. ISBN 978-83-61464-53-2.
- Kawałko, Danuta R., red. (2011). *Biblioteka skarbnicą wiedzy o regionie. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Zamość 19 maja 2011 r.* Zamość: Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamojskiego, 153 s., il. ISBN 978-83-931832-2-7.
- Koredczuk, Bożena (2011). *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815–1915)*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 370 s., il. Acta Universitatis Wratislaviensis; no. 3311. ISBN 978-83-229-3209-4.
- Łętocha, Barbara; Głowicka, Zofia; Jabłońska, Izabela (2011). *Żydowska Łódź na afiszach wydanych w II Rzeczypospolitej. Dokumenty ze zbiorów Biblioteki Narodowej*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 62 s., [124] s., tabl.: il. ISBN 978-83-7009-698-4.
- Malicki, Marian, red. (2011). *Biblioteka Jagiellońska – skarbiec bibliofila*. Pelplin: Wydaw. „Bernardinum”, 205 s., il. ISBN 978-83-62994-62-5.
- Michalska, Iwonna (2011). *Wychowanie do czytelnictwa uczniów szkół powszechnych w Drugiej Rzeczypospolitej*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 291 s. ISBN 978-83-7525-595-9.
- Olson, David R. (2010). *Papierowy świat. Pojęciowe i poznawcze implikacje pisania i czytania*. Przekł. Marta Rakoczy. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 434 s., il. Communicare: historia i kultura. ISBN 978-83-235-0709-3.
- Ulotne, reklamowe, pamiątkowe. Programy filmowe z lat 1918-1939* (2010). [Wstęp i oprac. podpisów Zofia Zarachowicz]. Warszawa: Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy. Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 220 s., tabl.: il. ISBN 978-83-87407-63-6.
- Wojnarowicz, Stanisława; Kasperek, Bogusław, red. (2011). *Działalność wydawnicza bibliotek w czasach konwergencji mediów. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Materiały konferencyjne*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 223 s., il. Prace Biblioteki Głównej UMCS. ISBN 978-83-227-3289-2.
- Żuławnik, Mariusz (2011). *Polska prasa polityczno-informacyjna na Mazowszu Północnym w latach 1918-1939*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 252 s. Monografie – Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu; t. 73. ISBN 978-83-7629-256-4.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Przy niemałym rozrzucie tematycznym zagranicznych książek z obszaru INiB, ich zróżnicowanie jakościowe nie powinno dziwić. Obok zatem tekstów doskonałych i produktywnych, są również po prostu ciekawe, ale są także nijakie, niesygnalizujące niczego nowego, a niekiedy zdarzają się knoty. Nie mam pojęcia, których jest najwięcej, bo zresztą sama ilość nie ma nic do rzeczy. Liczą się najlepsze, a tych zawsze trochę jest. A że nie zdominowały oferty? No cóż: to nie jest dyscyplina najbardziej w nauce prestiżowa.

ZARZĄDZANIE PROGNOSTYCZNE [*****]

S. David Mash (2010). *Decision-making in the absence of certainty*. Chicago: Association of College and Research Libraries, 160 s., ISBN 978-0-8389-8571-7.

Zarządzanie strategiczne, czyli uwzględniające przyszłość (a przyszłość zawsze zaczyna się t e r a z), jest szczególnie trudne – w bibliotekach nawet trudniejsze niż w innych instytucjach – bo nadchodzące okoliczności funkcjonowania nie są do końca rozpoznane. Nie mogą być i Dawid Mash przyznaje to w swojej książce, ale podpowiada też, jak ograniczyć niepewność i uporządkować postępowanie zarządcze. Bardzo to ciekawa i pożyteczna publikacja.

Oczywiście istnieją różne prognozy, do których można się odwołać, ale wiele z nich jest fałszywych, opartych na subiektywnych przesłankach, a przeszkadza też nadmierna, irracjonalna fascynacja technologią. W każdym razie dla bibliotek, panorama ich społecznego kontekstu, w perspektywie półwiecza, jest mocno zamazana.

Zwykle dla celów prognostycznych wykorzystuje się ekstrapolację trendów, wmontowując scalone tendencje dawne i obecne w wizerunek przyszłej rzeczywistości, ale to nie przynosi pożądanych skutków. Inny zabieg, mianowicie wykorzystanie opinii ekspertów, za bardzo z kolei opiera się o poglądy intuicyjne. Poza tym wiele zdarzeń tak przyszłych, jak i obecnych, wynika z przyczyn drobnych, niemożliwych do wyprzedzającego przewidzenia. Któż umiałby dzisiaj skonkretyzować finansowe zaplecze różnych (!) bibliotek, a bez tego żadnego prognostycznego programu nie można ukonstytuować w pełni.

Mash przypomina rozmaite fakty z bibliotecznej przeszłości oraz minione zapowiedzi, które później odeszły w zapomnienie. Hasło *biblioteka bez ścian* wygenerowało się w 1927 r. jako zachęta do tworzenia bibliotek objazdowych, dostawy książek do domów oraz organizacji wypożyczeń międzybibliotecznych – z czego przyjęły się głównie te ostatnie. O hasło zapomniano i powróciło dopiero w latach 80. XX w., ale w całkowicie odmiennym sensie: jako zapowiedź zastąpienia bibliotek usługami z sieci. Tak więc rzeczywistość okazała się inna, niż przypuszczano.

W tymże 1927 r. bibliotekarz John Dana sugerował, że w bibliotekarstwie ważniejsze od tworzenia kolekcji jest zapewnienie publiczności dostępu do zasobów. To nie to samo, ale nikt go nie posłuchał – ani wtedy, ani przez następne dziesięciolecia. Dopiero niedawno ten paradygmat został na nowo *odkryty* i zaakceptowany.

DECISION-MAKING IN THE ABSENCE OF CERTAINTY

A Study in the Context of Technology and the Construction of the 21st Century Academic Library

S. David Mash

Jeszcze wcześniej, bo w 1894 r., zapowiedziano (nie bez uciechy) zagładę książki, czyli *end of books*, co nie ziściło się jednak – tak jak i powtórna zapowiedź z 1985 r. Nieco później Ray Kurzweil uznał, że biblioteczne budynki nie będą nikomu potrzebne, a tymczasem są za ciasne i wciąż buduje się nowe (zob. *Knot*). No to cóż warte są takie *prognozy*?

Mash oczywiście nie odrzuca myślenia o przyszłości, natomiast doradza staranne postępowanie metodyczne, oparte o wiedzę na temat zarządzania i krytyczne jej wykorzystanie. Podkreśla: *k r y t y c z n e* – i przywołując różne paradygmaty organizacyjno-zarządcze, sygnalizuje ich zalety oraz słabości. Wszystko razem składa się zaś na sugestię następującej sekwencji postępowania: weź pod uwagę możliwie wszystko, rozpoznaj dokładnie, możesz wdrożyć to, co wypracujesz, pamiętaj jednak o słabości tak przyjętych rozwiązań.

Co można zrobić? Odwołać się do modelu racjonalnego, gromadząc i przetwarzając na przyszłe potrzeby możliwie sporo informacji. Ale to pewności nie gwarantuje. Można też następnie, na tej podstawie, dokonać optymalizacji struktur organizacyjnych, jednak wtedy nie uwzględnia się niczego, co do tych struktur nie przystaje. Zaś dla weryfikacji własnych pomysłów przydaje się odwołanie do mądrości zbiorowej (burza mózgów), ale nigdy do końca nie wiadomo, czy wygenerowane w ten sposób koncepcje nie są aby dostosowane wyłącznie do interesów debatującej grupy. Tak różne przesłanki przypominają razem *kosz na śmieci*, z którego trzeba dopiero powybierać to, co wydaje się najbardziej rozumne i stworzyć z tego spójną mozaikę prognostyczną. Inaczej: strumień najbardziej możliwych zdarzeń, wraz z ich następstwami.

Nie jest to łatwe. Wobec każdego programu wyrażają przecież swoje opinie zwierzchnicy, a także współdecydenci, z wiedzą często inną i zwykle ograniczoną, natomiast z uprawnieniami władczymi. Czemu trudno przeciwstawić się niekiedy, tym bardziej że generują się również emocje. Z drugiej strony – już nawet sama przysłała technologia komunikacyjna nie jest do końca rozpoznana, zatem przyjęte preferencje zawsze są zanurzone w niepewności.

Jest – co tu dużo mówić – mniejszy lub większy chaos prognostyczny, a decydować oraz funkcjonować trzeba mimo to. Otóż krokiem w kierunku porządkowania procesów zarządczych jest redukcja mnogich wariantów wyboru: odrzucenie tego, co wydaje się najmniej prawdopodobne. Pewności to jeszcze nie gwarantuje, ale zmniejsza ryzyko popełnienia błędu.

BIBLIOTEKI AKADEMICKIE W NOWYM KONTEKŚCIE [*****]

University libraries and digital learning environments (2011). Red. Penny Dale, Jill Beard, Matt Holland. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 278 s., ISBN 978-0-7546-795-78.

Bardzo ciekawą książkę o bibliotekach akademickich w zmieniającym się obecnie kontekście, opublikowano w Anglii – z udziałem również autorów amerykańskich. Tematyka szczegółowa jest rozległa.

Jeszcze sto lat temu uważano, że biblioteka jest sercem każdego uniwersytetu, ale teraz nikt już tak nie twierdzi, co nie oznacza jednak dla bibliotek zagłady. Po prostu odmienne są obecnie hierarchie, inne oceny oraz przebudowane poglądy – także i uczelnianie jako takie.

Biblioteki akademickie zmieniają się sukcesywnie, dostosowując ofertę do nowych warunków. Rozmaitość nośników i form komunikacji, w których transmisji pośredniczą, to już dzisiaj praktyka powszechna. Stopniowo rozwijają się też usługi zdalne. Za szczególnie ważne autorzy uważają ponadto: silną integrację z uczelnianymi instytutami oraz poszerzenie unowocześnionej oferty z zakresu *information literacy*.

Ta nowość w tym ostatnim zakresie ma polegać na partnerskiej, seminaryjnej formie wprowadzania studentów w świat informacji – w miejsce dawnego *naucza-*

nia, które (powiadają) jest już przeżytkiem. Natomiast sam cel nie zmienił się specjalnie. Nadal chodzi o to, żeby wiedzieć, gdzie i jakiej szukać informacji, jak ją ocenić, zweryfikować oraz wykorzystać – z podkreśleniem (i to jest ewentualnie nowinka) etycznych reguł postępowania.

Nie widać jednak, żeby zakres i tempo wdrażanych zmian ktokolwiek uznawał za satysfakcjonujące. Zwłaszcza promocja bibliotek uchodzi za mało skuteczną i trochę archaiczną. Skoro wszyscy studenci korzystają z Internetu, to trzeba – powiada się – wykorzystywać do bibliotecznego promocyjnego portala społecznościowe (Facebook), formułę Web 2.0 i ewentualnie blogi.

Znacznie silniej niż to było w przeszłości, podkreśla się konieczność stworzenia w bibliotekach akademickich, dogodnej dla studentów, przestrzeni edukacyjnej. Z miejscami do pracy indywidualnej (pomieszczenia małe, ale także większe) oraz do pracy grupowej (zob. *Knot*) – z dostępem do zasobów drukowanych i sieciowych (na każdym stanowisku), jak też z możliwie sprawnym systemem sprowadzania materiałów z innych bibliotek. Do tego wszystkiego zaś potrzebny jest jeszcze bardzo dobrze przygotowany, doradczy personel biblioteczny.

Zwraca w tym tomie uwagę równorzędne traktowanie przekazów drukowanych i elektronicznych, jeśli wykorzystywanych w procesach uczenia się. Są nawet sugestie, że materiały digitalne raczej dopelniają treści, przejmowane z piśmiennictwa, niż miałyby je zastępować.

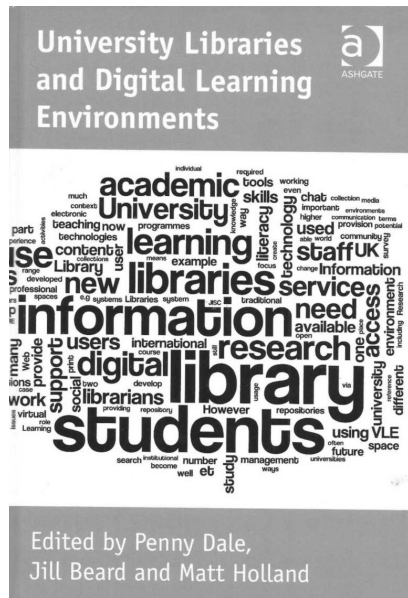
Oferty zdalne, chociaż jednoznacznie uznane za konieczne, nie są charakteryzowane w tonacji euforycznej. Powiada się, że chętnych jest niewielu, a ta forma usług jest kosztowna, zwłaszcza jeśli realizowana w postaci czatów, no i wymaga zwiększenia obsady osobowej. Trochę zaskakująca natomiast jest sugestia, że dyżurujący na czacie bibliotekarz mógłby w gruncie rzeczy pracować w domu. Po przeniesieniu tam bibliotecznego piśmiennictwa i szeregu urządzeń elektronicznych?

A już inna sprawa, że oferta edukacyjna na dystans doczekała się częściowej integracji. Skomasowano ją mianowicie – to, co się nadawało – w platformie Virtual Lending Environment. Ale biblioteki (niektóre) są tam tylko współwykonawcami projektów, a nie: głównymi realizatorami.

Jest też mowa o bibliotecznych repozytoriach elektronicznych, których w Anglii doliczono się 1600. Uważa się, że oprócz samej archiwizacji oraz udostępniania materiałów, pełnią one też rolę promocyjną, prezentując naukowy dorobek uczelni. Prawa autorskie i licencyjne są w tych repozytoriach zróżnicowane, na ogół z krzywdą dla autorów, którzy ponadto muszą dostosowywać swoje teksty do rygorystycznych wymagań technicznych. Z tego tylko 15% funkcjonuje w trybie Open Access, więc jednak ktoś na tym zarabia.

Niekoniecznie autorzy. W ogóle cały ten tom zdaje się ignorować profesorów jako partnerów i użytkowników bibliotek: całość uwag dotyczy studentów. A potem wszyscy dziwią się, że wykładowcy nie kochają bibliotek. Za co?

Część uwag odnosi się do praktyki kształcenia bibliotekarzy. W Anglii próbuje się edukację INiB uczynić bardziej interdyscyplinarną, ale najlepiej udaje się eliminacja terminów *bibliotekarstwo* oraz *biblioteka* – zresztą nie tylko tam. Akredytacja należy do CILIP, gdzie wypracowano swoisty kanon nauczania: ko-

nieczne zakresy kształcenia – z możliwością uzupełnień. W rejestrze podstawowym pomieszczono generowanie kolekcji, organizację informacji (napisano *wiedzę*, ale to błąd), organizację usług, sztukę mediacji, pracę z użytkownikiem, wiedzę o środowisku okołobibliotecznym oraz charakterystykę instytucji informacyjnej. Niektórzy dodają do tego metodologię badań oraz wiedzę o zarządzaniu. Na ogół redukuje się natomiast naukę katalogowania i klasyfikacji zasobów. Ale wszystko to wywołuje liczne kontrowersje.

Jak w każdej profesji, bibliotekarze też muszą sukcesywnie odnawiać wiedzę i pogłębiać specjalizację. Organizacja tego doskonalenia jest przypisana głównie do bibliotek zatrudniających: z form zewnętrznych korzystają nieliczni. Tylko 3,5% doktoratów z zakresu INiB realizowali praktycy. Napisano, że to się zmieni, bo konkurencja licznych magistrów wymusi w bibliotekach pęd ku doktoratom. Otóż wątpię – bo to nie jest kierunek doskonalenia praktycznego. Oraz słono kosztuje, o czym nie wspomina nikt. Jasne: angielscy dżentelmeni o pieniądzach nie rozmawiają.

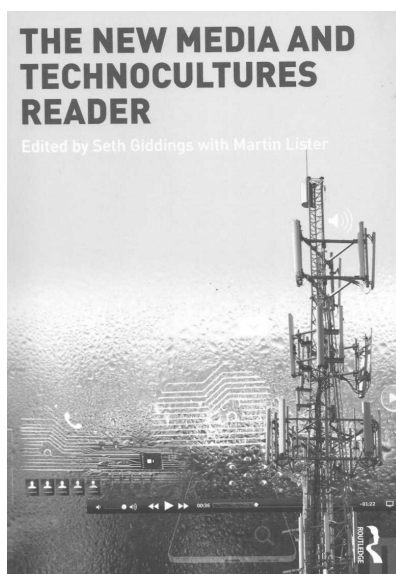
NOWE MEDIA I ŻYCIE [****]

The new media and technocultures reader (2011). Red. Seth Giddings, Martin Lister. Abingdon: Routledge, 514 s., ISBN 978-0-415-46914-2.

Oto wieloautorska i wielonarodowa, pokaźna książka, traktująca o nowych mediach w różnej konfiguracji, mająca częściowo charakter wypisów, przywołuje bowiem głównie fragmenty tekstów, już opublikowanych niedawno bądź przed laty – a m.in.: Norberta Wienera, Teda Nelsona, Marshalla McLuhana i innych. Samo w sobie nie jest to naganne, ale wymagałoby bardziej przejrzystego układu i staranniejszej redakcji. W sumie liczyłem na znacznie więcej, chociaż jest to publikacja bez wątpienia warta uwagi – jakkolwiek zbyt *wszystkoistyczna* (coś prawie o wszystkim) i jednocześnie nadmiernie sfragmentaryzowana: pokawałkowana na powyrywane z kontekstów segmenty. Czyta się to z niemałym trudem.

Przywołano oto opinie Norberta Wienera na temat postępu technicznego. Jego zdaniem, dokonano się w ten sposób zastąpienie wysiłku fizycznego oraz przyspieszenie procesów, niemal wszędzie: automatyzacja jest bowiem lub będzie możliwa we wszystkich obszarach. Ale jest też ostrzeżenie. Otóż według Wienera, automat to ekwiwalent działania niewolniczego, na pewno nie kreatywnego, a może być zastosowany zarówno dla pożytku, jak i ku destrukcji. Tej ostrożności nie przestrzegają inni komentatorzy sugerując, że kiedy Wiener oraz John von Neumann tworzyli prototyp maszyny cybernetycznej, nie widzieli różnicy między koncepcją maszyny i człowieka. Z własnych dawnych lektur nie odniosłem takiego wrażenia. Tym niemniej w tym tomie ujawniła się wyraźna sprzeczność eksplikacyjna. No a co na to redaktorzy? Ciekawostka polega na tym, że... nic.

W całym tym zbiorze wypowiedzi wyraźnie prześwituje kontekst sporów o możliwości i granice generowania sztucznych umysłów. Z tego bierze się wszak zestawienie opinii von Neumanna – że matematyka może być modelem i teoretyczną bazą dla każdej fizycznej rzeczywistości – z późniejszą konkluzją Kurta Godela, który stwierdził, że nie da się stworzyć systemu

matematycznego, sprawdzającego w s z y s t k o. Komentator, Benjamin Woolley, studzi więc zapęły (może nieco przesadną?) konkluzją, że komputer to urządzenie do procesów matematycznych – i nic więcej. No nie: jednak *trochę* więcej.

Ogólniejsza opinia jest taka, że media umożliwiły przełamanie barier czasu i przestrzeni, a komputer stworzył szanse dla reakcji natychmiastowych, które przedtem (poza telefonem) nie mogły być artykułowane. Nowe techniki komunikacyjne, choć generowane w wymiarze społecznym – załączki nowych rozwiązań zawsze istniały w rzeczywistości uprzedniej – same też mają wpływ na kształtowanie się nowych konfiguracji społecznych. Choćby przez to, że docierając szeroko, albo nawet prawie wszędzie, kreują globalną świadomość kolektywną.

Na co nie brak utyskiwań. Że z mediów rodzi się reakcja na r e l a c j e zamiast na f a k t y i jest to forma ubezwłasnowolnienia procesów myślowych. Oraz że: skoro wszystko jest policzalne (ergo przetwarzane w maszynach matematycznych), to nie ma już miejsca na swobodę i wolność. Jest nawet opinia, że łatwość kontaktowania się na dystans, redukuje kontakty i rozmowy bezpośrednio.

Ciekawe natomiast, że prawie nie ma w tym tomie refleksji na temat medialnych systemów językowych. Zdawkowa uwaga o hipertekście (nie ma tam świadomości, że jest to język złożony homologicznie, zatem rozkładalnie) sygnalizuje tylko, że mozaikowy charakter komunikatów hipertekstowych załamuje linearność transmisji i zmusza odbiorcę do generowania własnych sekwencji znaczeniowych, czyli – do odbiorczej kreacji znaczeń. To oczywiście prawda, z tym że nie ma takiej formy komunikacji (ewentualnie poza matematyczną), w której odbiorca nie musiałby tworzyć znaczeń mniej lub bardziej własnych.

Jest w tym tomie kilka ogólniejszych konkluzji odnoszących się do relacji Internetu ze społeczeństwem. Otóż urzędnicy funkcjonują według swoich programów, natomiast odbiorcy nie są zaprogramowani. Trzeba więc oddzielić ludzkie procesy mentalne od technologii – i z taką intencją wygenerował się cyborg, a potem avatar. Wbrew wstępnej koncepcji: twór człowiekopodobny, być może nawet zdolny do uczenia się, ale nic więcej. Rozbudzone nadzieje nie okazały się produktywne. Człowiek, jako istota biochemiczna, nie znalazł elektronicznej repliki. Ostatecznie więc trzeba było pogodzić się, że świat w Internecie (oraz jego akcesoria) nie jest rzeczywisty, lecz wirtualny.

Całe narzęcze tekstów szczegółowo traktuje o rozmaitych wariantach komunikacji medialnej – czego nie da się tu zreferować i zresztą nie miałyby to większego sensu. Odniosę się więc tylko do jednej z tych form, dostrzeżonej już także przez bibliotekarzy, mianowicie do mobilnej elektrotelefonii, w jej awangardowym, japońskim wydaniu.

To jest coś więcej niż tylko zespół zaawansowanych nowinek technicznych. Telefon komórkowy w Japonii to personalizowane medium, niezbędny codzienności – jak powiada się: mały przyjaciel. W 1999 r. telefony komórkowe włączono tam w mobilny Internet, a w sześć lat później pojawił się avatar, dla SMS-ów zaś opracowano piktogramy, co wywołało niebываły entuzjazm młodzieży. Są opinie, że tą drogą dokonało się przełamanie poczucia alienacji wśród mieszkańców wielkich miast.

Nie wszyscy zresztą są zachwyceni. Znaczący podkreślają, że media wizualne są w odbiorze z natury rzeczy pasywne, a z kolei wzmożona immersja w łatwo (wobec tego teraz) dostępnych, elektronicznych grach fabularnych – ogłupia. Jest w tym sporo prawdy i odrobina przesady; nie wiem zwłaszcza dlaczego tak wiele inwektyw odnosi się akurat do gier. Nie istnieją przekazy, całkowicie upasywniające odbiór, chociaż komunikaty wizualne rzeczywiście uaktywniają odbiorców w stopniu minimalnym. Jeśli jednak są wykorzystywane do rekreacji, to nic w tym złego – byle tylko rekreacyjne uczestnictwo w komunikacji nie było jedyną formą tego udziału.

Szczególne wzięcie w japońskiej telefonii mobilnej mają gry fabularne, ale pomieszczone z animowanymi serialami, znane jako *Yugioh*, z wersją dla dziewcząt: *Hamtaro*. W USA w tej formie przekazu dominują filmy. Nie wydaje się, żeby to było zjawisko przemijające: w t a k i e j formie może przetrwać dłużej, ewentualnie po jakichś modyfikacjach. Dla bibliotek jest to sygnał, że trzeba te praktyki mieć na oku, bo czas ich wdrażania w sferę bibliotecznych usług rozpoczyna się mniej więcej teraz.

SZTUKA KSIĄŻKI [****]

Jelena Gierczuk (2011). *Architektura knigi*. Moskwa: IndeksMarket, 206 s., ISBN 978-5-9901-107-6-2.

Nie bez zaskoczenia natknąłem się na publikację, traktującą o architekturze, czyli o sztuce tworzenia, książki – częściowo bliską tradycyjnym eksplikacjom księgoznawczym, lecz zarazem bardzo współczesną i pomysłowo skonstruowaną. To rzadkość w lawinie wypowiedzi o komunikacji elektronicznej oraz wśród prognoz zagłady książki. A przy tym na zagadnienia często już w przeszłości roztrząsane, rosyjska autorka potrafi spojrzeć po swojemu, kreatywnie i ciekawie. Tę książkę czyta się z przyjemnością – także za sprawą interesująco dobranych i pokazanych rozwiązań przykładowych.

Nieco słabsza jest tylko część retrospektywna, oparta na przywołaniach opinii dawnych rosyjskich księgoznawców, w swoim czasie oryginalnych, ale dzisiaj wymagających niejakiego odświeżenia. Gierczuk tego nie zrobiła, więc może lepiej było całkowicie zrezygnować z tego zakresu, dla całości – marginalnego.

Dużo miejsca zajmują w tekście definicje i redefinicje pojęć – czasami pożyteczne, a niekiedy nie. Z różnych ujęć terminu *książka*, Gierczuk słusznie (przy takim punkcie widzenia) eksponuje skojarzenie z kodeksem. Natomiast mizernie wypada charakterystyka *informacji*, mało pomysłowa i wyraźnie paninformacyjna. Wszystko w komunikacji jest informacją? Powieść, muzyka, malarstwo abstrakcyjne też? To przecież kompletny absurd!

Autorka starannie i z licznymi przykładami omawia poszczególne składniki procesu wydawniczego, w ich dzisiejszym przebiegu. Z tego co pisze, jednoznacznie wynika, że rola autora w komunikacji przez książkę niekoniecznie musi być

dominująca – co zresztą u nas sygnalizował kiedyś Janusz Lalewicz. Autorska struktura tekstu to dopiero propozycja, przetwarzana w trakcie edycji tak, żeby była pomocna czytelnikowi. Ale czytelnik ponadto dokonuje własnej strukturalizacji (co Roman Ingarden nazywał konkretyzacją). Czytanie zatem nie jest bezwolną repliką kreacji, tym bardziej, że do eksplikacji – obok warstwy pisemnej – są często dołączone jeszcze inne formy referencjalne, jak choćby ikoniczne. W efekcie gotowy produkt książkowy często znacznie odbiega od pierwotnych wyobrażeń autorskich.

Przypisany do piśmiennictwa, linearny i ciągły odbiór treści, kojarzy Gierczuk ze zwojem. Formuła kodeksu umożliwiła segmentację, przerwy recepcyjne i odniesienia poza czytany tekst, a druk to jeszcze utwalił. Ciekawe, że za najbardziej doniosłe dla komunikacji piśmienniczej uznaje nie samo wynalezienie druku, lecz niedawny wynalazek offsetu. Może to i przesada, ale coś w tym jest.

Charakterystyce *inżynieryjnej* formuły książki, towarzyszy opis jej cech artystycznych, traktowanych równoważnie. Sporo miejsca zajmuje też prezentacja rozmaitych rozwiązań informacyjnego aparatu książki. Nad wszystkim jednak musi panować nadrzędna zasada płynności lekturowej w odbiorze, zagwarantowana konstrukcją tekstu.

Szereg uwag szczegółowych odnosi się do formatów książki, które dla obiegu i odbioru nie są neutralne. Format mały nie nadaje się wszak na prezent, a duży – do czytania w pociągu. Jednak podstawowe, optymalne modele, zostały już dawno wypracowane, zweryfikowane przez praktykę i nie ulegają zmianom.

Cechy zewnętrzne mają każdą książkę odróżnić od innych książek oraz określić zawartość. Bardzo silnie rozwinięta grafika książkowej reklamy na ogół skutecznie spełnia to zadanie. Ostatnio – wobec rozwiniętej produkcji oraz sposobu składowania w księgarniach i w bibliotekach – wydawcy żądają silniejszej ekspresji na książkowych grzbiętach. No bo właśnie to głównie zwraca uwagę przed wypożyczeniem lub kupnem. Okazuje się jednak, że takie *krzykliwe* grzbiety kieszonko prezentują się potem w biblioteczkach domowych.

Gierczuk uważa, że książka to jest narzędzie magiczne. W czasach książkofobii, to jest deklaracja wyjątkowo sympatyczna.

KNOT [*]

Obraz khrama knigi (2011). Moskwa: Paszkow dom, 112 s., ISBN 978-5-7510-0502-3.

Na ogół sygnalizuję tu książki rzeczywiście warte uwagi, lecz czasami nie zaszkodzi odnieść się także do ewidentnych knotów. A taka jest – imponująco wydana, chociaż pod dętym tytułem – publikacja (w intencji) o bibliotecznym budownictwie, do czego asumpt dała przebudowa Biblioteki Państwowej w Moskwie, rozpoczęta w 1999 r. i realizowana bez przemieszczania zbiorów. Rejestr doświadczeń byłby zapewne ciekawy, lecz akurat o tym nie napisano prawie nic. Natomiast jest tam zespół wypowiedzi o budowaniu bibliotek współcześnie – na przekór temu, co się niekiedy w czasopismach i książkach INiB plecie (zob. *Zarządzanie prognostyczne*). Jednak jakiego rodzaju są to doniesienia – to już zupełnie inna sprawa.

Przez cały tekst przewija się doskonała fotografia: piękne portrety bibliotek w różnych częściach świata. W znakomitej większości jednak fotografie nie są podpisane – nie wiadomo co to za biblioteki ani gdzie. Tylko niektóre udało mi się rozpoznać. Nigdzie też nie ma powiadomień o autorstwie tych fotografii, oto więc piractwo w najczystszej postaci; nawet w dawnym ZSRR t a k i e miało miejsce rzadko. Z kolei publikacje tekstowe są wprawdzie podpisane, ale przy nazwiskach zagranicznych nie wysilono się na oryginalną transliterację, miałem więc do rozwiązania kilka szarad. Udało się!

W tej części Europy funkcjonuje nierzadko praktyka (skąd przywleczona?, no?) generowania dyrekcji dużych bibliotek spośród osób spoza zawodu. Nominaci zaś nie mają potem żadnych oporów przed wypowiedzaniem się na

**ОБРАЗ
ХРАМА КНИГИ**

różne tematy biblioteczne, bowiem *orientują się* przecież, nominacja to wszak iluminacja, a poza tym są przekonani, że żadna wiedza o bibliotekarstwie nie istnieje.

No więc jeden z dyrektorów biblioteki moskiewskiej postanowił wypowiedzieć się nie tylko na temat przebudowy tej biblioteki – zresztą w samych ogólnikach – lecz także budownictwa bibliotecznego w ogóle, formułując *10 założeń* tego budownictwa. Megalomania kłuje w oczy, aż boli. Wśród przedstawionych sugestii, obok kilku zasadnych, ale drugorzędnych, płaczą się zaś oczywistości oraz kompletne dyrdymały.

Napisano na przykład, że dla publiczności w bibliotecznych budynkach przeznacza się nie więcej, niż cztery kondygnacje. Należy rozumieć przeto, że w bibliotekach dwudziestopiętrowych, które widziałem – a i w książce też są takie pokazane – szesnaście kondygnacji pozostawia się dla kóz. Inny *kwiatek* to stwierdzenie, że dla budowy bibliotek nie ma żadnych paradygmatów. Jeśli o czymś nie wiem, to owo coś nie istnieje? Agnus McDonald przewraca się w grobie.

Inna członkini kierownictwa wybrała się na koszt rosyjskiego podatnika do Pretorii, gdzie oddano do użytku budynek dla – drugiej w RPA – biblioteki narodowej. Z tego wypadu złożyła relację, przepisując (tyle, że już po rosyjsku) reklamowy prospekt tej biblioteki.

Niczym jednak nie jest lepsze doniesienie dyrektora norweskiej biblioteki narodowej o przebudowie jej budynku w Oslo. Same ogólniki, nie licząc mało bulwersującej informacji o wymianie starych rur oraz o instalacji sieci elektronicznej. Tamże Andrew Cranfield sygnalizuje, że w różnych krajach pobudowano nowe biblioteki i ta wiadomość... wyczerpuje sens tekstu. W książce nie napisano zresztą, że to Duńczyk (nazwisko wcale tego nie sugeruje), ani że był przez szereg lat dyrektorem biura EBLIDA.

Znacznie ciekawszy jest natomiast tekst projektanta biblioteki publicznej w niewielkim mieście Fayetteville (USA): autor bez zbędnej skromności zachwyca się urodą swojego dzieła. Jednak są dołączone fotografie i nie ulega wątpliwości, że z architektonicznego punktu widzenia, budynek jest rzeczywiście piękny i oryginalny. A co na to mieszkańcy? Początkowo protestowali przeciwko lokalizacji, ale gotowy produkt nie tylko zaakceptowali, lecz uznali nawet za nowy symbol miasta.

D o r e g u ł bibliotecznego budownictwa rzeczywiście odnoszą się tylko dwa teksty. Z tym, że jeden z nich zawiera jedynie przepisane wytyczne IFLA w tym zakresie. Drugi natomiast – jakkolwiek stylistycznie wyjątkowo kiepski; widać, że napisali go inżynierowie – odnosi się w sposób poważny do praktyk współczesnych. Wiele uwag potwierdza to, co dość szeroko już wiadomo, nie będę ich zatem tutaj przywoływał. Ale kilka innych warto zasygnalizować.

Autorzy są zdania, że powróciła tendencja do lokalizowania magazynów pod ziemią – na ile jest to możliwe – zamiast na górnych kondygnacjach, co w ostatnich latach zdarzało się często. Poza tym do bibliotek akademickich oraz narodowych coraz więcej wkracza reguła wolnego dostępu do nieomal wszystkich zasobów, wobec tego powierzchnia magazynowa jest obecnie wyraźnie mniejsza, za to usługowa – rozrasta się stale. To kłopot, bowiem szanse zabudowy bywają ograniczone, a powierzchnia użytkowa redukuje się dodatkowo, ponieważ przyjął się zwyczaj tworzenia atrium, bo w ten sposób zwiększa się wykorzystanie światła naturalnego i maleją koszty. Obszar użytkowania częściowo powiększają antresole i jest ich teraz znacznie więcej niż kiedyś.

Opinie o przestrzeniach do korzystania z materiałów na miejscu wyraźnie preferują indywidualizację stanowisk dla użytkowników, ewentualnie zestawianych gniazdowo lub w formie stołów kilkuosobowych, zawsze z dostępem do sieci. Ale obok tego, potrzebne są również (odpowiednio wyciszone) stanowiska do pracy w małych grupach oraz pomieszczenia dla zbiorowości większych (zob. *Biblioteki*

akademickie w nowym kontekście). Negacji r ó w n o l e g ł e g o projektowania także dużych czytelń nie zauważyłem.

Autorzy podkreślają ponadto konieczność wyodrębnienia powierzchni rekreacyjnych oraz konsumpcyjnych – w sumie: znacznych – w następstwie założenia, że biblioteka ma być miejscem autoedukacji oraz pracy własnej uczniów, studentów, kadry dydaktycznej i w ogóle pracowników umysłowych. Rzeczywiście, trudno byłoby skazać się na wielogodzinny wysiłek intelektualny, bez szansy na godziwe warunki krótkiego odpoczynku i odreagowania zmęczenia. Akurat ten tekst wydał mi się interesujący – także z innego powodu. Sygnalizuje mianowicie dobre perspektywy dla usług bibliotecznych n a m i e j s c u. Publikacje anglojęzyczne natomiast podkreślają ostatnio (trochę przesadnie) nastawienie na usługi zdalne. Jeśli zastanowić się nad tym głębiej, to jedno drugiemu nie przeczy.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 20 grudnia 2011 r.

POSIEDZENIA ORGANÓW WYKONAWCZYCH SBP

W dn. 8-9 grudnia 2011 r. w Bibliotece Narodowej w Warszawie odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, poprzedzone zebraniem Prezydium, na którym omówiono działania i dokumenty przedstawiane na ZG. Uczestniczyli: Elżbieta Stefańczyk, Ewa Kobierska-Maciuszko, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Marzena Przybysz, Maria Burchard, Halina Ganińska, Maria Bochan, Sylwia Błaszczuk, Joanna Chapska, Elżbieta Budnik oraz zaproszeni goście: Elżbieta Zaborowska (przew. Główniej Komisji Rewizyjnej), dyr. dr Anna Grzecznowska (Biura ZG SBP), Janusz Nowicki (doradca ds. wydawnictw SBP), Elżbieta Górka (koordynator realizacji grantu FRSI dotyczącego wzmocnienia potencjału SBP), Dariusz Kozłowski (z-ca dyr. Biura ZG SBP ds. wydawnictw), Ewa Stachowska-Musiał (sekretarz konkursu „Bibliotekarz Roku”), Małgorzata Szmigielska (redaktor naczelna portalu sbp.pl.).

Spotkanie prowadziła przewodnicząca SBP Elżbieta Stefańczyk, która powitała Elżbietę Budnik nowego członka Zarządu Głównego, dyrektor Biblioteki Olsztyńskiej Szkoły Wyższej im. Józefa Rusieckiego w Olsztynie. E. Budnik przejęła zakres obowiązków zmarłego Stanisława Turka.

Członkowie ZG jednogłośnie zaakceptowali wniosek zgłoszony przez Sylwię Błaszczuk o nadanie medalu „Bibliotheca Magna Perennisque” Bibliotece Politechniki Śląskiej. Następnie Zarząd przyjął protokoły wraz z informacjami z poprzedniego posiedzenia ZG (2.09.2011) oraz Prezydium ZG (26.10.2011).

Przystępując do realizacji programu obrad w pierwszym dniu, przedstawiono:

- Sprawozdanie z działań Zarządu Głównego SBP w 2011 r. – najważniejsze przedsięwzięcia omówiła E. Stefańczyk, zwracając szczególną uwagę na organizację VII Forum SBP oraz VI Forum Młodych Bibliotekarzy, realizację grantów FRSI i FIO, a także liczne konferencje, seminaria i warsztaty, działania w ramach „Tygodnia Bibliotek”, konkursy (w tym nowe – „Bibliotekarz Roku” oraz fotograficzny konkurs portalowy „Z książką w plecaku”, a także Dni Książki Historycznej), nagrody SBP, działania wizerunkowe (nowe logo, foldery, ulotki informacyjne o Stowarzyszeniu, informacje dla prasy, produkcja gadżetów, opracowanie i wydanie kalendarza SBP na 2012 r.), rozwój portalu. Dużym wydarzeniem była też organizacja I Salonu Bibliotek podczas Targów Książki Historycznej, któremu towarzyszyło wydanie *Katalogu publikacji historycznych bibliotek*. J. Nowicki zreferował działania wydawnicze SBP w 2011 r. oraz wstępne zamierzenia na 2012 r. (powstanie nowej serii „ABC Bibliotekarza”, budowa archiwum cyfrowego wydawnictw). A. Grzecznowska zwróciła uwagę na konieczność opracowania w najbliższym czasie przez Wydawnictwo strategii sprzedaży elektronicznej, która powinna być przedstawiona na najbliższym posiedzeniu Prezydium ZG.

– Stan realizacji *Strategii SBP na lata 2010-2021*. Podstawowe działania w zakresie realizacji celów strategicznych i szczegółowych, podjęte w ramach grantu FRSI, omówiła E. Górską. Obejmowały one:

1. Konsultacje środowiskowe dot. projektu nowej ustawy o bibliotekach, m.in. na spotkaniu z przewodniczącymi okręgów SBP, podczas VII Forum SBP w Kiekrzu oraz Konferencji Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych (5 października 2011 r.). 15 i 16 grudnia 2011 r. odbyły się w Warszawie konsultacje w środowisku bibliotekarzy bibliotek akademickich, pedagogicznych i szkolnych.

2. Zwiększenie świadomości prawnej wśród członków Stowarzyszenia poprzez zorganizowanie w całej Polsce warsztatów na temat aspektów prawnych funkcjonowania bibliotek, zostały one bardzo wysoko ocenione przez uczestników.

3. Przygotowanie do opracowania założeń strategii rozwoju bibliotekarstwa polskiego w społeczeństwie wiedzy (pracom przewodniczyć będzie prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata).

4. Badania efektywności bibliotek publicznych i pedagogicznych, których efektem było opracowanie zestawu wskaźników dla bibliotek, szeroko konsultowanych w środowisku.

5. Opracowanie koncepcji systemu wypożyczeń międzybibliotecznych – koncepcja została przedstawiona na konferencji bibliotek szkół wyższych z prośbą o opinię.

6. Współpraca w zakresie kształcenia bibliotekarzy; ustalenie zagadnień priorytetowych i wspólnych działań, współpraca z instytutami bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

7. Aktywizacja młodych bibliotekarzy – realizacja VI Forum Młodych Bibliotekarzy w Poznaniu (wrzesień 2011).

8. Zwiększenie znaczenia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w działaniu na rzecz integracji środowiska bibliotekarskiego i wzmocnienia pozycji zawodu bibliotekarza – badanie potrzeb pracowników bibliotek i informacji naukowej w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego oraz integracji zawodowej (badania dotyczyły potrzeb pracowników z bibliotek pedagogicznych i naukowych). Dyskutowano również o propozycji powołania w strukturach ZG sekcji zawodu bibliotekarza; na następnym Prezydium ZG grupa inicjatywna powinna przedstawić program działania tej sekcji.

W ramach działań ewaluacyjnych, które prowadzić będzie firma wynajęta przez FRSI, została przygotowana ankieta dotycząca oceny realizacji *Strategii SBP...*, opublikowana na portalu sbp.pl. W marcu 2012 r. zaplanowano warsztaty ewaluacyjne z udziałem autorów i realizatorów *Strategii SBP...*

– Podsumowanie realizacji grantu FIO przeznaczonego na kształtowanie wizerunku SBP, jako organizacji wolontariackiej. Zadania zrealizowane w ramach grantu przedstawiła ogólnie A. Grzecznowska, następnie koordynatorzy poszczególnych zadań (J. Pasztaleniec-Jarzyńska, E. Stefańczyk, E. Górską, M. Szmigielska, M. Bochan, E. Stachowska-Musiał, E. Kobińska-Maciuszko) omówili osiągnięte rezultaty. Jednym z głównych sukcesów było stworzenie bazy członków, która umożliwi opracowanie wiarygodnych statystyk Stowarzyszenia i służy wzmocnieniu kontaktów z członkami. Bardzo ważne było też opracowanie na portalu sbp.pl bazy bibliotek oferujących staże i praktyki dla wolontariuszy oraz podjęcie działań rzeczniczych dotyczących ustawodawstwa bibliotecznego i pragmatyki zawodu bibliotekarza. Podkreślono również, że prowadzony w ramach grantu konkurs na „Bibliotekarza Roku” bardzo uaktywnił społeczność internetową i zwiększył zainteresowanie portalem oraz zainicjował dyskusję wokół promowania osobowości bibliotekarskich. Dotacja FIO umożliwiła też organizację szeregu warsztatów podnoszących poziom wiedzy i umiejętności członków Stowarzyszenia (m.in. w zakresie edukacji informacyjnej oraz samodzielnego zamieszczania informacji na portalu przez członków sekcji), a także prezentację dorobku organizacji na forum krajowym i międzynarodowym (kongres IFLA). Z dużym zadowoleniem spotkał się projekt kalendarza SBP, nawiązującego zarówno do tradycji Stowarzyszenia,

jak i promującego nowoczesne rozwiązania technologiczne, ukierunkowanie na młodych bibliotekarzy, kreowanie atrakcyjnego wizerunku SBP dla dotychczasowych i nowych członków organizacji. Zebrani zastanawiali się nad sposobem opracowania wniosków i sprawozdania końcowego, które będzie składane w styczniu 2012 r. Ustalono, że A. Grzecznowska, która uczestniczyła w szkoleniu dotyczącym rozliczenia grantu FIO, roześle do poszczególnych koordynatorów niezbędne wymagania.

– Projekt polityki bezpieczeństwa danych osobowych gromadzonych w SBP; założenia projektu dotyczącego ochrony danych gromadzonych w bazie członków omówiła M. Szmigielska (w zastępstwie głównego administratora bazy Łukasza Stochniała). Przedstawiony dokument określa zasady i tryb postępowania przy przetwarzaniu danych osobowych w bazie i został przygotowany na podstawie specjalistycznego szkolenia w tym zakresie, w którym wziął udział Ł. Stochniał. Omówiono również instrukcję zarządzania systemem informatycznym bazy członków. Zebrani zgłosili kilka uwag do tych dokumentów. Zarząd Główny przyjął uchwałą nr 16 oba dokumenty, z uwzględnieniem zaproponowanych poprawek. Dokumenty zostaną w styczniu 2012 r. przekazane do okręgów.

– Rozwój portalu sbp.pl; podstawowe działania prowadzone na portalu omówiła redaktor naczelna M. Szmigielska. Podkreśliła bardzo dobry odbiór portalu, zarówno w opinii FRSI, jak i samych bibliotekarzy. Równocześnie zwróciła uwagę na wciąż niedoskonałą współpracę ze strukturami terenowymi Stowarzyszenia, które powinny zasilać portal informacjami. Omówiła także propozycję budowy na portalu archiwum cyfrowego wydawnictw SBP i zaapelowała o rozważenie przyspieszenia wprowadzenia sprzedaży elektronicznej wybranych artykułów z czasopism oraz materiałów pokonferencyjnych.

Drugiego dnia posiedzenia członkowie ZG analizowali przede wszystkim propozycje planu pracy Zarządu Głównego SBP w 2012 r.; wstępny plan przedstawiła M. Przybysz, a w zakresie działalności wydawniczej – Dariusz Kozłowski. O propozycjach kontynuacji prac nad bazą członków mówiła J. Pasztaleniec-Jarzyńska. E. Stachowska-Musiał – sekretarz konkursu „Bibliotekarz Roku” przedstawiła z kolei proponowane zmiany w regulaminie i postępowaniu odnośnie przyszłorocznego konkursu.

Wspólnie analizowano również cele i zdania w ramach *Strategii SBP...*, które powinny znaleźć się w planie pracy na 2012 r.

Na koniec spotkania E. Stefańczyk podziękowała wszystkim zebrany za intensywny rok pracy.

KATALOG BIBLIOTEK OFERUJĄCYCH MIEJSCA PRAKTYK I STAŻY DLA WOLONTARIUSZY

SBP stawia na młodych, m.in. starając się umożliwić im zdobycie doświadczenia zawodowego, realizację własnych pomysłów na tworzenie społeczeństwa wiedzy, promocję czytelnictwa. Temu celowi przyświecało rozpoczęcie w 2011 r. prac nad utworzeniem komputerowej bazy/katalogu bibliotek, w którym rejestrowane są biblioteki wszystkich typów, oferujące odbycie praktyk i staży na zasadach wolontariatu. W listopadzie katalog wprowadzono na portal sbp.pl. Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. w bazie zarejestrowane są 104 biblioteki.

Katalog ma ułatwić nawiązanie współpracy bibliotek z wolontariuszami oferującymi swoją wiedzę, kwalifikacje, umiejętności, zaangażowanie społeczne. Przyjęto, że korzyści ze współpracy będą obopólne. Biblioteki zyskują możliwość:

- promocji zawodu bibliotekarza i poszerzenia oferty usług,
- rozwoju działalności edukacyjno-kulturalnej,
- podjęcia nowych inicjatyw służących promocji bibliotek, w mediach lokalnych i ogólnopolskich,

- pozyskania nowych czytelników,
- doskonalenia umiejętności kadry bibliotecznej.

Utworzenie bazy, jako otwartego aktualizowanego katalogu ułatwi wolontariuszom, w tym studentom informacji naukowej i bibliotekoznawstwa nawiązanie cennych kontaktów, poznanie w praktyce specyfiki pracy bibliotekarza, realizację nowych wyzwań.

Wyznaczono koordynatora działania – M. Bochan, członka Zarządu Głównego SBP, wieloletniego dyrektora Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Pile, posiadającej bogate doświadczenie w działalności wolontariackiej. Administratorem bazy/katalogu został członek redakcji portalu sbp.pl, na której posadowiono bazę. Przygotowano informację o katalogu, którą rozesłano do kilku tysięcy bibliotek naukowych, akademickich, publicznych, pedagogicznych i szkolnych oraz opublikowano na portalu i w czasopismach SBP a także w newsletterze wraz z pismem zachęcającym do rejestracji. O budowie katalogu poinformowano też struktury SBP, a także dyrektorów instytutów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na spotkaniu poświęconym efektem kształcenia, które odbyło się w dn. 27 października 2011 r. Środowisko naukowe wyraziło duże zainteresowanie katalogiem i gotowość jego promocji wśród studentów.

SEMINARIA I WARSZTATY

„MAŁE OJCZYZNY – HISTORYCZNE WYDAWNICTWA REGIONALNE BIBLIOTEK”

SBP po raz pierwszy uczestniczyło w Targach Książki Historycznej (XX), które odbyły się w dn. 24-27 listopada 2011 r., na Zamku Królewskim w Warszawie. Stowarzyszenie zorganizowało I Salon Bibliotek, w którym prezentowano zbiory o tematyce historycznej wydane przez różne biblioteki publiczne. Na stoiskach indywidualnych swoje zbiory prezentowały: Biblioteka Narodowa, Centralna Biblioteka Wojskowa oraz Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego. Na stoisku zbiorczym pod patronatem SBP swoje zbiory prezentowało 28 bibliotek i instytucji. Z okazji Targów SBP wydało *Katalog publikacji historycznych bibliotek*, w którym przedstawiono dorobek 33 bibliotek – zawiera 171 opisów bibliograficznych książek.

W ramach I Salonu Bibliotek, zaproszono m.in. na seminarium „Małe ojczyzny – historyczne wydawnictwa regionalne bibliotek”. Spotkanie prowadziła Elżbieta Stefańczyk, przewodnicząca SBP. W pierwszych słowach przywitała wszystkich słuchaczy i przedstawiła ideę Salonu Bibliotek, a następnie przybliżyła sylwetki prelegentów oraz biblioteki, których byli reprezentantami.

Na początku głos zabrał Krzysztof Szelong, dyrektor Książnicy Cieszyńskiej, opisując bogatą działalność swojej placówki. Podkreślił, że biblioteka w Cieszynie jest jedyną na Górnym Śląsku, której zbiory zachowały się w nienaruszonym stanie do dziś. W 1983 r. założono tam Centrum wiedzy o regionie, którego zadaniem jest pozyskiwanie i przechowywanie spuścizny pozostawionej przez cieszyńskich regionalistów.

Piotr Jankowski, dyrektor biblioteki publicznej w Ursusie, przedstawił bardzo interesującą prezentację *Ursus – mała ojczyzna niezwykłych ludzi*. Przybliżył w niej osobę patrona biblioteki – Władysława Jana Grabskiego, pisarza, publicystę, człowieka silnie zakorzenionego w polskiej historii. Wspomniał także m.in. o postaci Mary z Reguł, jej romantycznej historii i dawnym obyczaju zalotów z początku XX w.

Trzecim referentem była dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Podkowie Leśnej, Dorota Skotnicka. W swoim wystąpieniu zaprezentowała projekt współtworzony z Ośrodkiem Karta pt. „Cyfrowe archiwa tradycji lokalnej”.

W ramach projektu stworzono wirtualną mapę Podkowy Leśnej, co okazało się wielce innowacyjnym pomysłem. Biblioteka ma także inne powody do dumy, ponieważ w niedawno ogłoszonym Rankingu Bibliotek, zorganizowanym przez Instytut Książki, zajęła V miejsce w Polsce, a I na Mazowszu. Na zakończenie spotkania, Tadeusz Świątek, pisarz, varsavianista i kolekcjoner, zabrał wszystkich obecnych na spacer po Starym Mokotowie. Piękne zdjęcia i niezwykle ciekawa opowieść przeniosły słuchaczy w czasie i przybliżyły tajemnice tej wyjątkowej dzielnicy Warszawy.

„CAŁA NAPRZÓD” – WARSZTATY KOMUNIKACYJNE

W dn. 29-30 listopada 2011 r. w Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie odbyło się szkolenie dla przedstawicieli okręgów SBP, poświęcone zagadnieniom komunikacji wewnątrz organizacji.

Pierwszym punktem programu było podsumowanie działań komunikacyjnych z poprzedzającego półrocza. Każdy z okręgów przygotował – w nawiązaniu do ustaleń z kwietnia 2011 r. – odpowiedź na dwa pytania: Co udało się zrealizować w naszym okręgu, z czego jesteście dumni? Czego i dlaczego nie udało się zrobić?

Wśród sukcesów uczestnicy wymieniali m.in.:

1. Doświadczenia związane z organizacją, wyborem i pozytywnym odbiorem pierwszej edycji ogólnopolskiego konkursu Bibliotekarz Roku.

2. Uzupełnienie elektronicznej bazy członków SBP (aktualizacja danych, digitalizacja deklaracji).

3. Powstanie nowych kół, także tych skupiających bibliotekarzy określonej specjalizacji (np.: z bibliotek pedagogicznych, czy muzealnych).

4. Realizację projektu polegającego na nagraniu relacji najstarszych członków SBP (okręg opolski).

5. Wdrożenie nowych sposobów upowszechniania i sprzedaży wydawnictw SBP (prezentacje podczas konferencji, wykorzystanie egzemplarzy pokazowych).

6. Produkcję materiałów z nowym logo, upowszechnienie „Księgi Znak i Identyfikacji Wizualnej”.

7. Współpracę z innymi organizacjami pozarządowymi i wejście w nowe sfery tematyczne (np.: powiązanie kiermaszu książki używanej z popularnym nurtem ekologicznym).

Jako obszary wymagające poprawy uczestnicy wskazali m.in. stworzenie i wdrożenie strategii dotarcia do młodych bibliotekarzy i pozyskania ich jako członków SBP, aktywizację członków Stowarzyszenia, identyfikację i niwelowanie luk w komunikacji pionowej (okręg – oddział – koło) oraz czuwanie nad rozwojem stron WWW okręgów w portalu sbp.pl.

Szkolenie realizowane było z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi. Podczas zajęć poznali: elektroniczną bazę członków SBP, skrypt *Relacje z mediami – podręcznik SBP*, szablon tablicy SBP w bibliotekach.

Skrypt „Relacje z mediami – podręcznik SBP” pokazuje, jak kontaktować się z dziennikarzami, prezentuje wzory i wskazówki pomagające tworzyć profesjonalne materiały prasowe, ale też podpowiada jak wykorzystać status organizacji pożytku publicznego w pozyskiwaniu czasu antenowego oraz jak starać się o patronat medialny albo go udzielać.

Dyskusja na temat możliwości upowszechniania informacji o Stowarzyszeniu pokazała, że w wielu bibliotekach SBP dysponuje wyodrębnioną przestrzenią w postaci tablicy. Zrodził się pomysł, aby przygotować wzór, zasady i wytyczne, które pomogą uatrakcyjnić te tablice. W prezentacji wykorzystanej na szkoleniu zwrócono uwagę na:

– wyodrębnienie działów (Witaj, Wieści, Wydarzenia, W sieci),

– siatkę podziału arkusza wraz z propozycjami rozmieszczenia treści w obrębie tablicy,

- skąd czerpać treści i inspirację?
- jak twórczo wykorzystać materiały papiernicze?

W drugim dniu szkolenia uczestnicy skupili się na komunikacji przez Internet. W oparciu o studium przypadku i przykłady dobrych praktyk omówione zostały narzędzia komunikacji internetowej wykorzystywane przez Stowarzyszenie: portal sbp.pl i media społecznościowe. Szkolenie uświadomiło uczestnikom relacje pomiędzy atrakcyjnymi treściami, liczbą użytkowników i marketingowym potencjałem portalu. Na przykładzie VI Forum Młodych Bibliotekarzy zaprezentowana została możliwość połączenia kilku kanałów komunikacyjnych: strony WWW, bloga, aktywności w serwisie Facebook i na Twitterze.

W przerwie zajęć uczestnicy mogli wziąć udział w minigrze na temat SBP. Gra powstała z myślą o wydarzeniach, podczas których można promować organizację (targi, konferencje, seminaria, szkolenia, warsztaty), a szkolenie było okazją do jej przetestowania i zaprezentowania przedstawicielom okręgów. Uczestnicy otrzymali także materiały do samodzielnego przygotowania i modyfikowania gry, zyskując tym samym kolejne narzędzie do promocji Stowarzyszenia, jak również inspirację – podobną grę można przygotować w dowolnym okręgu lub bibliotece.

W trakcie warsztatów dr B. Budyńska przedstawiła projekt „Ustawy o bibliotekach”. Po ożywionej i merytorycznej dyskusji (na pytania odpowiadały E. Stefańczyk i E. Górską), przedstawiciele zarządów okręgów zaakceptowali projekt ustawy.

Podczas spotkania podsumowane zostały także szkolenia z zakresu komunikacji, które odbyły się w wybranych okręgach w okresie od lipca do listopada. Omówiono warsztaty prawne odbywające się w okręgach oraz metody prowadzenia działań rzeczniczych propagujących ustawę.

Uczestnicy ocenili szkolenie jako owocne. Część okręgów zaplanowała nawet specjalne spotkania umożliwiające osobiste przekazanie prezentowanych treści i materiałów przedstawicielom oddziałów oraz kół. Efekty wykorzystania nowych narzędzi powinny być zauważalne już w pierwszym półroczu 2012 r.

Oprac. Anna Grzecznowska, Agata Szczotka-Sarna, Małgorzata Woźniak

Materiał wpłynął do Redakcji 30 stycznia 2012 r.

Rok 2011

Instytuty i katedry informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Wzorem roku ubiegłego w zeszycie pierwszym „Przeгляdu Bibliotecznego” publikujemy *Kronikę życia naukowego instytutów i katedr informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*, odnotowując tym samym najważniejsze informacje dotyczące awansów zawodowych, problematyki prac badawczych, tematyki konferencji krajowych i zagranicznych, zmian kadrowych i nekrologów w 2010 r. Mamy nadzieję, że i tym razem przedstawione w *Kronice* wydarzenia spotkają się z Państwa zainteresowaniem, a być może staną się asumptem do wielu działań podejmowanych w nadchodzącym roku.

Przy tej okazji należy jeszcze nadmienić, że w roku akademickim 2011/2012 po dwuletniej przerwie zostały wznowione studia I stopnia o kierunku *informacja naukowa i bibliotekoznawstwo* na Uniwersytecie w Białymstoku. Studia te są prowadzone przez Zakład Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa (ZINiB), należący do struktury Wydziału Filologicznego. Jego kierownikiem jest dr hab. prof. UwB Jadwiga Sadowska. ZINiB prowadzi również 3-semestralne studia podyplomowe z zakresu informacji naukowej i bibliotekarstwa (specjalności: informacyjna oraz nauczyciel-bibliotekarz).

Dziękujemy gronu korespondentów z instytutów i katedr IBiN, bez których zaangażowania, *Kronika* nie powstałaby. W tym roku są nimi:

mgr Gabriela Bednarska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński – IINiB UJ),

dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – IINiB UMK w Toruniu),

dr Izabela Krasieńska, dr Monika Olczak-Kardas (Instytut Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach – IBiD UJK w Kielcach),

dr Sabina Kwiecień, mgr Justyna Buczyńska-Łaba (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie – IINiB UP w Krakowie),

dr Anita Has-Tokarz (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – IBiIN UMCS w Lublinie),

dr Mariusz Luterek (Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, Uniwersytet Warszawski – IINiSB UW),

dr hab. prof. UwB Jadwiga Sadowska (Zakład Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa – ZINiB UwB),

mgr Aleksandra Szubert (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Łódzki – KBiIN UŁ),

dr hab. Katarzyna Tałuć (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Śląski – IBiIN UŚ),

dr Agnieszka Wandel (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Wrocławski – IINiB UW).

Redakcja

AWANSE NAUKOWE

PROFESURY

(porządek alfabetyczny osobowy)

Prof. dr hab. **W i e ś ł a w B a b i k** (Uniwersytet Jagielloński) – nominacja profesorska. Recenzenci: prof. dr hab. Mieczysław Muraszkiwicz, prof. dr hab. Zbigniew Zmigrodzki, prof. dr hab. Barbara Śtefaniak i prof. dr hab. Jacek Bańkowski; data nominacji: 12 maja 2011 r.

Prof. dr hab. **S t e f a n J ó z e f P a s t u s z k a** (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) – nominacja profesorska. Recenzenci: prof. dr hab. Krzysztof Komorowski, prof. dr hab. Józef Smoliński, prof. dr hab. Michał Śliwa, prof. dr hab. Romuald Turkowski; data nominacji: 5 grudnia 2011 r.

Prof. dr hab. **A n d r z e j W a ł k ó w s k i** (Uniwersytet Łódzki) – nominacja profesorska. Recenzenci: prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, prof. dr hab. Kazimierz Bobowski, prof. dr hab. Bohdan Ryszewski, prof. dr hab. Wiesław Długocki; data nominacji: 21 listopada 2011 r.

HABILITACJE

(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr hab. **M a ł g o r z a t a F e d o r o w i c z - K r u s z e w s k a** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa habilitacyjna *Człowiek niepełnosprawny w bibliotece publicznej* (Toruń 2010). Recenzenci: prof. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz, dr hab. prof. UW r Bogumiła Staniów, prof. dr hab. Hanna Barbara Tadeusiewicz, prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert; data kolokwium: 4 października 2011 r.; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 4 października 2011 r. (Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Głównym celem rozprawy było ukazanie kształtowania się koncepcji obsługi osób niepełnosprawnych w polskich bibliotekach na przestrzeni lat, przedstawienie elementów modelowo prowadzonej obsługi bibliotecznej i informacyjnej osób niepełnosprawnych oraz ustalenie zdolności polskich bibliotek publicznych do świadczenia usług na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych. Szczególną uwagę zwrócono na elementy struktury bibliotecznej, które umożliwiają skonstruowanie modelowych rozwiązań obsługi klientów niepełnosprawnych. Przedstawiono analizę badań empirycznych, których celem było ustalenie stopnia przygotowania polskich książnic do prowadzenia obsługi użytkowników z niepełnosprawnościami. Omówiono narzędzia pomiaru dostępności bibliotek dla wspomnianej grupy klientów oraz elementy i etapy planowania usług do nich adresowanych.

Dr hab. **B o ż e n a K o r e d c z u k** (Uniwersytet Wrocławski): rozprawa habilitacyjna *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815-1915)* (Wrocław 2011). Recenzenci: prof. dr hab. Julian Dybiec, prof. dr hab. Wojciech Witkowski, prof. dr hab. Krzysztof Migoń, dr hab. prof. UW Dariusz Kuźmina; data kolokwium 20 grudnia 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału 20 grudnia 2011 r. (Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Problematyka podjęta w książce obejmuje badania nad rolą inteligencji prawniczej, w tym sędziów, prokuratorów, adwokatów, notariuszy i profesorów prawa, działających w XIX w. w Królestwie Polskim na rzecz kształtowania kultury książki. Prawnicy, co wynikało z długoletniej tradycji tej profesji, mieli stały kontakt z dokumentami rękopiśmiennymi i drukowanymi. Z historycznego punktu widzenia pojęcie *kodeks* było znane zarówno prawnikowi, jak i bibliologowi. Książka, będąca przedmiotem materialnym i nośnikiem kultury duchowej, stała się spoiwem łączącym kulturę książki z kulturą prawną,

wpisując się w szeroko pojętą kulturę narodową. Juryści, wykonując swój wyuczony zawód, często dodatkowo podejmowali się prac wydawniczych jako drukarze, redaktorzy i edytorzy, zajmowali się dystrybucją księgarską oraz udzielali się jako bibliotekarze, fundatorzy i ofiarodawcy bibliotek, byli założycielami nowych księżnic oraz gromadzili, często w sposób profesjonalny, księgozbiory domowe, a także spisywali piśmiennictwo polskie i opracowywali różnego typu bibliografie. Z racji wykonywanego zawodu zabierali głos w dyskusjach nad wolnością druku, cenzurą i prawami wydawniczymi w Królestwie Polskim, niejednokrotnie popadając w konflikt z władzą zaborczą. Podejmując te działania, najczęściej z pobudek ideowych, politycznych i ekonomicznych, wyróżniali się spośród innych przedstawicieli inteligencji swoją aktywnością na polu książki i bibliotek. Kontynuując tę działalność w sposób coraz bardziej profesjonalny, stawali się pełnoprawnymi pracownikami książki polskiej.

Dr hab. R e m i g i u s z S a p a (Uniwersytet Jagielloński): rozprawa habilitacyjna *Metodologia badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej z perspektywy nauki o informacji* (Kraków 2009). Recenzenci: dr hab. prof. UW r. Marta Skalska-Zlat, prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, prof. dr hab. Irena Socha, dr hab. prof. UAM Mirosław Górny; data kolokwium: 22 lutego 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 22 lutego 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Celem przedstawionych rozważań i analiz było zbudowanie modelu badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej, mającego stanowić dogodną płaszczyznę metateoretyczną do projektowania badań empirycznych i rozwijania teorii. Autor wskazał funkcje komunikacji naukowej oraz dokonał krytycznego przeglądu i oceny przydatności podstawowych koncepcji obecnych w nauce o informacji do definiowania podmiotu i przedmiotu procesów zachodzących w obszarze pośredniczenia. Poddał analizie wybrane modele komunikacji naukowej oraz zaproponował konkretne rozstrzygnięcia teoretyczne w kwestii natury obszaru pośredniczenia. Omówił najważniejsze założenia proponowanego ujęcia i przedstawił zasady dokonywania konkretyzacji, skalowania i wykorzystania wypracowanego modelu.

DOKTORATY

(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr B o g u m i ł a C e l e r (Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu): rozprawa doktorska pt. *Drukarnie Kalisza i ich produkcja w świetle działań i potrzeb kulturalnych miasta w latach 1945-2000*. Promotor: dr hab. prof. UW r. Krzysztof Walczak, recenzenci: prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz; dr hab. prof. UW r. Jadwiga Sadowska, data obrony: 7 lipca 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 20 września 2011 r. (Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Przedmiotem rozprawy jest historia drukarstwa kaliskiego II połowy XX w. Praca stanowi próbę rekonstrukcji produkcji typograficznej miejscowych drukarni. Przedstawiono materialne podstawy egzystencji drukarni, opisano maszyny i urządzenia drukarskie. Zwrócono uwagę na przeanalizowanie jakości druków, kilka konkluzji koncentruje się na estetyce książek, gatunku użytych papierów. Celem pracy jest również dostarczenie informacji biograficznych o kaliskich drukarzach. Całość rozprawy dopełnia przygotowana *Bibliografia druków kaliskich za lata 1945-2000*, w układzie chronologicznym oraz materiał ikonograficzny zaczerpnięty z dokumentów osobistych drukarzy. Rozprawa jest pierwszą próbą całościowego opisanie historii powojennego drukarstwa w Kaliszu na tle ówczesnej sytuacji gospodarczej, politycznej i kulturalnej Polski.

Dr A g n i e s z k a F l u d a - K r o k o s (Uniwersytet Pedagogiczny): rozprawa doktorska pt. *Słownictwo z zakresu dawnej kultury materialnej w Nowym wielkim dykcyjnarzu francusko-łacińsko-polskim Piotra Daneta i Franciszka Koli z lat 1743-45*. Promotor: prof. dr hab. Aleksander Zajda, recenzenci: prof. dr hab. Bogusław Dunaj, prof. dr hab. Bogdan Walczak; data obrony: 15 czerwca

2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 29 czerwca 2011 r. (Uniwersytet Jagielloński, Wydział Polonistyki).

Abstrakt rozprawy: Praca omawia 1173 wyrazy (rzeczowniki) wyekscerpowane z XVIII-wiecznego źródła – *Nowego wielkiego dykcyjonarza francusko-facińsko-polskiego* Piotra Daneta i Franciszka Koli. Zebrane słownictwo zostało opracowane w sposób formalny, z podziałem na słownictwo rodzime (rodzaje derywatów) i zapożyczenia (ze wskazaniem pochodzenia). Na przykładzie opracowanego materiału prześlędzono życie wyrazów, sprawdzając ich obecność w dziewięciu innych słownikach języka polskiego: *Słowniku staropolskim*, *Słowniku polszczyzny XVI w.*, dykcyjonarzu Mączyńskiego z 1564 r., słowniku Knapiusza z 1643 r., *Nowym dykcyjonarzu Troca* z 1764 r., *Słowniku języka polskiego* Lindego z lat 1807-1814, *Słowniku warszawskim* pod red. Karłowicza, Kryńskiego i Niedźwiedzkiego z lat 1900-1927, słowniku Doroszewskiego z lat 1958-1969 i *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* z 2008 r. Ponadto praca zawiera obszerną charakterystykę edytorską starodruku oraz szczegółowe omówienie stanu badań nad słownikiem. Jest także pierwszym tak obszernym opracowaniem zapomnianego dykcyjonarza.

Dr Grzegorz Gmiterek (Uniwersytet Warszawski): rozprawa doktorska pt. *Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu* (Biblioteka 2.0). Promotor: dr hab. Jerzy Franke, recenzenci: dr hab. Zbigniew Osiniński, dr hab. prof. UW Jadwiga Woźniak-Kasperek; data obrony: 22 czerwca 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 29 czerwca 2011 r. (Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Rozprawa koncentruje się wokół problematyki konwergencji mediów oraz wykorzystania przez różnego typu biblioteki narzędzi (usług sieciowych) wchodzących w skład zjawiska Web 2.0.

Dr Justyna Jasiewicz (Uniwersytet Warszawski): rozprawa doktorska pt. *Kompetencje informacyjne młodzieży. Analiza – stan faktyczny – kształcenie na przykładzie Polski, Niemiec i Wielkiej Brytanii*. Promotor: prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert; recenzenci: prof. dr hab. Mieczysław Muraszkiwicz; dr hab. prof. UJ Wanda Pindłowa, data obrony: 11 maja 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 25 maja 2011 r. (Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Praca dotyczy problemu kompetencji informacyjnych (ang. *information literacy*) młodzieży w wieku 14-16 lat. Na jej potrzeby przeprowadzono międzynarodowe badania porównawcze nie tylko w zakresie zachowań i kompetencji informacyjnych młodzieży, ale również treści kształcenia w programach obowiązujących w wybranych krajach. Badania te poprzedzono szeroką analizą badań społecznych dotyczących wykorzystywania nowych technologii oraz przeglądem literatury dotyczącej zagadnienia kompetencji informacyjnych.

Dr Karol Makleś (Uniwersytet Śląski): rozprawa doktorska pt. *Prasa centralnych związków samorządowych w Drugiej Rzeczypospolitej – studium historyczno-bibliologiczne*. Promotor: prof. dr hab. Danuta Sieradzka, recenzenci: prof. dr hab. Irena Socha, prof. dr hab. Ryszard Szwed, data obrony: 10 października 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 11 października 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Przedmiotem studium stała się prasa centralnych związków samorządu terytorialnego, ukazująca się w latach 1919-1939. Były to periodyki samorządowych organizacji o zasięgu ogólnopolskim, skupiające jednostki międzykomunalne (Związek Miast Polskich, Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej oraz Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej). Szczegółowemu oglądowi poddano: tygodnik ogólnopolskich organizacji powiatowych – „Samorząd”; miesięcznik działaczy municypalnych – „Samorząd Miejski”; kwartalnik poświęcony teorii i życiu komunalnemu – „Samorząd Terytorialny”, a także dodatki do wymienionych czasopism. Wybrane tytuły uznano za najbardziej reprezentatywne dla ogólnopolskiej prasy samorządowej dwudziestolecia międzywojennego, gdyż były związane z największymi organizacjami samorządowymi, reprezentującymi sejmiki powiatowe

i powiaty, miasta, gminy oraz gromady, przy czym z typologią częstotliwości ukazywania się łączyła się typologia periodyków charakteru: informacyjnego, popularnonaukowego i naukowego. W pracy przedstawiono konstytutywne elementy czasopism wydawanych przez centralne związki samorządowe.

Dr **P i o t r M a l a k** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa doktorska pt. *Porównanie skuteczności metod automatycznych i kognitywnych w tworzeniu charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów, ze szczególnym uwzględnieniem słów kluczowych*. Promotor: dr hab. prof. UW r Adam Pawłowski, recenzenci: prof. dr hab. Irena Kamińska-Szmań; prof. dr hab. Wiesław Babik; data obrony: 15 czerwca 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 13 września 2011 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Głównym celem pracy było porównanie skuteczności metod automatycznych i kognitywnych w tworzeniu charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów, ze szczególnym uwzględnieniem słów kluczowych. Ponadto przeprowadzono badanie i ocenę możliwości automatycznego generowania słów kluczowych oraz metody ustalania wagi słów. W rozprawie zaprezentowano też podstawy komputerowego przetwarzania języka naturalnego (ang. *Natural Language Processing*), przedyskutowano problemy nazewnictwa związane z NLP, a także przedstawiono metody optymalizacji tekstu na potrzeby automatycznego przetwarzania. Opisano również autorski system wskazywania słów kluczowych na podstawie analizy kwantytatywnej tekstów oraz wyniki badań przeprowadzonych na przygotowanym na potrzeby pracy korpusie badawczym tekstów naukowych. Autor porównał także skuteczność wybranych metod określania wagi wyrazu w tekście.

Dr **M a r t a N a d o l n a** (Uniwersytet Śląski): rozprawa doktorska pt. *Powrót książek „zakazanych” do młodego odbiorcy w Polsce po 1989 r.* Promotor: prof. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz, recenzenci: prof. dr hab. Zofia Budrewicz, dr hab. Katarzyna Tałuć; data obrony: 19 września 2011 r.; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 20 września 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Rozprawa obejmuje tematykę powrotu wcześniej „zakazanych” książek dla dzieci i młodzieży na rynek wydawniczy, księgarski i czytelniczy w Polsce po transformacji ustrojowej. Przedstawiono przyczyny, dla których książki te nie były aprobowane przez władze PRL, po czym sprawdzono, czy utwory te są obecne wśród młodych czytelników, nauczycieli i bibliotekarzy. W sposób szczegółowy omówiono: sytuację kultury polskiej w ustroju totalitarnym, problematykę cenzury i czystek w księgozbiorach bibliotecznych, sytuację polskiego rynku wydawniczego po 1989 r., rolę „Guliwera. Czasopisma o książce dla dziecka” w popularyzowaniu utworów „zakazanych”, działalność Polskiego Wydawnictwa Encyklopedycznego z Radomia i innych oficyn, które zajmowały się publikowaniem książek „niechcianych” z powodów ideologicznych.

Dr **N a t a l i a P a m u ł a - C i e ś ł a k** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa doktorska pt. *Ukryty Internet jako przedmiot edukacji informacyjnej*. Promotor: dr hab. prof. UMK Ewa Głowacka; recenzenci: dr hab. Katarzyna Materska; prof. dr hab. Wiesław Babik; data obrony: 8 marca 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 12 marca 2011 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: W rozprawie przedstawiono problematykę zasobów Ukrytego Internetu. Zjawisko to zostało scharakteryzowane pod kątem terminologicznym, typologicznym, jakościowym i ilościowym. Zaprezentowano je jako przedmiot edukacji informacyjnej, będący w polu zainteresowań bibliotek akademickich oraz ich odbiorców. Scharakteryzowano światowe i polskie szkolenia internetowe poświęcone tematyce Ukrytego Internetu oraz wyszukiwania internetowego. Dokonano przeglądu strategii wyszukiwawczych skutecznych w stosunku do wyszukiwania zasobów sieci głębokiej oraz typologii i charakterystyki internetowych narzędzi wyszukiwawczych. Posłużyło to autorce do konstrukcji własnego projektu szkolenia w zakresie tej problematyki, dostosowanego do potrzeb polskiego użytkownika informacji naukowej. W założeniu ma on posłużyć bibliotekom do tworzenia własnych szkoleń dopasowanych do oczekiwań realnych odbiorców.

Dr Anna Walczak (Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska): rozprawa doktorska pt. *Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009)*. Promotor: dr hab. prof. UJ Maria Kocójowa, recenzenci: dr hab. Anna Tokarska; dr hab. inż. arch. Jacek Krenz, data obrony: 22 października 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 13 grudnia 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Przedmiotem badań autorki była przestrzeń biblioteczna i świadomość jej organizacji, określona w oparciu o publikowane opinie zagraniczne z lat 1997-2009 i krajowe z lat 1990-2009. Opinie publikowane zestawiono z otrzymanymi wynikami własnych badań sondażowych, przeprowadzonych w 2003 i w 2007 r. Porównano poziom zgodności opinii bibliotekarzy, architektów oraz innych użytkowników bibliotek. Autorka dodała katalog 51 budynków bibliotecznych (w aneksie), aby zinventaryzować stan budownictwa bibliotek naukowych w Polsce w badanym okresie, dokonała ich oceny, stosując przyjęte w pracy kryteria oraz zestawiała bibliografię przedmiotową.

Dr Maciej Waltoś (Biblioteka Naukowa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu): rozprawa doktorska pt. *Towarzystwo Przyjaciół Nauk i jego biblioteka w Przemyślu (1909-2009)*. Promotor: dr hab. prof. UJ Andrzej Linert; recenzenci: prof. dr hab. Jerzy Starnawski, prof. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz; data obrony: 21 października 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 13 grudnia 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Celem dysertacji była analiza działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu (TPN) i jego biblioteki w latach 1909-2009. Badaniom poddane zostały cele i zadania statutowe Towarzystwa, struktura organizacyjna, podstawy materialne, aktywność wydawnicza oraz główne formy popularyzacji nauki i kultury. W odniesieniu do Biblioteki Naukowej TPN przedmiotem analizy były: procesy gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów, warunki lokalowe i kadrowe, profil i struktura księgozbioru oraz środowiska użytkowników. Dorobek i działalność naukowo-badawczą TPN i jego biblioteki przedstawiono na tle rozwoju innych instytucji naukowych w Przemyślu od 1909 do 2009 r.

Dr Bogumiła Warzachowska (Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego): rozprawa doktorska pt. *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)*. Promotor: prof. dr hab. Irena Socha; recenzenci: prof. dr hab. Danuta Sieradzka; dr hab. Jolanta Dzieniakowska; data obrony: 27 września 2011 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 11 października 2011 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Tematem rozprawy stały się zagadnienia działalności wydawniczej, prasowej i bibliotecznej, programowanej i inspirowanej przez Kościół katolicki w województwie śląskim w latach 1922-1939. Książka, prasa, biblioteki i inne instytucje, organizujące czytelnictwo na Śląsku, wypełniały szczególną rolę w integracji tych ziem z państwem polskim w wymiarze kulturowym, religijnym oraz językowym. Kultura czytelnicza książki i prasy w województwie śląskim rozwijała się dzięki przemysłowej i zaprogramowanej polityce bibliotecznej Kościoła. Szczegółowo opracowano promocję prasy i jej czytelnictwo, a także poddano analizie tematykę wydawnictw i piśmiennictwa, wskazując z jednej strony wartości płynące z książki zalecanej, z drugiej zwalczając negatywny wpływ literatury szkodliwej. Omówienie problematyki wydawniczej, prasowej i bibliotecznej podejmowanej przez instytucje i ludzi kościoła miało na celu ukazanie funkcji kościoła w rozwoju kulturalnym, oświatowym i społecznym mieszkańców województwa śląskiego.

PRACE, PROJEKTY I GRANTY BADAWCZE
(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I DZIENNIKARSTWA,
UNIwersytet JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach Programu Rozwoju Bibliotek; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IBiIN US, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IBiD UJK w Kielcach: dr hab. prof. UJK Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, dr Maria Siuda; termin realizacji: lata 2010-2011.

Edutainment – czyli poranne telewizyjne programy poradnikowo-rozrywkowe w komercyjnych i publicznych stacjach telewizyjnych w XXI w. Analiza na podstawie programów Pytanie na śniadanie i Dzień Dobry TVN. Konwergencja treści (dotacja celowa dla młodej kadry); kierownik/wykonawca: dr Olga Dąbrowska-Cendrowska; termin realizacji: lata 2011-2013.

Józef Weyssenhoff (1860-1932) jako bibliofil i kolekcjoner. Nieznane oblicze pisarza (badania statutowe); kierownik/wykonawca: dr hab. prof. UJK Ewa Danowska; termin realizacji: lata 2010-2014.

Kobiety w kulturze Lwowa I połowy XX w. (badania statutowe); kierownik: dr hab. prof. UJK Barbara Gierszewska; zespół: dr Aleksandra Lubczyńska; termin realizacji: lata 2009-2014.

Książka polska w ogłoszeniach prasowych XVIII w. Źródła. T. 6: Czasopisma i efemeryczne gazety warszawskie (grant MNiSW nr NN 103 096 738); kierownik: prof. dr hab. Danuta Hombek (UJK w Kielcach); zespół: dr Barbara Dąbrowska (UJK w Kielcach), dr hab. prof. UJK Wojciech Kęder (UJK w Kielcach), dr Klaudia Socha (UJ); termin realizacji: 30 marca 2010 r. – 29 marca 2013 r.

Kultura książki w Polsce XIX-XXI w. (badania statutowe); kierownik: dr hab. prof. UJK Jolanta Dziemiakowska; zespół: dr Izabela Krasińska, dr Monika Olczak-Kardas; termin realizacji: lata 2011-2014.

Prasa polskiej emigracji w XX w. (badania statutowe); kierownik/wykonawca: dr hab. prof. UJK Jolanta Chwastyk-Kowalczyk; termin realizacji: lata 2010-2015.

Środki komunikowania masowego w Polsce w latach 1945-1989 (badania statutowe); kierownik: prof. dr hab. Tomasz Mielczarek; zespół: dr Judyta Perczak, dr Jolanta Kępa-Mętrak, dr Renata Piasecka-Strzelec; termin realizacji: lata 2007-2011.

Współczesny polski system komunikowania masowego (badania statutowe); kierownik: prof. zw. dr hab. Tomasz Mielczarek; zespół: dr Olga Dąbrowska-Cendrowska, dr Jolanta Kępa-Mętrak, dr Judyta Perczak, dr Renata Piasecka-Strzelec; termin realizacji: lata 2011-2016.

Wydanie Dziejów Polski pod panowaniem Augusta II Anonima Otwinowskiego (badania statutowe); kierownik/wykonawca: dr hab. prof. UJK Wojciech Kęder; termin realizacji: lata 2009-2011.

Życie kulturalne w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej (badania statutowe); kierownik/wykonawca: prof. dr hab. Stefan Pastuszka; termin realizacji: lata 2007-2011.

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ,
UNIwersytet MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW_r, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IBiIN UMSC w Lublinie: dr Grzegorz Gmiterek, dr Anita Has-Tokarz, prof. dr hab. Maria Juda, mgr Sebastian D. Kotuła, dr Renata Malesa, dr Alicja Matczuk, dr Jarosław Pacek; termin realizacji: lata 2009-2011.

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ,
UNIwersytet ŚLĄSKI

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IBiIN UŚ, IINiB UW_r, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IBiIN UŚ: dr Joanna Kamińska, mgr Tadeusz Maciąg, dr hab. Katarzyna Tałuć; termin realizacji: lata 2010-2011.

Kultura pisma i książki w żeńskich klasztorach dawnej Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku (grant habilitacyjny MNiSW nr 0759/B/H03/2009/37); kierownik: dr Jolanta Gwioździk; termin realizacji: 4 sierpnia 2009 r. – 30 września 2012 r.

Wspólnota pamięci. Druki XVI w. w zbiorach Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie (projekt własny MNiSW nr 1426/B/H03/210/39); kierownik: prof. dr hab. Leonard Ogierman, zespół: dr Renata Frączek, dr Jolanta Gwioździk, mgr Tadeusz Maciąg, dr hab. Diana Pietruch-Reizes, dr Iwona Ewa Pietrzakiewicz, dr Jerzy Reizes-Dzieduszycki; termin realizacji: 26 października 2010 r. – 25 października 2012 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOLOGII,
UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW_r, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IINiB UMK w Toruniu: dr hab. Małgorzata Fedorowicz-

-Kruszewska, dr Tomasz Kruszewski, prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel; termin realizacji: lata 2010-2011.

Bibweb – kurs internetowy dla bibliotekarzy – projekt realizowany przez IINiB UMK w Toruniu we współpracy z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie i Komisją Wydawnictw Elektronicznych SBP; finansowanie: Fundacja Bertelsmanna i MSWiA; główny koordynator: Anna Wołodko (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie); koordynator z ramienia IINiB UMK w Toruniu: dr Ewa Kurkowska; termin realizacji: lata 2006-2011.

Czasopisma grudziądzkie w dwudziestoleciu międzywojennym (grant wydziałowy finansowany z budżetu jednostki); kierownik/wykonawca: mgr Marcin Zynda; termin realizacji: 2011 r.

Czasopisma z zakresu nauki o literaturze polskiej w latach 1944-2000 (grant wydziałowy promotorski, finansowany z budżetu jednostki); kierownik: prof. dr hab. Grażyna Gzella; wykonawca: mgr Milena Śliwińska; termin realizacji: 2011 r.

Login biblioteka – kurs internetowy dla bibliotekarzy – projekt realizowany przez pracowników IINiB UMK w Toruniu na zlecenie Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego we współpracy z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie; finansowanie: Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności; główny koordynator: Anna Wołodko (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie); termin realizacji: lata 2010-2014.

Miejsce wydawnictw naukowych w założeniach i realiach polityki władz partyjno-państwowych w Polsce w latach 1951-1956 (grant MNiSW nr NN 108 202 136); kierownik: dr Dorota Degen; termin realizacji: lata 2009-2011.

Oprawy z księgozbioru Zygmunta Augusta (grant wydziałowy finansowany z budżetu jednostki); kierownik/wykonawca: dr Arkadiusz Wagner; termin realizacji: 2011 r.

Systemy Zarządzania Treścią jako platforma realizacji elektronicznych usług bibliotecznych. Analiza funkcjonalności wybranych systemów opensource'owych (grant wydziałowy promotorski, finansowany z budżetu jednostki); kierownik: dr hab. prof. UMK Ewa Głowacka; wykonawca: mgr Dominik Piotrowski; termin realizacji: 2011 r.

Zastosowania oprogramowania Open Source w bibliotekach (grant wydziałowy, finansowany z budżetu jednostki); kierownik/wykonawca: mgr inż. Mariusz Jarocki; termin realizacji: 2011 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTA,
UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IINiB UJ: mgr Dawid Cichocki, dr Małgorzata Jaskowska, dr hab. prof. UJ Andrzej Linert, mgr Magdalena Wójcik; termin realizacji: lata 2010-2011.

EMPATIC (Empowering Autonomous Learning Through Information Competencies); zespół reprezentujący IINiB UJ (rada zarządzająca projektem): dr Sabina Cisek, dr hab. Maria Próchnicka. Celem projektu jest promowanie rozwoju kompetencji informacyjnych (*Information Literacy*) w czterech sektorach edukacji – oświaty, szkolnictwa wyższego, kształcenia dorosłych i edukacji zawodowej. Sformułowane zostały rekomendacje dotyczące kształtowania kultury informacyjnej w krajach europejskich, adresowane do decydentów różnych szczebli – w tym do nauczycieli, kadry kierowniczej oświaty, przedstawicieli środowisk bibliotekarskich oraz lokalnych władz; termin realizacji: lata 2010-2012.

TEACAMP (Teacher Virtual Campus: Research, Practice, Apply); osoba reprezentująca IINiB UJ: dr Monika Krakowska. Projekt o międzynarodowym zasięgu miał na celu sformułowanie koncepcji tzw. mobilności wirtualnej. Podjęte działania mają przyczynić się do wzrostu wirtualnej mobilności wśród kadry szkolnictwa wyższego. Realizacja projektu pozwoliła m.in. na opracowanie rekomendacji do regulacji prawnych i rozwiązań instytucjonalnych związanych z wdrażaniem mobilności wirtualnej kadry akademickiej i studentów (z uwzględnieniem pełnej uznawalności wykształcenia) oraz na przygotowanie wirtualnego kampusu *TeaCamp* wraz z odpowiednimi narzędziami ICT do opracowania treści programów nauczania, oceny efektów kształcenia, wdrożenia międzynarodowych badań porównawczych i in.; termin realizacji: lata 2009-2011.

SYNAT (System Nauki i Techniki: część PASSIM); zespół reprezentujący IINiB UJ: dr hab. Maria Próchnicka (kierownik projektu w UJ). Projekt ma na celu stworzenie uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy do nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego realizuje zadania projektowe (wraz z Biblioteką Jagiellońską, Biblioteką Medyczną Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum [BM UJ CM] i Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego) w ramach etapu B4. W 2011 r. wypracowano m.in. założenia konieczne do określenia i zdefiniowania kryteriów doboru formalnego i rzeczowego w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych, które – po pewnej modyfikacji – mogą być także stosowane w odniesieniu do zasobów innych nauk. W archiwum zespołu B4 znalazły się opisy zakwalifikowanych jakościowo źródeł informacji z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych (opisano ponad 3000 serwisów krajowych i zagranicznych); termin realizacji: lata 2011-2013.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTA,
UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY im. KEN W KRAKOWIE

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMCS w Lublinie, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IBiIN UŚ, IINiB UW, IINiSB UW, KBiIN UŁ; uczestnicy z ramienia IINiB UP w Krakowie: dr Władysław Marek Kolasa, dr hab. prof. UP Halina Košetka, dr Lilia Kowkiel, dr Urszula Lisowska-Kożuch, dr Wanda Matras-Mastalerz, dr hab. prof. UP Maria Pidtypczak-Majerowicz, dr Iwona Pietrzakiewicz, dr Stanisław Skórka, dr hab. prof. UP Grażyna Wrona; termin realizacji: lata 2009-2011.

Kultura książki w zakonach męskich Wielkiego Księstwa Litewskiego XV-XVIII w. (grant habilitacyjny MNiSW nr NN 103 061 438); kierownik: dr Iwona Pietrzakiewicz; termin realizacji: 7 kwietnia 2010 r. – 6 kwietnia 2012 r.

Współpraca z Biblioteką Główną przy organizacji Pedagogicznej Biblioteki Cyfrowej (koordynacja prac założonej w 2007 r. z inicjatywy Instytutu PBC); wykonawcy: dr Barbara Kamińska-Czubała, dr Władysław Marek Kolasa, dr hab. prof. UP Halina Kosętka, dr Stanisław Skórka, mgr Dorota Witczak; termin realizacji: lata 2009-2012.

Wzmocnienie potencjału dydaktycznego uczelni realizowanego w ramach Działania 4.1.: Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy (grant zespołowy, realizowany przez IINiB UP w Krakowie wraz z Biblioteką Główną UP); projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego pn. „Rozwój potencjału dydaktycznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki; nr umowy o dofinansowanie: UDA-POKL. 04.01.01 – 00 – 087/08 – 00. W ramach grantu zrealizowano Zadanie 18 – Biblioteka Cyfrowa (zwiększenie zasobów Pedagogicznej Biblioteki Cyfrowej o materiały dydaktyczne w postaci elektronicznej dla studentów nowo utworzonych kierunków studiów w ramach projektu); z ramienia IINiB UP w Krakowie w projekcie uczestniczyła dr Barbara Kamińska-Czubała; termin realizacji: 1 stycznia 2009 r. – 29 lutego 2012 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTA,
UNIwersytet Wrocławski

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach Programu Rozwoju Bibliotek; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMCS w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW, IINiSB UW; uczestnicy z ramienia IINiB UW: prof. dr hab. Anna Migoń, dr Halina Rusińska-Giertych, dr hab. prof. UW Marta Skalska-Zlat, dr Agnieszka Wandel; termin realizacji: lata 2010-2011.

Arteterapia w aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem. (POKL P VII) – udział w projekcie „Świadomi w pracy. Świadomi w życiu” – Promocja Integracji Społecznej, Poddziałanie 7.2.1 – Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Narodowa Strategia Spójności: Kapitał Ludzki, wykonawca: dr Renata Aleksandrowicz; termin realizacji: lata 2010-2011.

Encyklopedia książki (projekt w ramach Programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wzszego pn. Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, moduł badawczy 1.1, decyzja nr 0005/FNiTP/H11/80/2011); kierownik: prof. dr hab. Anna Migoń; czas realizacji: 36 miesięcy.

Interaktywna, multimedialna bibliografia Śląska. Cz. 1 Stare druki i druki zwarte XIX w. ze zbiorów Gabinetu Śląsko-Lużyckiego Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (projekt badawczy rozwojowy R 17 0002 04); instytucja realizująca: Uniwersytet Wrocławski/Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu;

kierownik/wykonawca: dr Elżbieta Herden; termin realizacji: 1 czerwca 2008 r. – 30 listopada 2011 r.

Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie Oświecenia (projekt badawczy własny NCN, umowa nr 4053/B/H03/2011/40); kierownik/wykonawca: dr Halina Rusińska-Giertych; termin realizacji: 15 kwietnia 2011 r. – 14 kwietnia 2014 r.

Mieczysław Gębarowicz (1893-1984), uczonec i opiekun narodowych dóbr kultury (projekt badawczy własny MNiSW, umowa nr 0661/B/H03/2010/38); kierownik/wykonawca: dr hab. Maciej Matwijów; termin realizacji: 16 marca 2010 r. – 16 marca 2013 r.

Odrodzenie irlandzkiej książki etnicznej i publikacje w języku irlandzkim w kulturze nowego państwa (projekt badawczy własny NCN, umowa nr ODW-4056/B/H03/2011/40); kierownik/wykonawca: dr Anna Cisko; termin realizacji: 12 października 2011 r. – 11 października 2014 r.

Polska polityka językowa za granicą (opracowane na zlecenie Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych); zespół w składzie: dr hab. prof. UW r Anna Dąbrowska (UWr), prof. Władysław Miodunka (UJ), dr hab. prof. UW r Adam Pawłowski (UWr); termin realizacji: 2011 r., publikacja dokumentu końcowego w 2012 r.

Przydatność i wykorzystanie niekonwencjonalnych źródeł informacji do badań naukowych. Na przykładzie zbioru dolnośląskich druków ulotnych i okolicznościowych z lat 1945-1956 (projekt badawczy własny MNiSW, umowa nr 3209/B/H03/2008/34); kierownik/wykonawca: dr Aneta Firlej-Buzon; termin realizacji: 2 czerwca 2008 r. – 2 czerwca 2011 r.

Rozwój potencjału i oferty edukacyjnej Uniwersytetu Wrocławskiego szansą zwiększenia konkurencyjności Uczelni (stypendium dla doktorantów UW r w ramach projektu współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na rok 2011); wykonawca: mgr Dorota Chłopkowska.

Serie literackie dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 1945-1989 (projekt badawczy promotorski MNiSW nr NN 103 025 737); kierownik: prof. dr hab. Małgorzata Komza, wykonawca: mgr Elżbieta Jamróz-Stolarska; termin realizacji: 1 listopada 2009 r. – 30 września 2011 r.

Status przekładu w polisystemie „peryferyjnej” literatury dziecięcej. Perspektywa porównawcza na przykładzie literatury włoskiej i polskiej (projekt badawczy własny KBN, nr umowy NN 103 398 740); kierownik projektu: dr Katarzyna Biernacka-Licznar (UWr), wykonawca: dr hab. prof. UW r Bogumiła Staniów, czas realizacji: 2011-2013.

Sztuka czerni i bieli. Kultura książki w twórczości Leona Urbańskiego (projekt badawczy własny MNiSW, umowa nr 2143/B/H03/2009/36); kierownik/wykonawca: dr Ewa Repucho; termin realizacji: 13 maja 2009 r. – 12 maja 2012 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH,
UNIwersytet Warszawski

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach Programu Rozwoju Bi-

bliotek; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMCS w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW_r, IINiSB UW; uczestnicy z ramienia IINiSB UW: dr Ewa Chuchro, dr Dorota Grabowska, dr hab. Małgorzata Kisilowska, dr hab. prof. UW Dariusz Kuźmina, dr Mariusz Luterek, dr Mikołaj Ochmański, dr Michał Zajac, prof. dr hab. Elżbieta B. Zybert; termin realizacji: lata 2010-2011.

Digitalizacja wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich we współpracy ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich (grant w ramach programu Dziedzictwo Cyfrowe Narodowego Instytutu Audiowizualnego); kierownik: dr Zdzisław Dobrowolski. W 2011 r. zdigitalizowano i opublikowano na stronach Bibliologicznej Biblioteki Cyfrowej serię „Nauka, Dydaktyka, Praktyka” wydawnictwa SBP za lata 1993-2007 (96 tytułów). Wszystkie zdigitalizowane tytuły są w wolnym dostępie w sieci pod adresem www.bbc.uw.edu.pl. Projekt objął również kontynuację digitalizacji „Przeglądu Bibliotecznego” i „Zagadnień Informatyki Naukowej” za lata 2007-2008 (12 zeszytów); termin realizacji: 15 sierpnia 2011 r. – 15 grudnia 2011 r.

Kontynuacja prac w dziedzinie historii książki – kierownik projektu: dr hab. prof. UW Dariusz Kuźmina; zespół: dr Agnieszka Chamera-Nowak, prof. dr hab. Dariusz Jarosz, dr Jerzy Kaliszuk, dr hab. prof. UW Anna Kamler, dr Mikołaj Ochmański, dr hab. Jacek Puchalski, dr hab. prof. UW Jacek Soszyński, dr Marek Tobera. W ramach projektu badaniom poddano takie zagadnienia, jak: źródła do historii książki XVI-XVIII w., książka w okresie PRL, biblioteki klasztorne w średniowieczu, repetytorium najstarszych rękopisów w zbiorach polskich, prasa branży wydawniczej w Polsce, bibliologia i informatologia, centralny urząd wydawnictw w czasach PRL; termin realizacji: lata 2010-2011.

Międzynarodowa Szkoła Letnia Studentów Bibliotekoznawstwa: Newspapers – Changing Sources for Information Specialists we współpracy z Fachhochschule Hannover (Hanower, Niemcy), Saxion Hogeschool Ijselland (Deventer, Holandia), Universitet „Sw. Kliment Ohridski” (Sofia, Bułgaria) oraz Vilniaus Universitetas (Wilno, Litwa) oraz Department of Documentation and History of Science, Universidad de Zaragoza (Saragossa, Hiszpania); system grantowy LLP Erasmus: Intensive Programmes; kierownik projektu: dr Ulrike Schömer, wykonawcy: Jelena Konieczna, Simeon Nedkov, dr Monika Maßmeyer, dr Michał Zajac, Antonio Ubieto, Margriete de Vos; Międzynarodowa Szkoła Letnia (International Students’ Summer School – ISSS) to impreza organizowana cyklicznie przez porozumienie sześciu europejskich szkół wyższych, w której biorą udział studenci i wykładowcy z uczelni oraz zaproszeni goście (ok. 65 osób w każdej). W jej trakcie odbyły się także wykłady pracowników IINiSB UW: dr. Mikołaja Ochmańskiego, dr. Michała Zajaca; miejsce i termin realizacji: Wolfenbüttel (Germany), 16-28 lipca 2011 r.

Niemiecko-polski objazd studyjny: Hanower Warszawa 2011 we współpracy z Fachhochschule Hannover (Hanower, Niemcy); grant Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej; kierownik projektu: dr Mikołaj Ochmański, wykonawcy: dr Seweryn Dobrzelewski, dr Mikołaj Ochmański, dr Michał Zajac. W objeździe wzięło udział 16 gości z Fachhochschule Hannover oraz 14 studentów i pracowników z IINiSB UW. Było to siódme tego rodzaju polsko-niemieckie przedsięwzięcie; termin realizacji: 4-11 kwietnia 2011 r.

Opracowanie materiałów z dziedziny bibliotekoznawstwa (środki własne); kierownik: prof. dr hab. Eżbieta B. Zybert, wykonawcy: prof. dr hab. Marcin Drzewiecki, dr Dorota Grabowska, dr Dariusz Grygowski, dr Bożena Karzewska, dr Małgorzata Pietrzak, dr Iwona Pugacewicz, dr Michał Zając. W ramach projektu badaniom poddano takie zagadnienia, jak: współczesna książka dziecięca, udział bibliotek w życiu współczesnych obywateli, polskie i polonijne instytucje kultury we Francji, biblioteki publiczne, biblioteki dziecięce i młodzieżowe, retoryka edukacyjnej pracy bibliotekarza, funkcjonowanie dzieci głuchych w zespole klasowym oraz finansowanie i zarządzanie bibliotekami w Polsce; termin realizacji: lata 2010-2011.

Prace badawcze z dziedziny informacji naukowej (środki własne); kierownik projektu: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, wykonawcy: dr Ewa Chuchro, dr Zdzisław Dobrowolski, dr Seweryn Dobrzelewski, dr hab. prof. UW Marta Grabowska, dr hab. Małgorzata Kisilowska, dr hab. Katarzyna Materska, dr hab. prof. UW Jerzy Nosowicz, doc. dr Maria Przystek-Samokowa, dr Teresa Święckowska, dr hab. prof. UW Jadwiga Woźniak-Kasperek. W ramach projektu badaniom poddano takie zagadnienia, jak: kultura informacji, nazwy własne Polski północno-wschodniej, opracowanie przedmiotowe informacji, systemy semiotyczne i modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji, europejskie systemy informacyjne, prawo autorskie i Open Access, organizacja i dostęp do informacji w Internecie, biblioteki cyfrowe, biblioteki polonijne, narzędzia lingwistyczne projektowane na potrzeby zarządzania informacją zdrowotną, działalność informacyjna bibliotek na rzecz środowisk biznesowych, termin realizacji: lata 2010-2011.

Tydzień międzynarodowy w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego we współpracy z Fachhochschule Hannover (Hanower, Niemcy), Saxion Hogeschool Ijselland (Deventer, Holandia), Universite Lille 3 (Lille, Francja); system grantowy LLP Erasmus; koordynator: dr Michał Zając, wykonawcy: wykładowcy z zagranicznych uczelni (poniżej), 80 studentów Instytutu i 16 studentów z Niemiec. *Tydzień* wypełniły następujące wykłady i konwersatoria: *Searching for Open Access literature in the Internet* (Monika Massmeyer, Fachhochschule Hannover), *Creation of a Digital Childrens Book* (Peter Pettinga, Saxion University), *Web Presence* (Piet Vogelsang, Saxion University), *Assignment: Knowledge Management from a strategic and cultural perspective: does it fit?* (Margriete de Vos, Saxion University), *An Introduction to Web Analytics* (Agnieszka Smolczewska-Tona, Universite Lille 3); termin realizacji: 11-14 kwietnia 2011 r.

„*Wer hat Angst vor Open Access? Verpflichtende OA-Politiken und neue Formen von geistigem Gemeineigentum*” („*Kto sie boi Open Access? Mandatoryjne polityki Open Access i nowe formy własności intelektualnej*”), (Stypendium badawcze DAAD na pobyt badawczy w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Humboldta w Berlinie (Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft der Humboldt-Universität); kierownik/wykonawca: dr Teresa Święckowska; cel: zbadanie aktualnego stanu rozwoju Open Access w Niemczech oraz odpowiedzi na pytanie, jakie koncepcje własności intelektualnej i autorstwa są zakładane w formułowaniu i wprowadzaniu instytucjonalnej polityki związanej z Open Access; termin realizacji: 1 listopada 2011 r. – 31 stycznia 2012 r.

Wyszukiwanie w dokumentacyjnych systemach informacyjnych w świetle potrzeb środowiska akademickiego (grant promotorów MNiSW nr NN 103 021 137); kierownik: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, wykonawca: Anna Szczepańska. Prowadzone badania mają na celu identyfikację i charakterystykę metod podnoszenia satysfakcji użytkowników końcowych dokumentacyjnych systemów

informacyjnych. W niniejszym badaniu analizowane są potrzeby i oczekiwania przedstawicieli nauk humanistycznych polskiego środowiska naukowego. Do udziału w badaniach zaproszono pracowników i doktorantów sześciu instytutów Uniwersytetu Warszawskiego: Instytutu Archeologii, Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej, Instytutu Historii Sztuki, Instytutu Historycznego, Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych oraz Instytutu Muzykologii; termin realizacji: 6 listopada 2009 r. – 25 marca 2011 r., przedł. do 30 czerwca 2012 r.

KATEDRA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ,
UNIwersytet Łódzki

Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych – projekt realizowany w ramach *Programu Rozwoju Bibliotek*; finansowanie: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z dotacji nr 3/PRB/2009 Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności; wykonawca główny: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; podwykonawcy: IBiD UJK w Kielcach, IBiIN UMSC w Lublinie, IBiIN UŚ, IINiB UMK w Toruniu, IINiB UJ, IINiB UP w Krakowie, IINiB UW, IINiSB UW; uczestnicy z ramienia KBiIN UŁ: dr Grzegorz Czapnik, mgr Zbigniew Gruszka, dr hab. prof. UŁ Jadwiga Konieczna, dr Jacek Ladorucki, dr Magdalena Przybysz-Stawska, dr Magdalena Rzadkowska, dr Agata Walczak-Niewiadomska; termin realizacji: lata 2010-2011.

Badanie społecznych i naukowych uwarunkowań aktualnego systemu kształcenia brokerów informacji na poziomie akademickim (505/174); cel projektu: określenie poziomu zaawansowania wiedzy na temat infobrokeringu w Polsce; kierownik: dr hab. prof. UŁ Jadwiga Konieczna, zespół: dr Grzegorz Czapnik, mgr Zbigniew Gruszka, dr Agata Walczak-Niewiadomska; termin realizacji: lata 2010-2011.

Badanie źródeł do polskiej prasy bibliotekarskiej 1927-2010 (545/014/R – dotacja celowa na działalność związaną z prowadzeniem badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich w roku 2011); cel projektu; dotarcie do źródeł archiwalnych i dokumentacyjnych z zakresu polskiej prasy bibliotekarskiej; wykonawca: mgr Zbigniew Gruszka (doktorant); termin realizacji: 2011 r.

Biblioteki dla dzieci w Polsce – przystosowanie placówek do międzynarodowych standardów bibliotekarskich (545/039 – dotacja celowa na działalność związaną z prowadzeniem badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich w 2011 r.); cel projektu: przebadanie polskich bibliotek publicznych dla dzieci pod kątem ich przystosowania do międzynarodowych standardów bibliotekarskich, opracowanych kilka lat temu przez Sekcję Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży IFLA (Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich). Wytyczne te charakteryzują specyfikę funkcjonowania placówek bibliotecznych pod kątem niemowląt i małych dzieci (do lat 3); wykonawca: dr Agata Walczak-Niewiadomska; termin realizacji: 2011 r.

Studia podyplomowe dla nauczycieli w zakresie drugiego przedmiotu – informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz posługiwania się nowymi technologiami ICT i językiem obcym – projekt finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach, Działanie 9.4. Wyssoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty (POKL.09.04.00-10-007/10-00);

kierownik projektu: dr Grzegorz Czapnik; termin realizacji: 01 września 2011 r. – 31 marca 2013 r.

Suplement 4 Słownika pracowników książki polskiej – grant przyznany w konkursie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki na przygotowanie czwartego tomu SPKP; koordynator: dr Magdalena Rzakdowolska; termin realizacji: lata 2012-2016.

KONFERENCJE KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE (porządek chronologiczny)

KWIECIEŃ

Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian / Information Science in the Change – organizacja: IINiSB UW; zakres problemowy: teoretyczne podstawy nauki o informacji, metodologia badań w nauce o informacji, projektowanie systemów i serwisów informacyjnych oraz badania ich efektywności, zarządzanie informacją i wiedzą, organizacja wiedzy, architektura informacji, informacja publiczna, badania użytkowników i użytkowania informacji, społeczna recepcja technologii informacyjnych i rola ICT w życiu społecznym, prawne i etyczne aspekty działalności informacyjnej, rozwój zawodów informacyjnych, nowe role bibliotekarzy, kształcenie specjalistów informacji, ilościowe badania piśmiennictwa naukowego (webometria, infometria, bibliometria), biblioteki cyfrowe, repozytoria cyfrowe, e-publishing, nowoczesne usługi informacyjne w bibliotekarstwie, komunikacja naukowa; miejsce i termin: Warszawa, 4-5 kwietnia 2011 r.

Polonia – Europa – Świat. Potrzeby polskiego dziedzictwa narodowego we Francji – organizacja: IINiSB UW, Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga we współpracy z MKiDN; zakres problemowy: wkład polskiego polonijnego dziedzictwa narodowego we wspólną polsko-francuską przestrzeń historyczno-kulturową pod kątem jego dokumentacji i rewaloryzacji w ramach zjednoczonej Europy; miejsce i termin: Livien (Francja), 28-29 kwietnia 2011 r.

MAJ

Druk i biblioteka w życiu codziennym – organizacja: IINiSB UW, Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; zakres problemowy: rola książki i bibliotek w życiu codziennym społeczeństw na przestrzeni dziejów, próba odpowiedzi na pytanie, na ile książki i biblioteki kształtowały życie codzienne, a na ile same były podporządkowane i modelowane przez kulturę, zmiany społeczne, czy codzienne potrzeby człowieka, miejsca bibliologii i jej możliwości w badaniach życia codziennego; miejsce i termin: Warszawa, 10 maja 2011 r.

Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Funkcje i wyzwania w XXI wieku – organizacja: Biblioteka Główna i IINiB UP w Krakowie; zakres problemowy: rola bibliotek w systemie edukacji, tradycyjne i nowoczesne formy szkoleń użytkowników, e-learning w bibliotekach, nowoczesne źródła informacji w bibliotekach, wspierające edukację użytkowników bibliotek, sposoby komunikacji z użytkownikami bibliotek, współpraca bibliotek w zakresie edukacyjnej biblioteki, metoda badań jakości edukacji, badania satysfakcji użytkowników, ocena jakości działalności edukacyjnej biblioteki, ewaluacja działalności edukacyjnej bibliotek za granicą, nowe kompetencje bibliotekarzy w procesie zmian edukacyjnych, wykorzystanie nowych mediów w kształceniu przyszłych bibliotekarzy, problemy przygotowania bibliotekarzy do pełnienia roli przewodników po świecie wiedzy i informacji; miejsce i termin: Kraków, 16-17 maja 2011 r.

CZERWIEC

Jak kształcić studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa (INiB)? Programy studiów a rynek pracy i rozwój nauki. Międzynarodowa konferencja naukowa – organizacja: IINiB UJ; zakres problemowy: teoretyczne i metodologiczne podstawy tworzenia ram kwalifikacji (benchmarków) oraz macierzy efektów uczenia się dla kierunku INiB w różnych krajach, analiza funkcjonowania systemu akredytacji w różnych krajach wraz z perspektywami jego zmian oraz przegląd rozwiązań w zakresie kontroli i oceny osiągania założonych kwalifikacji absolwentów INiB, bilans aktualnych oczekiwań pracodawców wobec absolwentów INiB i poszukiwanie mechanizmów stałego rozpoznawania potrzeb pracodawców i rynku pracy; dążenie do powołania międzynarodowego kolegium ekspertów gotowego podjąć prace nad kodyfikacją wzorców opisu efektów uczenia się w dziedzinie zarządzania informacją, które posłużą w przyszłości za podstawę do tworzenia autonomicznych, lecz wzajemnie porównywalnych programów studiów i przedmiotów w instytucjach kształcenia wyższego w Europie, komercyjny transfer wiedzy eksperckiej INiB do sektora informacyjnego: szanse i korzyści; miejsce i termin: Kraków, 6-7 czerwca 2011 r.

Information Literacy Development in the School Sector (Kształtowanie kompetencji informacyjnych w szkolnictwie) – warsztaty zorganizowane w ramach międzynarodowego projektu EMPATIC (*Empowering Autonomous learning Through Information Competencies*) – organizacja: IINiB UJ; zakres problemowy: podnoszenie kompetencji informacyjnych (*information literacy*) w systemie oświaty powszechnej (Polska, Unia Europejska). W dyskusjach uczestniczyło kilkadziesiąt przedstawicieli instytucji oświatowych, szkolnictwa wyższego, środowiska bibliotekarskiego oraz samorządów lokalnych z krajów Europy (Polski, Wielkiej Brytanii, Węgier, Finlandii) oraz Turcji; miejsce i termin: Kraków, 8 czerwca 2011 r.

60-lecie IINiSB – organizacja IINiSB UW; zakres problemowy: książka rękopiśmienna jako obiekt badań bibliologii historycznej, przedmiot badań informacji naukowej, prawo dostępu do informacji publicznej, środowisko bibliologów, wspomnienia studentów o IINiSB, ponadto w programie: wręczenie medali Uniwersytetu Warszawskiego, piknik absolwentów, spotkania z nauczycielami akademickimi i studentami, kiermasz książek; miejsce i termin: Warszawa, 11 czerwca 2011 r.

350 lat prasy polskiej – organizacja: IINiSB UW, Instytut Dziennikarstwa UW, Instytut Badań Literackich PAN; zakres problemowy: historia prasy – ludzie i tytuły, prasa a rynek książki, nowe media, w programie także koncert muzyki klasycznej. Konferencji towarzyszyła wystawa fotograficzna Zakładu Fotografii Prasowej ID UW oraz wystawa sprzętu komputerowy od lat 80. XX w. do dzisiaj; miejsce i termin: Warszawa, 16-17 czerwca 2011 r.

Polskie Biblioteki Publiczne: Promocja! – organizacja: IINiSB UW, Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; zakres problemowy: działania promocyjne w bibliotekach publicznych, metody pozyskiwania nowych użytkowników i sojuszników, narzędzia promocji; miejsce i termin: Warszawa, 28 czerwca 2011 r.

WRZESIEŃ

XI Forum Informacji Naukowej pod hasłem: człowiek w przestrzeni informacyjnej. Międzynarodowa konferencja naukowa – organizacja: Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej wspólnie z IBiIN UŚ, IINiB UJ i ISKO; zakres problemowy:

człowiek wobec nowych technik gromadzenia, przetwarzania i użytkowania informacji; potrzeby różnych grup użytkowników informacji, prawa i obowiązki użytkowników w środowisku cyfrowym, społeczeństwo informacyjne i społeczeństwo wiedzy, placówki informacyjne w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy i informacji; kultura informacyjna; miejsce i termin: Zakopane, 20-23 września 2011 r.

PAŹDZIERNIK

Współczesny polski system medialny. Zjawiska – procesy – kierunki rozwoju – organizacja: IBiD UJ w Kielcach; zakres problemowy: stan polskich mediów, charakterystyka poszczególnych fragmentów rynku, zawartość mediów, ich konwergencja, kierunki rozwoju, uwarunkowania prawne funkcjonowania polskiego systemu medialnego (stan prawa, obszary niezbędnej modernizacji, studia przypadków itp.), ekonomika mediów, reklama i public relations, środowisko dziennikarskie, obieg informacji i agencje prasowe, prasa informacyjno-publicystyczna, czasopiśmiennictwo (np. prasa czasu wolnego, prasa społeczno-kulturalna, sportowa), prasa lokalna, radiofonia, telewizja, Internet. Podczas seminarium odbył się panel dyskusyjny z udziałem redaktorów naczelnych mediów kieleckich zatytułowany *Oczekiwania redaktorów naczelnych wobec kształcenia dziennikarzy i „media workers”*; miejsce i termin: Kielce, 13 października 2011 r.

Powstanie Listopadowe 1830-1831. Historia – Tradycja – Media – organizacja: IINiSB UW, Muzeum Niepodległości, IINiB UP im. KEN w Krakowie, Mazowiecko-Podlaskie Towarzystwo Naukowe; zakres problemowy: powstanie listopadowe i jego dziedzictwo w kontekście szeroko pojętych mediów do czasów nam współczesnych: historia i tradycja powstania, prasa polska z okresu powstania i Wielkiej Emigracji, propaganda i informacja obu stron konfliktu, stosunek prasy państw zaborczych do powstania, prasa światowa o powstaniu, historiografia powstania oraz jego rola w wychowaniu patriotycznym kolejnych pokoleń; miejsce i termin: Warszawa, 19-20 października 2011 r.

LISTOPAD

Absolwent bibliotekoznawstwa na rynku pracy. Możliwości, potrzeby, perspektywy. Ogólnopolska konferencja naukowa – organizacja: KBiIN UŁ i Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego; zakres problemowy: kształcenie bibliotekarzy i specjalistów informacji na poziomie akademickim na początku XXI w., oferta rynku pracy a oczekiwania absolwentów, cechy współczesnego bibliotecarza, tradycyjne i nowoczesne formy kształcenia przyszłych bibliotekarzy, zajęcia praktyczne jako forma zwiększająca konkurencyjność absolwentów, proporcje między teorią a pragmatyką zawodową w programach nauczania; miejsce i termin: Łódź, 7 listopada 2011 r.

Kraków-Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w. Międzynarodowa konferencja naukowa – organizacja: IINiB UP; zakres problemowy: zagadnienia dotyczące dziejów bibliotek, ruchu wydawniczego oraz historii prasy krakowskiej i lwowskiej w XIX i XX w.; miejsce i termin: Kraków, 15-16 listopada 2011 r.

Nowe przestrzenie biblioteki. Ogólnopolska studencka konferencja naukowa – organizacja Koło Naukowe Bibliotekoznawców Uniwersytetu Wrocławskiego; zakres problemowy: Architektura biblioteczna, materiały i usługi biblioteczne – potrzeby, perspektywy, wyzwania, biblioteka w społeczeństwie – role, funkcje, innowacje, PR i marketing biblioteczny, bibliotekarze – umiejętności, zadania, działalność, czytelnictwo współczesne; miejsce i termin: Wrocław, 18 listopada 2011 r.

W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką / In the search of the appropriate form. The role of a publisher, typographer, artist and technology in publishing. Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu *Książka. Dokument. Informacja* – organizacja: IINiB UW; zakres problemowy: teoretyczne podstawy edytorstwa, zasady współpracy grafika i wydawcy, typografia i grafika książki i ich rola w procesie komunikacji, dokonania wybitnych typografów, tendencje w projektowaniu książki w latach 1945-2011, nowoczesne oprogramowanie w pracy wydawcy, kształt książki a oczekiwania i potrzeby odbiorcy; miejsce i termin: Wrocław, 23-25 listopada 2011 r.

GRUDZIEŃ

Użytkownicy – jak i łapać i zatrzymać? – organizacja: Koło Naukowe Bibliotekoznawców przy IBiIN UŚ; zakres problemowy: jakość usług bibliotecznych oferowanych użytkownikom, ilość, jakość i nowość oferowanych pozycji książkowych; marketing biblioteczny, PR biblioteczne, kursy, szkolenia, staże podnoszące kwalifikacje pracowników bibliotek i innych ośrodków informacji; miejsce i termin: Katowice, 6 grudnia 2011 r.

ZMIANY KADROWE

(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ: dr hab. Anna Tokarska – wicedyrektor od 1 października 2011 r.

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK: prof. dr hab. Janusz Tondel – dyrektor od 1 stycznia 2011 r.

ODZNACZENIA, NAGRODY

(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr hab. prof. UŁ Ewa Andrysiak (KBiIN UŁ) – Złoty Krzyż Zasługi.

Prof. dr hab. Wiesław Babik (IINiB UJ) – Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za rok 2010 za książkę pt. *Słowa kluczowe* (Kraków 2010).

Dr Adam Bądo (IINiB UP w Krakowie) – Brązowy Medal za Długoletnią Służbę.

Dr hab. prof. UJK Jolanta Chwaścik-Kowalczyk (IBiD UJK w Kielcach) – Nagroda II stopnia Rektora UJK w Kielcach.

Dr hab. prof. UJK Ewa Danowska (IBiD UJK w Kielcach) – Nagroda II stopnia Rektora UJK w Kielcach.

Dr Zdzisław Dobrowolski (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Prof. dr hab. Marcin Drzewiecki (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska (IINiB UMK w Toruniu) – Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za rok 2010 w kategorii: prace o charakterze praktyczno-wdrożeniowym za książkę *Człowiek niepełnosprawny w bibliotece publicznej* (Toruń 2010).

Dr hab. Jerzy Franke (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr Małgorzata Gorczyńska (IBiIN UMCS w Lublinie) – Medal Srebrny za Długoletnią Służbę.

Dr Dorota Grabowska (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Dr hab. prof. UW Marta Grabowska (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Mgr Irena Gruchała (IINiB UJ) – Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Dr Dariusz Grygrowski (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr Anita Has-Tokarz (IBiIN UMCS w Lublinie) – Nagroda Indywidualna III stopnia JM Rektora UMCS za monografię *Horror w literaturze współczesnej i filmie* (Lublin 2010).

Prof. dr hab. Dariusz Jarosz (IINiSB UW) – Nagroda I stopnia CLIO Rektora UW i Dziekana Wydziału Historycznego za książkę *Dzieje książki w Polsce 1944-1989. Wybór źródeł* (Warszawa 2010), Nagroda II stopnia CLIO Rektora UW i Dziekana Wydziału Historycznego za książkę *Mieszkanie się należy... Studium z peerełowskich praktyk społecznych* (Warszawa 2010).

Dr Maria Jazowska-Gumulska (IINiB UP w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę.

Dr hab. prof. UMCS Maria Juda (IBiIN UMCS w Lublinie) – Nagroda Naukowa II stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Nagroda Indywidualna III stopnia JM Rektora UMCS za monografię *Privilegia Typographica Polonorum – Polskie przywileje drukarskie 1493-1793* (Lublin 2009), Nagroda Indywidualna III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za działalność organizacyjną.

Dr hab. prof. UW Anna Kamler (IINiSB UW) – Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Dr Tomasz Kędziora (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr hab. Małgorzata Kisilowska (IINiSB UW) – Nagroda CLIO III stopnia Rektora UW i Dziekana Wydziału Historycznego za książkę *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece. Wybrane społeczne i kulturowe aspekty współczesnego bibliotekarstwa* (Warszawa 2010).

Dr Władysław Marek Kolas (IINiB UP w Krakowie) – Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Dr hab. Bożena Koredczuk (IINiB UW) – Medal Srebrny za Długoletnią Służbę.

Prof. dr hab. Halina Kosętka (IINiB UP w Krakowie) – „Honoris Gratia” przyznana przez Prezydenta Krakowa za szczególne zasługi dla miasta.

Prof. dr hab. Henryka Kramarz (IINiB UP w Krakowie) – Złoty Medal za Długoletnią Służbę.

Agata Kraszevska (IINiSB UW) – Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy organizacyjnej na rzecz Instytutu.

dr hab. prof. UW Dariusz Kuźmina (IINiSB UW) – Medal Brązowy za Długoletnią Służbę, Złota Odznaka Stowarzyszenia Księgarzy Polskich za działalność na rzecz środowiska księgarskiego.

Mgr Małgorzata Lelakowska (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Dr Mariusz Luterek (IINiSB UW) – Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Dr Renata Melasa (IBiIN UMCS w Lublinie) – Medal Brązowy za Długoletnią Służbę.

Prof. dr hab. Krzysztof Migoń (IINiB UW) – srebrny medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” przyznany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Prof. dr hab. Mieczysław Muraszkiewicz (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr Jarosław Pacek (IBiIN UMCS w Lublinie) – Nagroda Indywidualna III stopnia JM Rektora UMCS za książkę *Bibliografia w zmieniającym się środowisku informacyjnym* (Warszawa 2010).

Prof. dr hab. Joanna Papuzińska-Beksiak (IINiSB UW) – Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Dr hab. Jacek Puchalski (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, Nagroda II stopnia CLIO Rektora UW i Dziekana Wydziału Historycznego za książkę *Współczesne biblioteki polonijne i polskie poza Krajem* (współaut. Elżbieta Szklarska-Maruszak; Warszawa 2010).

Dr Iwona Pugaciewicz (IINiSB UW) – Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Mgr Anna Radziejowska-Hilchen (IINiSB UW) – Medal Złoty za Długoletnią Służbę, Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Dr hab. prof. UW **Jadwiga Sadowska** (IINiB UW) – Nagroda specjalna Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za działalność w zakresie bibliotekarstwa.

Prof. dr hab. **Barbara Sosińska-Kalata** (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, Nagroda Dyrektora IINiSB UW za szczególne osiągnięcia w pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej na rzecz Instytutu.

Mgr **Elżbieta Szklarska-Maruszak** (IINiSB UW) – Medal Srebrny za Długoletnią Służbę, Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, Nagroda II stopnia CLIO Rektora UW i Dziekana Wydziału Historycznego za książkę *Współczesne biblioteki polonijne i polskie poza Krajem* (współaut. Jacek Puchalski; Warszawa 2010).

Dr **Marek Tobera** (IINiSB UW) – odznaka „Zasłużony dla kultury polskiej”, przyznana przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dr **Aleksandra Wejman-Sowińska** (KBiIN UŁ) – Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego.

Dr hab. prof. UW **Jadwiga Woźniak-Kasperek** (IINiSB UW) – Medal Srebrny za Długoletnią Służbę, Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW, wyróżnienie Targów Książki Akademickiej i Naukowej „Academia 2011” za książkę *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*, Warszawa 2011).

Dr **Michał Zając** (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

Prof. dr hab. **Barbara Elżbieta Zybert** (IINiSB UW) – Medal Uniwersytetu Warszawskiego z okazji Jubileuszu 60-lecia IINiSB UW.

NEKROLOGI

(porządek alfabetyczny osobowy)

Prof. dr hab. **Józef Szymański** (13 lutego 1931 r., Wojnicz – 23 października 2011 r., Lublin). Absolwent historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1957). Stopień doktora uzyskał w 1963 r. na Uniwersytecie Warszawskim, stopień doktora habilitowanego w 1969 r. W 1980 r. uzyskał tytuł profesora, w 1986 r. stanowisko profesora zwyczajnego. Z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej zawodowo związany w latach 1963-1969 (adiunkt w Instytucie Historii) oraz w latach 1976-2010, pełnił następujące funkcje: rektor (1982-1984), prodziekan Wydziału Humanistycznego (1981-1982), członek Senatu (1984-1990), dyrektor Instytutu Historii (1991-1993), od 1977 r. kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa. W latach 1974-1975 kierownik Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania badawcze Profesora koncentrowały się wokół nauk pomocniczych historii (metodologiczne podstawy, dzieje pisma, chronologia, heraldyka, epigrafika, kodykologia), dziejów społecznych średniowiecznej Polski (szczególnie rola Kościoła), edytorstwa historycznego. W latach 1995-1998 pełnił funkcję Rektora Studium Generale Sandomiriense – Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu. Od 1964 r. członek Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddziału w Lublinie, a także członek Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk (m.in.

---

przewodniczący: Komisji Nauk Pomocniczych Historii Komitetu Nauk Historycznych, Komisji Nauk Pomocniczych Historii, Źródłoznawstwa i Edytorstwa Komitetu Nauk Historycznych). Członek założyciel i wiceprezes Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, od 1986 r. członek Association for the Study of Imperial, Papal and Royal Rulership, od 1985 r. Centre Europeen de Recherches sur les Congregations et Ordres Religieux. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Zmarł 23 października 2011 r. w Lublinie.

Na podstawie nadesłanych materiałów
oprac. *Ewa Chuchro*
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 13 lutego 2012 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6 – 10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. Zasady ogólne

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłanego do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. Zasady szczegółowe opracowania artykułu

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p.15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) ...., Dembowska, Maria (1976b) ..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

Książka

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

Praca zbiorowa

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Artykuł w czasopiśmie

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

Artykuł w pracy zbiorowej

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

Artykuł w czasopiśmie elektronicznym

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>> .

Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

- pocztą
- telefonicznie – tel. (22) 825-50-24, (22) 608-28-26
- faksem – (22) 825-53-49
- pocztą elektroniczną – e-mail: sprzedaz@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)
- w Wydawnictwie SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: MILLENNIUM 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP

Cena prenumeraty na 2012 r. – 184 zł